

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА**

**МОЛОДА НАУКА
СТУДЕНТСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ,
ПРИСВЯЧЕНА 185-РІЧЧЮ
НПУ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

КИЇВ 2020

Рекомендовано до друку рішенням кафедри теорії та історії педагогіки

Упорядники: Л.Вовк, О.Падалка, А.Шевченко

Молода наука: Студентська наукова конференція «Молода наука», присвячена 185-річчю НПУ імені М.П. Драгоманова. Статті / Мін-во освіти і науки України, Нац.пед.ун-т імені М.П.Драгоманова; за наук. ред. Л.П.Вовк, А.Ф.Шевченко – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2020. – 271 с.

Збірник укладено згідно матеріалів студентської конференції за підсумками науково-дослідної роботи у 2019-2020 навчальному році. Статті її учасників присвячені основним проблемам та перспективам розвитку педагогічної науки, аналізу сучасного стану освіти, а також історико-педагогічним дослідженням.

Представлені матеріали будуть цікавими та корисними для магістрів, аспірантів та студентів різних наукових напрямів та спеціальностей.

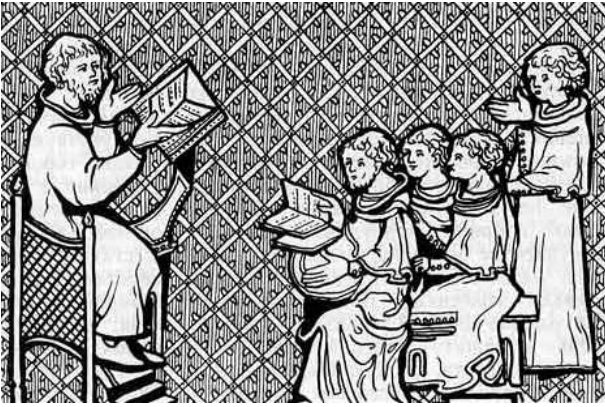
© Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2020

© Автори, 2020

Інтегрована взаємодія освіти і виховання, науки і культури має сформувати таку історичну свідомість молоді, яка стане підґрунтям й головним джерелом її самоусвідомлення в сучасному світі, базисом національної самоідентифікації... забезпечить взаємозв'язок, спадкоємність поколінь, стане своєрідним наріжним каменем глибокого взаєморозуміння й співробітництва людей у справі побудови української держави

Віктор Андрущенко

Шановні читачі!

Вашій увазі пропонується результат творчої співпраці студентів Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Кафедра теорії та історії педагогіки разом з Факультетом менеджменту освіти і науки, стає

ініціатором та організатором студентської конференції, присвяченої 185-річчю НПУ імені М.П. Драгоманова.

Як свідчить досвід проведення подібних справ, студентська дослідно-пошукова робота є і залишається невід'ємною складовою процесу підготовки фахівців, здатних до розв'язання професійних завдань різного рівня та складності. Оскільки в процесі доповідей та дискусій створюється ситуація особистісного самовизначення студента, яка допомагає опанувати методологією наукового пошуку; сприяє розвитку здібностей до наукової творчості, самостійності та ініціативи.

Матеріали збірника містять статті студентів, в яких відображено різні аспекти організації освіти та педагогічної науки. Також різноманіття думок, ідей та пропозицій дало змогу визначитися з наступними науковими напрямами досліджень:

- Історія освіти та педагогічної думки.*
- Актуальні питання освіти та навчання.*
- Виховання як соціокультурне явище та спосіб організації педагогічного процесу.*
- Проблеми розвитку інклюзивної освіти в Україні.*
- Труднощі та суперечності професійно-педагогічної підготовки.*
- Організація дитячого дозвілля, оздоровлення та відпочинку.*

Очевидно, що проведення подібних заходів має прискорити процес налагодження тісної співпраці студентської громади з представниками наукових шкіл різних галузей педагогічної науки, сприяти підвищенню ефективності професійної підготовки вчителя, а отже, створенню належних умов для самореалізації майбутнього фахівця.

Запрошуємо до співпраці та обміну досвідом всіх, кому небайдужі проблеми сучасної освіти, школи та педагогічної науки.

Оргкомітет

ЗМІСТ

<p>Яретик Микола (науковий керівник – канд. пед. наук, професор І.І.Шкурко) ДУХОВНІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО МИСЛИТЕЛЯ І МЕЦЕНАТА П.ЯЦЕКА (1921-2001).....</p>	7
<p>Ткачук Тетяна (науковий керівник – канд. пед. наук, професор І.І.Шкурко) САМОВИХОВУЮЧА АКТИВНІСТЬ ДІТЕЙ У ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛЬСЬКОГО ПЕДАГОГА, ПИСЬМЕННИКА І ЛІКАРЯ Я.КОРЧАКА (1878-1942).....</p>	14
<p>Овсюк Роман (науковий керівник – канд. пед. наук, професор І.І.Шкурко) СТАНОВИЩЕ І РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОСВІТИ В СЕЛІ МАЛА БУРІМКА (ЧОРНОБАЇВСЬКОГО РАЙОНУ, ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ): ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ШКОЛИ ТА СЬОГОДЕННЯ.....</p>	20
<p>Железняк Анна (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент В.Б.Вишківська) ЦІННІСНА ШКАЛА БУТТЯ ТА СВІДОМОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ.....</p>	26
<p>Маліцька Ольга (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент В.Б.Вишківська) РЕФЛЕКСИВНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....</p>	34
<p>Петрусенко Любов (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент В.Б.Вишківська) ТРАДИЦІЇ, ЗВИЧАЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА.....</p>	40
<p>Стожок Юлія (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент В.Б.Вишківська) ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ РОЗМИНКИ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРНОЇ ГРАМОТНОСТІ.....</p>	47
<p>Завгородня С. (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент В.Б.Вишківська) АВТОРСЬКА ТА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....</p>	56
<p>Сторож Анна (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент В.Б.Вишківська) ПРОБЛЕМА “ВТЕЧІ ВІД ЖИТТЯ” У СУЧАСНОМУ СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....</p>	63
<p>Терещенко Лілія (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент В.Б.Вишківська) ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....</p>	72
<p>Чіпкаленко Кристина (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент В.Б.Вишківська) ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ.....</p>	80
<p>Гуцал Яна (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент В.Б.Вишківська) ФОРМУВАННЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ.....</p>	86

Кісілевська Юлія (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Т.Г.Будняк) ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ТРАДИЦІЙ ТА ОБРЯДІВ САВРАНСЬКОГО КРАЮ.....	94
Шкіль Володимир (науковий керівник – старший викладач Г.М.Дубрівна) ЧОМУ В УКРАЇНІ СХОЛАСТИКА – БУКВОЇДСТВО, А У ФРАНЦІЇ «SCOLAIRE» – КНИЖНИЙ.....	101
Микитюк Леся-Марія (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент А.Ф.Шевченко) ФУНКЦІЇ СІМ'Ї: СУЧАСНИЙ СТУДЕНТСЬКИЙ ПОГЛЯД НА СКЛАДНУ ПРОБЛЕМУ.....	109
Іванов Олексій (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент А.Ф.Шевченко) АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ.....	115
Кулак Юлія (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент А.Ф.Шевченко) РОЛЬ ПЕДАГОГІКИ У СТАНОВЛЕННІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ.....	121
Юлія Петриченко (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент А.Ф.Шевченко) РОЗВ'ЯЗАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАВДАНЬ У ВЗАЄМОДІЇ З ЛЮДЬМИ РІЗНОЇ ВІКОВОЇ ГРУПИ ЗА ДОПОМОГОЮ КАНІСТЕРАПІЇ.....	127
Голишкіна Марія (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент А.Ф.Шевченко) ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД А. С. МАКАРЕНКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ.....	133
Коба Владислав (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент А.Ф.Шевченко) ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНУ ПІДГОТОВКУ ФІЗРЕАБІЛІТОЛОГА.....	141
Поліщук Антон (науковий керівник – канд. пед. наук, старший викладач А.Г. Ремньова) ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ У СКАУТСЬКИХ ТАБОРАХ	148
Присяжненко Каріна (науковий керівник – канд. пед. наук, старший викладач А.Г. Ремньова) ВИХОВАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ У ПІДЛІТКІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	155
Бунчужна Софія (науковий керівник – канд. пед. наук, старший викладач А.Г. Ремньова) ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	162
Семененко Анастасія (науковий керівник – канд. пед. наук, старший викладач А.Г.Ремньова) ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ.....	167
Мандрица Марина (науковий керівник – канд. пед. наук, старший викладач А.Г. Ремньова) ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	174
Денисюк Анна (науковий керівник – канд. пед. наук, старший викладач А.Г. Ремньова) ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНСЬКИХ ТА ЄВРЕЙСЬКИХ СІМ'ЯХ.....	181

Пронько Вікторія (науковий керівник – кандидат педагогічних наук, старший викладач А.Г.Ремньова) ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЩОДО ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	187
Мокроусова Анна (науковий керівник – кандидат педагогічних наук, старший викладач А.Г.Ремньова) ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА.....	195
Заречук Оксана (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Т.Г.Будняк) ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ПІДЛІТКІВ ЗІ СХИЛЬНІСТЮ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ.....	203
Поліщук Антон (науковий керівник – канд. пед. наук, старший викладач А.Г. Ремньова) ШЛЯХИ І ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	209
Колесніков Євген (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент О.О.Войналович) ВПЛИВ ДІДЖЕТИЛІЗАЦІ НА СВІТОГЛЯД ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ.....	218
Абрамчук Марія (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент А.Ф.Шевченко) ДО ПИТАННЯ ПРО ІННОВАЦІЇ В ТРУДОВОМУ НАВЧАННІ.....	226
Середа Ельвіра (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент А.Ф.Шевченко) ДО ПРОБЛЕМИ ПРО ЕФЕКТИВНІСТЬ СПІВПРАЦІ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ.....	233
Іваненко Аліна (науковий керівник – пед. наук, доцент О.О.Войналович) СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ.....	241
Чобітько Анжела (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент О.О.Войналович) ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ БУЛІНГУ У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	246
Горбунов Микита (науковий керівник – докт. пед. наук, доцент С.А.Кушнірук) ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ.....	252
Мороз Валентина (науковий керівник – докт. пед. наук, доцент С.А.Кушнірук) ДИДАКТИЧНІ ІДЕЇ В.О. ОНИЩУКА.....	256
Ігнат Катерина (науковий керівник – канд. пед. наук, доцент Т.Г.Будняк) ВИХОВНИЙ ВПЛИВ УРОКІВ МУЗИКИ НА ЗРОСТАЮЧУ ОСОБИСТІТЬ.....	263

Микола Яретик
студент Історичний факультет
НПУ імені М.П. Драгоманова
Науковий керівник:
Іван Іванович Шкурко
кандидат педагогічних наук, професор
кафедри теорії та історії педагогіки

ДУХОВНІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО МИСЛИТЕЛЯ І МЕЦЕНАТА П.ЯЦЕКА (1921-2001)

Розглядаються життєвий шлях відомого канадського бізнесмена та мецената українського походження Петра Яцика, який з кінця 50-х років минулого століття і до кінця своїх днів направляв значні кошти на реалізацію різноманітних наукових і культурних проектів української діаспори. Характеризується його духовна особистість. Аналізується меценатство великого українця і значення його діяльності для утвердження образу України в світі.

Ключові слова: *меценатство, духовність, благодійники, Петро Яцик, Ліга українських меценатів, Енциклопедія українознавства, Канадський інститут українських студій (KIUC), Міжнародний конкурс знавців української мови імені Петра Яцика.*

Дослідження життєвого шляху відомого мецената, бізнесмена, громадського діяча, патріота Петра Яцика є актуальним для сучасної української педагогічної науки. Оскільки він був не лише найщедрішим українським меценатом другої половини ХХ століття, а й людиною, яка дбала про розквіт духовності українців, то заслужив на повагу й авторитет серед української діаспори й материкової громади. Його благодійність планомірно була спрямована на благо України, української ідеї та національних інтересів [9, с. 69]. Доцільність висвітлення постаті Петра Яцика здається нам умотивованою як з погляду науково-пізнавального, так і суспільно-політичного.

Постать П. Яцика згадується в працях М. Слабошпицького [7, 8], М. Сороки [8], В. Березкіної [1], Т. Боголіб [2], Л. Дибчук [3], Т. Паславського [3], І. Жеребило [4], М. Р. Стеха [6], А. Черниш [9]. Серед цього доробку виділимо праці М. Слабошпицького [7, 8] та М. Сороки [8], у яких бачимо уривки з автобіографії мецената, публічні промови, відгуки про особу П. Яцика – цінний доказовий матеріал для витворення портрета цієї непересічної особистості.

Метою нашого дослідження є комплексне висвітлення персоналії Петра Яцика, з'ясування його ролі в духовному, культурному, соціальному та матеріальному житті України.

Меценатство є важливим чинником підтримки культури, мистецтва, науки та освіти, розвитку творчого, духовного, інтелектуального потенціалу суспільства. Символом меценатства став наближений імператора Августа, давньоримський державний діяч Гай Цильній Меценат, який протегував кращим поетам свого часу – Горацию, Вергілію, Проперцію [4, с. 82-83].

Добродійність у Київській Русі відома з давніх часів, свідченням чого є зміст „Повчання” Володимира Мономаха [5, с. 31].

Явище меценатства в історії України не має аналогів.

Свого часу гетьмани Петро Сагайдачний, Іван Виговський, Іван Мазепа, Кирило Розумовський сприяли поширенню освіти, зокрема становленню Києво-Могилянської академії, Чернігівського та Переяславського колегіумів, будували за власні кошти приміщення, опікувалися талановитими молодими людьми, посилаючи їх на навчання до найпрестижніших європейських університетів. Благодійництво або, як казали римляни, меценатство, набуло особливого поширення серед української еліти. Меценати Тарнавські, Григорій Галаган, батько і син Рильські, брати Бродські, родина Симиренків, Євген Чикаленко та кілька поколінь Терещенків будували школи, реальні й ремісничі училища, фінансували їх діяльність, допомагали розумним і талановитим дітям здобути вищу освіту [2, с. 14].

Доба незалежності України стала часом духовного об'єднання світового українства. Однією з форм такого єднання є поповнення фондів бібліотек України зарубіжними виданнями, значною часткою яких є україніка [3, с.17].

Одним із яскравих представників когорти меценатів є Петро Яцик – великий українець, громадський діяч, визначний бізнесмен, колись простий юнак із України, який виріс у Канаді до рівня видатного громадського діяча. Хто б міг передбачити, що з-під солом'яної стріхи бойківської хати у широкий світ вийде людина з такою величчю душі? [7, с. 4]

Петро народився 7 липня 1921 року в селі Верхнє Синьовидне, що на Львівщині, у селянській родині Дмитра та Марії Яциків. Тут пішов до місцевої школи, а згодом – на сільськогосподарські курси. Ще з юного віку виявляв тягу до знань. Усвідомлюючи, що в сільській побут входить техніка, відчуваючи, що за нею майбутнє, хлопець активно шукав свій інтерес у механіці, успішно закінчив у 1939 році шестимісячні залізничні курси та почав працювати помічником машиніста. У роки Другої світової війни пережив і відчув на собі трагедію українського народу в усіх її проявах – окупацію, повстанський рух, водночас мусив дбати про родину, якій після смерті батька став опорою. Улітку 1944 року, коли багато українців тікали на захід, як зазначав М. Слабошпицький, від «більшовицького раю», вирушив із ними й молодий Петро. У 1945 році він опинився в Баварії (Німеччина), де закінчив середню школу і вступив до Українського технічно-господарського інституту. Водночас почав вивчати англійську, німецьку та іспанську мови. Як зазначав Петро Яцик у своєму листі до українських школярів «Так можна досягти успіху в житті», під час навчання він засвоїв декілька правил, одне з яких - «коли бачиш, що щось не є добре, зроби так, щоб було добре». «Не нарікай, роби добру роботу, а винагорода прийде» [8, с. 18].

Гідна уваги й наслідування історія успіху: приїхавши до Канади по Другій світовій війні, маючи «всього лише сім доларів у кишені», почавши роботу посудомийником, помічником м'ясника, згодом Петро Яцик із двома партнерами засновує українську книгарню, потім дозріває до меблевого

магазину, а через певний час очолює групу з 18 будівельних компаній, знаних у діловому світі Північної Америки, і стає власником інвестиційного банку, а головне – чесно заробивши свій капітал, цей чоловік стає не лише найбагатшою людиною Канади, найбагатшим українцем світу на той час, а й для багатьох - прикладом життєвого успіху, патріотизму і доброчинства.

Петро Яцик – людина глибоко духовна, абсолютно чесна в справах бізнесових, яка сповідувала непорушність моральних цінностей. «Він належить до того рідкісного типу людей, які вже з першого погляду викликають глибоку довіру. Ще не знаєш, хто і що ця людина, ба навіть і приблизно не здогадуєшся про те, але вже відчуваєш: вона не прагне видаватися якимось кращим чи значнішим, аніж є насправді. Спокійний, самозосереджений і доброзичливий, Яцик справляє враження чоловіка справді надійного. Як кажуть, на таких можна покластися; вони мають тверде слово, не щедрі на всілякі обіцянки й запевнення, але, вже пообіцявши щось, неодмінно виконають, хоч би яких зусиль це їм коштувало (шкода, що ця обов'язковість поміж нас не менш рідкісна, аніж талант; такої внутрішньої дисципліни і справді повсякденного, повсякчасного ворожіння своїм реноме нам бракує і бракує)» [7, С. 3].

Як зазначав П. Яцик, надзвичайно важливими в житті є поняття чесності й етики. Бізнес, зокрема, – це справа чесних людей [8, с. 24].

Петро Яцик говорив, що все залежить від совісті людини, а не від її становища в суспільстві, і що вбогий духом не може бути багатим, не зважаючи на те, скільки грошей він має. А ще він наголошував: «Якими значними не були б наші успіхи, ми завжди повинні знати, що досягли їх за допомогою інших, і ми повинні поділитися з іншими нашими надбаннями». Яцик вирішив, що найкращим способом вжити надбання для загального добра буде підтримка науки та освіти [8, с. 25].

Отже, з кінця 50-х років Петро Яцик почав направляти значні кошти на реалізацію різноманітних наукових і культурних проектів української діаспори. Він сподівався на піднесення ролі України в світі. Старанно дбав про видання українських книг, словників, енциклопедій. У 1986 році він заснував Освітню

фондацію Петра Яцика, яка фінансувала низку постійних програм у провідних університетах світу, включаючи Інститут українських студій Гарвардського університету (США), енциклопедії українознавства, Український лекторій у Школі славістики та східноєвропейських студій при Лондонському університеті, інформаційний центр у бібліотеці ім. Джона П. Робертса та Вічний фонд українських видань при Торонтському університеті. Коштом мецената видано чимало наукових монографій з історії України, економіки, політології, медицини, етнографії. Сума його пожертв на українські інституції у Західному світі перевищує 16 мільйонів доларів.

Центр досліджень історії України імені П. Яцика при Альбертському університеті заснований 1989 р. в структурі Канадського інституту українських студій. П. Яцик подарував йому 1 млн доларів, що сприяло виданню англійською мовою фундаментальної праці М. Грушевського «Історія України-Руси» - «History of Ukraine-Rus» [1, с. 65-66]. За кошти Яцика були видані «Енциклопедія українознавства», англomовний атлас історії України, документальна книга про голодомор в Україні «Жнива скорботи» тощо [9, с. 70].

Петро Яцик уперше запропонував провести в Україні мовний конкурс серед молоді, зробив вагомий внесок у його фінансування. Перший Міжнародний конкурс знавців української мови було проведено у 2000 році. За рішеннями Ліги українських меценатів, конкурсу було присвоєно ім'я Петра Яцика, а його донька Надія стала почесним головою конкурсу. Цей конкурс є уроком, натхненням для дітей та дорослих: учителів, науковців, письменників, політиків у справі піднесення престижу української мови.

У травні 2001 року меценат передав Національному музею літератури України в Києві власну бібліотеку. У ній – сотні унікальних видань: наукових праць, мистецтвознавчої, енциклопедичної, політологічної літератури. Нова книжкова колекція розмістилася в окремій кімнаті, котра тепер носить назву «Бібліотека Петра Яцика» [3, с. 19].

1 листопада 2001 року українці світу втратили найдалекогляднішого та найжертівнішого мецената української науки, завдяки послідовним і відданим зусиллям якого світ поступово, але постійно сприймав та інтегрував у свій живий організм поняття України і українського народу [6, с. 1].

Справу відомого мецената продовжує сьогодні його донька п. Надя Яцик, яка протягом 2007-2008 років надала КІУСу 500 тисяч канадських доларів для заснування нової Програми вивчення сучасної української історії і суспільства.

Центром досліджень історії України імені П. Яцика спонсоруються ще два видавничі проекти: українські переклади західних праць про українську історію та англomовна серія монографій. Остання має назву «Українська історіографія на Заході». Її публікацію КІУС забезпечує спільно з низкою наукових закладів в Україні. Крім того, частина субсидій спрямована на видання англomовних монографій, українських перекладів, історіографій західних авторів, на документальні публікації, а також на дослідницькі гранти вченим [1, с. 65-66].

Внесок Петра Яцика в розвиток українознавчих студій неможливо передати за допомогою перерахування створених ним наукових програм. Цей внесок можна належно оцінити, лише взявши до уваги далекосяжність його візії і послідовність його праці. Петро Яцик у найширшому сенсі слова був будівничим українознавчих студій на Заході .

У Біблії сказано: «По ділах ваших пізнають вас». Зроблене Петром Яциком у царині мовного воскресіння, духовності і культури українців легко пізнається, оскільки зроблено багато з найважливішого. Ці слова переконливо прозвучали на презентації книги М Слабошпицького «Українець, який відмовився бути бідним». Пройшовши й подолавши труднощі в молоді роки, П. Яцик знайшов у собі мудрість і силу стати володарем капіталу, якому міг би позаздрити будь-який успішний бізнесмен. Україна озивалася болем у Петровому серці, адже стільки страждань довелось йому перенести на цій землі. Проте ніщо не здолало почуття синівської любові до краю, який упродовж усього життя був для нього рідним. П. Яцик міг би не дати жодної

копійки на розвиток української культури, проте віддавав всі свої сили й значну частину капіталу саме на відродження духовності українців.

Петро Яцик – еталон вірності українській справі, національній ідеї, відданості українській мові. Його життя – це яскравий приклад для всіх, хто вважає себе національною елітою.

Використані інформаційні джерела:

1. Березкіна В. Видавнича діяльність Канадського інституту українських студій. – Бібліотечний вісник, 2010. №4. – С. 65-66.
2. Боголіб Т. Освітній та науковий фандрайзинг в Україні. – Научные труды ДонНТУ. Серия экономическая, 2014. №5. – С. 14.
3. Дибчук Л. Паславський Т. Благодійники українських бібліотек з канадської та латиноамериканської української діаспори. – Бібліотечна планета, 2006.– №1.– С.17-20.
4. Жеребило І. Меценатство як прагнення до суспільної користі в Україні. – Львівський банківський інститут Національного банку України. № 3, 2008. – С.82– 83.
5. Історія української філософії: Хрестоматія. Упорядник М. В. Кашуба. – Львів.: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – С. 31.
6. Марко Р. Стех. Петро Яцик – 1921-2001. Будівничий українознавчих студій. – PressRelease. – Канадський Інститут Українських Студій, 14 лютого 2002 р. – С. 1.
7. Слабошпицький М. Українець, який відмовився бути бідним / Михайло Слабошпицький. – К.: Ярославів Вал, 2011. –255 с.
8. Слабошпицький М., Сорока М. Меценат, який не відмовився бути українцем. Петро Яцик у спогадах сучасників – К.: Ярославів Вал, 2002. – 195 с.
9. Черниш А. Україноцентричність героїв Михайла Слабошпицького як основа самореалізації. / Анна Черниш // Слово і час. – 2013. – №7. – С. 69-71.

Тетяна Ткачук
 студентка Історичного факультету
 НПУ імені М.П. Драгоманова
 Науковий керівник:
 Іван Іванович Шкурко
 кандидат педагогічних наук, професор
 кафедри теорії та історії педагогіки

САМОВИХОВУЮЧА АКТИВНІСТЬ ДІТЕЙ У ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛЬСЬКОГО ПЕДАГОГА, ПИСЬМЕННИКА І ЛІКАРЯ Я.КОРЧАКА (1878-1942)

Проаналізовано самовиховуючу активність дітей у спадщині польського педагога, письменника і лікаря Януша Корчака, виявлено нові джерела про його життя і творчість. Показаний період Я.Корчака на українських землях. Висловлена власна точка зору автора з досліджуваної проблеми.

Ключові слова: *самовиховуюча активність, самовиховання, дитина, дорослий, самоврядування, гра.*

Януш Корчак, Старий Лікар, Пан Лікар це все псевдоніми однієї людини Генрика Гольдшміда – польського педагога, лікаря, письменника, публіциста, громадського діяча, офіцера царської російської та польської армій, поляка єврейського походження.

Під час Першої Світової війни, а саме цей період пов'язаний з перебуванням Я.Корчака на українській землі. Я.Корчак 3 роки служив військовим лікарем на Галицькому фронті. У 1915 році підчас короткої відпуски провів три дні у Києві. За ці дні Корчак познайомився з полячкою Марією Фальською, що на той час керувала виховним будинком для хлопчиків-поляків на вулиці Баговутівській, та разом з вихованцями розпочав видавати газету. Після повернення на Галицький фронт маючи великий досвід роботи з сиротами в дитячому будинку Я.Корчак часто відвідував сирітські будинки, в тому ж числі Тернопіль. Саме там він познайомився з українським хлопчиком Стефаном Загородником якого запросив у військовий шпиталь як вихованця. У

книзі «Виховні моменти» Я.Корчак присвятив Стефану розділ, де описав свої спостереження за розвитком вихованця. У 1917 році лікар і педагог Я.Корчак був відкликаний з фронту і працював лікарем у дитячих притулках Києва. Будучи надзвичайно працьовитим у дитячому будинку Г.Гольдшмідт нерідко працював по 18 годин на добу. Із трьох сиротинців сьогодні зберігся лише один на вулиці Володимирській, 47. У 1918 році Г.Гольдшмідт повернувся у Варшаву і через рік видав свою працю «Як любити дитину», яка була написана під час його перебування в Україні.

Земне життя ця Велика Людина, рідкісний гуманіст і педагог разом зі своїми вихованцями був спалений у газових камерах Треблінки. І хоча нацисти запропонували Я.Корчаку вибрати життя без дітей або смерть разом з ними, він без вагань і сумнівів до кінця залишався зі своїми вихованцями.

Педагогічні погляди Генрика Гольдшмідта формувалися протягом багатьох років у процесі тісної взаємодії з дітьми та багаторічними дослідженнями проблем дитинства. Як мудрий педагог він вважав, що дитина перевершує дорослого інтенсивністю почуттів і навіть знаходиться на майже однаковому інтелектуальному рівні з дорослими, зрозуміло що при відсутності життєвості досвіду. Одним з головних завдань педагогіки Я.Корчака у тому щоб навчити дитину мислити та діяти, що надзвичайно важливо, перш за все, самостійно без будь-якого примусу з боку вихователів У книзі «Як любити дитину» польський педагог у цьому зв'язку наголошує, що «коли слухняна, поступлива дитина раптом перестає слухатись, стає впертою й непокірливою, то найчастіше ці реакції – прояв її прагнення до самодіяльності, не треба гніватись на те, що дитина є тим, ким вона є» [4, с. 85].

Основні соціально педагогічні ідеї Я. Корчака зародились та знайшли своє втілення під час його роботи у Варшаві у «Будинку сиріт», створеного для польських дітей єврейського походження у 1911 р. Цей сирітський дім став і його домівкою та, водночас, плацдармом для досліджень. Проведений нами аналіз наукових праць Я.Корчака і про нього свідчать, що щоденна робота Я.Корчака починалася з спостереження, аналізу поведінки груп дітей і окремої

дитини в різних місцях і ситуаціях. Було важливим усе: від зважування дитини, вимірювання росту до вивчення її психоемоційного стану. Про це виразно, на наш погляд, показано в проаналізованій нами публікації Валентини Мисько «Соціально-педагогічні ідеї Януша Корчака».

Вважаю, що однією з проаналізованих дійових особливостей педагогічної спадщини Г.Гольдшмідта є спрямованість процесу соціалізації дитини на створення умов для її гуманістичного формування. Сказане розділяємо з ідеями, які досліджував Р.Новгородський у праці «Ідеї соціалізації особистості в контексті педагогічної спадщини Януша Корчака». Ми також приєднуємося до думок зазначених автором про те, що забезпечення процесів саморозвитку, самоактуалізації та самовиховання кожної підростаючої особистості шляхом організації основних видів їх активної життєдіяльності є пріоритетним в соціально-педагогічній системі визнаного педагога.

Аналізуючи серед провідних педагогічних ідей Я.Корчака є його переконання про те, що до дитини потрібно ставитись з повагою, зважати на її бажання, а сам процес виховання повинен спиратись, на наш погляд, на методи переконання і аж ніяк не на методи обмежень та заборон. Вважаємо, що саме цей метод забезпечує здійснення процесу індивідуалізації дитини.

Приходимо, до висновку, що самовиховуюча активність вихованців у Будинку сиріт перш за все виявлялась в самоврядуванні їхнього життя. Система самоврядування Г.Гольдшмідта полягала в організації спільного життя вихователів і вихованців. На першому етапі Я.Корчак виступає як єдиний представник суспільних вимог.

На другому етапі в системі самоврядування запроваджуються чергування, започатковується розвиток співуправління та сумісного господарювання вихователів і вихованців, що сприяло передачі частини організаційних обов'язків старшим вихованцям і дитячому активу.

На третьому етапі створюється дитячий товариський суд. Його призначення забезпечувати реалізацію прав дитини та затверджених законодавчо правових норм життя. Вважаємо, що саме на третьому етапі

відбувається максимальний розвиток системи дитячого самоврядування. Його центро є «Дитячий суд», який спонукав дітей мистити і самокритично ставитися до себе. У цього органу був свій «Кодекс» – продумана система ведення справ. Діти могли подавати до суду не тільки один на одного, але і на персонал та вихователів. Не дивлячись на те, що як правило, «трибунал» виносив тільки два вирoki – «Виправдати» або «Пробачити», враження від нього залишались глибокими.

Четвертий етап починався з виборів до ради самоврядування. Створена самими вихованцями для вирішення дитячих проблем рада була вищим представницьким органом законодавчої влади у дитячому будинку. На цьому етапі самовиховуюча активність дітей набуває свідомо організаційних форм: складається структура дитячого самоврядування із законодавчими, виконавчими і контролюючими органами; законодавчі функції виконує рада самоврядування та частково судова рада, контролюючі товариський суд, виконавчі – опікунська комісія, відповідальна за чергування, плебісцит, випуск газети [7].

Важливе значення в системі самовиховуючої активності в умовах дитячого будинку мали такі засоби соціалізації дітей як «дошка оголошень», «Поштова скринька», «Шафа для знахідок». «Дошка оголошень» була призначена для повідомлень, звітів, прохань та попереджень, нею могли користуватися як і вихователі так і члени ради самоврядування, товариського суду або члени видавництва газети. «Поштова скринька» слугувала для листування між вихованцями та вихователями, вона допомагала дітям виразити своє незадоволення, пропозиції або побоювання вихователям та отримати відповідь на свій лист. «Шафа для знахідок» допомагала вихованцям знайти їх втрачені речі.

Одним із проявів самовиховуючої активності дітей в педагогіці Я.Корчака є гра про яку з великим інтересом читаємо сторінки із його книги «Як любити дитину» про те, що «коли діти вчотирьох будують курінь, копають шматком заліза, скла, цвяхом, забивають стовпчики, пов'язують їх, покривають

дахом з гілок, вистилають всередині мохом. працюючи мовчки, напружено або ліниво, не завжди удосконалюючи, розвиваючи подальші плани, ділячись результатами спостережень це не гра. Це робота, нехай без достатнього рівня вмінь, недосконалими знаряддями, з недостатніми матеріалами і тому малоефективна і невиразна за результатами, але зате організована так, що кожен вкладає в неї стільки, скільки може, в залежності від віку, сили, вміння» [4, с.121-122]. Розділяємо ідею Г.Гольдшмідта і про те, що гра є єдиним проявом діяльності де дитина відчуває себе по-справжньому вільною від втручання дорослих. Тому коли батьки починають втручатись в дитячу гру дитина сприймає це як знущання над собою.

Основна педагогічна ціль Я.Корчака була допомога бідним, голодним та скривдженим сиротам. Їхні інтереси не переходили в розряд пріоритетних для тогочасної політичної системи, захищати дитячі права для Корчака було справою честі [5].

Не випадково, що у своїй книзі «Як любити дітей» Г.Гольдшмідт звертає особливу увагу на його погляд, на основні права дітей:

- право дитини на смерть;
- право дитини на сьогоднішній день.
- право дитини бути тим, ким він є [4, с. 103].

Згодом Януш Корчак до цих основних трьох прав додав ще:

- право на оптимальні умови для розвитку та росту;
- право на життя;
- право робити помилки;
- право на похвалу та сприйняття її такою, якою вона є;
- право бути сама собою;
- право на виховання;
- право на оборону в суді;
- право передчасної смерті.
- право на визнання;
- право на повагу до її приватної власності [8, с. 197].

Зазначимо, що творча спадщина Я.Корчака надзвичайно приваблива. Український педагог В.Сухомлинський у своїй праці «Серце віддаю дітям» писав, що «мені на все життя запам'яталися слова Януша Корчака із книги «Коли я знову стану маленьким», що ніхто не знає, більше чим отримує школяр, коли дивиться на дошку, ніж коли непереборна сила змушує його поглянути в вікно. Що корисніше, важливіше для нього в ту мить - логічний світ, затиснутий у чорній класній дошці, або світ, що пливе за вікнами? Чи не примушуєте душу людини, уважно придивляйтеся до законів природного розвитку кожної дитини, до його особливостей, прагнень, потреб» [8, с. 57].

На основі проаналізованих нами наукових педагогічних праць Я.Корчака вважаємо, що його ідеї сьогодні слід актуалізувати. Ми переконані, що його ідеї є ефективними і можуть допомогти освітянам сформувати у нових поколінь цінності добра, любові, милосердя і поваги до людей, гуманності і людяності.

Використані інформаційні джерела:

1. Лифтон Б. Д. Король детей. Жизнь и смерть Януша Корчака / Бетти Джин Лифтон; пер. с англ. И. Гуровой, В. Генкина. – М. : Текст : Рудомино, 2004. – 397, [2] с.
2. Мисько В. Соціально-педагогічні ідеї Януша Корчака // Молодь і ринок:наук.-пед. журн. Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. – Дрогобич, 2014. - №5 (112) - 166 с.- С. 150-156.
3. Горбань Ю. П'ять фактів із життя Януша Корчака в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2319828-5-faktiv-iz-zitta-anusa-korcaka-v-ukraini.html>.
4. Корчак Я. Как любить ребенка: Книга о воспитании. / пер. с польск. – М.: Полиддат, 1990. – 493 с.
5. Новгородський Р. Ідеї соціалізації особистості в контексті педагогічної спадщини Януша Корчака / Р.Г. Новгородський // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 3. – С. 176 – 179.
6. Пальчевський С. Соціальна педагогіка: навч. посібн. / С.С. Пальчевський. – К.: Кондор, 2005. – 560 с.

7. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. – К.: Рад.школа, 1972. – 244 с.
8. Яворский М. Януш Корчак. / М. Яворський. – Варшава: Интерпрес, 1978. – 205 с.

Овсюк Роман
студент Історичного факультету
НПУ імені М.П. Драгоманова
Науковий керівник:
Іван Іванович Шкурко
кандидат педагогічних наук, професор
кафедри теорії та історії педагогіки

СТАНОВИЩЕ І РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОСВІТИ В СЕЛІ МАЛА БУРІМКА (ЧОРНОБАЇВСЬКОГО РАЙОНУ, ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ): ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ШКОЛИ ТА СЬОГОДЕННЯ

У дослідженні показано розвиток освіти в сільській місцевості, на прикладі села Мала Бурімка, що на Черкащині.

***Ключові слова:** церковно-приходська школа, земська початкова школа, училище, семирічна сільська школа, ліквідація не писемності, Друга світова війна.*

Село Мала Бурімка розташоване на притоці річки Сула, і, як вважається, бере початок із 1701 року. Саме тоді зафіксована перша писемна згадка про досліджуване село [6, с.136].

Освіта у селі Мала Бурімка існує здавна і бере свій початок більше ніж 300 років тому.

Архівні дані, які ми дослідили, свідчать, що в XIX ст. у селі діяла церковно-приходська школа, яка в різні роки налічувала від 10 до 25 учнів. У 1900 році у селі працює земська початкова школа, відкрита на кошти Золотоніського повітового земства. У дворі школи стояв колодязь, сарай для палива із дошок, попівська хата, яка була переобладнана на класну кімнату. Біля школи була невеличка ділянка для посіву овочів. Територія школи – огорожена парканом, а перед приміщенням школи був майданчик, на якому проводилися лінійка та ранкова руханка.

Утримувалася школа сільською громадою та земством. Крім того, кожен учень щороку за навчання сплачував 3 крб. Також збереглися дані, що у 1900 році на ремонт школи земством було виділено 125 крб.

На початку XX століття у школі села Мала Бурімка навчалися лише хлопці. Дівчата школи не відвідували. Починалися заняття 15 вересня, закінчували 1 травня (для першокласників), 15 травня – для решти школярів. Більшість дітей починали ходити до школи в листопаді, закінчували навчання у березні.

В архівних матеріалах є дані, що вже у 1904 році у школі навчалось 57 учнів (закінчили школу 9 осіб), а у 1905 році навчалось 53 особи (закінчили – 12 осіб).

У 1912 році земська школа була перейменована в училище. Кількість дітей, які намагалися здобути освіту зростає. У 1912 навчальному році у школі навчається вже 23 хлопці та 60 дівчат [2, с. 725].

Після подій 1917-1920 років юні малобурімчани продовжували здобувати освіту в сільській школі, яку в 1924-1925 роках було реорганізовано в семирічну. Для ліквідації неписьменності в селі створювалися відповідні гуртки. У хатах-читальнях вчилися читати, писати, рахувати тощо.

Перед початком Другої світової війни малобурімчани могли вже здобувати у своєму селі семирічну освіту у політехнічній трудовій школі. У цей час школу очолювали директори Колотій Олександр Омелянович та Завертанний Іван Григорович.

Варто особливо відзначити, що педагогічний колектив школи постійно відігравав провідну роль у розвитку художньої самодіяльності в селі. Усі вчителі брали участь в мистецьких гуртках – музичному, драматичному, хоровому, танцювальному. Репетиції, концерти та вистави проводилися не лише в сільському будинку культури, а й у школі, для чого розбиралася дерев'яна стінка, яка розділяла два класи, і з неї складалася сцена.

Подружжя Колотіїв та Лук'яненко Катерина Іванівна, крім професії вчителів, мали ще й кваліфікацію медиків, і мали змогу надавати допомогу сільським людям, які цього потребували.

У той час у селі, крім учителів, не було іншої інтелігенції. Уся виховна і просвітницька діяльність проводилася учителями. Селяни зверталися до них за порадами, ділилися своїми проблемами.

У 1939 році починається будівництво приміщення нової школи (директор Завертанний Іван Григорович). На будівництво її було використано матеріали Архангело-Михайлівської церкви, яку було знищено у 30-х роках ХХ ст. у період переслідування релігії і віруючих [6, с. 307].

До літа 1939 року побудовано приміщення школи. Але під час окупації села німецькими військами, будівлю було знищено, а діючу школу спалено.

Після завершення Другої світової війни учні навчалися у п'яти селянських хатах.

Із 1944 року школу очолює Ганнесин Андрій Хомич.

«Учителям надавались пільги: їх не брали у армію. Але з початком Другої світової війни, за наказом маршала Тимошенка, педагогів було позбавлено будь-яких пільг. Участь у війні директор школи брав з перших днів. Потрапивши в оточення, – згадує Андрій Хомич, – я воював у відділенні «звукометрії», де за звуками пострілу ми визначали напрям і відстань ворога».

У 1944 році після поранення легень, Андрій Хомич був демобілізований, і у травні того ж року повернувся до Малої Бурімки, яка на той час була вже звільнена. Директором школи с. Мала Бурімка Андрій Хомич працював до 1948 року.

За досягнуті успіхи в роботі, новаторські підходи в педагогічній діяльності Ганнесину Андрію Хомичу першому в Чернобаївському районі присвоєно звання «Відмінник народної освіти».

Із 1948 року і аж до пенсії, Андрій Хомич працював учителем української мови та літератури, малювання, географії у Великобурімській школі.

У 1948 малобурімську семирічну школу очолює Лук'яненко Тимофій Давидович. У ролі директора він пропрацював 2 роки.

З 1950 року школою керує тридцятилітній Гирич Микола Федорович.

Життя Миколи Федоровича тісно пов'язане з історією Малобурімської школи. Адже саме в цій школі Микола Федорович працював 25 років. Під керівництвом директора у школі працював дружній, дисциплінований і трудолюбивий колектив. Усі питання шкільного життя вирішувалися на демократичній основі: педагогами, батьками та учнями. Учителі підтримували тісний зв'язок з батьками, які майже щоденно по декілька осіб відвідували школу, уроки, позакласні заходи, систематично працював батьківський колектив. Учителі, не шкодуючи свого часу, працювали з учнями і в позаурочний час. Особлива увага приділялася трудовому вихованню учнів, прищепленню любові до праці, особливо сільськогосподарської, оволодінню виробничими процесами. Майже усі учні включалися в активну трудову діяльність. Активно впроваджувалося самообслуговування серед учнів [4, с. 95-96].

Населення села зростало, збільшувалась і кількість дітей. У 1958 році за кошти місцевого колгоспу розпочалося будівництво нової школи. Підрядником виступив Чорнобаївський міжколгоспбуд. У листопаді 1960 року нова школа вже прийняла своїх учнів. Пізніше школу очолюють Дорошко Надія Олександрівна (1975-1977 рр.) та Канівець Анатолій Петрович (1977-1981 рр.)

У 1981-1994 роках школу очолював Становський Віктор Іванович. Він доклав багато зусиль для оновлення матеріальної бази школи. Школа була укомплектована новими меблями, придбано необхідне оснащення та унаочнення для навчальних кабінетів школи, які і зараз використовуються на заняттях.

Для Малобурімської школи 1987 рік став особливим, – адже завдяки зусиллям Віктора Івановича та голови місцевого господарства Шулежка Петра Сергійовича, – школа була добудована і перетворена із восьмирічної у середню. Приміщення школи було обкладене плиткою, споруджено спортзал,

закуплено частину обладнання для кабінетів, витративши на всі роботи понад 30 тисяч карбованців [3]. На базі школи відроджено сільський духовий оркестр.

В 1995 році школу очолює Сергій Іванович Куксенко. Його уважне ставлення до учнів, педагогічної праці, відзначалося керівниками району та області. Портрет директора занесений на районну Дошку пошани. Йому присвоєне звання „Відмінник народної освіти”, нагороджено обласними та республіканськими грамотами.

За період його трудової діяльності в малобурімській школі було відкрито комп’ютерний клас, покладена нова підлога в коридорах школи, покращено естетичний вигляд шкільних приміщень.

Сергій Іванович брав участь у різних конкурсах з історії та правознавства. 2001 рік був для нього успішним: він виборов перше місце в обласному конкурсі ”Вчитель року” із правознавства, брав також участь у Всеукраїнському етапі.

У 2003-2010 директором школи була Шулежко Олександра Іванівна. За цей час малобурімська школа значно зміцніла! Побудовано газову котельню, вирішено проблеми з опаленням, у школі тепло і затишно. У класних кімнатах вікна були замінені на сучасні склопакети. Облаштовано внутрішній туалет та питний фонтанчик. Поклеєно шпалери у коридорах школи, змонтовано підвісні стелі. Значно покращало подвір’я школи, і в цьому також велика заслуга спільного проекту учнів-батьків-вчителів “Моя школа – окраса рідного села”.

За період трудової діяльності Олександра Іванівна була нагороджена грамотами районного відділу освіти, грамотою Чорнобаївської райдержадміністрації, грамотою обласного відділу освіти. У 1996 році та у 2005 р. нагороджено грамотами Міністерства освіти і науки України, вручено знак “Відмінник народної освіти”. За значні досягнення у праці, що сприяли економічному і соціально-культурному розвитку Чорнобаївщини. У 2005 році Олександра Іванівна занесена на районну Дошку пошани.

Сьогодні школу у с. Мала Бурімка оснащено сучасними комп’ютерами, у кабінеті комунікативно-інформаційних технологій підключено мережу

Інтернет. Також змонтовано сучасні підвісні стелі у 5 кабінетах, встановлено склопакети у правому коридорі, покладено тротуарну плитку до центрального входу школи, зроблено крильце над ганком школи, майстерні та їдальні.

Завдячуючи директорів малобурімської школи, Бойко Світлані Володимирівні, яка займає цю посаду з 2014 року, у школі зроблено капітальний ремонт даху шкільної їдальні, закуплено оргтехніку, спортінвентар, лінолеум для класних кімнат, встановлено металопластикові вікна в коридорах школи, покращено естетичний вигляд шкільних приміщень, їдальні, спортзалу.

Основним напрямом педагогічної діяльності школи є екологічне виховання. Цьому сприяють тематичні тижні, лінійки, заходи, уроки.

На жаль, сьогодні у Малобурімській школі зменшується кількість учнів, скорочується і педагогічний персонал. Ми виявили, що у період з 1985 по 1995 роки середня кількість учнів у малобурімській школі становила 170 осіб, а вже у 2010 році ця цифра становить 140 учнів.

Основною причиною зазначеного явища є зменшення кількості населення у селі Мала Бурімка, яке в 2017 році налічувало 712 осіб, тоді як за переписом населення 2001 року, налічувалося 919 мешканців. Сказане є наслідком складної демографічної ситуації в селі, старіння населення, відтоку молоді, яка все більше обирає місто для постійного проживання. Зараз у селі майже немає перспектив для розвитку і створення сім'ї. Низька кількість робочих місць, слабо розвинена інфраструктура.

Досить гостро постала проблема підбору молодих вчителів. через це деякі педагоги повинні працювати, незважаючи на свій пенсійний вік. Проте варто зазначити, що вже близько 60 випускників школи пов'язали своє життя з професією вчителя.

Відзначимо, що виявлені нами проблеми характерні не лише для Малобурімської школи, а спостерігаються в більшості сільських сіл Черкащини.

Використані інформаційні джерела:

1. Гончаров Н.М. Людина, педагог, воїн. Ганнесин Андрій Хомич // Світлий шлях: газета. – 2001. – №32. – С.2.
2. Історія міст і сіл Української РСР. – Київ : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – 788 с.
3. Лук'яненко І.В. З турботою про юних // Світлий шлях: газета. – 1987. – № 106. – С. 14.
4. Олександр Овсюк. Обрії близьких і далеких світів. – К.:Амадей, 2006. – 688 с.
5. Полтавщина. Енциклопедичний довідник. За редакцією А. В. Кудрицького. – К.: УЕ, 1992. – 1024 с.
6. Приліпко М.В. Чорнобаївщина. Велична історія рідного краю. (Від найдавніших часів до сьогодення). – Черкаси. : Видавець Чабененко Ю.А., 2008. – 538 с.
7. Універсальна енциклопедія "Черкащина". Упорядник Віктор Жадько. –К., 2010.– 1110 с.

Железняк Анна

студентка Факультету української філології та літературної творчості імені А.Малишка

НПУ імені М.П. Драгоманова

Науковий керівник:

*Ванда Болеславівна Вишківська
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки*

ЦІННІСНА ШКАЛА БУТТЯ ТА СВІДОМОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ

У статті автор прослідковує причини змін системи цінностей сучасної молоді, аналізує різні види цінностей та робить спробу визначити пріоритетні для молодих людей у XXI столітті.

Ключові слова: цінності, ціннісна шкала, ціннісні орієнтири, цінності педагогічної діяльності.

Тема ціннісної шкали буття та свідомості особливо актуальна зараз, у час активної її перебудови і зміни у сучасного молодого покоління, адже це закономірний процес, обумовлений пристосуванням людини до нових умов життя. Наприклад, більшої конкуренції на ринку праці, комп'ютеризації, проникнення Інтернету у всі галузі життя та ін.

Переосмислення даної теми спонукає вчених та філософів до все нових досліджень поняття «цінності», адже саме воно визначає функціонування і розвиток людини. Цінності складають основу особистості, і коли ми в житті стикаємося зі складним вибором, саме цінності спонукають нас обирати той чи інший життєвий шлях. Також вони, безумовно, впливають на нашу поведінку та ієрархію потреб.

Будучи поняттям соціальним з точки зору історизму та особистісним із погляду власного досвіду, ціннісні орієнтири можуть змінюватися впродовж життя людини, існування нації, колективу. Саме дослідження таких змін, їх причин та наслідків і є завданням нашої роботи.

Шкала цінностей - це духовні цінності людини, розміщені у порядку важливості для неї [3].

Це визначення правильне, але, на нашу думку, поняття цінності виходить далеко за його межі. Ціннісну шкалу ми визначаємо як ставлення людини до окремих речей з позиції своїх міркувань та інтересів. Адже саме по собі в цьому світі все ніяке і носить нейтральний характер. Це вже людина, дивлячись на явища або предмети, називає їх добрими, злими, красивими, жахливими. Роблячи такі висновки, вона керується цінностями. Наприклад, у нашому суспільстві вбивство – це злочин, а для племен канібалів - ні, бо людське життя не є цінністю для них. Точно так для кожного з нас важливі гроші, бо ми

вкладаємо в їх здобуття свій час, сили, розумові ресурси. Для людини на безлюдному острові вони втратять будь-яку цінність. Отже, ціннісна шкала людини постійно змінюється залежно від її інтересів і потреб.

Такі зміни завжди впливають на особистість.

«Те, що як предмет, котрий стає потому метою діяльності, спонукає людину до дії, має бути значущим для неї: саме здійснюване в дії ставлення до того, що значуще для суб'єкта (і що через це стає для нього переживанням), є джерелом, яке породжує дію,- його мотивом і тим, що надає йому сенсу для суб'єкта. При цьому особистісна значущість тієї чи іншої можливої мети для людини, як істоти суспільної, зумовлена й опосередкована її суспільною значущістю», - зауважував С.Рубінштейн [5]. С. Анісімов пояснює його слова так: «Цінності виступають своєрідним «локатором», спрямованим у певному ракурсі для знаходження ціннісного сенсу в моральному виборі. Таким чином, ціннісну орієнтацію можна уявити як «здатність моральної свідомості постійно в найрізноманітніших ситуаціях спрямовувати помисли й дії людини на досягнення тієї чи іншої моральної цінності» [2].

Ми погоджуємося з таким висновком науковця. Опинившись на життєвому роздоріжжі, за порадою людина звертається до своєї душі, слухає голос серця, як кажуть у народі, а з наукового погляду – керується системою цінностей.

Проаналізуємо деякі види цінностей та шляхи їх формування.

У першу чергу, нас цікавлять цінності матеріальні та нематеріальні, але цього не достатньо, щоб розібратися в їх шкалі. Тому звертаємося до класифікації різних учених.

Р. Риккерт, один із родоначальників аксіології, поділяв усі цінності на шість класів: логічні (в наукових досягненнях), естетичні (у творах мистецтва), містичні (в культурах), релігійні, моральні, особистісні.

Філософ і психолог Р. Мюнстерберг на початку ХХ ст. запропонував розрізняти два типи цінностей - життєві (наприклад, любов, щастя) і культурні

(наприклад, поезію, музику), а в кожному з цих типів - логічні, естетичні, етичні та метафізичні цінності.

Один із видатних німецьких філософів ХХ ст. М. Шьолер вибудовував цінності в ієрархію: на нижчому її щаблі знаходилися цінності чуттєві («приємне»), над ними - життєві, або вітальні («благородне»), ще вищі - духовні, в тому числі естетичні («прекрасне»), морально-правові («справедливе»), гносеологічні («істинне»), а на верхньому щаблі - релігійні («святе») [2].

Думка М. Шольора є найближчою нам, адже вона слідує принципу історизму, включає релігійність, благородство, що раніше вважалися ознакою статусності. Для нас важливим є провідне місце «прекрасного» та «істинного» в цій концепції. Ми схильні думати, що саме такі речі наповнюють людське життя враженнями.

Якщо спробувати проаналізувати природу цінностей людини, то можна зауважити, що вони розвиваються разом з її особистістю. Спочатку на них впливає родина, потім школа, суспільство, друзі. Не менш важливими факторами є політична ситуація в країні, стан здоров'я, матеріальний стан родини та ін. Опираючись на власні спостереження, можу сказати, що діти, які побачили війну, стануть краще берегти мир у країні, будучи дорослими. Захворівши, люди починають краще піклуватися про себе і стають вдячними за банальні речі. Таких прикладів є безліч. З цього можемо зробити висновок, що зміни в ціннісній шкалі - такий собі результат засвоєння життєвих уроків.

Ціннісні орієнтири молоді – лакмусовий папірець для держави: щоб дізнатися, як буде розвиватися країна далі, достатньо звернутися до студентів з питаннями щодо їхніх цінностей.

Сьогодні наше суспільство конче потребує того, щоб кожен громадянин знайшов себе, таким чином «приставши» до конкретних високоморальних цінностей. Головне завдання нового покоління - зуміти витворити такий ціннісний орієнтир, який би відповідав сучасним соціально- економічним та політичним координатам. Це завдання саме для молодого покоління, бо люди,

чий цінності формувалися в зовсім інших умовах, усе частіше важче сприймають нові реалії.

У ціннісній шкалі попередніх десятиліть багато понять формувалося під впливом радянської ідеології, яка вказувала на те, хто яким має бути. Людям просто казали, що вони добрі, чесні, працьовиті, що їх народ такий. І вони в це вірили. А в ідеалі вони б самі повинні були простежувати в собі еволюцію цих якостей, усвідомлюючи одночасно власну індивідуальність.

Щоб зрозуміти, як змінилася молодь саме в XXI столітті, ми звернулися до наукової статті Целякової О. М. «Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві» [7], в якій автор дуже влучно охарактеризувала сучасну молодь: «Сьогодні, на початку XXI ст., розвиток і світогляд молоді зазнав великих змін. Порівняно з попередніми роками молодь стає більш розкутою та самостійною, починає орієнтуватись у сучасному суспільстві. Але не завжди самостійність - позитивне явище, адже стикаючись з доволі сумними реаліями життя, підлітки стають цинічними та байдужими до навколишнього світу, погіршуються їх взаємини з батьками. Звісно, що зараз змінилися й життєві цінності нового покоління, якщо років 10-20 назад головним було навчання, ставлення до оточуючих людей, то зараз молодь не дуже цікавить думка їхніх батьків та друзів, більш помітними стали егоїстичні спрямування молоді» [7].

Ми погоджуємося з цим твердженням. Але зауважимо, що ніколи не слід розглядати цілу вікову групу уособлено, адже, хоча молоді і притаманні деякі спільні риси на кшталт максималізму, не слід забувати, що кожен із них, в першу чергу, особистість.

Також слід враховувати той факт, що ніщо не змінюється різко. Цінності минулих поколінь накладаються на особистий досвід і зазнають змін, ціннісні орієнтації – явище динамічне.

«Молодь останнього десятиріччя XX ст. і початку XXI ст. опинилась, так би мовити, у двоякій ситуації: з одного боку, це покоління ще виховувалось на

«старих» засадах, а з іншого – в доросле життя воно вступає за нових умов, які вимагають відмови від багато чого засвоєного раніше» [4].

У ціннісній шкалі сучасної молоді можна виокремити такі зміни: на це покоління не діє принцип колективізму, колективістські ідеали, бо індивідуальність і вміння виділятися набули занадто великої цінності. Кардинально змінилося ставлення до навчання, особливо у вищих навчальних закладах, що пов'язано з більш обміркованим вступом до ВНЗ. Набує популярності західна тенденція пропускати рік після школи для того, щоб заробити самостійно перші гроші, знайти себе і спробувати різні види діяльності. Вища освіта втратила повагу як таку. Більшої цінності набув талант та здібності, особливо творчі. Повагою серед молоді користуються молоді люди, що зуміли рано стати незалежними від батьків, не навчаючись в університеті. Наприклад, фотографи, копірайтери, смм менеджери, діджеї, блогери, айтішники. Одним словом ті, хто зумів перетворити хобі в джерело заробітку і справу життя.

Якщо ще років шість тому дівчата на четвертому курсі мріяли створити після випуску родину, то зараз більшість ставить у пріоритет самовдосконалення і роботу над собою, становлення себе як особистості.

Великий вплив на молодь чинять ЗМІ, нове покоління буквально виростає під їхнім пресингом. Саме тому сучасні підлітки рано вчаться розрізняти щирість та брехню, стають на сторону скептицизму, самі вчаться давати пусті обіцянки і маніпулювати оточуючими [1]. Таку позицію відстоює В.Андрущенко. Ми повністю розділяємо таку думку, вважаючи, що сучасні молоді люди цінують глибину у всьому, прагнуть знайти прихований підтекст, цим іноді викликана осторога до зовнішнього оточення і замкненість, особливо людей, які жувуть у великих містах.

Як ми бачимо, сьогодні переважають особистісні пріоритети – сім'я, друзі, житлові умови, робота, власне здоров'я. Такі цінності, як «повага оточуючих», «гарні стосунки в колективі» посідали 2-3 місце в ієрархії цінностей, то сьогодні високо цінується тільки те, що безпосередньо пов'язане з

особистістю (друзі, сім'я), а не з колективом чи суспільством. Це свідчить про те, що знижується значимість суспільства в житті окремої людини та зростає індивідуалізм. Для більшості молоді стійким базисом існування особистості може бути тільки особисте життя й індивідуалістські цінності [1].

Що ж до цінностей педагогічної діяльності, то це ті, які дозволяють педагогу задовольняти власні матеріальні, духовні та суспільні потреби і які виступають орієнтиром його соціальної й професійної активності, спрямованої на досягнення гуманістичної мети [6].

Саме навчання у педагогічному вузі побудоване так, щоб розвинути у студентів потрібні професійні якості. Виступи перед аудиторією, творчі, колективні роботи, практика, предмети, що різносторонньо розвивають особистість – все це сприяє формуванню нових, чи закріпленню старих позитивних цінностей. За останні роки викладацька галузь наповнилася новими методиками, до роботи все частіше долучають різноманітні комп'ютерні програми, стає популярною тенденція до більш відкритого спілкування з учнями та навчання дітей не соромитися власних емоцій. Змінюється роль учителя в суспільстві, падає престижність професії, разом з нею і цінність. Студенти-педагоги часто не мають самоповаги і вміння саморозвитку, самопізнання. Без цих компонентів неможливо стати професіоналом і підняти статусність і цінність професії знову.

Отже, світ змінюється занадто швидко і людина починає пристосовуватися до нових умов, за чим слідує зміна ціннісної шкали буття та свідомості, критеріїв поваги, самоповаги, пріоритетів, цілей життя і та ін.

Найбільш пластичною категорією населення планети, що підпадає під неминучий вплив соціо-культурних, політичних чинників є молодь, яка зараз знаходиться між двох вогнів: а саме - цінностями, що пропуюють їхні батьки та інші досвідчені члени суспільства і тим, що диктує нове віяння майбутнього. Сучасна молодь вільна у всіх сенсах. Її ціннісні орієнтації повернуті всередину, на себе. Для неї індивідуальність і вміння знаходити ресурси в собі стають найголовнішим, а все, що має колективні настрої, відходить на другий план.

Нове покоління сміливе в експериментах з внутрішнім світом і неймовірно обережне із зовнішнім, що розуміє під собою контактування з безліччю живих людей, які можуть підвести. Студенти розуміють навчання по-новому. В час, коли кожен має диплом про вищу освіту, подібні документи втрачають цінність. Зате справжні знання і талант набувають все більшої вартості.

Використані інформаційні джерела:

1. Андрущенко В., Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз. – Київ.: Знання України, 2002 р.– С.578.
2. Анісімов С. Ф. Мораль и поведение.– Москва: Мысль. 1985 р. –160с.
3. Духовні цінності українського народу. Івано-Франківськ, Плай. – 1999 р. – С.293.
4. Огнев'юк В. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. – Київ.: Знання України. – 2003 р. – С.450.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологи. – Питер Ком, 1999.– С.720.
6. Семез А. Формування цінностей педагогічної діяльності майбутнього педагога як складової його соціально-професійної адаптації//Наукові записки. Серія: педагогічні науки. – Кіровоград. – 2010 р. – №134.– С. 206- 209.
7. Целякова О. М. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві // Гуманітарний вісник ЗДІА. – Запоріжжя, 2009 р. – №38. – С. 222-233.
8. Svitlana Psheslavska, Vanda Vyshkivska. The main principles of the technology in forming family values for students of grades 9-11 in Ukrainian literary works studying// Intellectual Archive. – Toronto : Shiny Word.Corp. (Canada). –2017.– Vol. 6. – PP. 93-102.

Малицька Ольга
Факультет української філології та
літературної творчості імені А.Малишка
НПУ імені М.П. Драгоманова
Науковий керівник:
Ванда Болеславівна Вишківська
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки

РЕФЛЕКСИВНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розвиток у людини потреби вийти за межі досліджуваного, здатності до самореалізації свого творчого потенціалу, спрямованості на самоосвіту – це головна цінності освіти на сучасному етапі. Саме тому виникає потреба формувати вміння аналізувати рівень свого особистісного зростання..

***Ключові слова:** рефлексія, рефлексивна культура, формування психічної культури, компетентність викладача, здатність до рефлексії.*

Рефлексивна культура майбутнього викладача є складовою його професійної компетентності, адже рефлексивні вміння передбачають здійснення педагогом контрольної-оцінної діяльності, спрямованої на себе, на осмислення і аналіз своїх дій. Кожен майбутній педагог повинен володіти і рефлексивною компетентністю. «Рефлексивна компетенція – професійна якість особистості, яка дає можливість найефективніше й адекватно здійснювати рефлексивні процеси, реалізацію рефлексивної здатності, що забезпечує процес розвитку та саморозвитку, сприяє творчому підходу до професійної діяльності, досягненню її максимальної ефективності й результативності» [1].

Отже, розглянемо основні аспекти рефлексії та рефлексивної культури.

Поняття “рефлексія” використовується різними науками: педагогікою, філософією, фізіологією, психологією, естетикою, етикою, кібернетикою. Саме тому його трактують по-різному, тому і виникає потреба зробити

етимологічний аналіз слова. Визначення походить від лат. «reflexio», де збереглася первинна семантика, яка означає "повернення назад", осмислення, самопізнання, категорію свідомості [10]. У ширшому сенсі цей термін означає міркування, осмислення, самовладання, осмислення, самоаналіз своєї діяльності в системі відносин зі світом, у якому живе особистість.

Різна психолого-педагогічна література засвідчує велике значення рефлексії для розвитку як окремої особистості, так і соціальної спільноти залежно від змісту завдань життєдіяльності: по-перше, рефлексія приводить до цілісного уявлення, знання про зміст, способи і засоби своєї діяльності; по-друге, дозволяє критично поставитися до себе і своєї діяльності в минулому, сьогодні й майбутньому; по-третє, робить людину (соціальну систему) суб'єктом своєї активності [5].

Учені розглядають рефлексію як особливу форму реальності, сутність якої полягає в унікальному досвіді особистісного осмислення, оцінки відношень з різними сферами діяльності індивіда [5]. Отже, рефлексія – увага особистості на себе і на свою діяльність є унікальним механізмом процесу самореалізації. Поняття “рефлексії” пов’язують найчастіше з діяльністю педагога. Вчені дійшли висновку, що рефлексивні процеси впливають на результативність впливу педагога на своїх учнів, яка значно підвищується.

Отже, можна чітко говорити, що рефлексія педагога - це своєрідні роздуми про самого себе, аналіз своєї поведінки та переосмислення в деяких випадках, тобто свідомість звертається на самого себе та свій внутрішній світ. Це своєрідне самопізнання себе.

Рефлексія виступає важливим аспектом у формуванні психічної культури особистості. Педагогічна наука за своєю суттю носить рефлексивний характер, адже вчитель прагне подивитись на певні ситуації очима учнів та зрозуміти їх внутрішній світ.

Водночас може здаватися, що рефлексія - це тільки теорія, і ми її не використовуємо на практиці або використовуємо не повною мірою. Проте це так. Зокрема рефлексія потрібна на уроці, але це не частина уроку, а своєрідний

метод перевірки та аналізу. Багато вчителів помилково проводять її наприкінці уроку, проте вона має здійснюватись упродовж уроку. Педагогічна рефлексія – навичка, яка контролює спрямованість уваги, відчуття та власне стан учнів.

Рефлексивна культура характеризується особистісним внеском в організацію свого особистісного і професійного зростання, потребою у вільному виборі змісту діяльності, способів його розширення і поглиблення. Відтак, використовуючи будь-які інноваційні технології для формування рефлексивної культури, ми повинні пам'ятати, які саме якості намагаємося виховати у педагогів. Це, насамперед:

- уміння аналізувати власну професійну діяльність і переймати позитивний, ефективний досвід колег, що вимагає глибокої теоретичної і практичної підготовки;
- здатність доповнювати і корегувати навчальні плани та плани виховної роботи з урахуванням умов, які змінюються;
- уміння тверезо оцінювати певну ситуацію як невід'ємну частину педагогічного процесу в її соціальному контексті;
- здатність визначати шляхи професійного самовдосконалення з врахуванням власного досвіду;
- уміння вибудовування шляхів особистісного і професійного саморозвитку на основі адекватної самооцінки, реального оцінювання своїх професійних можливостей;
- готовність підвищувати рівень професійної компетентності на основі інноваційних технологій, сучасних психолого-педагогічних досліджень;
- досягнення духовно-творчої самореалізації [8].

Можна стверджувати, що рефлексивна культура є інтегративним утворенням особистості, яке включає комплекс знань, умінь і здібностей, які втілюються в життя викладачем через спеціальні дії, спрямовані на виявлення та оцінювання найбільш істотних ознак педагогічного процесу, щоб досягнути якісних змін професійного й особистісного самовдосконалення.

Рефлексивна ж компетентність – це одна з головних складових професійної компетенції майбутнього педагога. При цьому вивчення рефлексії дозволяє стежити за значущістю рефлексивної компетентності вчителя в організації управлінської діяльності, у спілкуванні та розвитку творчого мислення. Рефлексивна культура – це риса педагога-професіонала, яка полягає у подоланні та осмисленні стереотипів, переосмисленні професійного та особистісного досвіду та в актуалізації особистості.

У науковому полі використовують також термін «рефлексивна культура» поряд із «рефлексивною компетентністю». Ці явища майже повністю тотожні. Рефлексивна культура містить у собі здатність творчо подолати і переосмислити проблемні та конфліктні ситуації, вміння набувати нових цінностей, правильно та раціонально планувати свій власну діяльність і уміло керувати нею. Рівень професійної компетентності педагога залежить від рівня рефлексивної культури, яка, в свою чергу, впливає на становлення особистості як фахівця [1].

Г.Дегтяр вважає, що рефлексивну культуру майбутнього педагога потрібно розглядати як особистісно-інтегративне утворення, яке містить у собі уміння, здібності та знання, що здійснюються через певні дії, спрямовані на оцінку, виявлення й узагальнення найбільш істотних ознак педагогічного процесу, а також особистісне та професійне вдосконалення. У структурі рефлексивної культури дослідниця виокремлює когнітивно-процесуальний, особистісний та оцінний компоненти [5]. Спільними є те, що багато вчених виділяють «головні ознаки рефлексивної культури (сформулювала А. Бізяєва):

- бути готовими до діалогу, відвертість, чуйність до інших особистостей, толерантність до чужої думки;
- гнучкість у пошуку альтернативних підходів до вирішення проблеми;
- глибоке, проблемне і критичне мислення педагога;
- особисте залучення до діяльності, прийняття відповідальності за вибір рішення;

- варіативність і пластичність у комунікативних стратегіях [7].

Отже, будь-який компетентний викладач повинен володіти названими характеристиками, адже «здатність учителя до рефлексії – це спосіб і фактор його особистісного зростання як професіонала. Тому можна стверджувати, що рефлексія має вагому розвивальну функцію: учитель пізнає себе, стає більш уважним, критичним, вимогливим відносно себе та інших [2].

Отже, рефлексія - це здатність людини аналізувати та осмислювати свої дії, унікальна здатність свідомості сприймати саму себе, процес пізнання людиною своїх внутрішніх станів та актів. На сьогоднішній день для педагога це є важливим фактором, який повинен формувати педагогічну компетентність. Найважливіша ознака рефлексивності – це можливість координації і організації суб'єктних якостей особистості. Рівень розвитку рефлексії визначається високими результатами діяльності, високим рівнем самоконтролю, формуванням адекватної самооцінки, способів саморегуляції. Рефлексивна культура має бути однією із основних рис професійної компетентності сучасного педагога, який йде в ногу з часом та науковим прогресом.

Використані інформаційні джерела:

1. Банашко Л.В. Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти. [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233>
2. Вишківська В.Б. Розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців шляхом педагогічного проектування культурно-освітнього середовища закладів вищої освіти / В.Вишківська // Естетика і етика педагогічної дії. – Вип. 17. – С. 172-180.
3. Вишківська В.Б., Піскун О.В. Розширення культурно-освітнього простору студентів як необхідна умова розвитку професійної компетентності // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: Збірник наукових праць звітно-наукової конференції викладачів університету за 2011 рік, 9-10 лютого 2012 року. Частина 1./

Укл. Г.І.Волинка, О.В.Уваркіна, О.П.Симоненко, О.П.Ємельянова. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 2012.- С.64-66.

4. Гуменюк І.Б. Удосконалення рефлексивних умінь учителя англійської мови як засіб керування власним професійним розвитком [електронний ресурс] – Режим доступу:https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4256
5. Дегтяр Г.О. Формування рефлексивної культури студентів педагогічних університетів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук спец.: 13.00.04 – теорія і методика проф. освіти / Г.О. Дегтяр. – Харків, 2006. – 19 с.
6. Житня І. Формування рефлексивної культури педагогів дошкільних навчальних закладів в системі післядипломної освіти [електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.stattionline.org.ua/pedagog/85/15329-formuvannya-refleksivno%D1%97-kulturi-pedagogiv-doshkilnix-navchalnix-zakladivv-sistemi-pislyadiplomno%D1%97-osviti.html>
7. Ковальчук Л. Рефлексивні механізми формування культури професійного мислення майбутніх педагогів // Вісник Львівського університету. Зб. наук. праць. – Львів, 2010. – Вип.26. – С.56-68. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/visnyk/26/08_larysa_kovalchuk.pdf
8. Максименко В. Рефлексія – шлях до продуктивного самовизначення / В. Максименко // Психолог. – 2005. – № 1. –С. 23-28.
9. Марусинець М. Професійна діяльність педагога: рефлексивний аспект освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу:https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/43_1/visnuk_4.pdf
10. Павелків К.М. Рефлексивна культура вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності // Наукові записки. Серія “Психологія і педагогіка”. Зб.наук.праць. – Острого: Видавництво Національного університету “Острозька академія”. – Вип.14. – С.214 – 222.

11. Павелків К. М. Формування рефлексивної культури майбутнього вчителя: сучасні теоретичні підходи [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/7_2010/51.pdf

Любов Петрусенко
 Факультет української філології та
 літературної творчості імені А.Малишка
 НПУ імені М.П. Драгоманова
 Науковий керівник:
 Ванда Болеславівна Вишківська
 кандидат педагогічних наук, доцент
 кафедри теорії та історії педагогіки

ТРАДИЦІЇ, ЗВИЧАЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті розглянуто проблему впливу українських народних традицій та звичаїв на формування особистості вчителя, обґрунтовано важливість вивчення української культури для майбутнього педагога, висвітлено важливість українських традицій у вихованні та використання досвіду минулого у сучасному виховному процесі.

***Ключові слова:** виховання, українські народні традиції, переосмислення досвіду, моральні ідеали.*

Багатство культури нашого народу – це те, чим відрізняється українська нація від решти світу. Наші звичаї та традиції давно стали візитівкою України. Їх прагнуть побачити, зрозуміти, вивчати мандрівники та науковці. Вони ладні проїхати тисячі кілометрів лише для того, щоб ближче познайомитися з нами – носіями унікальної культури, хоч багато хто так нині не вважає. Це пов'язується із сучасним темпом життя, швидким розвитком, технологіями і наголошують на поступовій втраті частини неповторної української культури. Та все ж вона є

настільки давньою і розвиненою, що закріпилася в ментальності кожного українця і проникла у всі сфери життя. Не винятком є і наука, зокрема педагогіка.

Важливість українських народних традицій виховання розуміли здавна. Згадаємо, наприклад «Повість минулих літ», «Слово про Ігорів похід», «Повчання дітям Володимира Мономаха».

Подальше переосмислення важливості українських народних традицій у процесі виховання відбулося у працях Г.С. Сковороди, який вважав, що виховання повинне базуватися на процесі самопізнання та самоусвідомлення. Людина має знайти себе серед трьох світів: макрокосмосу, тобто загального світу природи, мікрокосмосу - через пізнання своїх власних бажань, вмінь, можливостей, думок, і найголовніше, через третій світ – Світ Біблії та народної мудрості [9]. Сковорода загальнонародні знання та цінності ставив в один ряд зі Священним Писанням – мудрістю Бога, і наголошував на природності, невідірваності виховання від життя. Свою ідею «сродної праці» філософ почерпнув із досвіду народу. Підтвердження цьому знаходимо в усній народній творчості: «Хто працює умом, а хто горбом», «Хто що вміє, то і діє», «Без сокири не тесляр — без голки не кравець» та інші.

До проблеми виховання в народних традиціях зверталися багато поетів, зокрема Т. Г. Шевченко, творчість якого пронизана переосмисленням і змалюванням народного життя. Хоча Т.Г. Шевченко не був педагогом, та все ж вболівав за українську освіту і вбачав її такою, що ґрунтується на народній педагогіці та традиційному сімейному вихованні. До цієї теми звертався і письменник та педагог Б. Грінченко. У 1885 р. у статті «Цель народной школы» науковець наголошував на тому, що головним завданням школи є виховання всебічно розвиненої людини на основі світоглядних, моральних, естетичних, етнографічних особливостей своєї нації [4].

Нині вчені сходяться в думці, що культура народу є важливим чинником формування особистості педагога, вона формує його моральні засади та визначає ставлення до світу. Зокрема, професор Г. Ващенко вважає звичаї та

традиції українського народу важливим і незамінним підґрунтям для формування особистості, наголошуючи на тому, що людина не повинна замикатися в рамках традицій, а сприймати їх лише за вихідну форму для подальшого розвитку. Крім цього, вчений наголошує на тому, що кожен із нас формує націю, а отже - звичаї та традиції важливі не лише для окремої людини, а для цілого народу загалом: «основним в традиціях є здобутки духової культури і передовсім народні ідеали, що міцно пов'язані зі світоглядом, релігією і мораллю. Коли ідеали ці високі й здорові, то це перша запорука того, що нація із честю витримає найтяжчі іспити історії і збереже себе навіть в найнижчих умовах внутрішнього й міжнародного життя» [2, с.111].

Формування загальних рис особистості починається ще з раннього дитинства, у сім'ї. Батьки прививають дитині моральні ідеали, цінності та формують орієнтири, згідно яких людина буде рухатися упродовж усього життя. У своїй праці «Теоретичні основи сучасної української педагогіки» О. Вишневський називає сім'ю «інститутом суспільного виховання», який протиставляється інститутам виховання громадського. З цим важко не погодитися, адже родина – це перший вихователь і те, які цінності будуть в ній плекатися, матиме прямий вплив на розвиток і становлення особистості дитини. Вчений відзначає, що українська родина побудована на засадах демократизму та тісної єдності зі своїм народом. Це означає, що родинне виховання має найважливіші вихідні умови для розвитку підростаючого покоління [4].

Виховання дітей з давніх часів у сім'ї відбувалося стихійно, тобто неорганізовано, діти вчилися і розуміли моральні засади суспільства у повсякденному житті, засвоюючи соціальний досвід. На це впливала насиченість кожного робочого дня нашого народу. Засади українського традиційного виховання нерозривно пов'язані з моральними та ціннісними ідеалами народу.

Здавна українці славилися своєю працьовитістю та вправністю, які цінувалися в народі та були ледь не головними з людських чеснот. Традиція навчати дітей працьовитості має дуже давні корені. Вона походить від бажання

батьків захистити дітей від злиднів та голоду, тож засвоєна українським народом мудрість «хто працює – той не голодує» століттями втілювалася в життя старшими членами родини, неї ж навчали і молодших. Хоча багато часу і сил забирала праця, але і відпочивати наші предки теж вміли. Велика кількість календарних та релігійних свят, під час яких вшановувалися працівники, допомагала показати цінність і шанобливе ставлення народу до праці. Процеси праці і відпочинку були нерозривно пов'язані зі звичаями та традиціями, які несли в собі мудрість попередніх поколінь, а отже і виховували кожного разу, коли їх використовували.

Уваги заслуговує те, що незважаючи на більшу кількість членів родини, ніж зараз, сім'я в минулі десятиліття відрізнялася більшою згуртованістю та повагою один до одного. Цьому сприяла традиція авторитету батьків у дітей і загалом авторитету старших у молодших. Батько був головою сім'ї, втіленням мужності і сили, мати ж – берегиня роду, відповідала за дітей і господарство, асоціювалася з добротою та милосердям. Ці вікові традиції залишилися і в пам'яті сучасних українців. Саме таким у нашій ментальності і дотепер виступає архетип батьків [9].

Родинні традиції передбачали все до дрібниць. От, наприклад, за стіл до вечері чи обіду спочатку сідав батько, потім мати, а діти починали приймати їжу останніми, що говорить про культуру споживання їжі. Крім того, робочі обов'язки у родині були чітко розподілені: старші діти виховували молодших, з раннього віку залучалися до праці на благо родини. Так нашими предками з дитинства виховувалась працьовитість та традиція взаємодопомоги один одному не тільки в родині, а й в соціумі.

Цікавим є те, що зі святами пов'язана і культура одягу українців. Здавна підрастаюче покоління навчали мати повсякденний та святковий одяг, що говорить про виховання бережливого ставлення до речей у дітей.

Через традиції передавалося і мистецтво (музичне, малярне, декоративно-ужиткове). Тобто шляхом використання звичаїв та традицій молодше покоління вчили розуміти і бачити прекрасне, змінювати простір навколо себе

на краще, як от, наприклад, мистецтво прикрашання української народної хати, виготовлення речей повсякденного вжитку, оздоблених орнаментами чи розписом.

Для українців завжди важливою була взаємодія людини з іншими, саме тому в нас розвивалися традиції добросусідства («Добрий сусіда — найкращий родич»; «Не купуй двору, купуй сусіда» – народні прислів'я), побратимства («Добре тим живеться, де гуртом сіється і жнеться»; «Гурту і вовк не страшний» – народні прислів'я). Дівочі та парубочі гурти збиралися разом на досвітках, де не лише спілкувалася молодь, а й навчалася деяких ремесл (ткацтво, вишивка, розпис посуду). Так зароджувалося поняття гурту, яке згодом переростало в громаду – об'єднання багатьох людей для допомоги один одному у важкій або кропіткій роботі (косовиця, копання криниці, лаштування возів) [1].

Родинні традиції знайшли своє відображення в усній народній творчості, з якою дитина знайомиться ще в колисці, коли мати співом присипляє маля. Пісні, гуморески, жарти, приповідки, легенди, приказки – все це увібрало в себе неоціненний досвід поколінь і в такому перевіреному часом варіанті береглося дотепер. Це широкий пласт інформації для дослідження не лише етнографами, а й педагогами, адже український фольклор - це містка інформація, яка поєднує в собі історію, культуру, мистецтво та виступає засобом виховання особистості.

Родинні традиції досі виконують ті ж виховні функції, що й сотні років тому: несуть в собі знання про історію нашого народу, спонукають до глибшого вивчення української культури, формують моральні орієнтири та переконання, виховують національну гордість, патріотизм, сприяють естетичному, етичному та інтелектуальному розвитку особистості. Нині не варто думати про сімейні традиції як про частину давнини. Багато родинних ритуалів існують і зараз, але в змінній формі. Кожна сім'я має власні, перевірені часом та досвідом традиції, які зберігають мудрість минулих поколінь та привносять у сучасне життя цінності, які втрачає українська родина. На нашу думку, в сім'ї має

приділятися більше уваги традиціям, які вже є, та можливостям створити нові. Не так важливо, що саме стане традицією у вашому домі, головне – щоб це регулярно повторювалося і приносило позитивні емоції в процесі здійснення цієї справи.

Переконані, що нині традиції несуть ще одну важливу функцію для нашого суспільства – вони об'єднують родину, змушують задуматися над істинними цінностями у сучасному світі, вчать не відштовхувати старі традиції із клеймом пережитку минулого, а переосмислювати їх, знаходити нові грані сенсу давніх звичаїв та традицій.

Все це впливає на формування кожної особистості, але для педагога знати традиції свого народу вкрай важливо. Вчитель є провідником знань старшого покоління до молодших, тому педагогові важливо не просто знати, а й розуміти сенс традицій народу, дітей якого він виховує [3]. Знання власної культури, походження, усвідомлення своєї національності стає міцним підґрунтям для накопичення наступних знань, допомагає правильно інтерпретувати інформацію самим учителем і в подальшому правильно подати її учням.

Використані інформаційні джерела:

1. Бережний С., Бережна Г. Засобами народної педагогіки: підготовка майбутнього вчителя \ \ Рідна школа 1999 – №1– С.66-67.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал (Записки виховника ч.2–3-4) // В-во Центральної Управи Спілки Української Молоді / Брюссель-Торонто-Нью-Йорк-Лондон-Мюнхен, 1976 – С.109-111.
3. Вишківська В.Б. Сучасні вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів // Матеріали наукової конференції. – К.: НПУ, 2014. – 180-182.
4. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / О.І. Вишневський. – Видання третє, доопрацьоване: доповнене. – К.: «Знання». – 2008. – 568 с.
5. Гринченко Б.Д. Цель народной школы / Борис Гринченко // Зібрання творів. Педагогічна спадщина, 2013. – С. 501-506.

6. Розвадовська Л. Українська культура – важливий чинник духовно-морального виховання майбутніх вчителів // Історія в школі–2008– № 5. – С. 7-9.
7. Ромашова Д., Вишківська В. Проблеми родинного виховання особистості у сучасній сім'ї // Молода наука / Мат-ли студентської наукової конференції. – К.: НПУ, 2017. – С.140-144.
8. Семенов О. М. Народні звичаї у підготовці майбутнього вчителя // Педагогіка і психологія – 1995 – № 4 – С. 131-139.
9. Семенов О. М. Родинні і виховні традиції як засіб формування особистості педагога // Педагогіка і психологія – 1997 – № 2. – С.147-156.
10. Скотний В. О. Основні принципи навчання і виховання Г. Сковороди. Неотомізм про гармонію віри і розуму в навчанні й пізнанні // Педагогіка і психологія. – 2011 – № 5 – С.75-77.
11. Шикиринська О.В. Навчання впродовж життя – актуальна стратегія у підготовці майбутнього вчителя початкової школи // Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 23-24 травня 2018 р.) / Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2018. – С.122-125.
12. Svitlana Psheslavska, Vanda Vyshkivska. The main principles of the technology in forming family values for students of grades 9-11 in Ukrainian literary works studying // Intellectual Archive. – Toronto : Shiny Word.Corp. (Canada). -2017.- Vol. 6. - PP. 93–102.

Юлія Стожок
Факультет української філології та
літературної творчості імені А.Малишка
НПУ імені М.П. Драгоманова
Науковий керівник:
Ванда Болеславівна Вишківська
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ РОЗМИНКИ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРНОЇ ГРАМОТНОСТІ

У статті висвітлено сутність такого ефективного засобу інтерактивного навчання, який сприяє формуванню читацької компетентності на уроках української літератури, як інтелектуальна розминка.

Ключові слова: літературна грамотність, читацька компетентність, інтерактивне навчання, методи і засоби інтерактивного навчання, інтелектуальна розминка.

Основним завданням сучасного уроку літератури є підвищення літературної грамотності та обізнаності учнів. Це завдання досить складне навіть для вчителів-професіоналів, а тому розробка методів та ефективних форм навчання є актуальним питанням, від якого залежить якість уроку.

Щоб визначити найбільш оптимальні шляхи розв'язання даної проблеми потрібно розібратися в причинах неналежного рівня знань учнів. Їх кілька:

- вплив мовного оточення;
- бідність словникового запасу внаслідок малого обсягу позакласного читання;
- незнання теоретичного матеріалу;
- недостатня кількість годин, відведених на літературу;
- несистемна робота щодо повторення матеріалу [6, с.30].

Для вирішення цього питання потрібно розробити ряд завдань, під час виконання яких відбувається перетворення свідомої діяльності на автоматичну: вони повинні закріпити вже отримані на попередніх уроках знання, вміння та навички. Вирішити цю проблему може використання інтелектуальної розминки на початку занять.

Інтелектуальна розминка на уроках літератури є цікавим та ефективним способом запровадження інтерактивного навчання. Для того, щоб визначити значення «інтелектуальної розминки», потрібно з'ясувати поняття «інтерактивність», «інтерактивне навчання», інтерактивні методи навчання».

Інтерактивність – це можливість взаємодіяти (з людиною, комп'ютером).

Інтерактивне навчання визначається як взаємодія учасників процесу навчання (учителя та учнів). Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації [5, с.7].

Під час інтерактивного навчання змінюється роль вчителя та учнів: педагог є організатором навчального процесу, у якому всі учасники є рівноправними партнерами, рівнозначними суб'єктами навчання. Інтерактивне навчання може мати індивідуальний підхід до окремого учня, а також можуть створюватися змінні або постійні мікрогрупи, які працюють на спільний результат. Обов'язковою умовою такої співпраці є усвідомлення учнями необхідності особистих успіхів, адже досягнення мети можливе лише при успішному засвоєнні знань кожного учасника навчального процесу. Інтерес учня – головне джерело мотивації, завдяки якому таке навчання має високий рівень активності.

Діяльність, спілкування (діалог), можливість самовираження, рефлексія – усе це характеристики інтерактивного навчання, які є пріоритетними в інтерактивному педагогічному процесі.

Для того, щоб успішно використовувати таку форму навчання потрібно поступово підготувати учнів, створити сприятливу атмосферу в класі, вибрати метод інтерактивного навчання та розробити вправи.

Інтерактивні методи навчання – це система способів діалогічної взаємодії суб'єктів навчання (учіння), спрямованих на осмислення діалогу, його «інтер»-«інтра»-«мета»-суб'єктивні плани [1, с.32].

Для їх ефективного використання педагог повинен сформулювати чіткий план роботи з учнями, який має враховувати такі особливості:

- вік дітей, які беруть участь в інтерактивній діяльності;
- час, що дається на виконання завдання;
- специфіку завдань;
- темп роботи кожного учня, його індивідуальний розвиток;
- атмосферу навчання, яка панує під час уроку;
- ресурси, які можна використовувати для розв'язання

завдання.

Класифікація інтерактивних методів залежить від ключового принципу навчання – взаємодії вчителя та учня.

Основою класифікації можуть стати дослідження О.Киричука, який визначив концептуальні підходи до педагогічного спілкування. Згідно з працями вченого, механізми спілкування («сприйняття – пізнання – оцінювання – вплив») є формами реалізації його основних функцій, а саме: пізнавальної, інформаційної, мотиваційної та регулятивної.

Отже, інтерактивні методи навчання поділяються на інформаційні, евристичні, синектичні, мотиваційні (за М. Скрипником).

Інформаційні методи навчання визначаються як діалогічна взаємодія учасників навчання, метою яких є обмін набутим досвідом, матеріальними або духовними цінностями. Реалізувати даний метод можна за допомогою вправ «Моє ім'я», «Перше знайомство», «Хвилина мого життя», «Паперові літаки», «Мені подобається...», «Іменні жетони» і т.д.

Евристичні методи навчання були розроблені в 40-60 роках ХХ століття, і спрямовані вони на розв'язання складних навчальних задач науково-дослідницького характеру. М.Скрипник у своїй праці подає зведений перелік евристичних методів за А.В.Чусом і В.М.Данченком: метод економічного

аналізу й по елементної обробки Ю.Соболева; алгоритм розв'язування винахідницьких задач Г.Альтшуллера; метод керованого мислення Н.Середі; метод семеричного пошуку Г.Буша, метод психоевристичного програмування В.Чавчанідзе і т.д. Одним із найпопулярніших евристичних методів є «мозковий штурм», за допомогою якого група людей розв'язує певну проблему, при цьому ніхто не критикує та не оцінює висловлені думки інших учасників. Кожна ідея доповнюється, розвивається регламентується та записується.

Синектичний метод спрямований на активізацію розумової діяльності. Він є логічним продовженням «мозкового штурму», але передбачає створення постійних груп, які поступово засвоюють різноманітні прийоми, нагромаджують досвід.

Мотиваційні методи – це способи діалогічної взаємодії учасників навчального процесу, за допомогою яких кожен визначає власну позицію у ставленні до способів діяльності групи, окремих учасників, викладача, самого себе [1, с.42].

До них належать такі методи: «Мої очікування», «Самооцінка», «Лист до самого себе», «Інтерв'ю».

Інша класифікація методів інтерактивного навчання залежить від мети та форми організації навчальної діяльності учнів (за О.Пометун і Л.Пироженко) [5, с.27]:

- 1) методи кооперативного навчання (робота в парах, трійках, «карусель», робота в малих групах, «акваріум» тощо);
- 2) методи колективно-групового навчання («мікрофон», незакінчені речення, «мозковий штурм», «ажурна пилка» та ін.);
- 3) методи ситуативного моделювання (імітаційні ігри, рольова гра, драматизація та ін.);
- 4) методи опрацювання дискусійних питань (метод «ПРЕС», «займи позицію», «кейс-метод», дискусія тощо).

Інтерактивні методи навчання формують ряд умінь та навичок, які знадобляться учням у майбутньому:

- здатність мислити швидко та у різних напрямках, при цьому не «застрягати» на неправильній відповіді;
- активність у процесі навчання;
- вміння точно формулювати думку та висловлювати її без страху помилитися.

Інтелектуальна розминка сприяє засвоєнню цих умінь.

Крім цього, виділяється ряд ознак, які вказують на те, що інтелектуальну розминку можна вважати одним із різновидів інтерактивного навчання.

По-перше, цей метод спрямований на взаємодію педагога та учня, але активність учня набагато вища: учитель повинен створити умови для такої активності, а в інтелектуальній розминці – це ряд завдань та запитань.

По-друге, інтерактивне навчання має задіяти увесь клас, так само й в інтелектуальній розминці повинні працювати всі учні. Учень – учасник процесу навчання, а його досвід повинен стати основою для нового пізнання. Набуття нових знань може бути успішним тільки з опорою на вже опановані знання, а відпрацювання вмінь і навичок успішно відбувається після засвоєння й усвідомлення матеріалу. [2, с. 60]

Інтелектуальна розминка – найбільш універсальна форма інтерактивного навчання, адже вона не потребує високотехнологічних приладів, довгої підготовки до її проведення, не займає багато часу на уроці.

Інтелектуальна розминка на уроках літератури повинна включати кілька основних запитань-завдань:

- 1) назвати автора твору;
- 2) кому з літературних героїв належать ці слова?
- 3) назвати жанр твору;
- 4) знайти певний художній засіб;
- 5) визначити віршовий розмір та вид римування [6, с.31].

Матеріал, який підбирається для розминки, повинен об'єднуватися певною спільною ознакою, яка б допомогла учням краще орієнтуватися в хронологічній послідовності та певних історичних процесах.

Наприклад, до творів кінця XVIII – початку XX століття можна розробити такі завдання:

1. Назвати автора твору:

- 1) «Наталка Полтавка» - Іван Котляревський;
- 2) «Маруся» - Григорій Квітка-Основ'яненко;
- 3) «Великий льох» - Тарас Шевченко;
- 4) «Чорна рада» - Пантелеймон Куліш;
- 5) «Мартин Боруля» - Іван Карпенко-Карий.

2. Кому з літературних героїв належать ці слова?

1) «Де общее добро в упадку,

Забудь отця, забудь і матку,

Лети повинність ісправлять». (Евріал – «Енеїда» Івана Котляревського);

2) «Ти умієш увернутись – теє-то як його – хитро, мудро» (Возний – «Наталка Полтавка» Івана Котляревського);

3) «...Зложити докупи обидва береги Дніпрові, щоб обидва...приклонились під одну булаву!» (Якимові Сомку – «Чорна рада» Пантелеймона Куліша);

4) «Загрібайте грошики!» (Феноген – «Хазяїн» Івана Карпенка-Карого).

3. Назвати жанр твору:

- 1) «Енеїда» - трагедійно-бурлескна поема;
- 2) «Великий льох» - поема-містерія;
- 3) «Кайдашева сім'я» - соціально-побутова повість.

4. Знайти художній засіб

1)... «вітерець заснув, і гілочки по садках, дрімаючи...» (персоніфікація);

2) «Зостався Василь і стоїть сам не свій» (фразеологізм).

5. Визначити віршовий розмір та вид римування

«Еней був парубок моторний

І хлопець хоть куди козак,

Удавсь на всеє зле проворний,

Завзятіший од всіх бурлак...» (Ямб, перехресне римування).

При такому підході літературна розминка актуалізує потрібні знання на уроці, допоможе згадати вивчене з попередніх тем, сприятиме кращому закріпленню інформації, допоможе зробити навчальний процес більш інтенсивним, поліпшить літературну грамотність учнів, зробить повторення матеріалу системним. Інтелектуальна розминка урізноманітнює навчальний процес сприяє кращому запам'ятовуванню набутих на попередніх уроках знань про літературні явища, про письменників та їх творчість, про конкретний твір.

Інтелектуальна розминка є чи не найефективнішим способом запам'ятовування матеріалу, адже у пам'яті довше буде зберігатися та інформація, яка постійно повторюється, використовується на уроках, такі знання зберігаються з установкою «запам'ятати надовго». Під час багаторазового повторення будь-який процес доходить до автоматизму, тому отриманий на уроці матеріал не є винятком. Інтелектуальна розминка передбачає, що учень успішно засвоїв матеріал на уроці або ж добре працював над ним вдома, і він може відтворити отримані знання швидко та правильно. Така форма контролю сприяє успішному проходженню Зовнішнього Незалежного Оцінювання, де запитання ставляться у вигляді тестів. «Натренований» учень може швидко виконати всі завдання тестування, так як його знання доведені до автоматизму. Запам'ятовування допомагає по-новому сприймати вже відомі матерії.

Також літературна розминка задає швидкий темп проведення уроку, допомагає повторити великий об'єм матеріалу, використати різноманітні форми завдань.

Для проведення якісної інтелектуальної розминки вчитель повинен вивчити чинну програму, з'ясувати, які питання мають бути розглянуті під час вивчення теми, і на основі цього сформулювати завдання та запитання. Педагог ставить певну мету, яку прагне досягти.

Незважаючи на те, що вчителю не потрібно витратити багато часу на підготовку до проведення розминки, він повинен враховувати, що:

- інтелектуальна розминка повинна проводитися на початку уроку, адже вона перевіряє знання, засвоєні з попередньої теми;
- робота проводиться в усній формі, завдання зачитуються вчителем;
- охоплює п'ять завдань;
- учитель робить записи на дошці перед уроком. Для кращого сприймання учнями педагог може використовувати різнокольорову крейду або ж мультимедійні системи;
- інтелектуальна розминка повинна включати не тільки завдання, а й запитання.

Педагог повинен організувати літературну розминку так, щоб кожен учень у класі був задіяний у процесі: він має повторити вивчений матеріал, виявити проблемні місця у знаннях з певної теми, знайти свої помилки, проаналізувати їх, знову виконувати завдання із цієї теми, поки помилку не буде усунуто.

Літературна розминка виконує діагностичну, навчальну й розвивальну функції. Учитель має можливість проаналізувати рівень засвоєння учнями матеріалу, побачити й оцінити володіння ними раніше вивченим програмовим матеріалом, отримати зворотній зв'язок. Крім того, літературна розминка спонукає й самого учня оцінити себе [6, с.32].

Кожна тема має певний компонент нового, але загалом успішне її засвоєння можливе лише в тому випадку, коли учень розуміє матеріал попередньої теми.

Інтелектуальна розминка актуалізує опорні знання і чуттєвий досвід учнів, тобто учень не тільки відтворює раніше засвоєне, а й передбачає необхідність застосування цих знань у новій ситуації. Також розминка стимулює пізнавальну діяльність учнів, актуалізує, тобто відновлює в пам'яті попередньо здобутих знань, використовуючи їх у новій ситуації. При постійному повторенні учні зможуть віднайти зв'язок між вже вивченим матеріалом та новим, адже все пов'язане між собою, а основою нового є старе.

Основними етапами проведення інтелектуальної розминки є:

- 1) питання розминки: найчастіше ставлять на початку уроку по черзі;
- 2) відповідь: повинна йти після кожного питання;
- 3) етап рефлексії – підбиття підсумків: педагог робить висновки щодо знань учнів, визначає відсоток засвоєння матеріалу, дає оцінку отриманим відповідям.

Найскладніша частина проведення інтелектуальної розминки – формулювання запитань, їх краще готувати заздалегідь.

Ще одним позитивним аспектом розминки є те, що нема строгих інструкцій її проведення, учителю не потрібно обов'язково поставити всі підготовлені запитання. Загалом на розминку витрачається 8-15 хвилин, 5 з яких виділяється на заключний етап аналізу та підсумків.

Отже, інтелектуальна розминка є формою інтерактивного навчання, яка спрямована на закріплення отриманих знань та їх активізацію безпосередньо на заняттях. Як вид інтерактивного навчання, розминка передбачає взаємодію вчителя та учня, але активність вчителя набагато менша, ніж активність учня. Розминкам є найдоступнішим видом інтерактивного навчання, для якого потрібна лише мінімальна підготовка вчителя. Така форма навчання тренує точність та швидкість формулювання думки, що в подальшому суттєво допомагає при проходженні різноманітних опитувань і тестувань.

Використані інформаційні джерела:

1. Галіцина Л.В. Ігри дорослих: інтерактивні методи навчання / Л.В.Галіцина. – Київ: Редакції загально педагогічних газет, 2005. – 128с.
2. Дончук Т.В. Модулювання ефективного уроку//Відкритий урок. –2011р. – №6 – с.58-61.
3. Косматенко З.С., Божко Г.П. Активізація розумової діяльності учнів на уроках літератури // Література в школі. – 1963. – №1. – С.23-27
4. Пометун О.І. Інтерактивні методики та система навчання / О.І.Пометун. – Київ: Шкільний світ, 2007. – 112 с.

5. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково – методичний посібник / О.І.Пометун, Л.В.Пироженко. За ред. О.І.Пометун. – Київ: А.С.К., 2004. – 192 с.
6. Приходченко К.І. Застосування інтерактивних технологій // Завуч. Шкільний світ. – 2009. – №28. – 20-23.
7. Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях. 2011р. – №6. – с.30-43.
8. Яценко Т.О. Специфіка уроку української літератури в умовах інформатизації навчального процесу// Українська мова і література в школі. – 2016. – №4. – С.19-23.

С.Завгородня

*студентка Факультету української філології та
літературної творчості імені А.Малишка*

Науковий керівник:

*Ванда Болеславівна Вишківська
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки*

АВТОРСЬКА ТА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛИ:

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті представлено порівняльний аналіз особливостей організації навчання у авторській та загальноосвітній школах, проаналізовано підходи науковців до розуміння терміну “авторська школа”.

Ключові слова: *школа, авторська школа, загальноосвітня школа, альтернативна школа.*

Слово «школа» сягає корінням у давньогрецьку мову і означало воно «дозвілля». З того часу розуміння того, якою має бути школа, змінювалося постійно. На це впливав і розвиток людства загалом, і політичні та соціальні умови. Одним із сучасних видів освіти є авторська школа.

В «Українському педагогічному словнику» «авторська школа» визначається як оригінальна загальнопедагогічна, дидактична, методична чи виховна система, опрацьована з урахуванням надбань психології, педагогіки, вікової фізіології та інших наук, вітчизняного й зарубіжного досвіду, яка реалізується під керівництвом чи за участю її автора принаймні в одному навчально-виховному закладі (наприклад, школа В.О.Сухомлинського, школа М.П. Гузика та ін.) [3].

За «Педагогічним словником», авторська школа – це експериментальний навчальний заклад, у якому реалізується нова педагогічна система, розроблена педагогом чи творчим педагогічним колективом.

Дослідженням питань, пов'язаних із авторською школою, займалося багато дослідників: В. Загвязінський, В. Заєць, В. Олійник, В. Маслов, О.Новак, Т. Перехрестова, М. Проц, Т. Цирліна, Ю. Юрчонок та інші. Частина з них створювали свої власні визначення авторської школи.

Наприклад, М. Проц пише, що авторська школа – це «створений педагогом-засновником інноваційний за своєю суттю навчально-виховний заклад, у якому сформований своєрідний освітній простір та реалізується розроблена ним педагогічна концепція на основі мобілізації творчих зусиль вчителів, учнів та їх батьків, що забезпечує школі тривале ефективне функціонування та стабільні позитивні результати» [4].

Ю. Юрчонок, що авторська школа – це гуманістична, експериментальна навчально-виховна установа, у якій реалізується цілісна інноваційна педагогічна система, суб'єктами діяльності якої стають педагогічний колектив, учні, батьки в тісній взаємодії, співпраці та партнерстві, що забезпечує стабільні позитивні результати й довготривале ефективне функціонування» [6].

За дослідженням О. Мариновської, «більшість вчених вважають авторську школу ефективною, технологічною і такою, що має стабільні та позитивні результати діяльності, оскільки зорієнтована на розроблення конкретного продукту, що вигідно вирізняє її з-поміж інших загальноосвітніх навчальних закладів. Цей продукт слугує засобом, з одного боку,

самоідентифікації авторської школи, а з другого – самореалізації суб'єктів діяльності, є сутнісним показником розвитку та саморозвитку їхнього інноваційного потенціалу [2].

Тож саме інноваційний та виключно особистісний підхід застосовують сучасні альтернативні школи. Мета авторської школи формулюється відповідно до авторської методики школи, в залежності від того, які цілі перед собою ставить школа. Цілі різняться між собою у деталях, але загалом це чітка орієнтація на розвиток особистості, збільшення кількості різнопланових вмінь дитини, формування лідерських якостей і розуміння предметів у світовому контексті. Відповідно ці цілі ставляться вище за досягнення певного рівня знань і отримання оцінки. Автори нових методик вважають, що за такої системи освіти з'являється можливість руху від учня до особистості. Обов'язкового домашнього завдання немає, але культивується інтерес до предметів і жага до знань. Школи побудовані на демократизмі, питання вирішуються на спільних зборах вчителів, батьків і учнів, де проводиться голосування, у якому один голос дитини дорівнює одному голосу дорослого. Крім того, вчителі і учні звертаються один до одного на «ти» і по імені. Часто діти поділені на різновікові групи, адже у реальному світі, вважають автори методик, немає штучного поділу на вікові групи.

В час, коли інформаційний простір оновлюється щохвилини, а шкільні підручники видані у кращому разі 10 років тому і у класи набирають більше, ніж 30 учнів, альтернативні школи все більше приваблюють батьків. Для них це можливість віддати дитину туди, де у групі до 12 дітей і їй буде приділено якомога більше уваги, вчитель буде зосереджений саме на її успіхах і негараздах. Крім цього, такі школи зручні для сучасної сім'ї, адже часто це школи повного дня, що значить дитину можна залишити і до 19 години вечора, але знати, що вона не нудьгуватиме, бо школа забезпечує активну програму – факультативи, згідно до інтересів дитини: музика, шахи, йога, кулінарія, танці, англійська, бойові мистецтва.

Авторські школи активно розвиваються в Україні останні 10 років, хоча заявили вони про себе ще у 90-х роках ХХ століття. У своїй більшості вони опираються на ідеї закордонних альтернативних шкіл, таких як Садбері Веллі у США, Саммерхіл у Великобританії.

Українські авторські школи мають свої особливості і складнощі. Не визнані на державному рівні як школи, що можуть надавати повноцінну загальну освіту, вони прив'язуються до звичайних загальноосвітніх шкіл, де діти мають змогу скласти іспити екстерном. Саме через це більшість авторських шкіл в Україні навчає дітей лише до 5 або 9 класів, бо далі діти зазвичай вступають і успішно продовжують навчання у звичайній школі.

Нижче представлено порівняльний аналіз загальноосвітнього та авторського типів шкіл у вигляді таблиці.

Таблиця.

Порівняльний аналіз загальноосвітнього та авторського типів шкіл

Ознаки	Загальноосвітня школа	Авторська школа
Структура	Ієрархічно організована, структурована система	Ієрархічно організована, гнучка система
Наявність мети	Мета формулюється відповідно до державних стандартів, навчальних предметів	Мета формулюється відповідно до авторської методики з урахуванням державних стандартів
Документ про освіту	Завершується сертифікацією (отриманням атестата, свідоцтва, диплому про завершення стаціонарного навчання)	Завершується сертифікацією (отриманням атестата, свідоцтва, диплому про завершення навчання екстерном)
Тривалість періоду навчання	11-12 років	Залежить від школи, зазвичай ведуть дітей до 5 або 9 класу, далі дитина вступає до загальноосвітньої школи
Тривалість уроку	Протягом визначеного періоду, зазвичай 40-45 хвилин, у молодших класах може	Визначається в залежності від предмету; урок може тривати більше години,

	бути менше	але перериватися ігровою діяльністю
Зміст	Визначається освітніми державними стандартами	Визначається автором методики (директором), орієнтуючись на державні стандарти
Організаційна система навчального простору	Визначається управлінням освіти, зазвичай документально регламентоване, чіткі правила	Визначається директором школи, автором методики, часто на спільних зборах батьків і дітей, самоврядування
Система оцінювання	Чітко визначені стандарти оцінювання знань з розробленими критеріями оцінювання	Немає єдиних стандартів оцінювання, оцінка індивідуальних результатів побудована на рефлексії та зворотньому зв'язку
Форми участі	Обов'язкове щоденне відвідування і виконання усіх завдань за програмою	Добровільна участь у навчальному процесі, вибіркоче навантаження з можливістю більше вивчати предмети, які подобаються
Нормативні документи що регулюють навчання	Передбачені і створені управлінням освіти та керівництвом навчального закладу	Передбачені і створені частково автором методики, а частково – батьківським та навіть дитячим колективом
Методи та підходи	Побудована без урахування особистісних якостей індивіда, вимоги до нього висуваються стандартні й універсальні, відсутня гнучкість	Індивідуальний підхід з урахування особистісних якостей індивіда та його інтересів, вимоги висуваються з урахуванням загальної навчальної програми, гнучкість
Шляхи пізнання	Усний виклад інформації вчителем, робота з інформаційними джерелами (підручниками, навчальними посібниками, інтернет-матеріалами), наукові дослідження, практичні завдання	Навчання через експерименти, ігрові моменти, моделювання з дотриманням принципу «навчання на практиці», індивідуальне роз'яснення матеріалу, навчання роботи із найсучаснішими інтернет-джерелами

Професійність	Здійснюють підготовлені фахівці з кваліфікацією, підтвердженою зовнішнім сертифікатом	Спеціально підготовлені фахівці (тренери, аніматори, фасилітатори), які організують навчальний процес, але не обов'язково повинні підтверджувати свою кваліфікацію зовнішнім сертифікатом
Атмосфера	Офіційна, ділова	Дружня, творча
Спрямування зусиль	Контроль	Узгодження, заохочення, спрямоване на формування бажання вчитися
Навчальний заклад	Приміщення, виділене державою	Приватний
Результат навчання	Визначається складанням державних іспитів	Визначається складанням державних іспитів
Співвідношення процесу навчання та результату	Результат досягається заучуванням та виконанням практичних завдань і вправ, постійним контролем	Результат досягається формуванням бажання вчитися, інтересу до навчання практичним засвоєнням матеріалу
Переваги	Обо'язковість, отримання загальних знань, майже безкоштовна, надання офіційних дипломів наприкінці навчання	Отримання загальних і практичних знань, формування лідерських якостей, різнобічний розвиток особистості, індивідуальний підхід, атмосфера, надання офіційних дипломів через звичайні навчальні заклади
Недоліки	Стандартизація, ригідність системи, відсутність індивідуального підходу, недостатнє стимулювання внутрішніх мотивів учіння	Відсутність офіційного визнання; платна, тому доступна не для всіх

Отже, аналіз свідчить, що хоча загальноосвітня школа і авторська школа орієнтуються на спільні освітні норми, вони суттєво відрізняються, в першу чергу, підходом та цілями, які висувають на перший план.

Авторські школи тільки починають набирати популярності в Україні, методики розробляються й апробовуються, вони ще не є визнаними державою як заклади, що можуть надавати повноцінну освіту, але вони вже можуть конкурувати із системою загальноосвітньої школи. Можна сміливо прогнозувати, що за відсутності змін у загальноосвітній школі, авторські школи набиратимуть все більше і більше учнів. Тож наявність авторської школи є викликом і має стати одним із стимулів для переоцінки цінностей загальної освіти та її перебудови із включенням нових інноваційних методик.

Використані інформаційні джерела:

1. Возняк О. Порівняльний аналіз формальної та неформальної освіти в контексті євроінтеграції освітнього простору / Вища школа. – 2016. – №2 – С. 41- 47.
2. Мариновська О. Сутність поняття «авторська школа»: контент-аналіз // Рідна школа. – 2017. – №5-6 – С. 7-14.
3. Педагогічний словник / За ред. М.Д. Ярмаченка. – К.: Пед. думка, 2001. – 514 с.
4. Проц М. Теорія і практика розвитку авторської школи в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01/ Марта Орестівна Проц. – Івано-Франківськ, 2015. – С.4
5. Сайти альтернативних київських шкіл / Dixi школа: Режим доступу: <http://parkschool.com.ua>. Main School: Режим доступу: <http://mainacad.com.ua>. АйДети School: Режим доступу: <https://www.ideti.com.ua>.
6. Юрчонок Ю. Генеза авторських шкіл в Україні (80-ті р. ХХ – початок ХХІ ст.): автореф. дис. ...канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки»/ Ю.В.Юрчонок. – Полтава, 2011. – С.9

Анна Сторож
студентка Факультету української філології та
літературної творчості імені А.Малишка
НПУ імені М.П.Драгоманова
Науковий керівник:
Ванда Болеславівна Вишківська
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки

ПРОБЛЕМА “ВТЕЧІ ВІД ЖИТТЯ” У СУЧАСНОМУ СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті конкретизується сутність таких явищ, як Інтернет-залежність, відео-ігрова залежність; аналізується негативний аспект їх впливу на формування особистості; з'ясовуються причини їх виникнення; визначається роль у розвитку міжособистісних взаємин та способу життя молодшої людини.

***Ключові слова:** віртуальний світ, сучасні технології, соціальні мережі, Інтернет-залежність, живе спілкування.*

З початком розвитку сучасних технологій, а особливо тоді, коли Інтернет став доступний кожному, виникли такі серйозні проблеми, як залежність підлітків від соцмереж, а також від комп'ютерних ігор. Батьки часто скаржаться на своїх дітей, що ті псують свій зір через ігри, а також шкодять стрункій осанці, коли сутуляться над тими гаджетами. Бабусі неодноразово нагадують своїм онукам, що ті за своїми комп'ютерами світу справжнього не бачать. І вони мають рацію. Сучасне суспільство стало значно менше спілкуватися ”в живу”, воно стало тікати від реального життя у віртуальне. Це переросло у таку проблему, як невміння спілкуватися віч-на-віч. Навіть збираючись великими компаніями, діти не можуть знайти між собою спільної мови і занурюються у телефони. У результаті ми втрачаємо вміння говорити з рідними та друзями, шукаючи їх десь у маленьких електричних приборах, тоді як вони можуть сидіти поряд із нами. І це, на жаль, стосується не тільки молодшого покоління. Зокрема, часто можна спостерігати таку картину: батьки у ресторані сидять за

одним столиком зі своїми дітьми, тільки вони не випитують своє чадо про їхні успіхи у навчанні або про їхніх друзів, вони уважно дивляться у свого електронного друга і ці запитання ставлять йому. З цієї ситуації можна було б посміятися або написати кумедний анекдот, якби це не було трагедією, якби це не перетворилося у справжню масову біду.

Напевно, якби сьогоднішній пересічній особі запропонували прожити день без телефона, для неї він би перетворився в каторгу. Чому? Можливо, тому що ми стали залежними від соціальних мереж. Кожну хвилину нам приходять все нові та нові повідомлення, і без смартфонів ми просто станемо відірвані від нашого уявного, віртуального життя.

За результатами дослідження фонду розвитку Інтернет та корпорації Google найпопулярнішим серед сучасного студентства середовищем комунікації залишаються соціальні мережі, тоді як про електронну пошту або Skype юнаки можуть і не згадувати. Причини такої популярності соцмереж серед молоді досить прості та елементарні. Саме завдяки комунікації в Інтернеті створюється ілюзія насиченості життя. Особа може бути сором'язливою та замкненою, мати мале коло друзів у справжньому житті, однак у телефоні у неї їх може бути близько сотні, а то й більше. Цей факт надає персоні відчуття власної неповторності, певної важливості для суспільства, тоді як у реальному світі вона не могла отримати таких емоцій.

Віртуальний світ надає можливість нам, як уже згадувалося, зі швидкістю світла розширювати своє коло спілкування. За один день ми можемо знайти собі тисячі друзів, котрі для нас таки залишатимуться незнайомими, однак віднісши їх до друзів, ми створюємо можливість для себе зайти на їхню сторінку та оцінити їхню фотографію, тобто зробити якусь певну важливу справу, зробити своє життя більш різноманітним.

Оцінювання дій і вчинків певної особи надає нам почуття важливості, відчуття того, що ми відіграємо якусь роль у житті, що ми маємо право когось критикувати і ця критика, можливо, комусь допоможе. Однак не тільки ми маємо право творити долі в соціальних мережах, інтернет-користувачі можуть

також жорстко оцінювати нас. Ця оцінка, більше того, впливає на рівень розвитку і самооцінки, тобто коли біля вашої фотографії поставили близько сотні лайків, самооцінка неодмінно зросте до небес.

Крім того, завдяки сучасним технологіям ми можемо з легкістю підправити наш зовнішній вигляд, ми можемо відредагувати те, що нам не подобається і представити нашим друзям в Інтернеті себе такими, якими ми б хотіли бути насправді. Інтернет значно полегшує наше життя: нам не потрібно годинами потіти у спортзалі, виснажуючи себе важкими тренуваннями чи відмовлятися від смачних тортиків і цукерочок, аби таки нарешті схуднути, адже все за нас може зродити фотошоп і ми матимемо ідеальний вигляд супер-моделі. Більше того, наш відредагований зовнішній вигляд оцінять критики із Інтернету, нададуть йому позитивний відгук і ми повіримо у те, що ми справді заслуговуємо на нього, що ми справді такі привабливі, як та картинка в телефоні. Тобто соціальні мережі дарують нам можливість повірити у власну неповторність і привабливість, вони підносять наше еґо. Тому й не дивно, що ми тікаємо від справжнього світу, поринаючи із головою у віртуальний.

Так у нас формується Інтернет-залежність. Як зауважує Олена Вознюк, Інтернет-залежність - це нехімічна залежність від використання інтернету. Чому нехімічна? А тому що адиктивну поведінку поділяють на кілька підвидів, про які ми можемо дізнатися зі статті Копаєвої Є.В. У ній вказано, що Короленко Ц.П. і Дмитрієв Н.Д. поділяють адиктивну поведінку на хімічну, нехімічну та проміжну [3].

Хімічну залежність, за їхніми словами, викликають кофеїн, глюциноген, абак, опіатам, а нехімічну – азартні, а також комп'ютерні ігри, шопінг і навіть праця. До проміжних - учені відносять булемію і анорексію.

Однак, щоб розтлумачити і зрозуміти значення терміну “Інтернет-залежність” нам потрібно знати, що ж таке залежність.

Психологи схильні вважати, що цей термін слід тлумачити як “наслідок порушень у емоційній сфері, у сфері міжособистісних відносин і в загальноприйнятій сфері” [4]. Усі ці явища мають негативний вплив, на мою

думку, на персональне життя особи, а також на її стосунки з оточенням, адже вона, на жаль, втрачає можливість самореалізуватися, робота для неї стає нецікавою, а кожен день існування – сумними сірими буднями.

На відміну від будь-якої іншої залежності, Інтернет-залежність характеризується уявною можливістю реалізувати усі мрії у віртуальному світі, перетворитися на героя, тобто на того, ким людина хоче бути, однак не може стати. Таким чином особа забуває про справжній світ, тікає від нього і занурюється у віртуальний. Щодо втечі від життя, то на думку Олени Вознюк, це основна риса цієї залежності, бо “ця втеча виявляється не образною, не метафоричною, а справжньою”.

Залежність від Інтернету може бути спричинена різноманітними чинниками, окрім того є певне коло людей, які більше від інших схильні до неї. Копаєва Є.В. зауважує, що ці особи володіють такими характеристиками:

- наявність комплексу неповноцінності;
- нездатність справлятися із труднощами, які трапляються у житті;
- страх виражати свої емоції, а також страх перед зустріччю із емоціями інших;
- схильність говорити неправду, а також звинувачувати оточуючих у своїх проблемах;
- втеча від відповідальності, намагання її уникнути будь-яким способом;
- тривожність.

Інтернет - це такий дивовижний простір, що навіть образа, яка виникла, у ньому швидко розчиняється і зникає. Тому у ньому так легко спілкуватися та існувати, адже суспільство тут нереальне, отже і жорстокі слова теж.

Однак, так сприймають Інтернет далеко не всі: для багатьох емоції, які виникли у віртуальному світі, такі ж справжні, як і в реальному. Саме для цих осіб позбутися Інтернет-залежності буде значно важче, крім того, вони до неї більше схильні.

Отже, проаналізувавши вище сказане, ми можемо зробити висновок, що Інтернет-залежність - це наслідок емоційно-психологічних неврозів,

пригніченого стану конкретної особистості, виражене в переході до віртуального світу і небажанні адекватно сприймати реальність робити спроби поліпшення ставлення до життя в дійсності.

Розглянемо такий термін, як “комп’ютерна залежність”. Його перше тлумачення дав відомий учений Іван Голдберг. Він стверджував, що це розлад поведінки в результаті використання Інтернету і комп’ютера. Копаєва Є.В. наголошує на тому, чим комп’ютерні адикти відрізняються від звичайних Інтернет-користувачів. Особи, які не мають цієї залежності, використовують Інтернет для того, аби полегшити собі роботу, знайти певну інформацію. Адикти ж у більшості випадків намагаються розширити своє коло спілкування, постійно заходять у чати, прагнуть того, аби про них знали всі. Тобто мета Інтернет-залежних полягає у тому, аби створити нові стосунки, знайти нових друзів, а в неадиктів- не втратити вже наявних стосунків.

Учені виділяють кілька типів комп’ютерної залежності, а саме:

- комп’ютерні ігри;
- серфінг;
- віртуальні знайомства;
- пристрась до азартних ігор;
- кіберсекс.

На нашу думку, відеоігрова залежність найнебезпечніша із усіх наявних типів комп’ютерної залежності. Тому зупинимося на ній детальніше.

За класифікацією А.Шмельтова та М.Іванова комп’ютерні ігри поділяють на рольові та нерольові.

Нерольові - це всім відомі логічні, аркадні, ігри на кмітливість, швидкість, а також у карти, шахи. Тобто ті ігри, які розвивають наше мислення, змушують нас думати, працювати головою. Такі ігри тільки позитивно впливають на особу і аж ніяк не викликають у неї залежності, на відміну від наступного виду ігор.

Рольові ігри найнебезпечніші, тому що вони надають можливість особі перетворитися у вибраного нею герою і цим самим, перебравши усі його характеристики, втекти від реального світу у віртуальний.

Залежно від особливостей впливу на гравця рольові ігри поділяються на кілька підтипів, а саме:

- ігри в вигляді очей комп'ютерного героя. Саме цей тип несе найбільше загрози для особи, адже гравець повністю себе ототожнює із персонажем;
- ігри для спостерігача. Цей тип ігор має менш згубний вплив, на відміну від попереднього, адже гравець тільки спостерігає за подіями та не ідентифікує себе із персонажем гри;
- стратегічні або управлінські ігри. Цей тип ігор передбачає керування комп'ютерними героями. Гравець ототожнює себе із персонажем не повністю.

Потрапляючи у рольову гру, ми переймаємо всі можливості та вміння головного персонажа. Ми можемо рятувати світ завдяки своїй сміливості або правити своїм королівством та вміло захищати його завдяки своїй мудрості. Тобто у тому світі ми потрібні віртуальним людям, у тому світі ми важливі, ми вирішуємо нагальні проблеми, які, на жаль, не можемо вирішити у справжньому. Увійшовши у віртуальний світ, ми компенсуємо свої психічні та фізичні потреби, на задоволення яких потрібно витратити багато енергії та часу, а в комп'ютері це можна зробити за кілька хвилин, натиснувши кнопку. Гра перетворюється на постійний простір, де перебуває особистість і де вона, звичайно, реалізує себе на повну. Про реальний світ вона забуває, адже там вона невдаха, незграба, там їй здається усе складним та ворожим, а віртуальний світ її заманює до себе своєю простотою та можливістю надати їй можливість відчувати себе кимось. Люди, завдяки іграм, можуть позбутися стресу та трохи розслабитися, однак вони дуже часто зловживають цим, марнуючи більшість свого часу та існуючи тільки у віртуальному світі.

Проаналізувавши статтю Копаєвої Є.В., із впевненістю можна сказати, що залежність молоді від віртуального середовища має низку передумов та чинників, а саме біологічних, психологічних, а також соціальних.

Серед соціальних чинників розрізняють вміння особи адаптуватися до суспільства, знайти собі певне коло друзів. Внаслідок неприйняття соціумом, в людини розвивається комплекс неповноцінності, тому вона втікає від нього у віртуальне середовище. Соціальні чинники дуже різноманітні. Це може бути вплив оточення, у якому перебуває дитина, тобто сім'я або однокласники, чи одногрупники, із якими постійно контактує особа. А також невміння спілкуватися, адаптуватися до певного середовища. Тобто більшість причин неадекватної поведінки дитини зумовлені саме впливом на неї суспільства. Дитина може не знаходити спільної мови із батьками, які до неї ставляться жорстоко або просто байдужі, або в неї не виходить влитися в групу однокласників, унаслідок чого ті кепкують з неї і не приймають до свого товариства.

Однак, не тільки сімейні чинники несуть такий руйнівний вплив на особу, адже існує ще декілька важливих причин, які можуть спровокувати втечу особи від реального світу і занурення у віртуальний, а саме:

- надзвичайно сором'язлива чи навпаки жорстока поведінка у навчальному закладі;
- позитивне ставлення оточуючих до дитини, яка поводить себе не відповідно до соціальних та моральних норм, тобто агресивно та жорстоко;
- безпорадність особи, невміння боротися із нагальними проблемами та вирішувати проблеми, які вже нависли над нею;
- погана успішність у навчанні або різкий спад під час навчання, коли раніше були досить позитивні показники;
- надто контрольована поведінка з боку батьків. Коли ті не дають можливості дитині ступити кроку без їхньої на те поради чи згоди, внаслідок чого дитина почуває себе як у клітці, і єдиним середовищем, де вона може сама хоч щось вирішувати, стає віртуальне;
- активне заохочення оточуючих до того, аби особа поринула у віртуальний світ, тобто схвальне їхнє ставлення до комп'ютерних ігор та неприйняття ними тих, хто в них не грає;

➤ надто сильний зв'язок із певними соціальними групами, наприклад, релігійними або студентськими.

- Психологічні чинники. Серед них розрізняють такі, як насильство у дитинстві, психологічні, а також фізичні травми, жорстоке поводження з боку батьків.

- Біологічні чинники. Це можуть бути фізичні відхилення у дитини, якісь певні хвороби, через які дитина може комплексувати, а також страждати психічно.

- Конституціонально-біологічні чинники - це ті, які виникають у тих осіб, що страждають від нервово-психічних захворювань або від фізичних, внаслідок яких вони часто стають причиною кепкувань оточуючих, не можуть продемонструвати їм свої фізичні вміння та таланти, тому йдуть туди, де можуть це реалізувати, - поринають у комп'ютерні ігри.

- Соціально-економічні чинники стосуються лише певного етносу, регіону, області. Ці причини, зокрема, можуть виникнути у тих осіб, які нещодавно попрощалися із рідною домівкою та переїхали на нове місце проживання. Нове оточення може не прийняти особи, внаслідок чого у неї може виникнути внутрішня дилема, а пізніше комплекс неповноцінності.

Тобто причин, що спонукають особу втекти від реального життя, є багато і до того ж досить різноманітних.

Отже, у сучасному світі не можливо існувати без Інтернету, адже він нам відкриває доступ до інформації, полегшує навчання, а також роботу. Завдяки йому ми можемо спілкуватися із нашими родичами та друзями на відстані. Однак Інтернет - це також і той фактор, який стає одним із основних джерел небезпеки для молоді, а саме: втечі у віртуальне середовище. Тому так важливо на сьогоднішній день звернути увагу на цю проблему і шукати шляхи її вирішення та подолання наслідків, які вона спричинила. Наша мета на теперішній час - не бути байдужими до осіб із Інтернет-залежністю, адже це така ж небезпечна хвороба, як алкогольна або наркотична. Вона є менш помітною, але не менш руйнівною для особистості. Тому сучасна молодь має

мати насичене цікавими справами життя, бути відкритою до “живого спілкування”, уважною до рідних і близьких людей, і тоді місця Інтернет-залежності не буде.

Використані інформаційні джерела:

1. Литовченко І.В., Максименко С.Д., Болтівець С.І. Діти в Інтернеті: Як навчити безпеці у віртуальному світі. - К.: ТОВ “Видавничий Будинок “Аванпост-Прим”, 2010.- 48с.
2. Костюк Г.С. Вікова психологія / Г.С. Костюк.- К.: Радянська школа, 1978.-273 с.
3. Копаєва Є.В. Комп’ютерна залежність. Інформаційний збірник / Є.В. Копаєва – Д.: ДПК ДНУ, 2010.- 50 с.
4. Тимофеева А. Психологическое воздействие компьютерных игр: формирование зависимости, развитие агрессивности / А. Тимофеева // Сборник материалов круглого стола «Дети и Интернет». – Челябинск, 2005. – С. 18–25.
5. Психологічні особливості підлітків з інтернет-залежністю: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mindmeister.com/.../get.../1406246?...
6. Психологічні особливості явища інтернет-адикції в моло- діжному середовищі: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kazedu.kz/referat/140424>

Лілія Терещенко
студентка факультет української філології та
літературної творчості імені А.Малишка
НПУ імені М.П.Драгоманова
Науковий керівник:
Ванда Болеславівна Вишківська
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджуються психолого-педагогічні особливості формування гуманістичної спрямованості майбутніх педагогів; доводиться необхідність досліджуваної якості для професійної діяльності та особистісного самовдосконалення.

***Ключові слова:** професійна підготовка, гуманізм, традиційна і гуманістична парадигми освіти, суб'єкт-суб'єктна гуманна взаємодія, співпраця, співтворчість.*

Без гуманістичної спрямованості професійна підготовка майбутнього вчителя загалом не можлива. Він повинен бути всебічно розвиненим, начитаним, ерудованим, але, крім того, вихованим, толерантним, урівноваженим.

Оскільки робота вчителя досить нелегка і нервова, людина, яка обрала для себе таку професію, повинна уміти самовдосконалюватися, навчатися, розвивати у собі різні сторони особистості.

Якщо людина обирає для себе таке майбутнє, вона повинна бути готова до того, що усі діти різні за характером, темпераментом, у всіх різне виховання, успішність.

Не буває абсолютно двох однакових учнів, але один обов'язково буде сильніший в гуманітарних науках, а інший - покаже свої здібності у точних.

Проте, однозначно, вчитель зобов'язаний усіх дітей сприймати однаково, для кожного створити індивідуальний підхід, створити умови для повноцінного духовного і фізичного розвитку.

Як зазначала Наталя Бочаріна, сучасний період трансформації нашого суспільства характеризується ускладненням життя значної частини населення. У зв'язку з цим держава прагне спрямовувати зусилля у сфері соціальної політики на допомогу знедоленим і профілактику негативних явищ. Соціальна політика держави передбачає переосмислення дотеперішніх суспільних, індивідуально-особистісних цінностей і формування нової системи духовно-світоглядних орієнтацій, в основі яких буде соціальний запит на кращі людські виміри – духовність, моральність, високу освіченість, людську гідність; в цілому – на гуманізм. Прагнення суспільства до об'єктивно зумовлених змін поєднується з появою нових чинників соціального благополуччя, яке передусім негативно відбивається на долі і світогляді дітей. Соціальна ситуація розвитку сучасної молоді характеризується складним поєднанням процесів персоніфікації й деперсоніфікації, коли потреба в особистісній неповторності поєднується у молодих людей з потребою бути «як всі». Адже вплив масової субкультури, що здійснюється через засоби масової інформації та через інтенсифікацію міжособистісної взаємодії, сприяє формуванню в особистості легковажного ставлення до життя, втіленню певних стереотипів та настанов, які заважають формуванню громадянськості [1].

Ми цілком погоджуємося з твердженнями Наталії Бочаріної щодо сучасних проблем гуманізації в суспільстві. Вони існують не тільки у сфері соціальної педагогіки, а й в роботі звичайного вчителя.

На сьогоднішній день люди масово піддаються впливу інших. Справді, кожен шукає собі якогось кумира і прагне бути схожим на нього і це вбиває у людині індивідуальність. Потреба «бути, як всі» дуже виражено існує в суспільстві. Ми боїмося бути «білими воронами», а ті, хто навпаки хочуть виділитися з натовпу зараз фарбують волосся, б'ють татуювання, носять одяг, що привертає увагу. Проте вони забувають про те, що не так потрібно показувати свою індивідуальність, а передусім розумом, здібностями, своїми талантами.

Звичайно, великий вплив сьогодні мають засоби масової інформації, які активно затягують у себе молодь. Через це люди починають мислити інакше, з'являється легковажне ставлення до життя. Гостро постають нині такі тривожні явища, як особиста відчуженість, пасивність, різке несприйняття досвіду старших поколінь. Поширюються соціальне сирітство, дитяча інвалідність, безробіття, алкоголізм, наркоманія, захворювання на СНІД, міграційні процеси. Люди забувають, що починати формування здорового суспільства треба починати з себе, з своїх думок і дій.

Тому, перш за все, робота вчителя передбачає гуманістичну спрямованість. Педагог не має права маніпулювати людиною, він повинен розуміти її, сприймати такою, як вона є, розуміти спонуки її дій, вчинків, поведінки. Він повинен бути захисником прав і інтересів будь-якої особистості, її гідності. Для досягнення успіху в реалізації гуманної місії соціальний педагог має чинити позитивний психологічний вплив на оточуючих, бути гуманістом, любити і розуміти людей, надавати їм реальну допомогу.

Отже, одним із основних завдань професійної підготовки педагогів є розвиток у них системи потреб і мотивів, яка визначає сформованість гуманістичної спрямованості.

Дослідження гуманістичної спрямованості педагога, що формується, дає змогу розглядати її в аспекті соціально-психологічних особливостей формування його особистості, його ставлення до майбутньої професії.

Наталя Бочаріна зазначала, що проблема гуманізму широко відображена в історії наукової думки. Вона була предметом дослідження таких, зокрема, мислителів, як А. Данте, Дж. Боккаччо, У. Песталоцці, Ф. Бекон, І. Кант. Розглядалися як філософські, так і психолого-педагогічні аспекти цього явища. Обґрунтуванню суті, структури змісту гуманізму присвячували свої праці Аристотель, Г. Сковорода, Л. Фейєрбах, інші видатні мислителі. Гуманістичний підхід до вивчення і розвитку особистості простежується в концепціях таких вчених, як О. Потебня, Г. Костюк, С. Виготський, С. Рубінштейн, В. Мясищев, А. Пономарьов. Соціально-теоретичний аспект проблеми гуманізму

розглядають В. Андрущенко, Е. Бабосов, І. Бех, Л. Губернський та інші сучасні вчені.

Використання навчального процесу як умови становлення особистості розкривається у працях Б. Ананьєва, П. Блонського, Л. Божович, Л. Виготського, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, П. Якобсона. Багато уваги формуванню гуманістичних уявлень і понять відводиться у працях В. Сухомлинського, А. Тихонової, Н. Палагіної, Н. Плісової та інших.

Соціально-психологічним та соціально-педагогічним проблемам і умовам формування гуманізму у підростаючої особистості значну увагу приділено в працях психологів М. Алексеєва, І. Беґа, М. Боришевського, В. Власенко, Я. Коломінського, О. Киричука, Т. Лисянської, Н. Побірченко, М. Яценко, педагогів А. Макаренка, В. Сухомлинського, Є. Ільїна, В. Кобзаря, О. Ковальчука, Н. Скрипченко.

Як бачимо, проблема формування гуманної особистості охоплює широкий аспект питань. Однак доробок цих визначних учених не може, природно, дати вичерпні відповіді на питання, пов'язані з обґрунтуванням принципів розв'язання проблеми гуманізації в наших конкретних умовах. Відтак, постає необхідність заглибитися в цю проблему, аби визначити прийнятні шляхи гуманізації навчання в нинішній перехідний період, розкрити специфіку формування гуманістичних якостей особистості.

Адже проблема психологічних чинників, структури педагогічної системи формування гуманістичної спрямованості у педагогів, які з 1991 року працюють у нашій країні, ще не стала предметом спеціальних наукових досліджень.

Лариса Ковальчук у своєму навчальному посібнику писала, що технологічна підготовка майбутніх учителів у світлі гуманістичної парадигми є у формуванні гуманістичної спрямованості педагогічної роботи. Під цим поняттям ми розуміємо єдність мотиваційно-ціннісних орієнтацій людини, в центрі якої – ставлення до особистості як найвищої цінності. Вона визначає всі види і форми стосунків учасників педагогічного процесу, зміст роботи

викладача. Гуманістичну спрямованість майбутнього вчителя можна визначити як професійну властивість, що є основою вияву в учнів поваги до оточуючих, відповідальності, доброти, чесності. Безсумнівно, гуманістичну спрямованість зумовлюють моральні потреби, які є своєрідним станом людини. Вони проявляються у прагненні особистості допомагати іншим, співпереживати, турбуватися про психологічний стан у колективі тощо. Зазначимо, що в центрі гуманістичної спрямованості вчителя має бути потреба у гуманній роботі [4].

Погоджуємося з думкою Лариси Ковальчук, що ставлення до особистості має бути як до найвищої цінності. Також в центрі гуманістичної спрямованості вчителя має бути потреба у гуманній роботі. Усе життя педагог повинен самовдосконалюватися і розвиватися, щоб оперувати своїми знаннями у педагогічній діяльності і вихованні учнів. На нашу думку, показником професійної підготовки майбутнього педагога є володіння ним методами рефлексивного мислення, аналізу, співставлення, адекватної самооцінки, вмінь порівнювати свої домагання з досягнутим результатом.

Важливо сказати, що гуманізація педагогічної діяльності реалізується тільки за певних психолого-педагогічних умов (за Т. І. Сущенко):

- заміна негативних емоцій позитивними, розширення вражень;
- безоцінне сприйняття вчителем кожного учня, підхід до дитини з оптимістичних позицій, взяття до уваги інтересів кожного учня;
- наповнення олюдненим змістом шкільних предметів;
- полегшення в осмисленні навчального матеріалу, організація спільної роботи вчителя і учня на засадах партнерства;
- застосування інтерактивних методів і форм навчання, де опановування знаннями відбувається спільного з вчителем шляхом пошуку істини, зіткнення думок, позицій, поглядів, розв'язань морально-етичних завдань;
- розвиток самоконтролю і самооцінки учнів, збагачення їх творчого потенціалу;

- розкриття внутрішніх мотивів самовдосконалення, збагачення духовного змісту на кожному віковому етапі [5].

Реалізація таких умов потребує відповідної професійної підготовки з боку майбутнього вчителя. Треба підкреслити, що засоби підготовки майбутніх викладачів до гуманізації педагогічної діяльності будуть ефективними тільки тоді, коли системоутворюючим фактором змісту, форм і методів побудови навчально-виховного процесу у вищій школі стане його гуманізація.

В останні десятиліття проблема підготовки вчителя-гуманіста була відображена в працях таких науковців, як Є. Адоньєв, А. Камаренко, Ю. Орлов, А. Сущенко та ін.

Так, Є. Адоньєв, вивчаючи питання гуманізації підготовки майбутнього викладача, зіставляє дві парадигми освіти- традиційну і гуманістичну.

Як зазначає дослідник, нова парадигма освіти за змістом та методами навчання і виховання орієнтується на гуманізм як світоглядний принцип: на сьогоднішній день майже всі, переосмислюючи надають перевагу гуманізму як принципу, який у пізнанні світу, у визначенні місця особистості у світі та соціумі, а також у визначенні контурів співіснування розглядає всі настанови крізь інваріантні цінності людини як особистості, цілісності. Провідною ідеєю гуманізації професійно-педагогічної підготовки вчителя є ідея активної ролі студента, розвитку його особистісних і професійних здібностей та якостей, посилення його суб'єктивних функцій [6].

Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в українському суспільстві, безпосередньо зачіпають і всю систему освіти: на зміну жорсткій регламентації прийшли ідеї свободи вибору змісту і форм навчальної діяльності, особистісно-орієнтованого навчання, диференціації та інтеграції освіти, набули широкого поширення авторські школи і програми. Процеси гуманізації та демократизації освіти стали стратегією його розвитку.

Такі глибокі перетворення потребують великих зусиль і затрат часу для їх реалізації. Особливо болючим є ревізія системи цінностей і способу мислення особистості. Саме тут ми стикаємося з труднощами, які виникають на шляху

гуманізації освіти. Одна з таких труднощів, - формування і розвиток у вчителя нового категоріального апарату мислення, який в останні роки розвивається в педагогіці і в суміжних з нею науках - соціології, психології, філософії освіти. При цьому особливу складність представляє той факт, що паралельно з появою нових категорій і понять нове смислове наповнення нерідко набувають старі, давно відомі категорії, поняття і терміни. Вони створюють ілюзію повного розуміння того, про що йде мова. Насправді ці терміни вимагають свого переосмислення, а переосмислення, як відомо, створює набагато більші труднощі, ніж первинне знайомство з поняттям.

Отже, спираючись на науково обгрунтовані дослідження попередніх авторів, маємо зазначити, що підготовка майбутніх учителів до гуманізації педагогічного процесу буде успішно реалізована за таких психолого-педагогічних умов: забезпечення студентам статусу суб'єкта навчальної діяльності, встановлення суб'єктно-суб'єктної гуманної взаємодії в системі «викладач-студент», «студент-учень», стимулювання розвитку гуманістично-етичних установок та професійного мислення студентів.

Зупинимося на реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин студента і викладача. В центрі цих стосунків між об'єктами педагогічної взаємодії, як зауважує Вишківська В.Б., повинні бути принципи співпраці, співтворчості, відсутність примусу, ставка на позитивне в людині, створення у навчальному процесі ситуації успіху. Основна теза гуманно-особистісного підходу – йти від тих можливостей і здібностей, які притаманні студенту, розвиваючи і вдосконалюючи їх [3].

Таким чином, ми дійшли висновку, що одним із основних завдань професійної підготовки педагогів є розвиток у них системи потреб і мотивів, яка визначає сформованість гуманістичної спрямованості, яка є складним поєднанням соціально-психологічних та педагогічних впливів, організованих у науково-обгрунтовану систему.

Використані інформаційні джерела:

1. Бочаріна Н. Особливості розвитку структурних компонентів гуманістичної спрямованості майбутнього соціального педагога // Соціальна психологія. – Випуск №4.– 2006. – С.276 -280.
2. Вишківська В.Б. Розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців шляхом педагогічного проектування культурно-освітнього середовища закладів вищої освіти / В. Вишківська // Естетика і етика педагогічної дії. – 2018. – Вип. 17. – С. 172-180.
3. Вишківська В. Б. Суб'єктивність студентів у навчальному процесі – необхідна умова формування професійної компетенції / В. Б. Вишківська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – Вип. 8 (18). – С. 4-5.
4. Вишківська В., Шикиринська О. Організація процесу навчання в Новій українській школі: теоретико-практичний аспект // Молодь і ринок. – 2019. – №11. – С. 115-119.
5. Ковальчук Л. Основи педагогічної майстерності: Навч. посібник. – Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 608 с.
6. Сущенко А. В. Гуманізація педагогічної діяльності як інноваційний процес / Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць / А. В. Сущенко; ред. кол. Т. І. Сущенко [та ін.]. – Київ-Запоріжжя, 2003. – Вип. 29. – С. 32-39.
7. Адоньєв Є. О. Традиційна та гуманістична парадигми освіти в антропологічному вимірі / Є. О. Адоньєв // Постметодика . – 2002. – № 7–8. – С. 12-15.
8. Шикиринська О.В. Використання прикладної складової курсу «Педагогіка» у професійній підготовці майбутнього вчителя // Матеріали наукової конференції викладачів кафедри теорії та історії педагогіки 22 березня 2018 року / за наук. ред. Л. П. Вовк, В. Б. Вишківської.– Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – С. 113-119.

Кристина Чіпкаленко
студентка Факультету української філології та
літературної творчості імені А.Малишка
НПУ імені М.П.Драгоманова
Науковий керівник:
Ванда Болеславівна Вишківська
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

У статті автор аналізує причини формування у дітей девіантної поведінки, характеризує типи важковиховуваних та з'ясовує особливості організації освітньої роботи з такими дітьми. Пропонує деякі шляхи формування готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми із девіантною поведінкою.

Ключові слова: *девіантна поведінка, важковиховувані діти, реформування процесу навчання, ефективність виховної роботи.*

Сучасний вчитель повинен доволі часто вирішувати не тільки педагогічні, але й психологічні задачі, які полягають в індивідуальному підході, оперативному з'ясуванні причин і корекції негативних проявів поведінки у дитини.

Актуальність проблеми девіантної поведінки учнів в освітніх закладах є очевидною. Обумовлена соціальними, економічними, політичними потрясіннями останніх років, ця проблема знижує ефективність як процесу навчання, так і виховання.

Для того, щоб розібратися, які саме навички мають сформуватися у студентів педагогічних вищих навчальних закладів для роботи з «важковиховуваними» дітьми, слід дослідити сутність девіантної поведінки, форми її прояву, визначити передумови формування девіантної поведінки і динаміку її розвитку. У статті А.В. Кирейчева «Психологічне забезпечення

підготовки майбутніх учителів до роботи з агресивними дітьми» представлена модель формування готовності до роботи з учнями із девіантною поведінкою, яка складається із трьох компонентів:

- знання про форми, детермінанти, типи девіантної поведінки;
- позитивне відношення до одержуваних знань;
- усвідомлення і рефлексія технологічних прийомів [3, 188].

Варто зауважити, що проблема девіантної поведінки є актуальною, проте вона недостатньо вивчена, як у психолого-педагогічному, так і у правовому аспекті. За кордоном вивчення цього явища виокремилось як самостійна наука, проте в Україні активні дослідження почались відносно нещодавно. Також науковці використовують декілька термінів на позначення такої особливості: «порушення поведінки», «патологічна поведінка», «аномальна поведінка», «девіантна» і «делінквентна» поведінка, а загалом така, що має відхилення від прийнятих у певному суспільстві моральних та соціально-психологічних норм.

Американська класифікація відхилень у поведінці формується не на основі індивідуальних якостей людини, а є переліком неприйнятних вчинків і правопорушень. Такі поведінкові відхилення у підлітків можуть бути різного характеру. Це і протизаконні дії, й ігнорування загальноприйнятних норм, пияцтво, сексуальна розбещеність, бродяжництво, суїцидальні прояви тощо [6].

Українські вчені виділяють три групи, які охоплюють 18 типів важковиховуваних дітей. До «емоційно нестійких» належать ті учні, які живуть у важких умовах сімейного виховання (позашлюбні діти, сироти тощо). До цієї групи також належить тип «поривистий», який вирізняється імпульсивністю та схильністю до неадекватної реакції; «недовірливий» тип характеризується невмілим та боязливим пристосуванням до вимог соціального середовища. До «аутичної» групи належать діти, які живуть у неблагополучних умовах і втратили віру у своє майбутнє та постійно знаходяться в стані фрустрації. «Відсталі» тип становлять діти, поведінка яких характеризується афективними, нестійкими, невротичними реакціями [5, с.159].

За визначенням Селецького О.І., важковиховуваність виражається в тому, що дитина важко піддається виховним впливам. Вона виявляється у формі різних конфліктів дитини з довкіллям, в емоційній нестійкості, грубості, проявляється афективними спалахами невмотивованого гніву [6, с.62].

Що ж до причин формування девіантної поведінки, то можна сказати, що важковиховувані діти – це результат впливу різних факторів. До першої групи входять причини, які пов'язані з індивідуально-психологічними особливостями розвитку дітей. До другої групи належать фактори, які пов'язані з негативним впливом на педагогічний процес сім'ї. Неправильний напрямок виховання дітей у сім'ї або відсутність психологічного захисту в сім'ї, порушення психологічного контакту з рідними людьми протидіє нормальному розвитку особистості й призводить до відчаю або жорстокості, недовір'я до людей, до вживання алкоголю або наркотичних засобів, до деформації життєвої позиції. Також негативно впливає на дітей їхня залежність від старших у родині, а також батьки, які прагнуть задовольнити всі бажання дітей, намагаються нав'язати їм свої уявлення про світ тощо. Третю групу складають фактори, які пов'язані із порушеннями вимог програми дошкільного виховання. Тобто діти вже приходять до школи з передумовами для формування девіантної поведінки. Вони виникають на основі надмірної регламентованості життя у дітей у дитсадку, що призводить до зниження ініціативи. І врешті-решт, четверту групу складають фактори, які стосуються недоліків і невикористаних резервів внутрішньо шкільного виховання учнів [5, с.161-162].

Як стверджував Сухомлинський В.О., сім'я в нашому суспільстві – це первинний осередок різнобічних людських стосунків – господарських, моральних, духовно-психологічних, естетичних, виховних [8, с.410]. Ми розділяємо таку думку вченого, адже найбільш значущим фактором формування особистості дитини, зокрема її поведінки, є умови виховання в сім'ї, бо саме в родинному оточенні дитина проводить більшу частину свого часу, враховуючи садочок, прогулянки на дитячому майданчику тощо.

Труднощі у вихованні виникають через недостатню методичну підготовку вчителів, їм важко визначити основні методи виховання і перевиховання, підібрати потрібний метод у тій чи іншій ситуації. Відповідно кількість дітей із девіантною поведінкою зростає і актуалізує необхідність досліджувати таке явище та реформувати процес навчання і виховної роботи. Деякі науковці, наприклад, Кузнецова Л.Н., Максимова Н.Ю. зазначають, що «девіація», на жаль, молодіє з кожним роком, тому вчителям важко налаштуватись на стан розвитку дітей, а відповідно важко визначити, на що повинні бути спрямовані їхні зусилля, щоб соціалізувати дитину у світі, повному насилля і агресії [3].

Цілком доречно, що зараз у педагогічних університетах набуває значущості спецкурс «Підготовка майбутнього вчителя до роботи з дітьми із девіантною поведінкою». Основна мета курсу – навчити майбутніх викладачів сучасним і ефективним методикам, що дозволяють здійснювати діагностику, профілактику і, за необхідності, корекцію девіантної поведінки як серед учнів і колег, так і самого себе. Усе правильно, у самого себе, адже практика засвідчує, що частина педагогів сама викликає негативні прояви характеру дитини своїм невмінням регулювати власну поведінку.

Яким повинен бути вчитель? Що найголовніше в його образі? Які якості педагога повинні бути першочерговими? Відповідь на ці питання шукали упродовж багатьох століть. У статті Кулінки Ю.С. «Діагностика готовності студентів педуніверситету до запобігання девіантній поведінці підлітків» наведено таблицю, яка відображає якості педагога за рангом важливості для превентивної діяльності. Отже, перерахуємо їх у порядку спадання: любов до дітей, справедливість, оптимізм, принциповість, прагнення до самовдосконалення, цілеспрямованість, гуманізм, відкритість, відповідальність, емпатія, ставлення до здоров'я, готовність до рефлексії, моральна зрілість, толерантність, тактовність, комунікабельність, самокритичність, старанність, вимогливість до себе та інших, доброта [4].

Ми розділяємо позицію Кулінки Ю.С., проте хотілось би відзначити негативні риси характеру, які зменшують ефективність виховної роботи, ба більше - ще й можуть передаватися вихованцям: упередженість, зарозумілість, мстивість, неврівноваженість, розсіяність, байдужість як до вихованців так і до своєї дисципліни. Важливо, щоб педагог, який працює з дітьми із девіантною поведінкою, належав до типу «позитивний без негативу», який відповідає високому рівню роботи педагога.

Виходячи з наявності цих якостей, можемо стверджувати, що проблему девіантної поведінки можливо вирішити. Англійський науковець Роберт Оуен вважав, що «помилково було б думати, що неможливо попередити шкідливі і злочинні дії або що не можна сформувати в широких розмірах розумні звички у підростаючого покоління. Провина за злочинний характер лежить не на індивіді, а на системі, серед якої він виховується. Знищіть обставини, які сприяють створенню злочинних характерів, – і злочинів більше не буде; замініть їх обставинами, які розраховані на створення звичок до порядку, стриманості, праці, – і людина буде володіти цими якостями».

У підсумку варто сказати, що в роботі із майбутніми вчителями використовуються різні форми навчальної роботи: лекції, диспути, бесіди; групові, індивідуальні та самостійні її види, застосовуються інтерактивні технології навчання. Багатоманітність форм роботи забезпечує, по-перше, активність кожного студента, а, по-друге, демонструє студентам різні технології навчання, їх переваги та недоліки [1]. На практичних заняттях студенти не тільки опановують теоретичний матеріал, але й моделюють та аналізують педагогічні ситуації. Такий вид роботи дає змогу відчувати ті переживання, які супроводжують проблемну педагогічну ситуацію, і можливість віднайти оптимальні, безконфліктні та «безболісні» шляхи її вирішення.

Отже, формування готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми із девіантною поведінкою, забезпечення необхідними психолого-педагогічними знаннями, оптимістична спрямованість педагогічної діяльності сприяють

формуванню вчителя-гуманіста, готового працювати і зі складними категоріями учнів.

Використані інформаційні джерела:

1. Дахно Р.А. Науковий часопис НПУ // Підготовка майбутніх вчителів до профілактики девіантної поведінки, 2005. – Серія 16. Вип.3(13) – С. 137-141.
2. Заїчко В., Вишківська В.Б. Релігійне виховання в школі – необхідність сьогодення? // Матеріали студентської наукової конференції. – К.:НПУ. 2017. – С. 108-111.
3. Кирейчев А.В. Психологічне забезпечення підготовки майбутніх учителів до роботи з агресивними дітьми // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12. Вип. 9 (33). – К., 2005. – С. 185-191.
4. Кулінка Ю.С. Діагностика готовності студентів педуніверситету до запобігання девіантній поведінці підлітків // Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. – Т.2. – №3(46). – К., 2012.– С. 455-464.
5. Лисянська Т. Педагогічна психологія. Навч. посібн. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Каравела, 2012. – 264 с. – С. 156-191.
6. Селецкий А.И. Несовершеннолетние с отклоняющимся поведением. – Киев: Вища школа, 1981. – 238 с.
7. Супрун М.О. Сучасний стан проблеми підліткової девіації у соціально-педагогічному контексті // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. – Серія 19. Вип. 29. – К., 2015. – С. 244-249.
8. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. – Т.5. – К., 1977.– С.410 – 414.
9. Шикиринська О.В. Використання прикладної складової курсу «Педагогіка» у професійній підготовці майбутнього вчителя // Матеріали наукової конференції викладачів кафедри теорії та історії педагогіки 22

березня 2018 року / за наук. ред. Л. П. Вовк, В. Б. Вишківської.– Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – С. 113-119.

Яна Гуцал

студентка Факультету української філології та літературної творчості імені А.Малишка

НПУ імені М.П.Драгоманова

Науковий керівник:

*Ванда Болеславівна Вишківська
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки*

ФОРМУВАННЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

У статті розглядається етнопедагогіка у контексті розвитку і становлення студента-філолога як вчителя-професіонала; наголошується на важливості предметів і практик, які проводяться університетом задля формування етнопедагогічної компетентності, яка є обов'язковою складовою професіоналізму майбутнього вчителя.

Ключові слова: *етнопедагогіка, етнопедагогічна компетентність, дитинознавство, народна педагогіка, етнічна унікальність і самобутність.*

Для того, аби зрозуміти, як же формується етнопедагогічна компетенція учителів-філологів, з чого власне вона складається, варто конкретизувати поняття «етнопедагогіки».

Етнопедагогіка – це розділ наукових знань, що базуються на досвіді, що був отриманий впродовж довгих століть певного етносу, а згодом і нації.

Як зазначає Стельмахович М., етнопедагогіка – це галузь емпіричних педагогічних знань і досвіду трудящих мас, що виробляється в домінуючих серед народу поглядах на мету і завдання виховання, у сукупності народних засобів, умінь і навичок виховання та навчання [10].

Досить цікаве визначення дає Мосіяшенко В.А: українська етнопедагогіка – це символ створення української національної школи, національного відродження, відтворення прогресивних народних традицій [8].

Відповідно об'єктом етнопедагогічного аналізу вчений визначає процес виховання зростаючого покоління, також прослідковує і синтезує прогресивні, можливі та перспективні варіації втілення модерних і сучасних ідей нашого народу в теперішній педагогічній практиці.

Макаров С. зауважував, що саме народна педагогіка є життєдайним джерелом для формування і становлення наукової педагогіки.

Значущими складовими української етнопедагогіки є народне родинознавство, дитинознавство, батьківська педагогіка, національна деонтологія й народна дидактика. Родина була, є і завжди буде втіленням найглибших людських зв'язків і почуттів — любові матері та батька до своїх чад; поваги до людей поважного віку. Українці – це та нація, яка крізь сторіччя боролась і створювала свій автентичний народний приклад сім'ї, де жінка рівна з чоловіком та має однакові права з ним. Виховання має починатись із перших днів життя будь-якої людини. На виховання дітей в українській сім'ї вирішальний вплив справляє атмосфера, що утворюється в родинному колі. Величезну вагу для молодого покоління має авторитет батьків. Я вважаю, що виховання в родині є найпершим і найважливішим фундаментом у вихованні особистості.

За неймовірно тривалий термін свого існування нація українців нагромадила достатній спектр надважливих знань про дітей та їхнє виховання, які чітко і конструктивно представлені в етнопедагогіці. Насичення цим матеріалом усієї викладацької діяльності, що функціонує зараз на теренах України, є запорукою гідного виховання. Адже саме вчителі творять методичну систему, яка створює передумови для ефективного виховного процесу, що спрямований на школярів ще з їхнього молодшого шкільного віку. Важливим є те, щоб абсолютно всі педагоги, не залежно від своєї спрямованості (хімія, математика чи українська мова) володіли етнопедагогікою на високому рівні,

адже вчитель – це не лише світоч знань з предмету, але й майстер педагогічної справи, котрий передає абсолютно увесь свій досвід, зважаючи й на якісь релігійні, моральні, ідеологічні вподобання. Етнопедагогіка – це розділ, який можливо в більшій мірі стосується саме виховання, ніж освіти (це моя суб'єктивна думка), тому його скарби і надбання мають бути спрямовані виключно на виховання гідного громадянина своєї держави.

Якщо ж, власне, говорити про складові етнопедагогіки, то науковці у її структурі виділяють такі основні компоненти:

1. Народне дитинознавство – це структурний компонент, об'єктом вивчення якого є насамперед дитина, її усі особливості, в тому числі й процес фізичного розвитку. Дуже важливим (одним із основних, якщо не основним) фактором у поданні матеріалу є вікові особливості дитини, тому матеріал має подаватись спираючись на віковий діапазон, бо запорукою успішного навчального процесу є його доступність і легкість у сприйманні.

2. Народна дидактика — частина етнопедагогіки, що спрямована на розкриття змісту таких важливих частин етнопедагогіки, як народні повчання, настанови педагога, роз'яснення щодо матеріалу; є помічником в пізнанні дитиною навколишнього світу, в тому числі таких складових, як природа, довкілля, соціальний стан, надбання свого народу.

3. Педагогічна деонтологія — розділ, вивчення якого спрямоване і профілюється саме на виховному процесі і його особливостях, які успадковані якимось народом, соціальною спільнотою, частиною якої є дитина або ж вже зріла особа.

4. Родинна педагогіка (фамілістика) має на меті надати допомогу батькам у вихованні дітей. На мою думку, фамілістика є важливим компонентом, адже дитина, перш за все, виховується в колі сім'ї, і якщо у цей період допустити педагогічні помилки, то вчителям буде важко займатись перевихованням.

Перш ніж розглядати власне етнопедагогічну компетентність, варто пояснити саме значення «компетентності».

Поняття "компетентності" та "компетенції" часто вважають близькими за змістом: "компетенції (компетентності) зорієнтовані на розвиток суб'єктності й пов'язані з культурою мислення, аналітичною рефлексією, самостійністю й відповідальністю за прийняття рішень в органічній єдності з духовно-моральними, ціннісними установками особистості поза залежністю від сфери й галузі їхнього застосування [1; 4].

Професійна компетентність вчителя – це об'єднані в одне ціле його особистісні якості, загальна культура та профільні знання, особистісні уміння щодо методичної майстерності, що безпосередньо спрямовані на виховання цілісної і всебічно розвиненої особистості

На мою думку, вчитель-філолог перш ніж володіти етнопедагогікою, обов'язково має досягнути етнологію і педагогіку, а вже потім ознайомлюватись із їхнім симбіозом.

Особливо гостро постає питання про знання філологом історії власної країни, адже викладаючи мову і літературу, неможливо уникнути історичних фактів, інформації про події, що випали на долю рідного народу.

Для цього вчитель-філолог має завжди оперувати перевіреними фактами і для цього користуватись лише стандартизованими джерелами, тому, що в сучасній педагогічній ситуації ми можемо бачити, на жаль, випадки дезінформації через недостовірність інтернет-ресурсів, а також плагіату та фейків.

Найбільший пласт формування етнопедагогічної професійної компетентності як такої розпочинається в стінах університету. Зокрема формуванню досліджуваної компетенції допомагає історія української літератури, старослов'янська мова, історія української державності, історія української граматики (це все предмети, що викладаються у студентів, які здобувають кваліфікацію «Філолог»). Важливим також є опрацювання праць світочів української педагогіки.

Визначна і важлива роль у справі збирання і популяризації надбань етнопедагогіки належить видатним діячам української культури

М.Грушевському, М. Драгоманову, В. Гнатюку та іншим. Зокрема, мені хочеться згадати В. Гнатюка, який зробив дуже вагомий внесок – публікував збірники матеріалів народної творчості, у тому числі популярних народних казок, розрахованих на широку аудиторію читачів, що безсумнівно є важливим.

Завзятим прихильником етнопедагогіки був Василь Сухомлинський. Уся спадщина славетного педагога базується на надбаннях і досвіді народної педагогіки, яку він із дитинства засвоїв у рідній батьківській хаті [9.]

Як окрема галузь педагогічних дисциплін етнопедагогіка виникла приблизно в другій половині 20-го століття. Варто зазначити, що безпосередньо сам термін «етнопедагогіка» в науковий світ привів відомий педагог із Чувашії Волков у 70-рр. 20 ст. [2].

Цікаво, що термін «народна педагогіка» з'явився досить пізно – аж в 1857 році завдяки О. Духновичу і його підручникові з педагогіки, в якому власне термін і вживався. Цей підручник має для нас, як для майбутніх колег О.Духновича, суттєве значення, адже це перший підручник з педагогіки в Україні, де активно були використані принципи, форми та методи народної педагогіки.

Зауважимо також, що досвід виховання українського народу, окрім фольклористичного начала, знайшов відображення у творчості майже всіх українських письменників та поетів, які боролись за самобутність українського слова, працюючи з ним та шліфуючи його. Зокрема, це такі відомі люди, як Панас Мирний, Іван Нечуй-Левицький, Євген Гребінка, Леонід Глібов, Олена Пчілка, Борис Грінченко, Іван Котляревський, Пантелеймон Куліш, Леся Українка, Марко Вовчок, Михайло Старицький, Марко Кропивницький, Григорій Сковорода, Іван Франко, Тарас Шевченко та ін. А також на увагу заслуговує творчість неймовірно талановитої Ліни Костенко: чого вартий лише її бездоганний та неймовірний роман у віршах «Маруся Чурай»

Важливою частиною літератури, на наш погляд, є не лише її фольклорне спрямування, а й історичне, оскільки великий масив творів української

літератури минулих часів та література сьогодення спрямовані саме на виховання патріотичного духу. Зокрема творчість Василя Стуса, котрий загинув від репресій, Миколи Хвильового, котрий вчинив самогубство, бо не міг змиритись зі смертю свого друга Ялового...

Тому однією із тез можна визначити те, що саме викладачі – філологи як ніхто інший із вчителів-предметників близько зустрічаються з етнопедагогікою. Проте я вважаю, що цілком доцільним б було ввести додаткові курси з етнопедагогіки серед студентів педагогічного спрямування. При цьому зосередити увагу студентів на популярних і обговорюваних проблемах української народної педагогіки, завдяки якій існує і переходить від покоління до покоління духовний і культурний досвід народу, утверджується його етнічна унікальність і самобутність. Курс має потенціал щодо забезпечення неабияких можливостей для покращення процесу профільної підготовки педагогів, формування їхньої світоглядної позиції, розвитку найкращих якостей як всебічно розвинених особистостей, що сприяє відродженню національної школи України. На заняттях, що передбачають практичну активність, у майбутніх учителів сформується вміння аналізувати, а згодом об'єднувати і синтезувати набуті навички і вміння в модерній національній загальноосвітній школі з прогресивними народно-побутовими і культурно-історичними традиціями і звичаями.

Водночас слід зазначити, що не менш актуальним є процес становлення етнопедагогіки у нових соціально-історичних реаліях, що базується на прагненні народів зберегти, розвинути і утвердити свою самобутність. Адже принципи етнопедагогіки відображені в звичаях народу, в його мові (особливо в її особливостях – діалектах), фольклористичних надбаннях (казки, обрядові пісні, історичні пісні), надбаннях літературних діячів того часу і сучасності. Тож, хто як не студент-філолог розуміється і знається на поняттях із фольклору (курс якого також є в списку тих, що вивчаються студентами спеціальності «Філологія»): для нього це є чимось дуже близьким та рідним, що зміцнює його світогляд та поглиблює його.

Беручи до уваги вище викладені думки, актуалізуємо увагу на важливості цілого ряду практик, які передбачені для спеціальності «Філологія»: соціолінгвістична, культурологічна та фольклористична. Особисто я успішно пройшла дві із них, і з упевненістю можу сказати, що пророблена мною робота під час цих практик (збирання діалектизмів, проведення соціометрії, аналіз мовної ситуації мого рідного регіону, відвідування найрізноманітніших виставок, музеїв та театрів) значною мірою допомогла в підвищенні загального рівня розвитку, і звісно ж етнопедагогічної компетентності!

Отже, формування етнопедагогічної компетентності майбутніх учителів-філологів – одне з найважливіших питань у формуванні вчителя-філолога не лише як експерта, предметника, а й як цілісної особистості з власними раціональними поглядами на етнічну спадщину свого народу. Систематичне ознайомлення майбутнього педагога забезпечує йому в майбутньому якісні знання не лише з педагогіки та власне її історії, а й історії нації загалом, її культури та традицій, без чого, безсумнівно, справжньому професіоналу своєї справи не обійтись!

Використані інформаційні джерела:

1. Будник О. Етноекономічна компетенція школяра: монографія. – Київ-Івано-Франківськ: Видавництво “Плай” ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. – 200 с.
2. Волков Г.Н. Этнопедагогика. – Чебоксары, 1974. – 376 с.
3. Вишківська В. Б. Суб’єктивність студентів у навчальному процесі – необхідна умова формування професійної компетенції / В. Б. Вишківська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – Вип. 8 (18). – С. 4-5.
4. Вишківська В. Б. До проблеми формування професійної компетентності вчителя нової української школи / В. Б. Вишківська, С. А. Кушнірук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи : зб. наук.

- праць. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – Вип. 64. – С. 44-48.
5. Вишківська В.Б. Формування патріотичної свідомості підростаючого покоління в умовах глобалізації // Матеріали наукової конференції викладачів кафедри теорії та історії педагогіки 9-10 квітня до 180-річчя НПУ імені М.П.Драгоманова. – 2015. – С.51-56.
 6. Гриньова В. М. Аксіологічний підхід до проблеми педагогічної культури майбутнього вчителя/ В. М. Гриньова // Шлях освіти. – 2002. – №2. – С. 2-6.
 7. Грицик Л. Етнопедагогіка виховання учнівської молоді на народних традиціях обрядах та творчості / Л. Грицик // Молодь і ринок. – 2012. – № 1. – С. 151-153.
 8. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка: Навч. посіб, — Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. — 176 с.
 9. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка. – К.: Рад. школа, 1978. – 263 с.
 10. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка: Навчальний посібник. – К., ІСДО, 1996. – 288 с.
 11. Сявак Є. І. Українська етнопедагогіка в історичному розвитку. – К., 1974. – 150 с.
 12. Ткаченко О. М. Теоретико-методичні засади формування етнопедагогічної компетентності майбутніх вчителів гуманітарного профілю: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Черкаси, 2013. – 40 с.
 13. Шикиринська О.В. Розвиток професійної комунікативної компетентності майбутніх учителів-філологів за допомогою використання інтерактивних методів навчання // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Слов'янська філологія: історія, сьогодення, перспективи»: статті, тези / відповідальна за випуск Г. В. Осіпчук. – Умань: ВПЦ : «Візаві», 2016. – С. 170-178.

Юлія Кісілевська

студентка Факультету
спеціальної та інклюзивної освіти
НПУ імені М.П.Драгоманова

Науковий керівник:
Тетяна Григорівна Будняк
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки

ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ТРАДИЦІЙ ТА ОБРЯДІВ САВРАНСЬКОГО КРАЮ

У статті досліджуються традиції та обряди Савранського краю, його чудова природа. Автор аналізує благотворний виховний вплив народного надбання на зростаючу особистість.

Ключові слова: *творчі колективи, навчально-виховні заклади, православні свята, туристичні маршрути, літній відпочинок та оздоровлення дітей, народні звичаї й традиції.*

Саврань – селище міського типу, центр району в Одеській області. Розташована в гирлі річки Савранки (притока Південного Бугу), в 213 км від Одеси і 37 км від залізничної станції Заплази (на лінії Котовськ – Первомайськ). Населення – 10,6 тисяч осіб. В Савранському районі налічується 21 населений пункт. Землі навколо Саврані були заселені з найдавніших часів. В її околицях виявлено і частково досліджені поселення епохи неоліту (V тисячоліття до н. Е.) І міді (трипільська культура, IV тисячоліття до н. Е.), А також кургани епохи бронзи (II тисячоліття до н. Е.). Містечко Саврань відомо з кінця XIV ст. в зв'язку з даруванням його литовським князем Вітовтом панам Кошіловічам. Після Люблінської унії 1569 року воно належало польським магнатам Конєцпольським, а потім Любомирським. Для захисту своїх володінь від татаро-турецьких набігів С.Конєцпольський в 1634 році доручив французькому інженеру Боплану, який перебував на службі в польському війську, побудувати в Саврані фортецю. Називалася вона Кінецьпіль, а також Усть-Саврань. Стіни

фортеці, споруджені з обпаленої цегли, частково збереглися до наших днів.

Нині селище Саврань є популярним туристичним центром в Одеській області. Чудові місця Саврані: Районний історико-краєзнавчий музей – в Будинку культури, Савранський лісу, багаті грибами, ягодами, лікарськими рослинами, джерело «Гайдамацький колодязь» в урочищі Дідів яр – гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення, рекреаційно-оздоровча місцевість «Савранська ГЕС» – спортивно-оздоровчий табір «Південний Буг», мальовничі пейзажі річки Савранки і Південний Буг, Свято-Покровська церква і храм Касперівської ікони Божої Матері, а також Одеська резиденція Святого Миколая – все це щороку приваблює сотні туристів. Крім цього в Савранському районі на кожному пору року припадають масштабні фестивалі.

На початку грудня починає свою роботу резиденція Святого Миколая. Його резиденція (відкрита 2015 р. у селі Осички Савранського – Ю.К.), стала однією з головних зимових туристичних атракцій нашого краю. Щороку обійстя Миколая відвідують тисячі дітей та дорослих не лише з Одеси, а й з інших південних та центральних областей, зі столиці. Вони відкривають для себе неповторні краєвиди півночі найбільшої в У країні області та несподівано багаті народні звичаї й обряди.

Сама резиденція знаходиться за Савранню. Але туристичні групи на автобусах чи індивідуальні екскурсанти приїжджають спочатку сюди. Організатори подбали, щоб люди після довгої дороги мали де смачно пообідати і скористатися всіма іншими благами цивілізації, включаючи побутові зручності.

Приймальня Святого Миколая розташовується у районному будинку культури. Тут помічники Чудотворця зустрічають гостей, розказують його історію та підготовлюють дітей і дорослих до відвідин резиденції. Тут же всі можуть написати листа до Святого Миколая на спеціальних бланках і спробувати змайструвати різдвяні та обрядові сувеніри у майстер-класах.

А ось тепер найцікавіше! Далі йде дорога до сусіднього села Осички, звідки повертаємо до Чорного лісу, потім пішки десять хвилин піщаною

лісовою дорогою поміж високими соснами. Повітря – чисте, цілюще, з природним ароматом живиці.

Резиденція Святого Миколая – затишний будиночок посеред лісової галявини казково мерехтить різнобарвними святковими вогниками. Перед входом гостей зустрічають привітали дівчата, всі – у різному старовинному народному вбранні, прикрашеному багатим тутешнім орнаментом. А всередині сам Святий Миколай зі своїми помічниками-янголами чекають відвідувачів біля пишно прикрашеної святкової ялинки. Гостям пропонується пройти пізнавально-розважальний квест «Різдвяний ліс», завдяки якому кожен охочий зможе показати свої кмітливість, спритність, почуття гумору та дізнатися багато нового.

Для всіх, хто захоче підкріпитися, праворуч від резиденції – колиба Святого Миколая. Ялинка Святого Миколая та фотозони залишать яскраві спогади. Також можна буде сфотографуватися й одразу забрати з собою додому бренд-фото зі Святим Миколаєм.

На майданчику та під час квесту відвідувачі знайомляться з помічниками Святого Миколая: Господинею, Зимовою Феєю, Лісовичками, Зайчиками, Білочками та всім іншим лісовим народом, що радо зголосився допомагати Чудотворцеві у його резиденції.

Багато людей задіяно у проведенні свята. Волонтером тут бути почесно. Це учні місцевої школи та училища, а також чимало людей дорослих і навіть літніх. Вони по-справжньому люблять свій край і роблять усе, щоб він став привабливим для туристів.

З приходом весни в селі Слюсарєво Савранського району відбувається щорічний фестиваль «Весняні Гаївки».

Жителі Слюсарєвого зустрічають гостей біля відомого на всю область джерела «Огруд», де, повернувши з Київської траси на Саврань, зупиняється весь проїжджий транспорт, аби набрати цілющої води. А гостей завжди чимало.

Пригостивши гостей кришталево чистою і холодною до ломоти в зубах водою, господарі розповідають, що, за переказами старожилів, колись через

Слюсареве протікала бурхлива річечка, але перед війною чомусь зникла – пішла кудись углиб. Однак через певний час потужним джерелом вона знову вирвалася на поверхню, щедро втамовуючи спрагу подорожніх. І якщо у тиху погоду припасти вухом до землі, то чути, як у надрах шумить-нуртує річка.

Та що вона хоче сказати людям – ще ніхто не збагнув. Так слюсаряни відкривають приїжджим двері у свій дивосвіт .

Наступним дивом для учасників гаївок стане лісовий велет-дуб. Його народження датується 1425 роком. У діаметрі він має 1,5 метра і сягає заввишки 26 метрів. Коли закинути голову і вдивлятися у безмежність, то здається, що дуб тримає на своїх вітах небо. Легенда гласить, що під час визвольної війни українського народу проти польської шляхти тут неодноразово зупинявся на відпочинок з військом Богдан Хмельницький. Було це чи ні – знає лише віковичний красень. Втім, не тільки про це шумить його верховіття....

Чекає на учасників «Гаївок» ще один туристичний пункт – захована глибоко в лісі база партизанського загону «Буревісник» зі справжнісінькими землянками і слідами куль на стовбурах могутніх дерев.

Тим часом події набирають обертів уже на розлогому фестивальному майданчику, розташованому між клубом і школою. Про його облаштування та належний естетичний вигляд, як і за організацію того, що відбувалося на ньому, теж дбають місцеві жителі.

На сцені виступають творчі колективи Савранщини. Водночас охочі можуть оглянути павільйони, де народні умільці з усього району виставляють на показ свою продукцію. А коли землю починають огортати сутінки і спалахують ліхтарі, все, що навкруги, набуває особливої чарівності. Стрункі дівчата з розпущеним волоссям і барвінковими віночками на головах, водячи хороводи, видаються утаємниченими, невагомими, ніби прозорими. Здається, що то не дівчата, а істоти, що прийшли сюди із слюсарівських легенд, переказів та українських казок.

Родзинкою фестивалю є виступ рок-музикантів, які приїздять до Слюсаревого з обласного центру. У їхньому виконанні пісні, в яких переважає

українська патріотична тематика. Молодь підспівує і танцює. Непомітно на землю насувається ніч, завершуючи фестиваль.

Кожного літа, на свято Івана Купала, проходить кількадекільнітний етно-фестиваль «Квітка папороті».

Усіх нас ще з дитинства заворожувала дуже гарна легенда про те, що у ніч на Івана Купала десь серед лісів, у непрохідних хащах розцвітає чародійна квітка. Тому, хто її знайде, вона принесе щастя. Лишень шукачам необхідно бути наполегливими та мужніми. І в жодному разі не піддаватися на всілякі спокуси, обіцянки і залякування нечисті, яка прагне збити людину з дороги. Та й слід поспішати, бо цвіте папороть тільки до ранку.

Мабуть, щоб знайти те диво і подивитися, як приходять у нашу сучасність стародавні обряди і традиції, на свято Івана Купала з'їжджається у Саврань більше чотирьох тисяч осіб. Бо де ж, як не на савранському березі замріяного Південного Бугу та не в утаємничених савранських лісах може ожити легенда?!

Берег річки годі й впізнати. В одному із найчарівніших його місць розташовується справжнісінький амфітеатр. Всю цю територію окреслюють у дивовижний спосіб натягнуті вгорі різнокольорові гірлянди. У центрі – сцена. Глядачі розташовуються внизу на стільчиках із спресованої соломи, або на схилах в бесідках, в різноманітних виїзних кафе чи просто на траві.

Вздовж берега вервечкою тягнуться виставкові павільйони. От де можна набачитися винахідливості, майстерності і творчості! Крім виробів із глини, вишиванок нитками і бісером, всіляких прикрас та оберегів, ляльок-мотанок, можна побачити, тут же, на очах, процес виготовлення «домашнього мила» – без будь-яких хімічних добавок, на натуральних оліях. А від в'язаних вручну білосніжних суконь з ледь помітним блакитним чи рожевим відтінками очей не можна відвести!

Хто стомився, можуть відпочити в наметах, зроблених з очерету чи верболозу.

Восени, на православне свято Покрови Богородиці та на день Захисника України, в селі Кам'яне проходить масштабний фестиваль

«Покрова Героїв».

Кажуть, що кожне село, як і люди, має свій характер, свої особливості. Це справді так.

Кам'яне відзначається зібраністю, діловитістю. Тут завжди були потужними сільгоспідприємства. Впродовж багатьох років школу очолювали успішні директори. Таланило тутешнім жителям і на голів сільської ради. Не перераховуючи всіх досягнень Кам'яного, скажемо, що тут не один рік проходить молодіжний військово-патріотичний вишкіл «Гайдамацька січ», де молодим людям прищеплюють козацько-лицарські навички, виховують їх самодостатніми, сильними й успішними особистостями.

На центральній площі розгортається широкопланове дійство. Кожна сільська та селищна ради запрошують до свого куреня, що розмістилися по колу. А села Бакша, Йосипівка та Капустянка, гумору яким не позичати, об'єднуються у «Залісну січ». Скрізь пригощають варениками, пампушками з часником, холодцем, салом, домашньою ковбасою, квашеною у діжках городиною. А в котлах щось булькотить, щось смажить на сковородах, поширюючи навколо такі запахи, що втриматися, аби не скуштувати багатовікових надбань української національної кухні, не зможе ніхто.

Також що фестивалю проводяться свинячі перегони, які до сліз звеселяють гостей. Хоч виплекані підсвинки і розгублюються на публіці, та все ж як можуть намагаються захистити хазяйський та тренерський авторитет своїх «вихователів».

Роз'їжджаються всі з піднесеним настроєм, із сувенірами, подарунками та відзнаками.

З настанням осені розпочинається грибний сезон в Савранському районі – пора справжніх туристів! Це чудова можливість для міських жителів побродити по осінньому лісі, пробираючись крізь хащі, відшукати їстівний гриб і влаштувати привал біля багаття. Що ще потрібно для гарного походу? – звісно ж кошик, зручне взуття і гарний настрій. А комфорт, грамотного гід-грибник і пікнік забезпечується місцевими організаторами грибного туру. Тур триває

всього один день, але за цей час гостям пропонується насичена програма і багато цікавого. Спочатку відправляємося в Савранський ліс. «Грибний провідник» розповідає про тонкощі і секрети збирання грибів (адже відшукати їх не складно, важливо ще вміти правильно відрізнити їстівний від поганки!) І новоспечені мисливці за опеньками, масляками, лисичками, рижиками та іншими їхніми побратимами відправляються на пошуки. Після наповнення кошиків – заслужений привал. Відпочили, підкріпилися, поділилися новими рецептами маринованих грибочків, тоді пора в дорогу. Далі шлях прямує в дубовий гай і теж особливий. Туристи побувають біля старого дуба, який росте в цих місцях з 1425 року.

Вище відзначене свідчить про те, що Савранський район є чудовим місцем для відпочинку та туризму в будь-яку пору року та завжди відкритий і привітний для гостей. Місцеві жителі з задоволенням приймають гостей у приватних міні-таборах та організують все для їхнього комфортного відпочинку та цікавого дозвілля.

Взимку туристам пропонується відвідати Резиденцію Святого Миколая, де гості поринають в зимову казку, переносяться в чарівний світ дитинства та знову починають вірити в новорічні дива. На Різдво можна спостерігати святкову коляду, яку водять у кожному населеному куточку району. На Василя споконвіків місцеві жителі водять Маланку. Хлопці переодягаються у власноруч пошиті костюми не бачених істот, зі страшними масками, прикрашені пір'ям птахів, надягають на себе металеві цепі та дзвони – все це робиться з метою відлякування потойбічних істот і захисту своєї землі. Водять козу та вітають всіх зі святами.

Весну зустрічають масштабним святкуванням «Весняних Гаївок». Великодень також не обходиться без святкування. У Великодню ніч всі ідуть до церкви на службу. У другій половині ночі люди зі святковими кошиками оточують церкву та стають обабіч вулиці з двох сторін, тим самим об'єднуючи дорогу від однієї церкви до іншої. Запалюють вогні, свічки та лампадки, чекають завершення служби та освячення своїх Великодніх кошиків. Видовище

неймовірної краси.

Влітку Савранщина славиться декілька денним етно-фестивалем «Квітка Папороті» в честь Івана Купала. Святковим дійством на березі Південного Бугу. Щороку влаштовуються спуски на байдарках по кам'янистих річкових порогах та проводиться чемпіонат області з авторалі на позашляховиках.

Щоосені в багаті ліси Савранського району на «тихе полювання» по гриби з'їжджаються сотні туристів та відпочиваючих. Також проводиться осінній фестиваль «Покрова Героїв» після якого не можливо залишитися не вдоволеним. Відвідини цього заходу гарантують гарний настрій, а також повні руки подарунків та сувенірів.

Використані інформаційні джерела:

1. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис. – Т. I, II. – Мюнхен: Українське видавництво, 1958. – 309+289 с. @print 2010
2. Кравець О.М. Сімейний побут і звичаї українського народу – Київ: «Наукова думка», 1966. – 167 с.
3. Стельмахович М.Г. Українське родинознавство – Івано-Франківськ, 1994. – 56с.

***Володимир Шкіль**
студент Факультету української філології та
літературної творчості імені А.Малишка
НПУ імені М.П.Драгоманова
Науковий керівник:
Галина Миколаївна Дубрівна
старший викладач
кафедри теорії та історії педагогіки*

ЧОМУ В УКРАЇНІ СХОЛАСТИКА – БУКВОЇДСТВО, А У ФРАНЦІЇ «SCOLAIRE» –КНИЖНИЙ

У статті досліджуються причини, що могли призвести до формування негативного розуміння терміну «схоластика» в українській освіті. На відміну від

Франції та Англії, в Україні слово «схоластика» стало синонімом «безплідного роздумування», «начотництва» і «буквоїдства». Володимир Даль у своєму словнику дає ще більш гостре визначення: «Схоластика - философия внешности, основанная на логике или на диалектике; вообще, школярство, школярное направленье, сухое, тупое, безжизненное» [8]. Які ймовірні причини призвели до такого негативного трактування поняття схоластики в Україні?

Ключові слова: схоластика, схоластичний метод, епоха Середньовіччя, Каролінгське Відродження, сім вільних мистецтв, школи при церквах, перші університети, епоха Відродження, католицизм, політика окатоличення, Реформація, православні братства, єзуїтські ордени, протестантські школи.

Словник української мови в 11 томах дає таке визначення: «схоластика – 1) панівний напрям у середньовічній ідеалістичній філософії, представники якого за допомогою філософських положень намагалися обґрунтувати богослов'я; 2) *перен.* формальні знання, відірвані від життя й практики, мертва, суха наука» [8]. З огляду на це визначення можемо переконатися, що в українській мові саме слово «схоластика» у переносному значенні закріпилося із негативним забарвленням. Натомість країни Західної Європи дають менш гостре визначення цього поняття. Так, наприклад, французьке слово *scolaire* відповідає слову «книжний» або «шкільний», а первинне значення відноситься до освіти; англійське слово *scholastic* є синонімом до «шкільний», «навчальний», а слово *scholar* в англійській мові використовують в значенні «вчений-гуманітарій»; однак німецьке *scholastic* може мати вже не таке утішне значення – «абстрактний», «догматичний».

Виникає питання – чому? Я вважаю, що відповідь на це питання криється у самих визначеннях, а тому додам ще одне, яке вважаю за вкрай важливе, а тому й спиратимусь саме на нього. Визначення з БСЭ: «Схоластика (лат. *scholastica*, от греч. *scholastikós* - школьний, учёный, *schole* - учёная беседа, школа), тип религиозной философии, характеризующийся принципиальным подчинением примату теологии, соединением догматических предпосылок с рационалистической методикой и особым интересом к формально-логической

проблематике; получил наиболее полное развитие и господство в Западной Европе в средние века.» [1].

Для мене це є розумінням, що поняття має релігійну основу та територіально-політичну приналежність і саме це відіграє ключову роль у неоднозначному трактуванні схоластики у різних європейських країнах.

Наведу декілька загальновідомих фактів про схоластику як філософський напрям Середньовіччя, що допоможуть мені аргументувати причини різного трактування цього поняття сьогодні.

По-перше, схоластика має безпосередній зв'язок із педагогікою та наукою взагалі. Умовно можна вважати, що схоластика бере свій початок із епохи Каролінгського Відродження (Франція 8-9 століття). Це Відродження ознаменувало культурно-науковий поштовх, що призвів до залучення ряду освічених людей до королівського двору, дослідженню античної літератури і світських знань взагалі, розвитку образотворчого мистецтва, архітектури, тощо. Основною причиною відродження наукової думки в цей час вважаю загальноєвропейську потребу в освічених людях, адже вона сприяла активному створенню шкіл при церквах, пізніше міських шкіл, а також перших університетів. Ці заклади й стали осередками схоластики, яка певною мірою сама сформувала систему навчання, запропонувавши розподіл навчальних дисциплін на «сім вільних мистецтв» та започаткувавши активний науковий рух. Саме за часів середньовічної схоластики після занепаду античної культури починає відроджуватися розвиток науки, мистецтв, теології, філософії тощо. Усе це відіграє важливу роль у формуванні нової європейської культури.

По-друге, схоластика підпорядкована релігії. Взагалі можна вважати, що за доби Середньовіччя у Західній Європі абсолютно все мало певний релігійний підтекст, але особливо наукова думка. Окрім шкіл при церквах, схоластика була пов'язана з релігією ще й тим, що, по-суті, була знаряддям наукового доведення різноманітних релігійних догм. При чому, схоласти не могли ставити під сумнів догми, а тому на певному етапі свого розвитку дійшли до так званого схоластичного методу, що полягав у поясненні та, більшою мірою, виправданні

різноманітних лакунів та протиріч, властивих тодішнім релігійним вченням. Сьогодні прийнято вважати, що фанатичний погляд схоластів на теологію як головне вчення від Бога, яке ні за яких умов не можна ставити під сумнів, призводить до теоретичного «розжовування та пережовування» одного й того ж матеріалу, без будь-якої практичної діяльності.

Отже, маємо дві тези: з першої виходить, що схоластика сприяла науковому розвитку в Західній Європі, а з другої прослідковуємо неоднозначність цього розвитку, який не тільки змусив шукати реальні відповіді на питання, але й призвів до виправдання та приховування різноманітних незручних, з погляду релігії, протиріч, лакунів тощо – себто до теоретичного «пережовування». І якщо перша теза могла призвести до логічної популяризації схоластики, розвитку педагогіки й позитивного трактування цього поняття в освічених прошарках суспільства, то друга – очевидно, до негативного.

Тепер зрозумілими є причини для неоднозначного ставлення до схоластики у різних європейських мовах. Окрім названих вище причин, ще варто усвідомлювати, що разом із переходом з однієї епохи в іншу відбувається переосмислення застарілих поглядів, а отже й відкривається шлях до критики та різких зауважень. Не дивно, що Володимир Даль у XIX столітті негативно характеризує схоластику, адже у той час наукова думка пішла далеко вперед.

Уже у XX столітті Дмитро Ушаков у своєму словнику характеризує термін «оторванным от жизни и практики, основывающимся на формальных рассуждениях без проверки их на опыте» і погоджується з Володимиром Далем, називаючи схоластику «бесплодным умствованием, начетничеством, буквоедством» [9], що фактично підтверджує закоренілість негативного ставлення до схоластики у вищих наукових прошарках. На мою думку, саме вони й сформували негативне сучасне розуміння схоластики.

Але які саме причини зумовили формування негативного розуміння схоластики в Україні?

Щоб відповісти на це питання, необхідно окреслити час, коли термін «схоластика» стає актуальним у науковому житті українців. Як уже було зазначено у визначенні з БСЄ, схоластика зв'язана з релігією (якщо не повністю, то більшою мірою з католицькою) і найбільшого розвитку набула на території Західної Європи. З цього робимо висновок, що ймовірно схоластика «прийшла» на територію сучасної України – Східної Європи – через посередництво католицької віри.

Я вважаю, що за часів Київської Русі або Галицько-Волинського князівства (приблизно той час Середньовіччя, коли схоластика набуває свого розквіту у Західній Європі) католицизм не міг серйозно впливати на українське, переважно православне, населення, оскільки саме у цей час за підтримки діючої влади активно формується та розвивається православне віровчення як одна з ключових ланок культури. Отже, реальний вплив католицизму виникає після втрати незалежності - під час окатоличення населення. Доводить цю тезу й етимологічний словник української мови, у якому стверджується, що саме поняття схоластики запозичене з латинської мови через посередництво польської [3].

На мою думку, це можливо за часів культурної боротьби в Україні у складі Речі Посполитої XVI-XVII століття - під час національного відродження.

Характерною особливістю цього періоду є складна ситуація в галузі освіти. Внаслідок конкуренції між православною та католицькою релігіями (пізніше до цієї конкуренції приєднується ще й протестантизм) створюються православні братства та єзуїтські ордени, які займаються безкоштовною освітою населення, з метою відриву цього населення від віри і нації. І хоча спочатку ці заклади надавали примітивну освіту й скоріше формували православних або католицьких віруючих, однак вже з другої половини XVI століття ці навчальні заклади активно розвиваються й перетворюються на справжні школи середнього (братські школи у Львові, Києві, Гощі, Луцьку тощо, протестантські школи у Гощі, Берізці, Киселині тощо, єзуїтські школи у Кам'янці-Подільському, Вінниці, Барі, Києві тощо) та підвищеного рівнів

(Острозький колегіум, Лаврський колегіум, Володимирська соборна школа, Холмська школа, протестантські школи у Дубецьку, Панівцях, єзуїтські школи у Ярославлі, Львові, Луцьку, Перемишлі, Острозі тощо), а вже у першій половині XVII століття виникають перші вищі навчальні заклади: Києво-Могилянський колегіум (1632), Кисилінська академія (1638) тощо.

З переліку шкіл можна побачити розподіл їх на три групи: православні, протестантські та католицькі. Цей розподіл впливав не тільки на релігійні засади навчальних закладів, але й на те що і якими мовами викладали у них. Питання мови у навчальних закладах відіграло особливе значення за часів національного відродження, оскільки певною мірою воно формувало симпатії та антипатії у громадян щодо тих чи інших закладів. Таким чином школи умовно ділилися на слов'яно-греко-латинські, переважно православні, та власне латинсько - католицькі. Цікавим є те, що протестантські школи могли входити в обидві групи.

Така активна але неоднозначна конкуренція врешті позитивно вплинула на рівень освіти в Україні: у нових навчальних закладах викладали «сім вільних мистецтв»: граматику, риторику, діалектику, логіку, арифметику, музику й астрономію; рівень освіти та наукової думки слов'ян взяв курс на Європу; розпочалась справжня культурно-освітня дискусія, що охоплює широке коло освічених людей (важливим є національний характер цієї дискусії). І саме у цей період культурного розвитку в українській мові з'являється слово «схоластика».

Отже, я вважаю, що причинами негативного розуміння поняття схоластики в українській мові можуть бути: по-перше, відсутність схоластики як основної освітньої ідеї за часів Середньовіччя, а по-друге, національне самоусвідомлення українського населення, що у XVI-XVII столітті перебуває у боротьбі за свою власну культуру.

Щодо першого, то важливим є той факт, що, як уже було зазначено вище, схоластика приходить до України за доби Відродження, а не Середньовіччя, а це значить, що термін набуває іншого, більш критичного забарвлення, оскільки

схоластика у Західній Європі вже встигла пережити своє становлення, розквіт та занепад. За часів Відродження у Європі відбувається переосмислення та переоцінка католицької влади взагалі та схоластики як частини католицької системи зокрема. Це призводить до появи радикально-альтернативних думок, що транслюють протестанти-викладачі у навчальних закладах. Звісно, переважна більшість закладів Західної Європи залишається католицькими й закономірно вони намагаються не допускати викладачів із протестантськими поглядами до навчання. У відповідь на це формуються різноманітні протестантські школи, що виступають проти католицьких. Це у свою чергу призводить до освітнього руху у Європі, який можна побачити на прикладі українських земель, де зосереджуються три потужні культурні течії: православна, католицька та протестантська. І кожна із цих течій створює власні освітні заклади, у яких відстоює свої позиції та засуджує позиції опонентів. Це вже може свідчити про неоднозначність трактування схоластики серед простого населення, що сприймає впливи усіх трьох культурних течій і формує своє власне ставлення, що закріплюється у мові.

Друга теза полягає у тому, що формування національної самосвідомості стає причиною переваги негативного ставлення української освіченої народності до внутрішньої політики польської влади - загального окатоличення та ополячення населення. Тобто ставлення до католицької віри взагалі та до «католицької» схоластики зокрема.

Свою роль у відстоюванні власної культури та критиці «чужої» відіграють такі загально відомі освітні діячі, як: Костянтин Острозький, який заснував у 1578 році першу школу вищого ступеня у м. Острозі, Герасим Смотрицький, що був першим ректором Острозької академії і відомий своїм негативним ставленням щодо католицької експансії, вираженим у творі «Ключ царства небесного...», Дем'ян Наливайко, Василь Суразький, Тимофій Михайлович, Іван Федоров та інші учасники так званого острозького гуртка; також пов'язані з львівською братською школою Лаврентій та Стефан Зизанії, Кирило Транквіліон-Ставровецький, Іов Борецький, Памво Беринда, Іоаникій

Волкович та інші. Також до цього гурту переважно православних діячів культури можна додати протестантських, оскільки за часів активного процесу окатоличення України православні та протестантські школи об'єднуються у боротьбі зі спільним ворогом.

Як висновок, хочу зазначити, що окреслені мною причини формування негативного ставлення до схоластики в Україні радше стосуються освічених прошарків населення, аніж народу взагалі. Я не знайшов фактів, які підтверджували б функціонування слова «схоластика» в народі раніше за ХХ ст., однак вважаю, що навіть якщо це слово й функціонувало, то ставлення народу було б таке саме як й у його освічених представників. Оскільки поняття пов'язане із педагогікою та наукою взагалі й саме через освічених людей воно дійшло б до усіх верств населення.

Використані інформаційні джерела:

1. Большая советская энциклопедия (БСЭ). [<http://bse.sci lib.com/article/108042.html>] Третье издание. – 1969 – 1978.
2. Енциклопедія українознавства. Загальна частина: Перевидання в Україні / НАН України, Інститут української археографії; НТШ у Сарселі; Фондація Енциклопедії України в Торонто. – Репринтне відтворення видання 1949 року. – Київ. – ISBN 5-7702-0554-7. – Т. 1. – 1994. – XVI, 400 с.: іл.; Т. 2. – 1995. – с. 369-800: іл.; Т. 3. – 1995. – с. 801-1230: іл.
3. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / Редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1983, Т. 5: Р – Т / Уклад.: Р. В. Болдирев та ін. – 2006. – 704 с.
4. Катуніна Ю.К. // Содержание и особенности философии Средневековья в период схоластики // Молодой ученый. – 2016. – №5. – С. 838-841.
5. Михайло Драгоманов : Історія. Педагогіка. Публіцистика / [упоряд. та прим. В. Ф. Погребенника]. – Київ : Знання України, 2006. – 343 с.
6. Неретина С. Огурцов А. Пути к универсалиям. – СПб.: РХГА, 2006. – 1000 с.

7. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970-1980.
8. Толковый словарь живого великорусского языка Владимира Даля. – исправленное и значительно дополненное издание, под редакцией проф. И. А. Бодуэна-де-Куртенэ. – СПб.-М.: Т-ва М. О. Вольф, 1903-1909.
9. Толковый словарь русского языка / Под ред. Д.Н. Ушакова. – М.: Гос. ин-т "Сов. энцикл."; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935-1940.

Леся-Марія Микитюк
студентка Факультету фізичного
виховання, спорту і здоров'я
НПУ імені М.П.Драгоманова
Науковий керівник:
Андрій Федорович Шевченко
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки

ВИХОВНА ФУНКЦІЯ СІМ'Ї: СУЧАСНИЙ СТУДЕНТСЬКИЙ ПОГЛЯД НА СКЛАДНУ ПРОБЛЕМУ

У статті здійснена спроба проаналізувати виховну функцію сім'ї. Визначивши провідні чинники, що нівелюють її виконання, автор пропонує шляхи розв'язання подібної проблеми, наголошуючи на тісній співпраці батьків та школи у створенні умов для самореалізації зростаючої особистості.

***Ключові слова:** сімейне виховання, виховна функція сім'ї, соціалізація, виховний потенціал сімейного середовища, батьки.*

Світові глобалізаційні процеси виявляють суперечності у всіх сферах життєдіяльності особистості. Не залишається осторонь і сім'я, де закладаються основи соціалізації зростаючої особистості.

Обговорюючи на заняттях з педагогіки труднощі та суперечності сімейного виховання, приходимо до висновку про необхідність більш

глибокого та всебічного вивчення подібного педагогічного феномену. Саме, студентський погляд на подібну проблему дає можливість по-новому, ніби «свіжим оком» подивитись на сім'ю, а точніше акцентувати увагу на тих чинниках, що перешкоджають реалізації її функцій.

Для цього необхідно зрозуміти, що педагогіка має стати наукою не лише для професіоналів, а зрозумілою і доступною всім. Вона має більше уваги приділяти соціальним взаємовідносинам між людьми, включаючи сюди і сімейні стосунки. І це природно, оскільки з розвитком засобів масової комунікації зміщуються акценти у сприйнятті та прийнятті один одного. Крім того, у зв'язку з прискореними темпами розвитку кіберпростору, людство отримало безліч всілякої техніки в різних галузях життя, в тому числі в домашньому побуті. А це, у свою чергу змінює світосприйняття дітей, що позначається на відносинах з рідними та дорослими. Засоби масової комунікації стають основним джерелом інформації для зростаючої особистості. Вочевидь, дошкільник в 3-4 роки ще не уміючи ні писати, ні читати, а в смартфоні чи на комп'ютері «виробляє чудеса». У зв'язку з такою ситуацією «швидкого дозрівання дітей», не дивно, що у сімейних взаємовідносинах між старшим поколінням і молодшим виникають непорозуміння, конфлікти й тому подібне, іншими словами змінюються сфери життєдіяльності сім'ї, набувають нової якості її функції.

Серед відомих функцій сім'ї, які стають об'єктом досліджень, назвемо репродуктивну, реактивну, первинного соціального контролю, комунікативну, духовну, економічну, сексуально-еротичну та ін., але більшість авторів навчальних книг з педагогіки акцентують увагу, саме на виховній. Наявні різні точки зору з приводу особливостей реалізації такої функції. Так одні вважають, що батьки в сучасній непростій соціальній ситуації розвитку суспільства потребують кваліфікованої допомоги, інші – спираючись на досвід минувшини власного народу, намагаються закласти підґрунтя для формування у молодих батьків культури сімейних відносин.

У свій час В.Сухомлинський казав, що, саме, із сім'ї починається виховання. Він у своїх бесідах [8] переконливо доводить, що в подібному середовищі, де батьки живуть в злагоді, де в єдності слова, думки й почуттів домінує взаємодопомога і підтримка, довіра і повага один до одного, перед дитиною розкривається все те, на чому ґрунтується її віра в людську красу, її душевний спокій, рівновага.

Вочевидь воно так і є, характер взаємовідносин між батьками визначає виховний потенціал сімейного середовища, якому притаманне, по-перше, любов батьків до дітей, що проектується на відносини з іншими членами родини. Тут цінний приклад батька чи матері у ставленні до своїх старших, де спрацьовує механізм наслідування досвіду спілкування та організації спільних справ. По-друге, важливо виділити сімейні традиції в оформленні побутових умов та у дбайливому ставленні зростаючого покоління до власного навколишнього природного середовища, його ресурсів. По-третє, рідна мова, пісня, національний колорит одяжі та побутова культура – все це потенційні можливості виховної функції сім'ї.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про певний науковий інтерес щодо труднощів та суперечностей реалізації виховної функції сім'ї.

Так, суттєвим чинником у формуванні сімейних виховних взаємовідносин стає пізнання духовної спадщини власного роду, що базується на засадах християнської моралі наших пращурів і звісно, толерантного ставлення до людей інших віросповідань і національностей, які мешкають разом з нами [7].

Т. Пінчук стверджує, що така риса характеру, як акуратність, виховується змалечку в сімейного середовищі. З раннього віку треба вчити дитину доглядати за собою, дотримуватись гігієни, режиму дня, пунктуальності, точності, терпеливості та ін. [5]. Автор, вважаючи егоїзм та байдужість справжніми ворогами, радить батькам вчити дітей доброті та співчуттям.

Не останнє у стосунках членів сім'ї посідають моральні взаємовідносини. Так, М. Савчин звертає увагу на моральні якості людини, важливо постійно і

системно формувати адекватне ставлення до духовних цінностей, до навколишнього світу: «Навіть доброзичлива посмішка є позитивом» [6, с.44].

Відомо, що сімейне середовище володіє величезним потенціалом з патріотичного виховання дітей та молоді. Тому, як вважає К. Журба, треба налагоджувати подібну взаємодію вже з раннього дитинства [3]. Тобто пісні з любов'ю до рідного краю; сімейне дозвілля на природі; екскурсії по історичних місцях і таке інше, сприяють формуванню позитивного ставлення до звичаїв, традицій рідного народу. Подібні спільні справи батьків та школи лише підсилюють виховний потенціал сім'ї у формуванні громадянської культури, розвитку патріотичних почуттів, прищепленні любові до Батьківщини.

Сучасна сім'я не позбавлена конфліктів, і тому І.Бех сконцентрував увагу на тих суб'єкт-суб'єктних взаємовідносинах, які несуть суперечності і базуються на розходженні ідей, поглядів, інтересів, потреб, прагнень і таке інше [1]. Він пропонує всім учасникам виховної взаємодії дотримуватися трьох головних вихідних позицій, а саме: розуміння дитини; її визнання як зростаючої особистості; та прийняття такою як вона є. Тоді мова має йти про формування впевненості в собі, що базується на повазі до своєї дитини, створюючи умови для її самореалізації.

П.Колишкіна наголошує на тісній співпраці школи та сім'ї [4]. Де батьки вчаться «мудро керувати та контролювати» навчальний процес, а по суті супроводжувати, привчаючи синів та доньок до самоорганізації у різних справах, створюючи ситуації відповідального вибору. Звісно, що для кожної вікової групи учнів постають специфічні тактичні та оперативні виховні завдання, але загалом подібна співпраця може базуватись на таких принципах: органічне поєднання індивідуальної, групової та масової форм виховної взаємодії; опора на позитивний досвід у сімейного виховання; принцип паралельної дії у взаємозв'язку «шкільний клас-батьки-вчителі-дитина»; активного використання засобів масової комунікації та ін.

В. Дмітрієва у своїй книзі пропонує нам різноманітні життєві ситуації, приводить багато прикладів з сімейного виховання, вказуючи на батьківські

недоліки та капризи дітей [2]. Такий посібник дає можливість, особливо молодим батькам, зрозуміти, як в сьогоdnішній час треба налагоджувати виховну взаємодію з дітьми. На сторінках книги актуалізовані питання, стосовно режиму дня, здорового та необхідного харчування, способу життєдіяльності загалом. Автор наголошує на тому, що важливо вчасно розпізнати страхи дитини, жадібність у взаєминах з оточуючими, виявити мотиви поведінки, попередити конфліктогенну її поведінку. Незаперечними для педагогіки є практичні поради, коли чи за яких обставин заохочувати дії та вчинки дитини, коли засуджувати чи критикувати.

Визначаючи потенційні можливості в реалізації виховної функції сім'ї, треба не забувати про певні чинники та обставини, що зводять нанівець зусилля школи та сім'ї у розв'язанні виховних завдань. Це в першу чергу стосується її структури у зв'язку з урбанізацією населення, його мобільністю у пошуках кращого життя. Очевидні зміни, в першу чергу, в житті жінок-матерів, які перебирають на себе чоловічу функцію і не тільки в сімейних відносинах, але і в соціальному житті, в різних галузях виробництва, особливо у сфері обслуговування, шкільних та медичних закладах. В останні 25 років, особливо в порубіжних регіонах нашої держави, жінки-матері виїжджають за кордон на заробітки, залишаючи на тривалий час неповнолітніх дітей на родичів, батька чи старших братів та сестер.

Порушення гармонії у сімейному вихованні, призводить до некерованості соціальних впливів, домінуванням соціалізації над вихованням, а це у свою чергу провокує дітей та молодь до девіантної та делінквентної поведінки.

В цьому зв'язку скористаємось навчально-методичним посібником [9], де його автори дають вичерпні відповіді на питання щодо відхилення у поведінці неповнолітніх: вказуючи на помилки у сімейному вихованні; проблеми спілкування у шкільному та пришкільному соціумі; потребою соціальної адаптації, самовизначення у первинній групі та самореалізації у спільних справах серед однолітків; превентивній роботі щодо попередження та профілактики відхилень в поведінці дітей та молоді.

Дітей, які стають об'єктом педагогічного впливу умовно поділяють: на педагогічно занедбаних – здорових, потенційно повноцінних, але недостатньо вихованих; на соціально занедбаних – схильних до криміналу; на важковиховуваних підлітків – педагогічно занедбаних, крадіїв, хуліганів та ін.

Дослідження науковців переконують, що відсутність здорових сімейних взаємовідносин, які базується на взаєморозумінні, визнанні та прийнятті один одного, провокують агресію, грубість, антисуспільну поведінку та злобу. Це стосується сімей, де батьки ведуть аморальний спосіб життя. Інколи, навпаки, сліпа любов до дитини та вседозволеність формує дитячу свавільність, брехливість та примхливість.

На нашу думку, достатньо інформаційних джерел, щоб підібрати чи урізноманітнити методи, прийоми та засоби роботи з подібними сім'ями та їхніми молодшими членами. Очевидно, що левову частку має на себе взяти школа, яка запропонує тісну співпрацю з батьками з метою залучення до самоврядування, до посильної суспільно-корисної праці, до функціонування гуртків, секцій – і все для того, щоб дитина знайшла себе в шкільному мікросоціуму, самовизначилась в середовищі однолітків, реалізувавши свої потреби та інтереси. Лише у такий спосіб можна послабити негативний вплив суб'єктивних та об'єктивних чинників на зростаючу особистість, надаючи нової якості виховній функції сім'ї.

Використані інформаційні джерела:

1. Бех І. Д. Колізії суб'єкт-суб'єктної взаємодії / І.Бех // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 1. – 488 с.
2. Дмітрієва В. Це ж дитина! Поради з адекватного виховання / В.Дмітрієва; перекл. В.Басанець. – К.: Book Chef, 2019. – 352 с.
3. Журба К.О. Виховання патріотизму молодших підлітків у взаємодії сім'ї та школи в сучасних умовах. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/5013/1/журба-тези.pdf>

4. Колишкіна П. Теоретичні аспекти взаємодії школи і сім'ї у вихованні школярів /А. П. Колишкіна // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2015, № 3 (47). [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe/pednauk_2015_3_34.pdf
5. Пінчук Т. Мої незабудки: Маленька повість про себе / Т. Д. Пінчук. – Ніжин : НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. – 60 с.
6. Савчин М. Загальна психологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М. В. Савчин; [М-во освіти і науки України]. – Київ: ВЦ «Академія», 2018. – 344 с.
7. Скільський Д.М.Історія української педагогіки. Ілюстрований навч. посібник / Д.М. Скільський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 340 с.
8. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка: науково-популярна література / В. О. Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1978. – 263 с.
9. Фіцула М.М., Парфанович І.І. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження та подолання: Навчально-методичний посібник.Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 432 с.

Олексій Іванов
*студент Факультету фізичного
виховання, спорту і здоров'я
НПУ імені М.П. Драгоманова
Науковий керівник:
Андрій Федорович Шевченко
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

У статті здійснена спроба актуалізувати сучасні проблеми фізичного виховання дітей та молоді. Наголошуючи на фізичній культурі як сформованому

способі життєдіяльності зростаючої особистості, автор вказує на проблеми та висуває певні умови ефективності налагодження взаємодії вчителя з учнями.

Ключові слова: *адаптація, фізична культура, фізичне виховання, педагогічна взаємодія, педагогічний авторитет, виховний потенціал.*

Знайомлячись зі специфікою майбутньої професійної діяльності, приходимо до висновку про необхідність більш детального вивчення особливостей сучасного виховання загалом, і фізичного виховання школярів, зокрема.

Готуючи та обговорюючи на семінарських заняттях з педагогіки подібні питання, природно виявляємо суперечності між сучасними підходами до організації виховного процесу та реальним його станом у конкретному навчальному закладі. Специфіка обраної майбутньої професійної діяльності полягає ще у тому, що ми були учнями, тобто співучасниками такої взаємодії. Співпрацюючи з вчителем на уроках чи у позанавчальній роботі, ми проживали разом різні ситуації. І природно, що процес адаптації до умов навчання прискорювався, коли зі вчителем знаходили спільну мову, коли ставилися посильні завдання та здійснювалась системна робота з оцінки навчальних досягнень школярів.

Очевидно, що сучасна стратегія розвитку української школи намагається дати відповідь на ті чи інші освітні питання, які є актуальними для всього глобалізуючого світу. Не винятком стає сфера фізичного виховання школярів. Головна мета зусиль вчителів-практиків спрямована на розв'язання низки завдань, спрямованих на створення умов для самореалізації зростаючої особистості, трансформації її з об'єкта педагогічного впливу в суб'єкт самодіяльності.

Але реалії шкільної практики інші – вчитель має бути готовим до педагогічної імпровізації, оскільки в його діяльності виникають різні ситуації, спровокованим самим вчителем, учнем чи певними обставинами. Як свідчить психолого-педагогічна література, наявність непередбачених ситуацій є природним для будь-якої соціальної взаємодії, тим більше педагогічної.

Учитель розв'язує низку завдань – це оздоровчі та розвивальні, освітні та виховні. Так вчитель створює умови для навчання основним руховим діям (бігу, стрибків, метання), зміцнення здоров'я, сприяння правильному фізичному розвитку, підвищення опірності організму і багато інших. Знаючи фізичний стан дитини вчитель дає посилене навантаження, контролює цей процес, вносить зміни, здійснює корекцію власного плану. Теоретично його підготовка та організація спортивно-оздоровчої діяльності нічим не відрізняється від інших навчальних предметів. Але ж на практиці ми спостерігаємо різне ставлення до уроків фізичної культури. І в першу чергу це пов'язано з провідною метою – виховання стійкого інтересу і потреби у систематичних заняттях з фізичної культури. Подібний спосіб життя дитини дозволяє розв'язувати низку завдань, а саме: зміцнення здоров'я та загартування організму; формування життєво важливих рухових умінь й навичок; набуття необхідного мінімуму знань у галузі гігієни і медицини, фізичної культури та спорту; виховання вольових та моральних якостей, свідомого ставлення до здорового способу життя.

Загально відомо, що учні, прийшовши на уроки з фізкультури змінюють види діяльності, «відпочиваючи» від рутинної розумової праці. І цією перевагою над іншими навчальними предметами має скористатися вчитель фізичної культури. В цьому плані звертає на себе проблема організації педагогічної взаємодії. Відомо, що педагогічна взаємодія є сутнісною характеристикою освітнього процесу, яка передбачає виховний вплив на учня, але не зводиться до нього. Важливо у сприйнятті та прийнятті один одного, врахувати суб'єктність кожного, аналізуючи власну активність вихованця та відокремлюючи професійні гуманістичні якості вчителя.

Очевидно, що налагодження відповідних партнерських взаємовідносин знаходиться в прямій залежності від чіткого визначення виховних завдань. Як свідчить досвід підготовки до семінарських занять з педагогіки – це складна кропітка робота. Цілепокладання у виховній міжособистісній взаємодії, з технологічної точки зору, являє собою послідовність певних дій, що так чи

інакше, пов'язані: з суб'єктивною інтерпретацією наявної інформації; вибором мети та конкретизацію завдань; оцінкою результатів та внесення необхідних коректив [5]. Серед низки завдань, заслуговують на увагу оперативні – потрібні для розв'язання проблем у реальному шкільному та пришкільному соціумі: навчальних чи виховних ситуаціях на уроці; у внутрішньогрупових взаємовідносинах однолітків; у взаємодії з їхніми батьками та вчителями-предметниками, у позанавчальній та позаурочній роботі.

Все свідчить про те, що первинною у змісті підготовки вчителя фізичної культури стає його професійно-мовленнєва культура [4]. Однією з головних проблем педагогічного спілкування вчителів фізичної культури є те, що значна частина професійних знань визначається не стільки недоліками майбутньої підготовки вчителів фізичної культури, скільки деформацією сфери такого спілкування. Дуже важливо щоб вчитель у роботі з учнями володів певним стилем спілкування. Тому що, саме у них проявляються: певні комунікативні якості вчителя та специфіка дитячого середовища, в якому він перебуває; індивідуальність та неповторність кожного учня; характер взаємовідносин суб'єктів виховної взаємодії; креативність дитина та педагогічна творча індивідуальність вчителя.

Визначаючи виховний потенціал занять з фізичної культури, зауважимо, що в ньому закладені можливості для розв'язання стратегічних завдань, серед яких – гармонійний розвиток й зміцнення здоров'я школярів, їх належна підготовка до самостійного життя. Ось тому заклади шкільної освіти і розглядаються як середовище захисту дитини від зовнішніх негативних впливів на зростаючу особистість. Різноманіття спортивних секцій, виховних групових чи масових справ оздоровчого характеру дозволяє дитині реалізувати свої вікові потреби, соціалізуватись, набувати різноманітних прикладних умінь та навичок. Подібна педагогічна робота допомагає батькам в їхньому сімейному вихованню, оскільки основні показники фізичного розвитку школярів, які визначає вчитель на уроках відображають не тільки стан здоров'я дітей і

підлітків, а й соціально-екологічні та соціально-гігієнічні умови їхнього рівня життєдіяльності.

Іншою проблемою, яка є і залишається актуальною – це педагогічний авторитет, інакше про якість викладання уроків не доводиться говорити. Відомо, що уроки фізичної культури мають свою специфіку. Вимоги щодо організації такої роботи, говорять про те, що подібні заняття мають проводитись на вулиці при нормальній температурі або в залі за температури 15-17 градусів, відповідно у роздягальнях температура має бути 19-23 градуси, у душових – 25 градусів. Також завжди треба робити вологе прибирання у спортзалах. Учні мають ходити на уроки з фізичної культури у спортивній формі й у змінному взутті.

Дотримуючись тих чи інших вимог щодо організації занять з фізичної культури, вчитель розв'язує комплекс завдань. І ось тут його авторитет посідає вагоме місце в організації виховної взаємодії. І не дивно, що забезпечення авторитету можливе на високому професійному рівні та рівні внутрішньої культури, в сукупності з такими професійними якостями як: особистісна позиція вчителя; його педагогічний такт; любов до дітей та ін. [3].

З дослідження О. Зварищук і С.Кухтій, випливає, що старшокласники цінують у свого вчителя, насамперед, його професійну компетентність, дотримання норм педагогічного такту та стилю взаємин на заняттях, не остання – загальна культура поведінки та ведення здорового способу життя [2].

Одним із головних показників професійної компетенції вчителів фізичної культури є педагогічний такт [1]. Його прояв пов'язаний зі знанням вікових та індивідуальних особливостей вихованців. Педагогічний досвід та сформовані професійні якості: повага до особистості, доброзичливість, емпатійність, готовність допомогти у складній ситуації, водночас, вимогливість і до себе і до вихованців – стають взірцем для наслідування учнями різного віку.

Вище зауважене свідчить про наявність суперечностей між якістю підготовки фахівців і вимогами, що висуває реальна освітня практика фізичного виховання чи спортивно-оздоровчої діяльності. Подолати подібні проблеми

можливо за виконання низки умов, а саме: посилення гуманістичної підготовки фахівця; сприяння засвоєнню досвіду психолого-педагогічної роботи, зокрема мотивуючи діяльність учнів, враховуючи вікові потреби дітей та надаючи вихованцям свободу вибору займатися тими чи іншими видами фізкультурно-спортивної діяльності; зростання ролі сфери інтелектуальної та міжособистісної взаємодії вчителя й учня; сприяння оптимального та тісного поєднання теорії та практики з метою прискореного засвоєння сучасних технологій фізичного виховання й спортивної підготовки; сформованості вмінь і навичок діагностування типологічних і індивідуальних характеристик учнів і розробка відповідних програм фізичного і спортивного вдосконалення.

Використанні інформаційні джерела:

1. Герасимчук А. Ю. Педагогічні та психологічні аспекти формування професійної компетенції вчителів фізичної культури / А. Ю. Герасимчук, Є. Є. Франків, Є. М. Франків, Є. Б. Онисько // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – 2012. – № 2. – С. 47-52. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fvs_2012_2_14
2. Зварищук О. Авторитет вчителя фізичної культури серед старшокласників / Оксана Зварищук, Світлана Кухтій // Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2008. – Вип. 12, т. 2. – С. 100-106. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/2663>
3. Каплінський В. В. Складові педагогічного авторитету вчителя фізичної культури / В. В. Каплінський, І. О. Асаулюк // Фізичне виховання та спорт у контексті державної програми розвитку фізичної культури в Україні: досвід, проблеми, перспективи. Житомир, 2014. – с.149. – С.108-110.
4. Тимошенко О.В. Професійно-мовленнєва культура у педагогічній діяльності вчителя фізичної культури / О. Тимошенко // Траектория науки. – 2017. – Т. 3, № 4. – С. 3.1-3.5.

5. Шевченко А. Проблема цілепокладання у виховній міжособистісній взаємодії / А. Шевченко // Матеріали наукової конференції викладачів кафедри теорії та історії педагогіки 22 березня 2018 року / за наук. ред. Л. П. Вовк, В. Б. Вишківської.– Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – 278 с. – С.103-113. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/19540/4/zbirnyk.pdf>

Юлія Кулак

*студентка Факультету фізичного
виховання, спорту і здоров'я
НПУ імені М.П. Драгоманова*

Науковий керівник:

*Андрій Федорович Шевченко
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки*

РОЛЬ ПЕДАГОГІКИ У СТАНОВЛЕННІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

У статті розглянуто і обґрунтовано роль курсу «Педагогіка» для фахівців з фізичної реабілітації. Визначено умови ефективності формування професійної компетентності у майбутніх фахівців галузі охорони здоров'я. Розкрито специфічність діяльності і підготовки вчителів з фізичної реабілітації.

Ключові слова: *фізична реабілітація, педагогіка, компетентнісний підхід, освіта.*

Світова глобалізація, технократизація, інформатизація соціальних взаємин несе з собою ряд проблем, що так чи інакше пов'язані зі ставленням людини до власного життя та здоров'я.

Відомо, що використання електронних засобів комунікації, малорухливий спосіб життя, неякісне харчування та ін. призводить до хронічних захворювань вже в шкільному віці. До того ж в реальному житті ми маємо справу з людьми з

особливими освітніми, фізичними та соціальними потребами які потребують від нас визнання та прийняття такими якими вони є.

Всі та інші питання ми розглядали на заняттях з педагогіки, їхнє обговорення дало можливість дійти висновку, що використання засобів фізичного виховання в освітній шкільній практиці дозволяє розв'язати комплекс завдань, тим самим, сприяючи різнобічному розвитку особистості.

Ось тому, серед головних завдань сучасної вітчизняної освітньої сфери на перший план виходять спеціальності та спеціалізації, що так чи інакше пов'язані з використанням як здоров'язберігаючих технологій, так і засобів фізичної реабілітації.

Акцентуючи увагу на відповідних технологіях ми виходили з того, що майбутній фахівець в такій галузі буде працювати, проживати, спілкуватися з людьми різного віку, статі, та інше, і йому конче необхідно опанувати певним досвідом професійної педагогічної діяльності.

Другий напрямок діяльності фахівця з реабілітації торкається питань застосування комплексу медичних та немедичних засобів у роботі з людьми з відповідними фізичними вадами чи хворобами, тобто з тими, хто потребує організації іншого способу життєдіяльності.

До того як справедливо зауважує С. Гук, професійна діяльність фахівця з фізичної реабілітації тісно пов'язана з педагогічною роботою і містить такі її складові як: спортивно-педагогічну, рекреаційно-дозвільну, оздоровчо-реабілітаційну, освітньо-професійну, корекційну, організаційно-управлінську [2, с.67].

А відтак, специфічною відмінністю провідної діяльності вчителя фізичної реабілітації є педагогічний аспект його роботи, що стосується організації навчально-пізнавальної діяльності з дітьми, які мають вади у фізичному розвитку. Таким учням, в процесі опанування педагогічно адаптованим соціальним досвідом, пропонується система різноманітних вправ для підтримання і відновлення стану здоров'я та функціональних можливостей організму, соціалізації їх у суспільстві.

Актуальність досліджуваної проблеми підсилена ще й тим, що сьогодні вчителів фізичної реабілітації готують в Україні лише декілька вищих навчальних закладів різного рівня підпорядкування, акредитації та форм власності. Демократизація суспільства, навчання дітей з особливими потребами у загальноосвітніх навчальних закладах зумовлюють шляхи подальшого розвитку фізичної реабілітації в Україні як освітньо-професійної галузі [3, с.80].

Як свідчить освітня практика, підвищення якісної підготовки фахівців з фізичної реабілітації нерозривно пов'язано зі змінами процесу навчання вищого педагогічного закладу та впровадженні освітніх інновацій із залученням інформаційно-комунікаційних технологій.

Головне завданням подібних змін полягає не лише в формуванні професійних знань, умінь та навичок у студентів, а й підготовку компетентного фахівця, який глибоко розуміє і знає свою роль у суспільстві, вміє творчо використовувати набуті знання на практиці, а також вміє працювати з людьми у колективі [4].

В цьому контексті необхідно звернути увагу на працю Л. Волошко [1], де визначаються умови ефективності формування професійної компетентності фахівців з фізичної реабілітації. Так, серед запропонованих умов виділимо:

1. Організаційні: діалогізація взаємодії студентів, розширення сфери навчального спілкування за рахунок пролонгованих форм групової навчальної діяльності, що найбільш адекватно спрямовують майбутніх реабілітологів на гнучку реалізацію професійних функцій; професійний тренінг у реальних умовах взаємодії з пацієнтами на клінічних базах; розвиток активної пізнавальної та дослідницької позиції студентів.

2. Змістовно-технологічні: інтегрування та структурування професійно орієнтованих елементів знань; розвиток професійного мислення студентів на основі горизонтальної (внутрішньопредметної) та вертикальної (міжпредметної) інтеграції змісту трьох циклів професійно орієнтованих дисциплін (медико-біологічних, реабілітаційного спрямування, фізкультурно-спортивних); подолання фрагментарного, монопредметного характеру

підготовки студентів; відмова від передачі абстрактних знань, відірваних від практики; співвіднесення навчальних ситуацій з реальною професійною діяльністю; перегляд підходів до організації самостійної роботи студентів, надання студентам інформаційного простору для самонавчання та самоконтролю; аналіз ситуацій професійної діяльності як одиниць професійного досвіду.

3. Контрольно-оціночні: орієнтація студентів на самооцінку рівня професійної компетентності; експертно-часове оцінювання якості набутих знань, умінь і навичок студентів (їх системності, цілісності, мобільності).

4. Акмеологічні: діагностика розвитку особистості студентів, зокрема їх процесуальних умінь: комунікативних, інтерактивних, перцептивно-рефлексивних, самопрезентативних, організаційних.

Аналіз вітчизняної і зарубіжної наукової літератури засвідчує, що у педагогіці досліджують різні аспекти процесу підготовки фахівців з фізичної реабілітації, а саме: теоретико-методологічні засади практичної підготовки до роботи в загальноосвітніх навчальних закладах; шляхи модернізації освіти у відповідності до змін у законодавстві та в контексті імплементації основних позицій концепції «Нової української школи»; питання теоретичної готовності студентів в системі вищої школи; розробки технологій професійної підготовки на засадах компетентнісного підходу.

На думку Л.Сущенко [5], під професійною підготовкою майбутніх фахівців із фізичної реабілітації необхідно розуміти процес, який передбачає науково й методично обґрунтовані заходи, спрямовані на формування протягом певного терміну навчання рівня професійної компетентності особистості, достатнього для проведення фізичної реабілітації різних верств населення регіону й успішної праці в лікувально-профілактичних закладах з урахуванням сучасних вимог ринку праці.

Отже, незважаючи на те, що в педагогічній науці бракує спеціальних досліджень, присвячених проблемі підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, можна зробити певні узагальнення.

Серед особливостей сучасного розвитку освітньої сфери України можна виділити нові напрями та спеціальності підготовки фахівців, яких потребують сучасні реалії нашого суспільства. Відтак, галузь фізичної культури та спорту поповнилась новою спеціальністю – «Фізична реабілітація».

Особливістю діяльності фахівця з фізичної реабілітації є те, що він безпосередньо контактує з людьми різного віку, станом здоров'я, інвалідністю. Це дає підстави вважати роботу фахівця з фізичної реабілітації значущою і потрібною.

Реалізація компетентнісного підходу в процесі підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у вищому педагогічному навчальному закладі буде здійснюватися ефективно за відповідних педагогічних умов, а саме: вдосконалення процесу підготовки студентів, забезпечення його організаційно-педагогічного та методичного супроводу, визначення форм і методів ефективної організації навчання.

Окремої уваги приділяємо курсу «Педагогіка», де на лекційно-семінарських заняттях розглядаються питання, що стають актуальними в контексті нового законодавства в освіті, концепції «Нової української школи», інклюзивного навчання та ін.

В змістовому плані вивчення «Педагогіки», дозволяє опанувати досвідом пізнавальної діяльності, що так чи інакше пов'язане з такими термінами та поняттями як: «розвиток людини», «виховання» та «соціалізація», «соціально-педагогічна діяльність», «чинники розвитку особистості», «методи, прийоми та засоби педагогічного процесу» та ін. Ці та інші терміни та поняття стають базовими, а їх сприйняття, розуміння та прийняття стають необхідними умовами ефективності вивчення курсів та спецкурсів з фізичної реабілітації.

Ефективність вивчення курсу «Педагогіка» також в значній мірі залежить від того як буде організований сам процес навчання. Особистісно-орієнтована модель навчання каже про те, що викладач має постати перед студентами не лише в ролі ретранслятора знань, а й організатора освітньої діяльності. За такого підходу зміцнюється і модель поведінки студента – дослідницько-

пошукова самостійна діяльність приходить на зміну пасивному засвоєнню знань, а педагогічний процес вищого навчального закладу стає цілісним, спрямовуючи всі свої зусилля на створення умов для самореалізації особистості майбутнього фахівця.

Використані інформаційні джерела:

1. Волошко Л.Б. Модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. – Зб. статей: Вип. 8. – Ч.1.– Ялта: РВВКГУ, 2005. – С. 85-91.
2. Гук С. В. Професійні функції фахівця з фізичної реабілітації / С.В. Гук // Збірник наукових праць. – 2013. – №14. – С. 66-70.
3. Кондратьєва О.Ю. Особливості підготовки і професійної діяльності вчителя фізичної реабілітації / О.Ю. Кондратьєва // Рідна школа. – 2011. – № 11. – С. 78-80. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2011_11_22.
4. Рибалко Л.М. Реалізація компетентнісного підходу у підготовці майбутніх фахівців із фізичної реабілітації / Л.М. Рибалко // Педагогічні науки. – 2015. – № 64. – С. 52-58. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2015_64_12.
5. Сущенко Л. П. Формування мотивації до успішної професійної діяльності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації / Л. П. Сущенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2007. – №6. – С. 276-279.

Юлія Петриченко
студентка Факультету фізичного
виховання, спорту і здоров'я
НПУ імені М.П. Драгоманова
Науковий керівник:
Андрій Федорович Шевченко
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки

РОЗВ'ЯЗАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАВДАНЬ У ВЗАЄМОДІЇ З ЛЮДЬМИ РІЗНОЇ ВІКОВОЇ ГРУПИ ЗА ДОПОМОГОЮ КАНІСТЕРАПІЇ

Стаття присвячена використанню собак в соціальній реабілітації людей, які виявились у складних життєвих обставинах, девіантною поведінкою, проблемами у сфері соціальної взаємодії. Автор переконливо доводить ту тезу, що каністерапія володіє потужним арсеналом методів «дотику» до людей, які потребують психолого-педагогічного супроводу. А тому, необхідно більш ґрунтовно приділити увагу вивченню у вищому педагогічному закладі подібного феномену, визначивши його освітньо-виховні та розвивальні завдання

Ключові слова: *каністерапія, собака-терапевт, реабілітація, релаксація, форми проведення занять, ігрові методи.*

XXI століття – це час масштабних відкриттів і незлічених можливостей для саморозвитку кожної людини. Нова віртуальна реальність змінює звичні способи комунікації, породжуючи певні суперечності та вимагаючи відповідну реакцію на виклики сьогодення. Це стосується і освіти. Наявні зміни в освітній шкільній практиці, пропонуються інноваційні моделі педагогічної взаємодії, аналізуються різні сучасні концепції навчання. Та і сам зміст освіти зазнає змін. Якщо раніше основною метою було засвоєння учнями нових знань, то зараз – це самореалізація дитини, розвиток критичного мислення, застосування вивченого на практиці, а не тільки знання теорії. В наш час головним досягненням є інклюзивна освіта – це, насамперед, створення умов для дітей з обмеженими можливостями здобувати нові знання на рівні зі здоровими

однолітками. Але ж освітній процес може відбуватися не тільки в стінах школи, а й вдома. Адже комплексний підхід завжди дає кращі результати. Тут в нагоді може стати анімалтерапія.

Анімалтерапія – це лікування за допомогою тварин [1]. Учені дедалі більше впевнюються у впливі деяких тварин на фізичний стан людини. З'ясовано, що брак спілкування з навколишнім середовищем у багатьох людей призводить до депресивних і стресових станів, фобій, психічних порушень тощо. Відомо, що люди, які мають домашніх улюбленців, менш схильні до захворювань, причиною яких є стрес. Позитивний вплив тварин на хворого підтверджено дослідницьким шляхом. Уже багато років у США існують програми, за якими дресировані тварини (коти та собаки) відвідують у лікарнях хворих людей, які пестять, розмовляють з тваринами. Лікарі помітили, що особливо ефективні ці програми для людей із хворобами серцево-судинної системи, із хворобами, що є наслідками стресу (енурез, панкреатит, екзема та ін.), а також у дітей, які мають психічні вади від народження.

Існує два види анімалтерапії:

- не спрямована терапія – це спілкування із твариною в домашніх умовах без розуміння терапевтичного значення;

- спрямована терапія – цілеспрямоване використання тварин чи їхніх символів за розробленою терапевтичною програмою, при цьому використовують відповідно підготовлених і дресированих тварин.

Спрямовану анімалтерапію класифікують за тваринами – «виконавцями»: іпотерапія, дельфінотерапія, каністерапія, фелінотерапія, герудотерапія.

Каністерапія – один з видів лікування і реабілітації людини за допомогою звичайних або спеціально відібраних і навчених собак під наглядом кваліфікованих фахівців [5]. Як метод виховного та розвиваючого впливу має глибоке коріння. Він прийшов до нас ще з сивої давнини, коли наші предки вірили в силу тварин і поклонялися їм. Це позитивно впливало на людську психіку, адже вони відчували себе захищеними від бід і небезпек, ставали менш агресивними, зникало почуття самотності і безпорадності і з'являлося почуття

впевненості і спокою. Тому тварин можна назвати першими психотерапевтами [4]. Уперше «собачу» терапію почали застосовувати американці ще в 1961 році. З 1792 року в англійському місті Йорк собак використовували як частину терапевтичного лікування душевнохворих. Такий метод дав позитивні результати. Від спілкування з собаками пацієнти отримували позитивні емоції і це покращувало їх душевний стан. Таке лікування застосовувалось в Америці і після Другої світової війни для реабілітації поранених. Лікарі помітили, що в госпіталях, де собаки гуляли вільно по території, пацієнти прагнули проводити якнайбільше часу з тваринами. І саме в таких закладах хворі швидше одужували.

Каністерапія як науковий метод починає набувати популярності з другої половини ХХ століття [2]. Родоначальником каністерапії є нью-йоркський лікар-психолог Борис Левінсон. Він виявив, що застосування каністерапії виправдано в роботі з нетовариськими, скутими, замкнутими дітьми, з дітьми, що страждають аутизмом, шизофренією. Лікар прийшов до висновку, що спілкування з собакою в якості основного компонента психотерапії може допомогти аутистам почати контактувати з реальністю.

Сьогодні в США діють дві організації, які надають для лікування пацієнтів 4,5 тисячі домашніх тварин. У різних країнах свої способи підготовки кінологів і їхніх вихованців для роботи з хворими. В Америці можна закінчити курси з каністерапії і займатися приватною практикою. А в Норвегії собак-каністерапевтів готують за державний кошт. Набуває великої популярності цей напрям і в Росії.

Каністерапія виявляється найбільш ефективним методом для дітей і літніх людей, які часто є найбільш вразливими категоріями в плані соціалізації та емоційного благополуччя [3]. Так, винятково велике соціально-педагогічне значення має каністерапія для дітей з обмеженнями у розвитку, собака дає їм можливість не тільки знайти собі друга, але і справлятися зі своєю фізичними проблемами. Особливо подібне «спілкування» потрібне дітям, які нерідко страждають від самотності у власних сім'ях, а негативного впливу середовища

з неблагополучних родин. Важливо, що каністерапія використовується в роботі з різними категоріями людей, ваш «любимчик» дозволить надовго стримати страх, депресію, напругу, знизити неуважність і мобілізувати рухові функції.

Головним завданням для досягнення позитивних результатів при каністерапії є вибір собаки. Для цього методу реабілітації підходять як породисті тварини, так і безпородні. Перед цим собаки тестуються на агресивну реакцію до людей, відсутність страху до голосних звуків і нестандартних предметів. Собака-терапевт – це не порода, а стандарт навчання. Найчастіше великих та середніх за розміром тварин застосовують в роботі з дітьми, підлітками, які страждають на різні захворювання. Для людей літнього віку, лежачих хворих та пацієнтів хоспісів використовують малих собак. Але все ж є умовна класифікація. Північні їздові собаки (хаскі, маламути, самоїди) допомагають дітям з психічними відхиленнями, девіантною поведінкою, обмеженою руховою активністю. Вівчарки легко адаптуються і швидко включаються в роботу. Шелті знаходить контакт навіть з тими дітьми, які мають якісь фобії.

Щоб пес не бігав за кішками, велосипедистами чи голубами, його відучують ще змалечку. Він має швидко гальмувати, аби не збити з ніг дитину. Адже більшість хворих діток погано ходять.

Чудовим засобом для розвитку дитини є рухливі ігри з собакою. На думку медиків, собаки непогано допомагають лінивим маленьким пацієнтам, яким нудно виконувати вправи з дорослими. А ось кидати м'яча чотирилапому другові набагато веселіше і зовсім не важко йти по предмет гри знову.

Для каністерапії краще підходять великі собаки – вони добре розслаблюють і психічно, і фізично. За тварину можна триматися, коли йдеш. Також вони можуть стати масажерами. З наказом, собака лягає на підлогу, а потім на її спину кладуть дитину. Для такого заняття відбирають лабрадорів, оскільки вони спокійні. До того ж важать до 40 кг, отже, можуть витримати вагу дитини.

Але важливим чинником у реабілітації дитини є ще й фінансова спроможність батьків. Адже навіть одне заняття з професійно навченою собакою є досить дорогим і не кожна середньостатистична сім'я може собі це дозволити. Тут на допомогу прийде звичайна безпородна собака. Головне, щоб вона була дружелюбною і мала спокійний характер. Спілкуючись з твариною, дитина отримуватиме позитивні емоції і приємні відчуття. Це може покращити загальний стан самопочуття. Можливо, собака стане для неї справжнім чотирилапим другом. Адже досить часто, особливо поміж однолітками, можливе несприйняття дитини з певним захворюванням або обмеженими можливостями. Та, на жаль, і спілкування з батьками, рідними може тривати не так багато часу, як це потрібно дитині. Причиною цього є буденні проблеми, домашні справи, довготривала робота. Адже забезпечення умов для розвитку дитини і пристосування її до життя потребує не тільки багато зусиль і часу, а й фінансового забезпечення.

Але, як і будь-який засіб лікування, каністерапія має свої протипоказання. До них належить: алергія на домашніх тварин, захворювання верхніх дихальних шляхів, пошкодження і захворювання шкіри, інфекційні захворювання, підвищена температура. У дитини можуть бути страхи і переживання щодо собаки. Тоді роботу потрібно проводити під наглядом психолога. Якщо ж спілкування з собакою є фобією, то його краще не починати, бо це може стати психічною травмою для дитини.

Окрім фізичної реабілітації, за допомогою каністерапії здійснюється і виховний процес. Якщо дитина і собака знайшли контакт, можна перекласти на неї догляд за твариною. Але це залежить від вікових і фізичних можливостей дитини і повинно відбуватись за бажанням, а не насильно. Піклуючись про чотирилапого друга, виховуватимуться такі риси характеру, як дружелюбність, відповідальність, здатність до співчуття. Догляд за твариною, годування, розвиває моторні навички, дає змогу запам'ятати послідовність дій, тренує пам'ять і увагу. Також дитина ставатиме дисциплінованою, організованою, навчиться турбуватися про інших. Собака може допомогти ще й в навчанні. У

американському місті Солт-Лейк-Сіті від бібліотек проводиться незвичайна програма. Дітей у віці від 5 до 9 років, яким з різних причин важко навчитися читати, навчають грамоти за допомогою собак. За півгодини в тиждень дитина читає вголос тварині. 45 собак самих різних порід у супроводі господарів безкоштовно надав місцевий клуб собаківників. Собаки попередньо навчені при читанні дивитися в обличчя дитині або на книгу, щоб створювалося враження, що тварина стежить за сюжетом. Діти бачать в собаці уважного слухача, який, на відміну від однолітків в шкільному класі, не сміється над запитаннями або помилками у вимові слів, а також не перебиває і не повчає повільного читача. Результати переконують: за 13 місяців експерименту навички читання у відсталих дітей значно покращилися.

Отримуючи фізичну і моральну допомогу від собак, можна не тільки покращити стан здоров'я, а й знайти вірного друга. Світ прогресує, з'являються нові технології, але ніщо не може замінити спілкування з тваринами. Роботизована техніка ніколи не подарує людині стільки емоцій, як це може зробити собака. Але за все треба віддячувати, ставитися до братів наших менших з повагою, не завдавати їм болю та шкоди. Тварина – це не іграшка. Тому, входячи з нею в тісний зв'язок, людина бере відповідальність на себе і не має права зраджувати собаку, бо цим нанесе їй непоправного болю і знищить віру в дружбу зі своїм господарем.

Вище викладене свідчить про те, що каністерапія, в минулому як методика лікування та запобігання захворювань завдяки особливій взаємодії з собаками, розглядається в психолого-педагогічній науці як інноваційний засіб соціалізації людей різної вікової групи. Вона поширена в роботі з дітьми: з синдромом Дауна, ДЦП, аутизмом; з проблемами у спілкуванні та поведінковій сфері; які схильні до депресивного стану; жертвами різного виду насильства, і зокрема, в сімейному середовищі.

Як свідчить зміст матеріалу, каністерапія володіє потужним арсеналом методів «дотику» до людей, які мають проблеми зі здоров'ям. Тому, на нашу думку, необхідно більш ґрунтовно приділити увагу вивченню у вищому

педагогічному закладі подібного феномену, визначивши його освітньо-виховні та розвивальні завдання.

Використані інформаційні джерела:

1. Деньга Н. Анімалтерапія. Експеримент завдовжки у 15 років / Н.Деньга // Психолог.– 2010. – №1. – С.15.
2. Каністерапія: історія, переваги, використання в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uamodna.com/articles/kanisterapiya>
3. Комар І. Соціально-педагогічні аспекти каністерапії / Ірина Комар, Лілія Гальма // Молодь і ринок – 2012. – №4 (87). – С. 96–99.
4. Солодовник О.Чотирилапі психологи і хвостаті масажисти: Каністерапія повертає маленьким пацієнтам радість життя / О. Солодовник // Освіта України.–2011.–№71/72 (19 вересня). – С.12.
5. Тищенко А. Каністерапія – ефективний метод одужання / Алла Тищенко // Надзвичайна ситуація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ns-plus.com.ua/2019/04/05/kanisterapiya-efektyvnyj-metod-oduzhannya/>

Марія Голишкіна
студентка Факультету соціально-
екномічної освіти
НПУ імені М.П. Драгоманова
Науковий керівник:
Андрій Федорович Шевченко
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки

ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД А. С. МАКАРЕНКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ

У статті обґрунтовано актуальність педагогічного досвіду А. С. Макаренка за сучасних соціокультурних реалій. Розглянуто педагогічне кредо та основи виховної парадигми А. С. Макаренка, які базуються на розумінні та ролі колективу, ініціації творчого начала у підлітків і молоді. Проаналізовано роль А. С. Макаренка у

становленні студентського та учнівського самоврядування, можливості використання його педагогічного досвіду для розвитку сучасних форм і принципів студентського самоврядування. Загалом підкреслено актуальність ідей видатного педагога за сучасних культурно-освітніх умов, виділено ключові спрямування їх використання у новій соціокультурній ситуації.

Ключові слова: *соціокультурні реалії, педагогічний досвід, ідеї, система, колектив вихованців, студентське самоврядування, А.С. Макаренко.*

Будь-які зміни існуючих соціокультурних реалій у підсумку неминуче вимагають нових підходів до організації і змісту освітнього процесу. Політика нашої держави у сфері освіти в останні роки спрямована на її модернізацію, основним завданням якої виступає переорієнтація на європейські стандарти якості у цілях повноправного вступу в прогресивний світовий освітній простір. Відповідно до цієї стратегії головним завданням сучасної української школи повинно стати виховання самостійних, ініціативних і відповідальних молодих людей, здатних у постійно мінливих соціально-культурних та соціально-економічних умовах швидко й ефективно знайти своє місце в суспільстві. Разом з тим, як відомо, кожна сучасна освітня технологія являє собою сукупність досягнень педагогічної науки і практики, поєднання традиційних елементів минулого досвіду та того, що народжене суспільним прогресом, гуманізацією й демократизацією соціуму. І визначальним чинником розвитку освітніх технологій завжди є конкретна особистість, учитель, який формує і адаптує будь-яку модель до конкретного середовища, існуючих соціокультурних умов, про що найбільш красномовно свідчать життя та педагогічні здобутки А. С. Макаренка. Сьогодні педагогічна технологія, створена видатним ученим, не втрачає своєї актуальності, доказом чого є поширеність поглядів А. С. Макаренка у сучасних педагогічних системах, існування сучасних закладів освіти, в яких з успіхом застосовуються елементи виховання та освіти, закладені в його теорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що педагогічна спадщина А. С. Макаренка традиційно має широке коло дослідників та

досліджуваних проблем. Позитивно й високо оцінюючи результати, отримані сучасними дослідниками, необхідно відзначити, що все ж недостатньо уваги приділяється питанню адаптації та імплементації педагогічних ідей А. С. Макаренка у практику освітнього процесу за сучасних соціокультурних реалій. Серед авторів – дослідників зазначеного проблематичного спрямування – можна відзначити Ю. Андрєєву [1], Л. Гриценко [3], С. Куликову [4], Б. Наумова [6], Н. Саннікову [7], Г. Хіллів [8].

Видатні практичні результати діяльності А. С. Макаренка не викликають сумнівів. Продуктивність і довголіття його педагогічної системи багато у чому обумовлюються тим, що він здійснював свою діяльність на основі глибоких знань та тонкого використання психологічних особливостей підліткового і юнацького вікових періодів, яким властиве стремління до самоствердження та творення, оптимістичний погляд на світ, мажорне сприйняття життя, дитячий кодекс честі, яскрава реакція на довіру. В його виховній системі блискоче врахована хлопчача тяга до змагальної гри: елементи воєнізації, духовна музика, увага до форми, підтягнутість вихованців [2].

Оригінальним і значимим є ядро педагогічної системи А. С. Макаренка – створена ним новаторська та цілісна концепція колективу, що отримала втілення у продуктивній методиці колективного виховання. Центральний принцип виховної системи складає наступне кредо: якщо створити міцний колектив, який сповідує соціально-позитивні цінності, то якими б специфічними рисами не володів би важкий підліток, він все одно перевиховується та стане таким, як і решта його одноліток, – громадянином та патріотом своєї країни, зберігши при цьому свої індивідуально-особистісні якості. Важливим є урахування творчої сили самостійної діяльності дитини, її роль у формуванні особистісних характеристик розглядаються в якості ключового компонента у даній виховній системі [5]. А. С. Макаренко ще на початку ХХ ст. вважав, що саме завдяки участі у різних формах, перш за все, колективної трудової діяльності, самосвідомість юної людини, розвиток її світогляду та моральних якостей, отримують величезний творчий імпульс. Щоб

вихованець міг мати вихід своїм природним нахилам та здібностям, знайшов своє справжнє покликання і міг отримувати гідну винагороду за його реалізацію у процесі життєвої праці, слід допомогти йому знайти індивідуальну траєкторію розвитку, діяльність, в якій він обов'язково може бути успішним. На вирішення цієї проблеми і була націлена макаренківська система так званої «клубної роботи», до якої входили різноманітні гуртки, пов'язані і не пов'язані зі шкільними предметами, спортивні секції, художня студія, театр, «вільна майстерня» тощо. Активна участь вихованців у різних видах творчої діяльності розглядається як важлива умова не тільки для визначення майбутньої професійної перспективи, а й, насамперед, для створення можливостей особистісного розвитку, для формування уявлень про себе як про самоцінну особистість, здатну стати творцем власної долі.

Узагальнюючи розуміння А. С. Макаренком колективу та його ролі у вихованні молодого покоління, можна визначити його (тобто колектив) як об'єднання вихованців, що мають спільні соціально значимі цілі, захоплені їх спільним досягненням, участю у різноманітних значущих видах спільної діяльності; мають органи управління та пов'язані колективістськими відносинами (співчуттям, взаємодопомогою, підтримкою) і відповідальністю [7]. Педагог виокремив наступні характерні ознаки виховного колективу: наявність та прагнення досягнення суспільно значимих цілей (захоплююча перспектива); спільна різноманітна діяльність із урахуванням вікових та індивідуальних особливостей вихованців; дієва робота органів самоврядування; сформовані відносини відповідальної залежності як основи рівноправ'я і згуртованості колективу; розвинуті критика та самокритика; свідомо дисципліна; позитивна об'єднуюча соціальна думка; позитивні традиції у колективі; мажорний стиль життя колективу [1; 3].

Однією з особливостей педагогічного феномена А. С. Макаренка є те, що при всій вивченості та популярності його ідей, тим не менше, постійно здійснюються якісь нові відкриття. І тим більше дивно, що вони завжди співзвучні сучасним проблемам педагогіки. Наприклад, до сьогодні

дослідниками творчості А. С. Макаренка не узагальнено в достатній мірі його управлінський досвід, всі його педагогічні ідеї, пов'язані саме з управлінськими нюансами. Аналізуючи управлінську практику та теоретичну спадщина А. С. Макаренка з позицій сучасного менеджменту, можна помітити, що у цій сфері його ідеї часто випереджають свій час на багато років. Так, макаренківська теорія колективу представляє собою чітку систему управління формуванням і розвитком особистості, її соціалізації. В останні роки у працях щодо внутрішньо-шкільного менеджменту зазначена система все частіше коментується сучасними дослідниками саме з позицій управління, причому не тільки розвитком дитини, а й розвитком освітньої установи в цілому [1; 3; 4;]. Загалом необхідно зазначити, що система самоврядування розроблена педагогом таким чином, щоб вихованці приймали реальну участь в управлінській діяльності, відпрацьовуючи у ній навички господарників та організаторів. Видатний науковець вважав, що кожен вихованець повинен засвоїти не тільки навички робітника, а й навички організатора, керівника і господаря. Він прагнув не до гри у самоврядування, а до реального самоуправління вихованців.

Узагалі багато творів А. С. Макаренка сьогодні можна використовувати як підручники з внутрішньо-шкільного менеджменту, тому що у них досить детально описана технологія діяльності менеджера освітнього закладу, актуальна і для сучасної педагогіки. Всі функції управління, стиль та методи керівництва педагогічним і дитячим колективом, управлінські принципи, закони та традиції, яким необхідно вчитися і ефективно використовувати за існуючих реалій, знаходять у них своє відображення.

У сучасних студентських колективах при створенні органів самоврядування виникають аналогічні практичні проблеми: визначення завдань, структури, напрямків і видів діяльності органів самоврядування, форм його організації та форм педагогічного впливу. Самоврядування дає реальну можливість студентам перевірити себе у різних соціальних ролях, випробувати відповідальність за свої вчинки. В освітніх закладах воно забезпечує: участь

студентського колективу в управлінні освітньою установою; формування у студентів активної громадської позиції; реалізація культуро-відповідної діяльності студентів.

Сучасні органи самоврядування та самозайнятості студентів мають різну організаційну форму: студентські ради, координаційні центри, комітети, парламенти, асамблеї, міністерства, центри ініціатив й ін. Самоврядні структури студентів діють на основі статутів, положень, програм, прийнятих на рівні конференцій, зборів, зльотів тощо. Існують різні моделі студентського самоврядування, символіка і атрибути. Напрямки роботи органів студентського самоврядування також різноманітні: міжнародна співпраця; патріотичне та громадське виховання; суспільно-політичне, екологічне, трудове і профорієнтаційне, спортивно-оздоровче, економічне, краєзнавче, статеve, сімейне, інтелектуально-пізнавальне, естетичне виховання і освіта; виховання правової культури; волонтерство; профілактика асоціальної поведінки; розвиток засобів масової інформації; становлення лідерських та організаторських якостей; організація дозвілля.

До найбільш актуальних сучасних проблем розвитку студентського самоврядування можна віднести наступні:

– низький рівень соціальної активності самих студентів, відсутність значимої соціальної практики, слабкі навички самоменеджменту й організаторської діяльності;

– байдужість педагогічних колективів до розвитку громадського руху студентів та студентського самоврядування, відсутність довіри і авторитарність викладачів, небажання підтримати студентські ініціативи;

– недостатня увага органів управління освітніми установами до розвитку студентського самоврядування, формальний підхід до підбору і підготовки координаторів;

– негативне сприйняття батьками громадської діяльності молоді (стереотип непотрібності, обтяжливого обов'язку);

- формальний, епізодичний характер або підміна грою справжнього самоврядування студентів;
- формальний підхід до формування та реалізації програм діяльності;
- збіднення змісту діяльності, використання застарілих, примітивних форм роботи, неадекватних світоглядним установкам сучасної молоді, особливо в сфері патріотичного, громадського та морального виховання, розвитку демократичної культури особистості, її економічного виховання, підготовки студентів до усвідомленого вибору, прийняття самостійних рішень.

На нашу думку, всі ці проблеми можна вирішити, керуючись такими положеннями, сформульованими А. С. Макаренком і реалізованими в його практичній педагогічній діяльності:

1. Сенс самоврядування полягає не у тому, щоб молодь включалася в існуючі піраміди керівництва – виконання, а в тому, щоб молоді люди набували особистого досвіду різнорівневих управлінських відносин (школи лідера, навчання активній громадській позиції, розбір порушень – те, що А. С. Макаренко називав роботою активу).

2. Студентське самоврядування – спільна діяльність студентів, що забезпечує необхідний розвиток демократичних, діяльнісних відносин у молодіжному середовищі, яка задає реальні можливості громадського і особистісного самовизначення молоді (цей блок А. С. Макаренко пов'язував із самоврядуванням у загоні).

3. Студентське самоврядування як мережа демократичних відносин у безпосередній діяльності виростає навколо підготовки і реалізації вузівських справ (А. С. Макаренко називав це культроботою).

4. Студентське самоврядування є результатом тривалої роботи зі створення системи. Необхідно визначити всі компоненти системи самоврядування: загальне діяльнісне поле, єдину мету, органи управління та співуправління, життєві і ціннісні позиції як педагогів, так й учнів. До того ж необхідно ще раз підкреслити, що елементом самоврядування є спадкоємність

органів управління (все це, згідно А. С. Макаренка, виконується на загальних зборах і в щоденній роботі з новими вихованцями).

5. Педагог повинен дуже чуйно відноситися до міжособистісних відносин, які виникають у процесі самоврядування, і допомагати студентам у зміцненні їх власної позиції в процесі самоменеджменту. Опору на цей принцип ми також можемо вбачати у стилі роботи А. С. Макаренка з дитячим колективом та його вихователів.

Таким чином, в умовах сучасного соціуму слід використовувати ідеї Антона Семеновича Макаренка для створення нової національної виховно-освітньої парадигми, яка може реалізувати підходи до вирішення проблем соціально-ціннісної дезадаптації, пережитої українським суспільством. Більше того, на нашу думку, завдяки творчому використанню педагогічної системи А. С. Макаренка може з'явитися можливість запобігти так званому «кінцю історії», який відомі філософи (зокрема, Ф. Фукуяма) пророчо прогнозували на межі ХХ і ХХІ ст., та програмувати нові перспективи розвитку ціннісно орієнтованої особистості, адекватні сформованим соціокультурним реаліям.

Використані інформаційні джерела:

1. Андреева Ю. В. Оптимистическая направленность воспитательной педагогики А. С. Макаренко. Отечественная и зарубежная педагогика.– 2018. – Т. 1. – № 3 (50). – С. 51-65.
2. Богуславский М. В. История педагогики: методология, теория, персоналии. Москва: Издательский центр ИЭТ, 2012. – 436 с.
3. Гриценко Л. И. Педагогика А. С. Макаренко : воспитание, устремленное в будущее. Витоки педагогічної майстерності. –2014. – Вип. 14. – С. 47-54.
4. Куликова С. В. Аксиологические концепты педагогики А. С. Макаренко как стратегический ориентир развития воспитания. Отечественная и зарубежная педагогика. – 2018. – Т. 1.– № 3 (50). – С. 42-49.
5. Макаренко А. С. Школа жизни, труда, воспитания: учеб. книга по истории, теории и практике воспитания. Часть 9 / Сост. и коммент.:

- А. А. Фролов, Е. Ю. Илалтдинова, С. И. Аксёнов. Н. Новгород: Мининский университет, 2017. – 402 с.
6. Наумов Б. Н. Макаренко А. С. та цілісний підхід у педагогіці. Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 8. – С. 26-30.
 7. Саннікова Н. Г., Макаренко А. С. як основоположник програмно-цільового управління соціальним вихованням. Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 13. – С. 28-33.
 8. Хілліг Г. Макаренко нужно исследовать и сохранить – это наша общая задача. Постметодика. – 2013. – № 4. – С. 64. [Електронний ресурс] – Режим доступу // http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?4603/2013/4.

Владислав Коба
 студент Факультету фізичного
 виховання, спорту і здоров'я
 НПУ імені М.П. Драгоманова
 Науковий керівник:
 Андрій Федорович Шевченко
 кандидат педагогічних наук, доцент
 кафедри теорії та історії педагогіки

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНУ ПІДГОТОВКУ ФІЗРЕАБІЛІТОЛОГА

У статті здійснена спроба розкрити теоретичні аспекти професійно-педагогічної підготовки фізреабілітолога. Автор аргументовано переконує нас в необхідності вивчення дисциплін психолог-педагогічного циклу, вказуючи на домінуючи соціальні чинники, що заважають реабілітаційній роботі фахівця.

Ключові слова: *фізична реабілітація, професійна підготовка, компетентність, навчальний процес, здібності, відповідальність, ціннісні орієнтації.*

Фізична реабілітація як спосіб відновлення здоров'я і функціональних можливостей людини почала формуватися в Україні порівняно нещодавно (у кінці минулого століття) й тому перебуває ще на стадії становлення. На

актуальність і своєчасність формування цього напрямку як самостійної дисципліни вказують не тільки її глибокі корені в нетрадиційній медицині, різних системах фізичного виховання, але й наукові зацікавлення цією проблемою фахівцями з багатьох країн світу, де людину розглядають як основну цінність суспільства, що формує запит висококваліфікованих фахівців-реабілітологів. Тому закономірно, що з'являються реабілітаційні центри, де під наглядом спеціалістів здійснюється відновлення здоров'я пацієнтів після травм, унаслідок виснаження фізичного і морального здоров'я, психологічних розладів та ін.

Реалізація програми підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до професійної діяльності вимагає створення й забезпечення освітнього процесу відповідними спецкурсами, навчально-методичною літературою, зміст яких має бути націлений на зміну професійного мислення фахівців, озброєння їх новими знаннями й уміннями, інноваційними технологіями. Зміст спецкурсів з даної проблематики, невіддільно слідуючи державному освітньому стандарту вищої професійної освіти, може враховувати регіональну специфіку України, наявності чи відсутності відповідної інфраструктури, досвіду роботи з дітьми, що потребують відповідної професійної допомоги.

Фахівцю, який отримує підготовку з фізичної реабілітації, потрібно враховувати швидкий темп розвитку інформаційних і медичних технологій, на які спирається майбутній спеціаліст. Враховуючи, що кінцевою метою навчання є оволодіння всіма аспектами реабілітації з акцентом на фізичних засобах, важливо також усвідомити роль дисциплін психолого-педагогічного циклу, адже у спілкуванні та організації різних видів діяльності, особистість самореалізується, проживаючи різні життєві ситуації.

Аналіз відповідної літератури, свідчить про те, що подібна підготовка потребує, крім знань з фізичної реабілітації, вивчення інших питань, зокрема: праце - та механотерапії, фізіо- та бальнеотерапії, психологічної та педагогічної реабілітації, психорегуляції, соціального аспекту. Отримавши знання в цій сфері, майбутні фахівці зможуть розробляти рекомендації щодо лікувальних

комплексів різних видів трудотерапії; брати участь у проведенні відповідних занять; використовувати механоапарати на різних етапах реабілітації, в тому числі оздоровлювальної і профілактичної спрямованості, а також для підвищення загальної фізичної і спеціальної працездатності дітей з обмеженими фізичними можливостями.

Процес протікання хвороби дитини або період відновлення після захворювання в сучасній дійсності характеризується граничними, а часто і позамежними психічними навантаженнями, тому проблема психорегуляції у фізичній реабілітації здається екстраординарною. При цьому специфіка фізичної реабілітації пред'являє до психорегуляції свої вимоги для вирішення специфічних завдань, таких як підвищення і відновлення психічної та фізичної працездатності; регуляція психічних станів у їх поліморфному прояві; підвищення, мобілізація психофізіологічних і функціональних резервних можливостей організму; корекція індивідуально-психологічних особливостей особистості й ін.

Таким чином, дуже актуальними є питання, пов'язані із застосуванням психічної саморегуляції у процесі навчання фахівців з фізичної реабілітації. Ефективність навчання психорегуляції за допомогою використання психолого-педагогічних засобів на тлі функціональних ефектів масажу зводиться до використання рефлексивного підходу, а цьому необхідно навчати студентів у ході занять, щоб вони могли застосувати свої знання та вміння на практиці. На цій підставі видається достатньо актуальним розроблення і обґрунтування методики навчання навичкам психорегуляції студентів, що спеціалізуються в галузі фізичної реабілітації.

Аспект психологічної реабілітації охоплює різні емоційні стани дитини (збудження, стрес, тривожність); розглядає структуру особистості та пропонує відповідні методи регулювання; формування культури спілкування та взаєморозуміння з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей комунікантів.

Практичне використання знань у вигляді умінь враховувати особливості

закономірностей вікових проявів психіки та поведінки як у навчальному, так і у реабілітаційному процесі, забезпечить облік впливу психологічних факторів на фізичний стан дітей з обмеженими фізичними можливостями.

Під час підготовки фізичних реабілітологів, на думку Т. М. Бугері, виникають труднощі, обумовлені недостатньо розробленими міжпредметними зв'язками, а також відсутністю уніфікованої нормативно-правової бази навчання. На думку автора, недостатнім є досвід системи підвищення кваліфікації фахівців з фізичної реабілітації. Духовність особистості: методологія, теорія і практика при їх безперервній освіті протягом усієї професійної життєдіяльності фізичного реабілітолога.

Найважливіше місце у вирішенні зазначених проблем має належати змінам навчального плану й перегляду навчальних програм, підвищенню професійного рівня професорсько-викладацького складу, пошуку й упровадженню в навчальний процес ефективних методик, новітніх освітніх технологій, переосмисленню ролі якісної освіти. Науково-педагогічний аспект засвоєння міждисциплінарної проблеми обумовлений нагальною потребою в розробленні дієвої моделі при підготовці висококваліфікованих фахівців – фізичних реабілітологів. Усе це свідчить про те, що проблема оптимальної підготовки фахівців з фізичної реабілітації й перехід від їх високої кваліфікації до професійної компетентності вимагає глибокого теоретичного й системного практичного осмислення й вирішення.

Реабілітаційна діяльність з дітьми з обмеженими можливостями в сучасних умовах вимагає від майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, крім професійних навичок, прояву особистісних якостей, фізичних і психічних можливостей, ціннісних орієнтацій.

Емоції – найважливіший компонент ціннісних орієнтацій, найбільш глибоко характеризує їх зміст і сутність. За допомогою емоцій виражаються: задоволення, величина потреби, оцінювання особистої значущості, задоволеність фізичним «Я». У зв'язку з тим, що емоції мають різну ступінь вираженості, тривалість протікання й усвідомленість причини їх прояву, можна

виділити: настрої (слабо виражені стійкі емоційні стани); пристрасть (швидко виникає, стійке та сильне почуття, наприклад до спорту); афект (швидко виникає, короткочасний емоційний стан, викликаний особливо значущим подразником, і завжди бурхливо проявляється, наприклад, при перемозі). Емоції мають властивість заразливості, що дуже важливо при заняттях фізкультурно-спортивною діяльністю.

Особливе значення під час підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту до реабілітаційної роботи з дітьми з обмеженими фізичними можливостями має розвиток у студентів психологічних і комунікативних здібностей, виховання почуття поваги до професії фізичного реабілітолога, персональної відповідальності за самостійну діяльність, засвоєння моделі фахівця з фізичної реабілітації, для якого властива висока внутрішня культура та культура здоров'я.

Ціннісні орієнтації майбутніх фахівців з фізичної реабілітації щодо роботи з дітьми з обмеженими фізичними можливостями розглядаються як способи, за допомогою яких диференціюють об'єкти фізичної культури за їх значимістю. Характер же спрямованості в самій діяльності частіше залежить від того, який особистісний сенс має система тих чи інших цінностей, що визначає дієвість відносин індивіда до тих об'єктів, заради яких ця діяльність здійснюється. Одні об'єкти можуть викликати емоційну (чуттєву), інші – пізнавальну, треті – поведінкову активність.

Концепція відображає взаємозв'язок і взаємодію різних підходів, щодо дослідження проблеми підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до роботи з дітьми з обмеженими фізичними можливостями, які проявляються у формі взаємодії різних структур: професійно-особистісної (яка забезпечує професійними знаннями майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту щодо реабілітаційної роботи); особистісно-орієнтованої (враховує особистісні й індивідуальні особливості майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту під час навчання та практичної діяльності); компетентнісної (формує у майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту спеціальні знання та

навички, щодо спілкування з дітьми з обмеженими фізичними можливостями та їх батьками); діяльнісної (сприяє успішній підготовці майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту до реабілітаційної роботи з дітьми з обмеженими фізичними можливостями завдяки свідомому ставленню та бажанню виконувати такий напрям роботи), а також системний, акмеологічний, аксіологічний, рефлексивний підходи щодо спроможності майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту до виконання професійних функцій.

Підготовка високоякісних спеціалістів з фізичної реабілітації має основні напрями, які відповідають напрямам фізичної реабілітації. Завдяки своїй багатогранності професія реабілітолога може бути дуже широко використана спеціалістами нетрадиційної та не медикаментозної медицини і, звичайно, фізичного напрямку. Намагаючись знайти оптимальні шляхи покращення підготовки спеціалістів з реабілітації, неможливо обійти увагою питання подальшого працевлаштування молодих спеціалістів.

Вище зауважене свідчить про те, підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до професійної діяльності як педагогічна проблема вимагає розроблення, створення й забезпечення освітнього процесу навчальними програмами спецкурсів, навчальними та навчально-методичними посібниками, зміст яких має бути націлений на зміну професійного мислення фахівців, озброєння їх новими знаннями й уміннями, інноваційними технологіями.

Система професійної підготовки фахівців з фізичної реабілітації у зв'язку з провідними тенденціями в сучасній освітній сфері має потребу у вдосконаленні змісту навчання, у системному опрацюванні й створенні дієвої моделі ефективного навчально-виховного процесу підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі фізичної реабілітації.

В подальшому планується розглянути та дослідити сутність готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту до реабілітаційної роботи з дітьми з обмеженими фізичними можливостями.

Використані інформаційні джерела:

1. Бойчук Т. В. Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців фізичної реабілітації / Т. В. Бойчук, О. С. Левандовський // Фізична та фізіотерапевтична реабілітація. Реабілітаційні СПА-технології: матеріали науково-практичної конференції, 29-30 квітня 2009 р. – Севастополь. – С. 11-12.
2. Бойчук Т. Концептуальні засади становлення і розвитку спеціальності «Фізична реабілітація» в Україні / Т. Бойчук, М. Голубєва, О. Левандовський // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наукових праць. – Луцьк, 2008. – Т. 3. – С. 11-16.
3. Беликова Н. А. Організація практичної підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до здоров'язбережувальної діяльності. Освітологічний дискурс / Беликова Н. А. – 2014. – № 2 (6). – С. 12-21.
4. Бугеря Т. М. Використання міжпредметних зв'язків в удосконаленні навчальної діяльності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації / Т. М. Бугеря // Педагогіка, психологія та мед.-біол. проблеми фіз. виховання і спорту. – 2006. – № 3. – С. 10-12.
5. Казакова С. М. Современное состояние подготовки и перспективы трудоустройства специалистов по физической реабилитации / С. М. Казакова, Е. А. Казаков // Науково-практична конференція «Фізична та фізіотерапевтична реабілітація. Реабілітація СПА – технологій», 29-30 квітня 2009 р., м. Севастополь. Матеріали конф. – С. 36-37.

Антон Поліщук
студент Історичного факультету
НПУ імені М.П.Драгоманова
Науковий керівник:
Анжеліка Григорівна Ремньова
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та історії педагогіки

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ У СКАУТСЬКИХ ТАБОРАХ

У статті розглянуто поняття скаутський табір, проаналізовано особливості соціалізації учнівської молоді у скаутських таборах. Автор статті доводить, що скаутський табір є ефективною формою організації літнього дозвілля дітей і підлітків та має багатий соціально-педагогічний виховний потенціал.

Ключові слова: *соціалізація, скаутський табір, учнівське дозвілля, підліток, дитина.*

Буремні події, що зараз відбуваються у нашій країні потребують впевнених та ініціативних людей, здатних витримувати та долати перепони на шляху побудови нової та сильної держави. Одна з освітніх інституцій, що має на меті цьому посприяти є скаутський молодіжний табір, який формує життєво необхідні риси, такі як: прагнення до самореалізації та самовиховання, громадянська активність, організованість, впевненість, відповідальність. Саме вони є важливими ознаками формування громадянина України.

Скаутські табори не є надто популярними у світі. Проте вони створюють особливий психолого-педагогічний вплив на дітей, які в них перебувають. З часу діяльності перших скаутів їхня мета є незмінною. Сьогодні їхня роль як ефективно організації, що формує фізично витривалого, інтелектуально дієвого та духовно сильного громадянина привертає до себе увагу. Адже система їх виховання подекуди є більш ефективною, аніж в закладах шкільної та позашкільної освіти.

Серед сучасних проблем, що постали перед скаутами, є відсутність їхньої підтримки з боку президента, про що говорить накладене його вето на закон про державну підтримку «Пласту» у 2019 році. На жаль, така позиція буде лише гальмувати формування національно-свідомих громадян. Вивчення досвіду виховання та соціалізації підлітків у скаутських таборах допоможе у розв'язанні проблеми виховання гармонійної всебічно розвиненої особистості майбутніх громадян України.

Об'єктом наукового доробку є літній скаутський табір як невід'ємна складова освітнього процесу, що виконує роль соціалізації учнівської молоді.

Предметом дослідження є форми та напрями ефективної організації учнівського дозвілля як процесу формування життєво-необхідних навичок для вдалого інтегрування підлітків у суспільство.

Завдання полягає в тому, щоб проаналізувати вплив скаутських таборів на утворення у дитини нових індивідуальних якостей, які дозволять відкрити додаткові можливості для їхньої соціалізації.

Наукові дослідження, які безпосередньо стосуються особливостей соціалізації підлітків в системі скаутингу, здійснювали українські дослідники Багацький П., Гончаренко Ю., Гоцький В., Деслав Е., Левицький С. Серед сучасних філософів, істориків та педагогів, які широко розкрили тему скаутингу варто виокремити В.Кременя, І.Беха, В. Андрущенка, Є. Плюща. Зокрема С. Діба займалася педагогічними умовами соціалізації українських підлітків в скаутських таборах [1], Л. Ярова досліджувала проблему самовиховання дітей та підлітків у системі скаутських організацій [3].

Метою статті є висвітлення особливостей формування важливих навичок у підлітка, який перебуває у літньому скаутському таборі, що сприяють становленню соціальних компетенцій дитини.

Тема соціалізації дітей та підлітків залишається однією з провідних в наукових пошуках педагогів. Сучасні науковці намагаються охопити всю сферу освітніх закладів, що займаються цим питанням. Людина – істота соціальна, тому знайти шляхи інтегрування дитини у світ соціалізації є першочерговим.

Соціалізація – це процес інтеграції дитини в суспільство, здобуття нею норм, правил, рис поведінки під час становлення та розвитку її особистості в різних суспільних умовах [1]. В наукових виданнях можна зустріти помилкове визначання, стосовно того, що цим спектром завдань займаються лише школа та батьки. Але дуже часто свій перший серйозний досвід отримання нових необхідних суспільних навичок відбувається саме в молодіжних скаутських організаціях. Скаутський табір – це неприбуткова, аполітична, молодіжна організація, першочерговою метою якої є розвиток особистості дитини, набуття нею досвіду створення та захисту власної активної громадянської позиції, формування життєво необхідних навичок виживання в складних умовах, розкриття інтелектуального, фізичного та духовного багажу знань [3].

Про першу скаутську організацію світ дізнався у 1907 році. Генерал-лейтенант Роберт Байден-Павелл організував скаутський табір на острові Браунсі. Там же він сформував основні його принципи, які потім були написані у книзі «Скаутинг для хлопців» [2]. Надалі скаутський рух почав популяризуватися у всьому світі. В Україні скаутські організації почали виникати на межі ХІХ – поч. ХХ ст., такі як «Сокіл», «Січ», «Пласт» [5]. Варто зазначити, що «Пласт» – перша неполітична позаконфесійна молодіжна національна скаутська організація, що виникла на території західної України [2]. Одним з її співзасновників є Петро Франко – син Івана Франка. Її утворення пов'язане з потребою підготовки громадян для оборони українського народу. Історичний шлях пластунів був складним. Адже у 1928 році їхня діяльність була заборонена на Волині, а з 1930 – у Галичині. Серед пластунів були учасники національно-визвольних змагань за УНР та ЗУНР.. На сході та півдні країни скаутські табори почали виникати лише з появою незалежності у 1991 р. Вони були представлені у вигляді організацій бой-скаутів. Також сьогодні більше 100 пластунів беруть участь у війні на Донбасі.

Серед основних сучасних українських скаутських організацій можна виділити: Національно-патріотичний табір «Джура» у Черкасах, дитячий табір

«Гірка» Київської обл., молодіжний табір «Перевал» Київської обл., наметовий табір «Витоки» Черкаської обл.

В Україні достатньо розгалужена мережа дитячих оздоровчих таборів, які надають послуги активного відпочинку. Ми можемо спробувати висвітлити це як проблему організації проведення власного часу дитиною. Тому що дитина, з точки зору психології, є молодим організмом, який лише знаходиться на стадії розвитку нервових та психічних процесів, особистих властивостей та якостей, які вона утворює в певному середовищі. Її майбутнє залежить від того, що вона візьме від навколишнього оточення зараз. Тому місце, в якому перебуває дитина, має бути відповідною до умов, які її чекатимуть в подальшому. Цим і відрізняється скаутський табір від інших організацій, що надають активний відпочинок. Адже скаути створюють для дитини комплексне проведення часу – відпочинок + навчання, що для них є головною метою. Утворення особливих умов для перебування молоді є головною ознакою зростаючої популярності літніх скаутських таборів серед батьків та дітей.

Можемо це підтвердити на прикладі дитячого скаутського табору «Гірка». Він розташований в густому лісі, де діти протягом 14 днів мають можливість проходити мотузкові тури, тролей, брати участь у походах, спортивних змаганнях, виконувати скаутські завдання. Залучення підлітків до різноманітної суспільно-корисної діяльності допомагає їм набути важливих навичок.

Самовиховання. Завданням скаутського табору є не стільки навчити, а створити для дитини спеціальні умови, в яких вона зможе самостійно під наглядом молодого педагога виявляти вміння вправно долати перепони, в першу чергу в середині собі [4]. До уваги необхідно взяти проходження мотузкових турів. Їх додання на високій відстані завдання не із простих для підлітка. Лише подолавши страх в середині собі він зможе це зробити. З власного досвіду можна навести приклад дітей, які в спортивних змаганнях за першість з сильнішими підлягають їхньому моральному тиску. Незалежно від самого результату змагань, дитина має два шляхи: протистояти або здатися.

Потреба захистити себе є природньою, але не завжди людина вміє це робити. Тому протидіяти сильнішому – це спосіб організувати себе. Саме тут яскраво висвітлюється принцип самовиховання, який є головною ознакою, що відрізняє скаутський табір від інших дитячих таборів відпочинку.

Ефективне використання часу. Результативність будь-якої роботи залежить від завчасно складеного розпорядку. Де би ти не знаходився, закон точного часу ніхто не відміняв. Його порушення – зневага не тільки до себе, але й до оточення. День у таборі проходить поетапно. Розпорядок містить завдання, кожне розраховане на 45 хвилин. У випадку запізнення дітей на нього, шанси пройти його зменшуються. Відповідно вихованці втрачають бали, які потім додаються за виконання рішень. Тому вміле використання кожної хвилини наповнює дитяче життя ще цікавішими та креативнішими подіями. Виконання правила здійснюється під наглядом керівника групи, який коригує цей процес. Таким чином, підлітки навчаються організованості, відповідальності та вмінню цінувати свій час.

Командна робота. Соціалізація дитини – це в першу чергу вміння будувати відносини з іншими людьми. Виконання скаутських завдань вимагає контакту між учасниками виховного процесу. Варто згадати тут гру «Колода». Всі учасники загону мають завдання по чергово розміститися на колоді проходячи на своє місце через кожного, хто вже зайняв свою позицію. І так відбувається до тих пір, поки всі учасники не опиняться на колоді. Проходження цієї гри залежить від підтримки один одного. Виконуючи подібні колективні справи, учасники навчаються вмінню покладатися один на одного відкидаючи власний егоїзм, слухати інших та реагувати на відповіді. Але головним результатом є відчуття себе частиною команди, від якої залежить подальший успіх всіх колективних дій.

Вміння знаходити себе. Активна участь в різноманітних заходах дає змогу кожному скауту віднайти ту сферу діяльності, де він проявлятиме себе найкраще. Особливо важливо таке в командній роботі. Якщо члени команди побачили, що дехто з них виконує певні завдання не так активно, то надалі вони

мають це врахувати, щоб на наступних командних етапах обирати того, хто краще підходить для такого виду діяльності. Для інших підлітків найкращим проявом себе може бути творчість у вигляді гри на гітарі, конструювання приладів з природних елементів та ін. Це допомагає дитині якомога раніше зрозуміти, які види діяльності їй необхідно обирати, щоб розвинути свій потенціал.

Пристосування до нових умов. Під умовами мається не увазі не лише зміна місця проживання, але й знайомство з новими людьми, виконання нестандартних дій, пристосування до непередбачуваних ситуацій та ін. Скаутинг – прекрасна нагода перенести дитину у місце, де ти підпорядковуєшся під умови, а не навпаки. Адже батьки бажають дитині завжди кращого, тому другий варіант є їхнім пріоритетом, що значно шкодить. Пристосування – досить тривалий процес, дитина не завжди може зорієнтуватися, тому без підтримки фахівця тут не обійтися.

Об'єктивність викладення матеріалу не може обмежуватися лише п'ятьма навичками, які здобуває учасник скаутського руху. Активність, відповідальність, організованість, ініціативність, впевненість, відвага, креативність, самопожертва – це ті якості, утворенню яких у підлітків сприяє скаутинг. Не можна вважати, що лише він може брати на себе ці функції. Великим мінусом системи української освіти є відірваність кожної окремо взятої виховної інституції одна від одної. Від цього завжди страждає вихованець. Маючи можливість проводити полеміку стосовно реформування освітнього простору в Україні, доцільно було б запропонувати ось таке нововведення. Кожен класний керівник, аналізуючи діяльність дітей, визначав необхідність кожного у здобутті тих навичок, яких йому найбільше не вистачає. А потім рекомендував батькам обирати певні табори відпочинку, де кожному з вихованців будуть прищеплювати найбільш необхідні йому навички.

Таким чином, скаутинг – це ефективна організація діяльності дітей, під час якої вони здобувають первинний досвід соціалізації і формують життєві компетентності. Саме тут підліток одночасно відпочиває і навчається

раціонально використовувати власний час задля розвитку особистісних характеристик. У цьому і полягає цінність скаутських організацій. Необхідно відмовитися сприймати дитячий табір лише як можливість відпочинку для дітей. Завдання батьків – підготувати дитину до дорослого, конкурентного життя. Тут ідеально поєднується їх співпраця зі скаутськими організаціями, адже мають спільну мету – високорозвинена особистість з власними принципами. Завдяки цьому у дитини формуються перші уявлення щодо дорослого життя. Варто відзначити провідну роль педагога в організації діяльності дитини. Принцип скаутингу – дитина навчається самостійно, але під наглядом фахівця. Педагог – це організатор, друг, наставник, товариш. Наперекір усім зустрічним проблемам він завжди буде поруч. Але проблеми дитини вирішувати він не буде. Це самостійна задача скаута. Він підкаже, спрямує й направить, але так щоб вихованець дійсно дійшов до мети, маючи віру у власні сили. Він допоможе сформувати внутрішню мотивацію самої дитини сприймати нові для себе виклики. Перебування у скаутському таборі для вихованця – це зміна умов проживання, знайомство з цікавими людьми, відірваність від звичайного темпу життя і це є хорошим життєвим уроком. Потрапивши в таке середовище дитина дійсно зможе сказати: «Скаут одного разу – скаут назавжди».

Використані інформаційні джерела:

1. Дибя С.Г. Педагогічні умови соціалізації учнівської молоді в скаутських організаціях (вітчизняний і зарубіжний досвід) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Дибя Світлана Григорівна. – К., 2005.– 214 с.
2. Доценко О.Л. Літопис Української Революції: монографія, - Філадельфія : Дослідчий Інститут Модерної Української Історії, 1988. – 145 с.
3. Москаленко В.В. Скаутська група і формування моральних якостей підлітка / В.В. Москаленко // Практична психологія і соціальна робота. – 2006. – №6. – С. 1-5.

4. Окушко Т. К., Петрочко Ж. В. Формування соціальної ініціативності підлітків у дитячому об'єднанні: монографія; наук. ред. Т. К. Окушко. – Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. – 318 с.
5. Сапіга С. В. Розвиток особистісного потенціалу підлітків у скаутських громадських організаціях: дис. кан. пед. наук: 13.00.05 / Сапіга Світлана Володимирівна. – К., 2018. – 362 с.
6. Корпач Н. І. Теорія і практика соціально-педагогічної діяльності дитячих та молодіжних організацій: навч.-метод. посіб. / Надія Іванівна Корпач. – Вид. 2-ге, змін. й доповн. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 188 с.

***Каріна Присяжненко**
студентка Історичного факультету
НПУ імені М.П.Драгоманова
Науковий керівник:
Анжеліка Григорівна Ремньова
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та історії педагогіки*

ВИХОВАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ У ПІДЛІТКІВ ЯК ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена проблемі формуванню впевненості в підлітків. Розкрито значення термінів «впевненості» та «невпевненості» в житті людини, досліджено вплив цього явища на подальше життя особистості. Визначено вплив педагога та батьків на формування цієї якості в індивіда. Запропоновано модерні шляхи вирішення цієї проблеми з педагогічної точки зору.

***Ключові слова:** виховання, впевненість, невпевненість, педагогічний вплив, підлітки.*

Загалом проблема виховання впевненості – це одна з важливих тем у психолого-педагогічній науці. Адже успішність людини у житті пов'язана з впевненістю. А невпевненість у підлітковому віці породжує комплекси. І це зовсім не перебільшення, оскільки саме виховання цієї якості закладає основи

світогляду, сприяє розвитку самостійної, творчої людини з розвиненою самоповагою. Історичний період, коли світ жив стереотипами, продиктованими суспільством правилами, що не лише не давали змоги вільно висловлювати свої думки, а й заганяли людей у своєрідну «колію», яка робила з нас «сіру масу», пригноблюючи наші вольові якості вже давно минув. Але й сьогодні є багато підлітків, які не можуть висловлювати свої думки не соромлячись, не вагаючись. Відчуття невпевненості та невизначеності переслідує їх буквально при вирішенні будь-якого питання. Спершу це може бути щось незначне, якесь буденне питання, але згодом невпевненість буде заважати у прийнятті життєво-важливих рішень.

Сучасні наукові дослідження проблеми виховання впевненості у собі ведуться як психологами так і педагогами. Психологічні механізми та специфіку формування впевненості особистості досліджували В.Бутовська, І.Вайнер, В.Висоцький, Ф.Девіс, Т.Маталіна, О.Нікітіна, М.Сміт та інші. Загальні проблеми виховання підлітків досліджували педагоги-науковці Ш.Амонашвілі, І.Бех, Л.Виготський, С.Карпенчук, В.Оржехівська, О.Сухомлинська В.Тернопільська та інші. Але проблема виховання впевненості підлітків у педагогічному аспекті є ще недостатньо розкритою.

Метою статті є висвітлити особливості процесу виховання впевненості у підлітків, визначити та описати методи і прийоми вирішення даної проблеми. А також показати роль батьків у вихованні впевненості особистості.

Якщо звернутися до термінології, то виховання – це процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів [1]. А впевненість особистості – це усвідомлення своєї сили, своїх можливостей, тверде переконання в чомусь [5].

Підлітковий період розвитку в житті кожної людини є одним з найкритичніших як у педагогічному, так і в психологічному сенсі. Це час змін, які стосуються фізичного, психічного та духовного розвитку. На перший план

виходять мотиви, пов'язані з формуванням світогляду, з планами на майбутнє життя. На даному етапі педагогічна роль вчителя є особливо важливою.

Саме в цей час формується впевненість у собі, яка буде супроводжувати людину протягом життя. Завданням педагога є розвинути дитину, підтримати її, не дати невдачам вплинути на психічний стан індивіда.

Проблема виховання впевненості у собі цікавила вчених ще з давніх часів. Тому історіографія цього питання надзвичайно багата. В ході дослідження, сам об'єкт диференціювався на чисельні види, підрозділи, напрямки тощо. Науковці залучили різні сфери наук, намагаючись якомога глибше дослідити це питання. Видатні філософи Е.Кант, Дж.Локк, Б.Паскаль та інші розглядали її у взаємозв'язку з процесом самопізнання особистості, розкриваючи закономірність зацікавленості людини не тільки у пізнанні законів природи, а й самої себе. З точки зору психології визначали механізми формування цього явища дослідники І. Вайнер, Д. Ковач, В. Висоцький. Вони дійшли висновку, що вплив учителя на учнів здійснюється цілеспрямовано та регулярно, шляхом використання ряду механізмів, таких як: навіювання, наслідування та переконування. Використовуючи це як психологічний метод впливу, педагоги формують певний базис впевненості в особистості.

Педагогів завжди цікавили причини виникнення впевненості в різних сферах суспільної діяльності з точки зору психології. Так, наприклад, Т.Маталіна досліджувала суспільний аспект, В. Бутовська та Є. Серебрякова – навчальний. Було доведено, що за рівнем впевненості, можна визначити психологічний стан особистості, якщо підходити до цього з точки зору соціально-психологічної характеристики, як це робили І. Ромек та Є. Смаглій [6].

Суміжно з дослідженнями вчених інших педагогічних питань, виховання впевненості, в будь-якому разі, порушувалося ними. Наприклад, у формуванні самооцінки (І. Колчанова) чи вихованні любові до себе (Р. Шаруков).

Отже, питання виховання впевненості досліджувалося вченими різних поколінь у площині різних наук: психології, філософії, педагогіки. Їхні дослідження відбувалися на методологічно-педагогічній базі, використовуючи напрацювання своїх колег у сфері вікової та педагогічної психології. Але у вітчизняній педагогіці ці напрацювання не були належним чином систематизовані, тому наразі актуальність цього питання знову набуло свого поширення.

Загалом «впевненість» – це достатньо складне поняття. Дж. Вольпе розкрив сутність терміну стосовно міжособистісних стосунків. Він дійшов висновку, що впевнене виявлення людьми своїх почуттів і думок у соціальній ситуації може сприяти подоланню страху, який, один раз виникнувши, міцно асоціюється з цими соціальними ситуаціями й потім підкріплює сам себе. Невпевнену поведінку вчений пов'язує із соціальним страхом. При виникненні неувпевненості найбільш важливі страхи пов'язані з міжособистісними ситуаціями і комунікацією, а саме: страх критики, страх бути відторгненим, страх опинитися в центрі уваги, страх виглядати неповноцінним, страх керівництва, страх нових ситуацій, страх не зуміти сказати «Ні». Отже, вчений дійшов до висновку, що формування впевненості залежить від вільного вираження своїх почуттів. А саме на підлітковому етапі розвитку, коли нерідко виникає психоемоційна нестабільність, ці почуття, так чи інакше, можуть бути не виражені чи піддані нищівній критиці. Саме в такі моменти дитина може втратити віру в себе, почати сумніватися в правильності своїх почуттів, їх виражені, що призведе до замкнутості та розвитку комплексів неувпевненості.

Особливості впевненості впливають на всі сторони життя підлітка: на емоційне самопочуття і взаємини з оточуючими, на розвиток творчих здібностей і на успіхи в навчанні. При низькій впевненості підліток недооцінює свої можливості й прагне до виконання тільки простих завдань, що заважає його самоствердженню. При завищеній впевненості він може переоцінювати свої можливості, що також стає не дуже сприятливим засобом

самоствердження [4]. Тому тут є надважлива роль педагога, який допоможе дитині знайти «золоту середину».

Наразі це питання активно вирішується вчителями під час виховних та педагогічних процесів з учнями. У підлітків намагаються виховувати віру в себе, мотивуючи їх, ставлячи перед ними ціль, яку вихованці мають досягти. Педагоги навчають їх завжди мати мету, до якої слід рухатися з вірою в себе, розвиваючи в собі сміливість. Таким чином, підлітки не будуть сумніватися в собі і завжди знайдуть шлях до досягнення власних бажань. Сутність таких дій влучно прокоментувала Софія Русова: «Щоб промовити рішуче слово, потрібна хоробрість, яка спирається на міцну незалежність активного духу» [3].

У підлітковому віці найбільше сприймаються невдачі, і саме в таких ситуаціях віра в себе може похитнутися. Тому слід допомогти дитині навчатися на власних помилках і не зупинятися на початку. Чому не запропонувати альтернативу? Адже ці невдачі можна використати як підґрунтя для досягнення мети. Обов'язково потрібно пояснити, що навіть світовим геніям нічого не вдавалося з першого разу, що за поразками будуть і перемоги. В жодному разі не слід критикувати підлітка. Тому що на даному етапі розвитку відбувається формування психіки особистості й автономності від батьків, а негативне ставлення до її самостійних дій може похитнути віру в себе. Дитина має бачити підтримку та турботу як з боку педагога, так і з боку батьків – саме таке середовище буде сприятливим для виховання впевненої в собі людини. Важливо також наголошувати на тому, що помилки – це скоріше випадки, а не закономірності.

Також необхідно звертати увагу на самокритику. Нерідко сама дитина може довести себе до стану негативізму. У цей період відбувається своєрідна криза періоду дорослішання, яка може бути пов'язана з гетерогенною групою розладів особистості, загальна ознака яких – віковий етап їх появи і, як правило, бурхливий полісимптоматичний перебіг [4]. Тобто відбувається своєрідний перехідний період, під час якого можуть формуватися розлади особистості. Щоб уникнути їх проявів у більш дорослому віці, потрібно спостерігати за

поведінкою підлітка, а помітивши прояви заниженої самооцінки слід негайно вжити заходів. Самокритика може знищити впевненість в собі, тому на противагу їй потрібно навчити підлітка давати собі конструктивну самооцінку.

Роль батьків у процесі формування впевненості особистості є не менш важливою ніж педагога. Тому що більшість проблем підлітків зароджуються саме в родинному колі. Середовище, в якому перебуває дитина, методи її виховання тощо, відображаються на самій дитині. Коли в сім'ї напружені стосунки, а підлітка ніхто не слухає, ним не займаються, то поступово він замикається й стає невпевненим у собі. Щоб цьому запобігти слід спілкуватися з дитиною щодня. Потрібно цікавитися та пізнавати її світ, а коли вона побачить, що ви не байдужі до її думок і переживань, то стане більш розкутою та впевненою. Навчіться говорити на рівних, адже вона вже не маленьке дитя, обговорюйте важливі моменти. Варто запитувати про її справи, інтереси тощо [2]. Намагайтеся зрозуміти дитину. І варто завжди пам'ятати, що вона проходить важкий період становлення в суспільстві, як дорослої особистості, переживає кризу перехідного віку. Тому слід допомогти дитині в цей час сконцентрувати свою увагу на своєму житті та виховати впевнену в собі особистість.

Взагалі підлітковий вік пов'язаний не лише з психологічними змінами, а й з фізіологічними – статевим дозріванням. Гормональна активність також активізується в період пубертату [4]. У цей час дівчатка та хлопчики починають виявляти симпатію один до одного. А це може стати переломним етапом, оскільки симпатія не завжди може бути взаємною. Звідси може виникнути невпевненість в собі. Це може виявлятися в заниженій самооцінці, коли підліток буде вважати себе не достатньо привабливим чи комплексуватиме з приводу надмірної ваги. Оскільки у період пубертату дитина сприймає світ занадто чутливо, їй буде здаватися, що це буквально трагедія всього її життя. Батькам і педагогам необхідно провести з дитиною бесіду і пояснити, що це лише певний етап її життя, а також запевнити її в тому, що вона є привабливою та розумною й що не слід себе занадто жорстко критикувати.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що впевненість – це набута якість особистості, становлення якої починається в дитинстві і активно відбувається в підлітковий період розвитку. Формування цієї якості залежить як від педагогічного так і від батьківського впливу. Використовуючи методи заохочення, позитивного самонавіювання, дозволяючи дитині самостійно робити вибір, розвивати свої нахили і таланти, педагоги та батьки зможуть виховати впевнену в собі особистість, яка зуміє чітко висловлювати свої думки та слідувати своїм цілям. Формування впевненості у собі сприятиме підготовці підлітка до активної участі у громадському та культурному житті суспільства, допоможе виховати успішних компетентних та цілеспрямованих особистостей.

Використані інформаційні джерела:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К: Либідь, 1997. – 373 с.
2. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості: навч. посіб. для вищ. навч. закладів / О.Л. Кононко. – К.: Юсвіта, 1998. – 253 с.
3. Русова С. Нова школа соціального виховання / С. Русова. – Катеринослав; Ляйпціг: Укр. вид-во в Катеринославі, 1924. – 152 с.
4. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. Вікова та педагогічна психологія. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
5. Словник української мови: в 11 томах – Том 10. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – 456 с.

Софія Бунчужна
студентка Історичного факультету
НПУ імені М.П.Драгоманова
Науковий керівник:
Анжеліка Григорівна Ремньова
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та історії педагогіки

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто проблему соціалізації молодших школярів, проаналізовано особливості соціалізації дітей цього віку, розкрито вплив взаємовідносин учнів у колективі та стосунків з вчителем на соціалізацію молодших школярів.

***Ключові слова:** соціалізація, молодші школярі, особливості соціалізації, суб'єктність, індивідуалізація.*

Одним з головних завдань виховання у школі є підготовка дитини до дорослого життя, виховання в ній соціально активної людини та вміння пристосовуватись до конкретних умов, не хвилюватись за зміни, а вміло приймати їх. Сьогодні школа, на жаль, акцентує увагу лише на наданні учню потрібних знань, але не надає вмінь жити у сучасному суспільстві. Тому важливим завданням у молодшій школі є створення умов для формування основ соціалізації особистості школяра.

За результатами досліджень саме спільна діяльність і спілкування в спільному освітньому просторі є сприятливим середовищем для соціалізації учнів. Її продуктами виступає самосвідомість, соціальна позиція, світогляд та інші компоненти індивідуальної самосвідомості. Зміст усіх цих продуктів вказує на те, що бере для себе психіка індивіда, як все це перетворює і якого значення надає цьому.

Соціалізація починається з перших років життя дитини і закінчується на етапі сформованої громадянської зрілості людини. Вона забезпечує ознайомлення

особистості з загально визнаними моральними нормами, правилами, принципами, набутими людством та допомагає індивіду реалізуватися у соціумі.

Головним завданням соціалізації особистості є забезпечення входження індивіда в суспільство, а у соціалізації молодшого школяра – це новий етап життя, нове коло спілкування, тому вчителю дуже важливо вивчити специфіку кожної дитини та допомогти їй соціалізуватися в класі.

Проблеми соціалізації молодших школярів активно досліджувались як вітчизняними так і зарубіжними вченими. Особливу увагу на цю проблему звертали психологи та педагоги. Основою для досліджень стали праці, які розкривають методологію виховання (І.Бех, А.Макаренко, В.Сухомлинський та ін.) і визнають соціалізацію багатограним процесом засвоєння та відтворення дитиною досвіду життя в соціумі.

Дослідник І.Кон трактує соціалізацію як сукупність всіх соціальних процесів, завдяки яким індивід засвоює і відтворює певну систему знань, норм, цінностей, що дає йому змогу функціонувати як повноправному члену суспільства. Вчений концентрує увагу на тому, що індивіди не просто адаптуються до суспільства, а й опановують щось нове та привносять свої зміни.

Проблему соціалізації школярів у навчальних закладах розглядали вчені О.Безпалько, Л.Міщик, А.Мудрик та ін. Особливо детально розглядала її науковець О.Безпалько, яка запропонувала п'ять підходів:

1) Факторно-інституціональний, який розглядає соціалізацію як деяку автономність, а не жорстку систему дії чинників та агентів соціалізації на дитину;

2) Соціологічний – розглядає соціалізацію, як досвід поколінь, загальне успадкування культури від покоління до покоління;

3) Інтеріоризаційний – соціалізація є засвоєння особистістю норм, правил, цінностей, які були вироблені суспільством;

4) Інтеракціоністський – підход, в якому соціалізація передбачає міжособистісну взаємодію, спілкування, без якого неможливо стати повноцінною особистістю;

5) Інтраіндивідуальний – підхід, який пов'язується з поняттям соціалізації, як адаптації до оточуючого середовища і є невід'ємним поняттям самореалізації та саморозвитку особистості.

Окрім підходів, які визначила О.Безпалько, є ще низка підходів, автори яких по різному пояснюють проблему соціалізації школярів. Наприклад, представники культурологічного підходу Є. Бондаревська, О.Газман, О.Іванов, Н.Крилова, В.Сластьонін розглядають соціалізацію як процес інтеріоризації та розвитку духовності особистості, представники особистісно-діяльнісного підходу І.Бех, С.Бондар, Л.Виготський, С.Гончаренко, І.Зимня, О.Савченко, О.Леонтьєв вважають, що різнобічно розвинена особистість формується в різноманітних видах діяльності, що є підґрунтям для її соціалізації. У нашому дослідженні ми будемо спиратися на підхід О.Безпалько, яка визначає соціалізацію як творчу самореалізацію особистості.

Одним з найскладніших періодів шкільного життя учня є молодший шкільний вік, під час якого починається період соціалізації школяра. Тому метою написання статті є розкриття особливостей соціалізації дітей молодшого шкільного віку.

Соціалізація молодшого школяра в школі – це дуже важливий етап у подальшому дорослішанні дитини. Бо саме 1-4 класи є першим ступенем розвитку соціально активної людини. Навчальна діяльність, яка в цей період стає провідною для дитини, сприяє її розвитку та саморозвитку, змінам в психічних та психологічних властивостях особистості. Отже, вирішальним чинником соціалізації молодшого школяра є оволодіння навчальною діяльністю, вироблення обов'язкових умінь та навичок. Разом з тим учень включається в міжособистісні стосунки з однокласниками, завдяки яким розвивається емоційне та соціальне становлення молодшого школяра, формується його самооцінка, що безпосередньо впливає на процес його соціалізації.

Соціалізація дитини – дуже складний процес, особливо важко цей етап проходить у молодших школярів, тому що у дитини з'являється нове коло спілкування, їй потрібно знайти собі місце серед однокласників і не стати білою вороною. Посередником школяра і соціалізації є вчитель. Це та особа, яка повинна

допомогти молодшому школяру знайти своє місце в класі [3, с. 79-80]. Учитель повинен допомагати та підтримувати дитину протягом всіх чотирьох років навчання у молодшій школі. Результати вже проявляться зовсім скоро, коли дитина перейде у новий соціум і там можна буде побачити все, чого досяг учень з вчителем у молодшій школі.

Вже з другої половини першого класу - початку другого класу починають формуватись короткочасні групи, які згодом можуть переростати у мікроколективи. У цих груп є дуже важливі особливості: вони є неформальними, правила у таких групах для учасників не є чітко визначеними, а взагалі дуже гнучкими і швидкозмінними. Спершу у групу приймаються активні, веселі діти, а також з гарною навчальною успішністю, у той час як протилежні таким діти ігноруються у колективі.

До створених груп у молодших класах не приймаються дуже агресивні та занадто сором'язливі діти. Особливо важко знайти своє місце у колективі останнім. Їм складно висловити свою думку та свої почуття. Через це нерідко такі дітки відчувають себе самотніми [4, с. 171].

Важливість формування колективу у молодшому шкільному віці проявляється ще в тому, що вони дуже добре впливають на розвиток та формування у дітей самооцінки, самокритичності та інших проявів самосвідомості. Коли дитина вступає у взаємодію з членами класного колективу, то вона починає більш об'єктивно себе оцінювати, порівнюючи з іншими. Молодший школяр починає бачити недоліки у своїй роботі та звертати увагу на успіхи [5, с. 10].

Соціалізація молодшого школяра передбачає набуття ним досвіду співжиття в суспільстві з іншими людьми. Саме у цей вік відбувається вищий рівень розвитку психіки, досягнутий у результаті первинної соціалізації, який створює можливість для подальшого соціального розвитку. Саме на цьому етапі розвитку формуються ті психологічні структури, які в подальшому забезпечують ефективність процесу навчання. Раніше для дитини існував світ речей, в дитсадочку дитина більше бавилась з іграшками, ніж спілкувалась з іншими дітьми, а в школі для неї

відкривається зовсім інший світ. Світ серйозних відносин із строго науковою організацією [2, с. 5].

До важливих новоутворень дитини молодшого шкільного віку, які створюють позитивні умови для її соціалізації, дослідники відносять суб'єктність та індивідуалізацію. Суб'єктність забезпечується рефлексією щодо мислення і діяльності, самосвідомості, комунікації і кооперації. Для подальшої соціалізації дитини, важливо те, наскільки їхня суб'єктність відносин з навколишнім світом визнається дорослими та наскільки вони взагалі дають змогу проявляти її. Індивідуалізація молодшого школяра проявляється в його стрімкому бажанні виокремити своє «Я», в протиставленні себе з іншими та в намаганні висловити свою позицію та думки щодо інших людей. Як наслідок, вона переходить на новий рівень самоусвідомлення у суспільстві [1, с. 674].

Часто молодші школярі ідеалізують навколишній світ, а це може перешкоджати нормальній соціалізації в подальшому житті особистості, тому що спотворює реальну картину соціальної дійсності. Для подолання цього недоліку в процесі виховання учнів молодшої школи необхідно наповнювати найважливіші соціальні явища та події таким змістом, який би забезпечував їх сприйняття дітьми аналогічно до його сприйняття іншими людьми.

Лише наприкінці молодшого шкільного віку можна визначити чи успішно пройшла соціалізація дитини. Якщо дитина ходить до школи із задоволенням, має велику кількість товаришів та спілкується майже з усіма в класі, то ця дитина повністю адаптована до життя у суспільстві і в неї немає перешкод у подальшій соціалізації. Вчитель доклав велику кількість зусиль, щоб цей школяр не мав проблем у своєму подальшому житті.

Отже, навчально – виховний процес у молодших класах має бути орієнтований на вік школярів і враховувати їх особливості. Першочерговими завданнями є: забезпечення єдності навчального та виховного процесу, розвиток гуманістичних ідей у дитини, надання можливостей максимально розкритися школяру як індивідуальності та дуже ретельне і обережне формування дитини як

особистості у соціумі. Саме ці завдання є запорукою нормальної соціалізації учнів молодшого шкільного віку.

Використані інформаційні джерела:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: [підручник] / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2008. – 818 с.
2. Голованова Н. Социализация младших школьников: педагогическая реальность и забота воспитателя // Воспитание школьников. – 2003. – №4. С.2- 4.
3. Кузнецов А.М. Діяльність учителя в період адаптації першокласників до школи // Педагогіка і психологія. – № 2. – 2002.– С.78-80.
4. Вікова та педагогічна психологія: [навч. посібник / О.В. Скрипченко, З.В. Огороднійчук та ін.]. – К. : Просвіта, 2001. – 416с.
5. Селевко Г. Технология саморазвития личности школьника / Г. Селевко, В. Журавлѐв // Воспитание школьников. – 2002. – №5. С. 9-19.

Анастасія Семененко
студентка Історичного факультету
НПУ імені М.П.Драгоманова
Науковий керівник:
Анжеліка Григорівна Ремньова
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та історії педагогіки

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Авторка статті досліджує сутність поняття патріотизм, як складової громадянського виховання, аналізує завдання, засоби та особливості патріотичного виховання в учнів старших класів, розкриває виховний потенціал уроків історії для виховання патріотизму в учнівської молоді.

Ключові слова: *патріотизм, національно-патріотичне виховання, патріот, уроки історії, старшокласники, громадянське виховання.*

Минуло майже три десятиліття як Україна стала незалежною державою, але події останніх п'яти років, суспільно-політичні зміни в розвитку українського суспільства довели необхідність розробки та впровадження цілісної системи національно-патріотичного виховання учнівської молоді. Перед сучасною освітою постала проблема виховання патріотів, активних громадян своєї країни, які дбають про її сьогодення і майбутнє. Початком вироблення науково-обґрунтованої системи національно-патріотичного виховання стала Концепція національно-патріотичного виховання молоді (2006), у якій зазначено, що серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними є патріотичне, громадянське виховання, які закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь. Особлива роль у вихованні патріотів, які мають активну громадянську позицію належить урокам історії, під час яких учні не тільки знайомляться з історією рідної країни, але й починають усвідомлювати, який нелегкий шлях пройшла Україна до своєї свободи та незалежності, наскільки важливо зберігати її цілісність, поважати її та зміцнювати. Тому проблема впровадження національно-патріотичного виховання на уроках історії в закладах середньої освіти є важливою та актуальною і потребує ґрунтовного дослідження.

Патріотичне виховання в сучасному світі є досить актуальною і досліджуваною темою, тому в багатьох працях вчених – педагогів відведено значне місце для неї, а саме у працях Г.Ващенка, І.Огієнка, А.Макаренка, Г.Сковороди, В.Сухомлинського, К.Ушинського і багатьох інших. Їх наукові доробки є вагомим підґрунтям на шляху вирішення цієї проблеми із врахуванням реалій сучасного світу. Проблемі формування в учнів патріотичних почуттів та національної самосвідомості присвячені роботи сучасних українських дослідників І.Беха, Т.Бондаренко, О. Вишневського, О.Гевка, Р.Петронговського, І.Мартинюка, Ю.Руденка, М.Стельмаховича, О.Сухомлинської, М.Щербаня. Окремі теоретичні та методичні аспекти патріотичного виховання учнівської молоді досліджували Ж.Гаврилюк, В.Гонський, Р.Гула, М.Качур, О.Коркішко, Б.Ступарик, Б.Чижевський, К.Чорна

та інші. Більшість дослідників вказують на важливість і значущість патріотичного виховання учнів, але не пропонують цілісної системи роботи в цьому напрямку, звертаючись лише до окремих аспектів проблеми. Отже, аналіз праць, присвячених патріотичній проблематиці показав наявність певних прогалин у дослідженні проблеми виховання патріотизму в учнівської молоді.

Мета даної статті – проаналізувати особливості національно-патріотичного виховання у старшокласників, розкрити виховний потенціал уроків історії України у формуванні активного громадянина – патріота своєї Вітчизни.

В сучасному світі виховання у зростаючого покоління почуття патріотизму, активної громадянської позиції є загальнодержавною проблемою, актуальність якої зумовлюється процесом становлення в Україні єдиної нації. Навчальний заклад має стати для кожного учня осередком формування громадянина та патріота країни.

Що таке патріотизм і патріотичне виховання? В українському педагогічному словникові знаходимо визначення, що «патріотизм – це одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури» [7]. Відомий ірландський драматург Джордж Бернард Шоу дав таке визначення: «Патріотизм – це переконання, що твоя країна краща за іншу, тому що саме ти в ній народився». Українська поетеса Ліна Костенко написала про патріотизм коротко: «Патріотизм – це боротьба за долю України. Все інше – то велике лихоборство». Великий педагог А.С.Макаренко зазначав, що «патріотизм виявляється у виховній роботі людини, адже тільки патріот буде старатися і працювати для розвитку рідної країни». «Патріот – це людина, яка любить свою Батьківщину, йде на подвиг за неї, віддана своєму народові, його традиціям і цінностям [4]. Таким чином, кожен автор має свою думку щодо трактування цього терміну. Але головна ідея, яка їх всіх об'єднує, полягає у тому, що патріот має любити свою Батьківщину, бути їй вірним і захищати.

Ми вважаємо, що патріотизм є однією з найбільш значущих цінностей, що властива усім сферам суспільного і державного життя, проявляється у ставленні особистості до своєї Батьківщини й характеризує вищий рівень її розвитку. Це ідеологічна опора суспільного і державного устрою, одна з умов функціонування всіх соціальних і державних інститутів.

Роки дитинства і юності – це чудова пора для виховання у дитини любові та відданості Батьківщині. Тому патріотичне виховання у школі слід організовувати як під час навчальної, так і в процесі виховної роботи. Василь Сухомлинський писав: «Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина» [4]. Патріота і громадянина кожної держави формує громадянське виховання. Як зазначено в «Концепції громадянського виховання учнів у системі загальної середньої освіти України», громадянське виховання – це конкретно-історична форма суспільного виховання як цілеспрямованого процесу формування громадянина кожної держави, здатного успішно діяти в суспільстві з національною державою та соціумом і досягати благополуччя [7]. Тому впровадження патріотичного виховання на уроках історії в школах є необхідним для сучасного суспільства, адже від вихованих патріотів залежить майбутнє нашої країни.

На уроках історії закладаються основи історичних уявлень майбутніх громадян про давнє минуле українського народу, про його мову, культуру, ментальні риси характеру, основні події державно-політичного життя, а це в свою чергу стане підґрунтям для формування історичної свідомості та патріотизму в учнівської молоді.

До засобів патріотичного та громадянського виховання насамперед належать рідна мова, вітчизняна історія, українська література, екологія, українська культурно – духовна спадщина тощо.

Національно-патріотичне виховання у школі охоплює широкий спектр різноманітних завдань, до яких належать:

- формування правової культури і правосвідомості, що проявляється у вихованні поваги до державних символів України, законослухняності, поваги до історичних пам'яток і святинь;
- відновлення правдивості історичних подій і вшанування національної пам'яті;
- розвиток духовних цінностей кожної особистості – патріотизму, національної самосвідомості, любові до Батьківщини та українського народу;
- формування основних якостей активного громадянина своєї держави і професіональному ставленню до своєї роботи;
- сприяння розвитку моральних якостей та протидія проявам аморальності, порушень закону;
- розвиток психічного, фізичного та духовного здоров'я;
- посилення патріотичної спрямованості предметів гуманітарного циклу та виховної роботи.

Саме на уроках історії України відбувається виховання громадянської свідомості, гідності та честі, утвердження ідеалів гуманізму, демократії, добра й справедливості. Програма з історії України сприяє формуванню в учнів національної свідомості в поєднанні із загальнолюдськими цінностями на основі особистісного усвідомлення історичного досвіду українського народу. Отже, пропонуємо розглянути теми, які вивчають на уроках історії з 8-го по 11-й класи.

У 8 класі діти вивчають такі теми: «Створення першої Запорізької Січі та перші походи козаків», «Митрополит П.Могила, утворення Києво-Могилянської колегії», «Національно – визвольна війна 1648-1657 рр.», «Б.Хмельницький та його сподвижники», «Переяславська рада 1654 року», «Вічний мир та його наслідки». Під час цих уроків на прикладах життя і діяльності видатних особистостей, їх боротьби за створення власної незалежної держави ми демонструємо національну гідність нашого народу.

Майже всі теми з історії України у 9 класі можна використати для виховання патріотизму, громадянства та національної свідомості учнів. А такі

теми, як: «Громадівський рух», «Національне українське Відродження», «Українська культура початку ХІХ ст.», «Діяльність Кирило– Мефодіївського братства» допоможуть учням зрозуміти як необхідно розвивати і зберігати власну культуру, не зважаючи на тиск зовнішніх чинників.

У 10 класі уроки на теми: «Україна у І Світовій війні», «Українська революція», де згадуються такі визначні постаті як М. Грушевський, С. Петлюра, Н. Махно та ін. допоможуть довести нескореність українського народу, виховати в учнів повагу до нації та до рідної країни.

На уроках історії в 11 класі на теми: «Радянсько-Німецька війна», «Шістдесятники», «Створення ОУН, УПА» та ін. вчитель може продемонструвати боротьбу героїв – патріотів, ознайомити учнів з найкращими представниками української літератури, розкрити сутність людської гідності.

На нашу думку патріотичне виховання учнівської молоді надзвичайно складний процес як для вчителя так і для учня, тому для того, щоб дітям було краще сприймати матеріал на уроці, необхідно використовувати різноманітні форми роботи. Наприклад, такі як:

1. Інтерактивні ігри (гра «Що? Де? Коли?», брейн-ринг).
2. Інформаційно-масові (дискусії, диспути, конференції, «круглі столи», «усні журнали»). Наприклад, проведення уроку за «круглим столом», обговорення постаті Богдана Хмельницького.

3. Уроки у вигляді рольової гри. Учні уявляють себе історичною постаттю та грають його роль, розповідаючи про події, які з ним відбуваються.

4. Наочні (виставки, тематичні стенди, історичні бюлетені, фото, відеоматеріал, презентації). Проведення у школі тижня присвяченого історії України, до якого учні можуть виготовити плакати чи стінгазету, провести концерт, присвячений будь якій темі на історичну тематику або розклеїти плакати на дверях кабінетів інших класів з датами відомих історичних подій.

Одне з найважливіших завдань вчителя історії – формування патріотичних почуттів, любові до своєї країни та свого народу, готовності

відстоювати свою гідність і свободу. Тому вчитель має добирати такі форми, методи, засоби та прийоми роботи з дітьми, які збагатять уроки і дозволять учням проявити самостійність та свою творчу активність. Уроки історії України мають викликати інтерес учнів до національної історії, мови, культури, звичаїв нашого народу, надати змогу опанувати загальнолюдські та національні цінності, усвідомити свою приналежність до українського народу, полюбити свою Батьківщину та бути готовою стати на її захист.

Використані інформаційні джерела:

1. Ващенко Г.Г. Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників, молоді та батьків / Г.Г. Ващенко – Полтава : Полтавський вісник., 1994. – 190 с.
2. Гнатюк В. Національне виховання як складова у побудові громадянського суспільства / В.Гнатюк // Світ виховання. – 2004. – № 1. – С. 33-36
3. Державний стандарт базової та середньої освіти [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України – Режим доступу //www.mon.gov.ua
4. Качур М. М. Поняття «патріотизм» в українській науковій педагогічній думці / М. М. Качур // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 6. – С. 54-61.
5. Осадчий І.Г. «Концепції громадянського виховання учнів у системі загальної середньої освіти України» [Електронний ресурс] // Електронне наукове фахове видання – Режим доступу //https://www.narodnaosvita.kiev.ua/
6. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину / В.О. Сухомлинський. Вибрані твори: у 5т. – Радянська школа. – 1976 – Т.2 – с.149 – 416.
7. Український педагогічний словник [авт.-уклад. С.У. Гончаренко]. – К.: Либідь,1997. – 249 с.

Марина Мандрика
студентка Факультету
мистецтв імені А.Авдієвського
НПУ імені М.П.Драгоманова
Науковий керівник:
Анжеліка Григорівна Ремньова
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та історії педагогіки

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті порушено питання впливу певних чинників на розвиток особистості. Проаналізовано дослідження науковців з даного питання, а також визначено вплив різних факторів і тенденцій на розвиток особистості в сучасній Україні.

***Ключові слова:** індивід, особистість, покоління «Z», «педагогіка розуміння», культурна спадщина, здоровий спосіб життя, самовдосконалення.*

Людина не народжується особистістю. На світ з'являється індивід, а потім завдяки певному впливу розвивається як особистість. Особистість – це відображення соціальної природи людини, розгляду її як індивідуальності та суб'єкта соціокультурного життя, що розкривається в контекстах соціальних відносин, спілкуванні і предметної діяльності, соціально зумовлена система психічних якостей індивіда, що визначається залученістю людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин. Розвиток особистості – складний і безперервний процес, починаючи з перинатального періоду розвитку людини та аж до її смерті. Цю теорію відстоювали такі вчені, як Л.Виготський, Б.Ельконін, Ш.Амонашвілі, О.Запорожець.

Оскільки розвиток – це процес, то на нього повинен бути вплив певних чинників. Так, в середині ХХ століття, коли наука генетика почала впевнено розвиватися, поширилася генетико-соціальна концепція розвитку особистості. Вчені довели, що на розвиток особистості впливають як біологічні так і

соціальні фактори. Біологічний фактор проявляється через спадковість (генетико-хромосомну передачу задатків своїм нащадкам). Окрім біологічного успадкування величезну роль відіграє природно-соціальне середовище, в якому перебуває людина, а також безпосередній вплив на особистість має виховання.

Між вченими, філософами, соціологами, генетиками, педагогами ведуться дискусії про те, який із визначених чинників найбільш впливовий для розвитку особистості. Одні стверджують, що всі інтереси, здібності, потреби людини – це результат генетичної спадковості. Прихильниками цієї теорії є, наприклад, американський психолог і педагог Є. Торндайк та американський філософ та педагог Д. Дьюї та інші. А от такі вчені, як Дж. Локк (англійський педагог, філософ), Ж-Ж Руссо (франко-швейцарський філософ), К.А. Гельвецій (французький літератор, філософ-матеріаліст) та інші вважають, що розвиток особистості залежить від виховання і середовища. Ряд вчених, серед них французький письменник і філософ Д. Дідро, вважають, що на розвиток особистості однаково впливають як соціальні так і біологічні фактори.

Важливу роль у розвитку людини як особистості має соціальне успадкування. Над цим питанням працював російський генетик, академік М.П. Дубінін. Мова тут іде і про моральні цінності, про стиль поведінки, мову, звички тощо. А от, наприклад, відомий педагог і письменник, засновник наукової педагогіки К.Д. Ушинський стверджував, що людина стає особистістю не тільки від вищевказаних факторів, але і в результаті власної діяльності, в процесі якої людина змінює саму себе.

Що ж впливає на розвиток особистості сучасного українця? Загалом на цей процес може впливати багато чинників. Це і економіка, і політика, соціальна сфера, суспільні відносини тощо. На нашу думку, на теренах сучасності варто розглянути такі основні фактори впливу на розвиток особистості, як освіта, культура та здоровий спосіб життя.

Освіта була, є і буде одним із важливих факторів, що впливають на розвиток особистості. Давньогрецький вчений, філософ, логік Аристотель сказав: «Між людиною освіченою та неосвіченою така ж різниця, як між живою

та мертвою». Починаючи з першої ланки освіти - дошкільної і закінчуючи самоосвітою, система освіти формує особистість. Кожна країна відповідно до свого історичного розвитку, національних традицій, умов, перспектив формує свою систему освіти. Але час диктує своє. У сучасних умовах неможливо працювати по-старому. Змінилися запити суспільства, тому що змінилося й саме суспільство. В «Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні» зазначено: «...з огляду на це, діяльність всіх інститутів соціалізації мусить будуватися так, щоб сприяти розвитку особистості, як творця і проектувальника власного життя, гармонізації та гуманізації відносин між нею та довкіллям» [4]. Саме тому освітня реформа в Україні «здійняла вітер змін». Відбуваються процеси реформування та модернізації. Протягом останніх років в освіті взято курс на формування компетентної особистості [2]. А педагог повинен завжди відповідати викликам сучасності, шукати ефективні методи впливу на окрему особистість як одиницю суспільства.

На сучасному етапі всі освітні тенденції мають бути нерозривно пов'язані з поняттями «теорія поколінь» та «педагогіка розуміння», що безперечно впливатиме на розвиток особистості в цілому. Покоління - це група людей близького віку, що живуть в один період часу» [6]. Над теорією поколінь працювало багато науковців. Але американські вчені Ніл Хоув та Вільям Штраус науково обґрунтували її. Вчені дійшли висновку, що через певний період часу з'являється нове покоління, яке своєю поведінкою та цінностями відрізняються від попереднього.

Які ж цінності у сучасного покоління, яке називають «поколінням Z»? Це покоління людей цифрових технологій, життя яких наповнене рекламою, постійним потоком інформації. Це діти сучасного інтернету. Якщо потрібна якась інформація, то «загуглять» і знайдуть її за лічені секунди. Вони достатньо проінформовані, хоча практично не читають книг. Завдяки тому самому інтернету мають широке коло знайомств. «Зети» цінують свободу та особистий інтелектуальний простір, люблять проводити час в своє задоволення. До їхніх життєвих пріоритетів належать соціальна активність (волонтерство, соціальні

проекти тощо), збереження здоров'я. Так, «...одна третина 18-24 річних тепер обирають бути абсолютно тверезими, тобто не вживають алкоголь. А вживання наркотиків для розваги наразі на найнижчому рівні з 1965 року. Тільки 5% підлітків палять порівняно із 40% у 1990-х» [3]. Серед цього покоління чимало обдарованих дітей, лідерів. Вони захоплені наукою, мистецтвом, прагнуть отримати гарну освіту.

Але ж чому тоді виникають конфлікти поколінь? Як їх уникнути? «Для нового покоління потрібне особливе ставлення, яке не злякає, а зацікавить їх...»[3]. Це означає відкинути все застаріле, звернутися до прогресивних ідей та методик. Наразі актуальним є гуманістичний характер освітнього процесу й упровадження «педагогіки розуміння», де педагоги набувають стилю нового педагогічного мислення, максимально гнучкі в роботі з учнями. Про це говорили такі видатні педагоги як Ян Коменський, Йоганн Пестолоцці, Василь Сухомлинський, Шалва Амонашвілі та інші. Вони закликали проявляти повагу, розуміння до підростаючого покоління, ставитися до них з теплотою, розуміти і сприймати їх такими, якими вони є. І тоді в майбутньому зросте **ОСОБИСТІТЬ**, про що ми і говоримо. З цього робимо висновок: система освіти, складена відповідно до свого історичного розвитку, досвіду, національних традицій (а їх у нас в Україні багато) в поєднанні з педагогікою розуміння (навіть до представників субкультур) буде мати величезний вплив на розвиток особистості. На цьому повинна базуватися школа майбутнього.

Знову звернемося до «Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні». В ній говориться: «Зживається погляд на виховання як процес подолання негативних тенденцій в розвитку особистості та засіб перевиховання, сприйняття вихованця лише як об'єкта виховних впливів. На зміну йому приходить розуміння виховання як процесу залучення особистості до створеної людством системи цінностей, окультурення її життя....» [4]. Це означає, що величезним фактором розвитку особистості українця є залучення її до культурних цінностей. Зокрема, етнічної культури, яка виступає джерелом народної творчості. Вже консервативна і традиційна,

але в той же час красива і багата на Україні. В дитинстві - колискові, забавлянки, мирилки, дражнилки тощо, в дорослому житті - різні форми фольклорних традицій (обжинки, весільні обряди тощо) звичайно ж залишають свій слід в розвитку особистості українця.

Також наша Батьківщина багата на пам'ятники історії. Наприклад, Собор святої Софії та Києво -Печерська лавра, які є добре відомими у світі. Пам'ятник Т.Г.Шевченку в Каневі, острів Хортиця, вулички Одеси...Можна безкінечно продовжувати цей список, але очевидно одне: Україна - це чудова держава, міста якої насичені величавими монументами, від яких «мурашки бігають» не лише по тілу, а й у душі. А ще оригінальні художні твори живопису, графіки та скульптури, художні композиції з будь-яких матеріалів, твори декоративно-прикладного мистецтва, кіномистецтво, театральне мистецтво та діяльність видатних культурних діячів держави.

Наш народ нагромадив за свою багатовікову історії величезні духовні надбання. Це і пам'ятки трипільської та скіфської культури, спадщина княжої доби, українського бароко, творча та філософська спадщина Г.Сковороди, літературна спадщина корифеїв Т.Шевченка, І.Франка, композиторів, художників... Новітня історія української культури визначається діяльністю її творців і реформаторів О.Довженка, Леся Курбаса, Б.Лятошинського, П.Вірського, А.Авдієвського та багатьох інших талановитих майстрів. Хіба це все не може розвинути особистість, якщо вона цікавиться і вивчає культуру свого народу? Звичайно ж, може! І якщо мова йде про розвиток особистості в Україні, то залучення людини до національної культури виховає в ній не просто особистість, а національно свідому особистість, патріота своєї держави. Згодом особистість, вихована на українських традиціях, на любові до рідного краю, до культурних надбань своєї країни, забезпечить Україні гідне місце в цивілізованому світі.

Не зайве поговорити і про індивідуальну(внутрішню) культуру людини. Це хороша освіта і розвинений інтелект, висока моральність і шляхетність,

чуйність до людей, культура поведінки та мовлення, ставлення до навколишнього середовища тощо.

З культурою ми зустрічаємося завжди і всюди: коли із задоволенням сприймаємо твори мистецтва, куди йдемо до ЗВО, і навіть...до лікаря. Культура - це вища майстерність, висока кваліфікація. Це процес розвитку людських сил і здібностей, це світ людини, а значить самої особистості.

Ще одним важливим фактором розвитку особистості вважаємо здоровий спосіб життя самої особистості. Відомий французький філософ Рене Декарт сказав: «Слідкуйте за вашим тілом, якщо хочете, щоб ваш розум працював правильно». Притому, починаючи з перинатального періоду її розвитку, яка знаходиться в утробі матері та емоційно реагує як на негативні так і позитивні чинники. Хороші емоції у дитини будуть від колискової, ніжного голосу матері та батька, лагідної музики, звуків природи, чистого повітря. А негативні емоції будуть від нікотину, алкоголю, крику тощо. Це все являється чинником майбутнього розвитку особистості.

Здоровий спосіб життя має певні складові. Найважливіші з них – харчування (у тому числі споживання якісної, питної води, необхідної кількості вітамінів, мікроелементів, білків, жирів, вуглеводів тощо), побут (якість житла, умови відпочинку тощо), умови праці (безпека у фізичному та психічному аспекті), рухова активність (фізична культура і спорт, використання засобів різних систем оздоровлення тощо). Головне – потрібно правильно навчитися ставитися до свого фізичного «Я». У тій же «Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні» сказано: «Ціннісне ставлення до свого фізичного «Я» характеризує вміння Особистості позитивно оцінювати свою зовнішність, розвиток рухових здібностей, фізичну витривалість, здоровий спосіб життя...» [4]. Тобто, як кажуть: «В здоровому тілі - здоровий дух». Ми можемо перефразувати: «В здоровому тілі - здорова особистість». Тільки потрібно це правильно розуміти: здорова особистість може бути в інвалідному візку, але вести при цьому здоровий спосіб життя. Було б не зайвим тут зазначити і про інклюзію, як новий крок в освіті для надання

психологічної, педагогічної та соціальної допомоги людям з особливими потребами. Для усвідомлення здорового способу життя важливі поінформованість, наявність екологічних умов та бажання. А це все залежить від нас – бажання отримувати освіту, залучатися до культурних традицій, берегти природу, берегти одне одного. Керуватися Сократівським «Я знаю лише те, що нічого не знаю» і постійно вчитися, самовдосконалюватися. І тоді з впевненістю можна назвати себе ОСОБИСТІСТЮ.

Таким чином, на розвиток особистості в цілому може впливати безліч факторів. Це і генетика, і виховання, і соціум. Певним чином на розвиток особистості впливає політика, економіка, соціальна сфера тощо. А якщо розглядати це питання з позиції сучасності, то слід звернути увагу на інноваційні підходи до розвитку особистості. Це і нове прогресивне бачення освітянського підходу на Україні до навчання і виховання, що матиме величезний вплив на розвиток особистості. Це загалом розвиток культури в Україні. Це розвиток в українців ціннісного ставлення до свого фізичного «Я» і бажання весь час працювати над собою, самовдосконалюватися.

Використані інформаційні джерела:

1. Діти покоління z: які вони? – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zno.ua/news/diti-pokolinnya-z-yaki-voni.html>.
2. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ?– [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/>
3. Мірошнікова А. Як вчителям порозумітися з цифровим поколінням дітей. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://osvitoria.media/opinions/yak-vchytelyam-porozumitysia-z-tsyfrovym-pokolinnjam-ditej-porady-psyhologa/>
4. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-98601-04>.

5. Педагогіка розуміння. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https:// www.pedrada.com.ua/article/1613-pedagogka-rozumnyya-trenng-dlya-vihovatelyv](https://www.pedrada.com.ua/article/1613-pedagogka-rozumnyya-trenng-dlya-vihovatelyv).
6. Покоління z. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/F_Z
7. Процес розвитку особистості. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://studies.in.ua/ru/pedagogika-shpargalki/1408-proces-rozvitkuosobistost.html>
8. Розвиток особистості. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://psychologis.com.ua/razvitie_lichnosti.htm
9. Фактори, що впливають на формування особистості. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://stud.com.ua/61081/pedagogika/faktori_vplivayut_formuvannya_osobistosti

Анна Денисюк
студентка Факультету спеціальної
та інклюзивної освіти
НПУ імені М.П.Драгоманова
Науковий керівник:
Анжеліка Григорівна Ремньова
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та історії педагогіки

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНСЬКИХ ТА ЄВРЕЙСЬКИХ СІМ'ЯХ

У статті розкривається значення сімейних цінностей та родини для особистості, розглядаються особливості виховання дітей у єврейських та українських сім'ях.

***Ключові слова:** сім'я, цінності, сімейні цінності, виховання, єврейське виховання.*

Сім'я, сімейні цінності відіграють важливу роль у житті людини і країни. За часів Радянського Союзу говорили: «Сім'я – комірка суспільства». Не може бути міцної успішної держави без міцної сім'ї. Історія великих країн, відомих імперій підтверджує цю тезу. Чи то стародавній Рим або Греція, чи інші великі країни починали своє сходження до вершин слави, сили, величі спираючись на міцні сім'ї та працьовитих людей. Наша держава, як і наші сім'ї, переживають складні часи: проблеми на Сході, проблеми в економіці, проблеми в суспільній моралі. По даним статистики, в Україні розпадається близько 50-60% шлюбів, особливо щойно створених. Це змушує нас замислитись та шукати причини. З чого починається сім'я? Вона починається задовго до зустрічі молодих людей, у їхніх сім'ях, де вони виростають та виховуються. А от у кожній сім'ї, кожного народу принципи і погляди на виховання дітей різні.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що проблема сімейних цінностей є досить актуальною і активно досліджувалася як вітчизняними так і зарубіжними науковцями. Філософські основи цінностей розробляли вчені В.Андрущенко, О.Дробницький, М.Каган, М.Мамардашвілі, Л.Панченко та ін. Психологічний аспект сімейних цінностей досліджували І.Бех, Л.Божович, Л.Виготський, Г.Костюк, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн та ін. Українські науковці М.Боришевський, О.Вишневський, З.Равкін, Є.Скріннік, О.Сухомлинська та інші вивчали педагогічний аспект змісту та формування загальнолюдських і сімейних цінностей. Різноманітні аспекти проблеми сім'ї та сімейного виховання досліджували такі вітчизняні вчені як Т.Алексеєнко, І.Братусь, І.Даценко, А.Капська, Б.Ковбас, В.Короленко, О.Матвієнко, М.Стельмахович та інші. Проблему формування сімейних цінностей у єврейських сім'ях розглядали у своїх працях такі науковці як В.Вітренко, О.Геркєрова, А.Мелещенко, А.Розенталь, А.Феофанова. Разом з тим, ми вважаємо, що деякі аспекти виховання дітей в українських та єврейських сім'ях залишаються ще не достатньо вивченими.

Метою даної статті є виявлення спільних рис і особливостей у сімейному вихованні в українських та єврейських сім'ях, виокремлення

позитивних результатів історичного досвіду сімейного виховання, які доцільно застосовувати при підготовці молоді до життя в умовах сучасної України.

У нашому дослідженні ми розглядаємо сім'ю як соціально-психологічне утворення, члени якого пов'язані шлюбними або спорідненими відносинами, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю за виховання дітей. Сучасні дослідники доводять, що сім'я належить як до традиційних українських цінностей, так і до традиційних єврейських цінностей, які мають універсальний характер, акумулюють в собі багаж історичного соціального досвіду і є сталою основою національної культури та національного менталітету.

Сімейні цінності відносять до загальнолюдських гуманістичних цінностей, бо вони фіксують у собі норми та ідеали, які відображаються в багатовіковому досвіді людства. Сучасні сімейні цінності українського народу визначають як світоглядні уявлення і моральні установки, засновані на розуміння інституту сім'ї, відносин людей в сім'ї, відповідальної сімейної поведінки, які забезпечують культурне і демографічне відтворення українського суспільства [3].

Проаналізуємо одну з сімейних цінностей – турботу та піклування батьків про дітей. Для порівняння візьмемо єврейську та українську сім'ї. Чому саме єврейську? Тому що потужна сила та гармонія всередині єврейської сім'ї багато століть дивують оточуючих. І в наші дні, коли певні єврейські традиції забуто чи відкинуто, єврейська сім'я продовжує залишатись символом надійності, чистоти і вірності. Особливості виховання дітей у єврейських сім'ях пов'язані в першу чергу з релігійним світоглядом євреїв.

Роль батька в родині – забезпечувати сім'ю і як сказано в Вавилонському Талмуді: «Батько зобов'язаний зробити синові обрізання, вивчити його, навчити Тори, одружити і навчити якогось фаху». Роль матері полягає в тому, щоб виховувати дитину в дусі юдаїзму, проявляти турботу. Виховання дитини є дуже важливим, тому жінки повністю посвячують себе цій справі. Важливо

зазначити ще один момент. Батько має бути люблячим, але суворим. У Рамбама, у його законознавчій праці «Мішне Тора» сказано: «Всяка риса має свої позитивні і негативні сторони, окрім гніву, злоби. Тому людина мусить усіляко їх уникати: навіть на своїх дітей не можна сердитися, а якщо це необхідно, потрібно вдавати, що сердитий». У гніві людина здатна на все, може дуже кричати і говорити багато поганих слів та побажань, принижуючи свою дитину і приводячи в її життя прокляття своїми словами. Дитину слід дисциплінувати. Якщо вона не слухається і не реагує на пояснення та попередження, то її слід покарати. Робити це потрібно спокійно, а не у пориві гніву та ярості. Єврей не скаже своїй дитині: «Ти баран» чи якесь інше погане слово. Він скаже: «Ти такий розумний хлопець, як ти міг зробити таку дурницю?» [2]. Тут робиться акцент на самостійності, індивідуальності, потенціалі дитини.

З раннього дитинства батьки заохочують дитину до самостійності. Закладається поняття «я можу все сам», дітям дозволяють робити все самостійно з тих пір, як у них для цього з'являються фізичні можливості. Якщо дитина за щось взялась, скільки б їй не було років, батьки її підтримують і підбадьорюють. Звертається увага на дрібниці, будь то виріб або ж самостійно написаний твір, це все слугує приводом для похвали.

Вагомим двигуном розвитку особистості дитини є довіра. Єврейські батьки повністю довіряють своїй дитині і це стає поштовхом, щоб далі розвиватися. Можна подумати, що в цих сім'ях все дозволяється і у дітей повна свобода дій, проте є певні рамки. Це стосується поваги до старших, як приклад: за образу матері дитина може заробити навіть тілесне покарання. Виховання починається з самого себе. Діти повинні бачити позитивний приклад батьків, які виконують те, чому навчають їх [5].

Виховання дітей у євреїв базується на таких принципах:

- * Повага та любов між батьком і матір'ю.
- * Проведення багато часу із дітьми, спілкуючись та вислуховуючи їх.
- * Привчання з дитинства до праці та порядку.

- * Виховання хлопчика як майбутнього чоловіка, батька, глави сім'ї.
- * Виховання дівчинки як майбутньої дружини, матері, берегині сім'ї.
- * Релігійне виховання.

Системність єврейського релігійно-морального виховання підсилюється тісними зв'язками школи, сім'ї та громадськості. Принципи виховання, закладені у єврейських родинах, закріплюються у процесі виховної діяльності школи.

Особливості виховання дітей в українській родині пов'язані з традиційними сімейними цінностями, які формувались протягом століть і спирались на такі ідеали:

- * сім'ї, як першооснови життя людини;
- * праці, як джерела забезпечення достатку родини, її повноцінного існування та благополуччя;
- * духовності, моральності, гуманності у вихованні дітей;
- * громадянства, як відчуття належності до рідної землі, держави, роду і відповідальності за їх збереження.

Один із відомих науковців та педагогів, дослідник української етнопедагогіки і традицій родинного виховання М.Г. Стельмахович зазначив, що «Серед усіх геніальних винаходів людства одне з провідних місць посідає сім'я, родина»[4, с.3]

Але погляди сучасної молоді на шлюб та сім'ю, на виховання дітей в українських сім'ях відчутніше переживають зміни, пов'язані з трансформацією соціально-політичних, економічних та культурних умов українського суспільства. Що ж можна відмітити про виховання дітей у сучасних українських сім'ях? На жаль, все не так добре як у євреїв, у багатьох сім'ях релігійне виховання відсутнє. Батьки повністю занурені у свою роботу, бізнес, власні інтереси, інтернет тощо. На сім'ю, на спілкування, на виховання дітей не вистачає часу. Діти живуть самі по собі. Часто трапляються неповага між чоловіком і дружиною, сварки, лайка, скандали, грубість та приниження. Мало надається уваги та сил, щоб привчити дитину до праці, самостійності,

відповідальності. Хто вчить свого сина поважати свою дружину, бути чоловіком? Хто вчить свою дочку поважати свого чоловіка, бути дружиною, берегинею? Звісно, не у всіх сім'ях суцільні проблеми. Ми цінуємо традиції нашого народу та маємо власні звичаї і передаємо їх своїм дітям.

В наш час з'являються праці відомих українських психологів та педагогів з порадами щодо сімейного виховання. Так у програмі для учнів 1-12-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України «Основні орієнтири виховання», автором якої є І.Д. Бех, передбачено формування в учнівської молоді ціннісного ставлення до сім'ї та родини, висвітлені основні принципи сучасного сімейного виховання.

Підведемо підсумки. Ставлення до сімейних цінностей, до виховання дітей в українських та єврейських сім'ях мають багато спільного. Але для євреїв діти на першому місці, і тому вони намагаються приділяти якомога більше часу для живого спілкування з ними. Українським батькам є чому повчитися у них. Ми не ідеальні, проте ми намагаємося робити все для своїх дітей, щоб забезпечити їм найкраще майбутнє, і тому потрібно вивчати та зберігати традиції українського сімейного виховання, а також використовувати досвід представників інших національностей.

Використані інформаційні джерела:

1. Бех І.Д. Особистість народжується у сім'ї: / І.Д. Бех // Початкова школа – 1994. – №2. – С.8-10.
2. Еврейские мамы: 10 правил воспитания, благодаря которым дети становятся гениями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://promum.com.ua/vospitanie/evreyskie-mamyi-10-pravil-vospitaniya-blagodarya-kotoryim-deti-stanovyatsya-geniyami/>.
3. Пшеславська С.О. Зміст та структура феномену «сімейні цінності» / С.О. Пшеславська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогічні науки. – Випуск 51. – 2017. – С.102-107

4. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка. Навч. посібник. – К. : ІСДО, 1996. – 284 с.
5. Феофанова А. Виховання по-юдейському // Дзеркало тижня. – 2002. – №19. – С.2.

Вікторія Пронько
 студентка Факультету
 педагогіки і психології
 НПУ імені М.П.Драгоманова
 Науковий керівник:
 Анжеліка Григорівна Ремньова
 кандидат педагогічних наук, старший викладач
 кафедри теорії та історії педагогіки

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЩОДО ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядаються педагогічні умови та вікові особливості, що впливають на ефективність процесу формування толерантності у молодших школярів.

Ключові слова: толерантність, особистість, молодший школяр, навчально-виховний процес, вікові особливості, ігрова діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблемою сьогодення стає поширення в дитячому середовищі недобррозичливості, байдужості, жорстокості, агресії. Складності виникають навіть на рівні формування елементарної культури поведінки та спілкування, вміння подати себе як інтелігентно-освічену та культурно-розвинену людину. Завдання освіти тісно пов'язані з розвитком суспільства, тому пошук ефективних механізмів виховання дітей невинно продовжується. На даному етапі існування людства виховання підростаючого покоління в дусі толерантності може сприяти подоланню цієї кризи та надасть змогу вирішити цілий ряд педагогічних завдань, а саме: прискорити процес успішної соціалізації особистості;

сформувати такі позитивні якості, як самостійність, відповідальність, соціальна активність, творчий підхід до вирішення проблем, виховання шанобливого ставлення до іншої особистості та інших культур, цінностей, віри тощо. Початкова школа відіграє особливу роль у розвитку особистості школяра і через цілеспрямоване виховання та самовиховання на основі високих моральних цінностей повинна сприяти формуванню толерантних установок, звичок, світогляду. Результативність виховного процесу залежить і від врахування вікових особливостей молодшого шкільного віку, оскільки даній віковій категорії характерне більш легке засвоєння правильних установок на дружбу, співпрацю, взаємоповагу тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні існує значна кількість наукових праць, присвячених дослідженню виховання толерантності. Зокрема, розробкою методичних рекомендацій з формування толерантності в учнівської молоді займаються вчені О. Асмолов, О. Грива, А. Погодіна, А.Ремньова, І.Солдатова та інші. На необхідності виховання учнівської молоді в дусі толерантності наголошує вчений І. Бех. Науковці Я. Бережна, С.Кубіцький виокремлюють показники та чинники сформованості толерантності у дітей молодшого шкільного віку. На важливість врахування вікових особливостей при формуванні толерантних установок у молодшого школяра звернено увагу у роботі дослідниці Л. Артемової; головні психологічні механізми впливу гри на дитину у формуванні толерантної поведінки виокремила науковець А. Осипова.

І хоча окреслено значимість цього процесу в загальній системі виховання і теоретично толерантність розглянуто в різних ракурсах, однак деякі важливі аспекти й досі залишаються поза увагою вчених, а практичний досвід вихователів та педагогів потребує детального вивчення, узагальнення і відображення в конкретних навчальних програмах і методиках.

Мета статті полягає в тому, щоб визначити педагогічні умови та розкрити особливості, врахування яких впливає на ефективність формування толерантної поведінки у молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес формування будь-яких позитивних якостей, в тому числі толерантності, є дуже складним, тривалим, суперечливим. А найбільшим ускладненням при цьому є віддалення його результатів у часі та залежність від багатьох факторів. Ми вважаємо, що дослідники Я.В.Бережна та С.О.Кубіцький найбільш розгорнуто виокремлюють чинники, що впливають на формування толерантності молодшого школяра:

- сім'я з усіма сформованими в ній традиціями, звичками, міжособистісними відносинами, стереотипами і забобонами;
- учитель початкових класів, його особистісні та професійні якості;
- шкільний мікросоціум з його освітніми та виховними цінностями;
- спільна суспільно значуща діяльність;
- моральний мікроклімат у класі;
- фізкультурно-спортивні заходи (екскурсії, походи, ігри, свята);
- шкільні традиції;
- суспільство однолітків;
- потреба у спілкуванні;
- тип темпераменту [2, с.8].

Значна роль у психічному розвитку дитини на цьому етапі належить наслідуванню. І оскільки найпривабливішим і авторитетним зразком для школяра в цей період є вчитель, тому він повинен докласти якомога більше зусиль, щоб пояснити учням, що таке толерантність, допомогти їм усвідомити, що толерантність є необхідною умовою співпраці та позитивного мікроклімату у класному колективі.

Однак, щоб виховувати інших в дусі толерантності, необхідно бути толерантним самому. До головних складових професійної компетентності вчителя, що впливають на виховання толерантності молодших школярів можна віднести: безпосередньо професійні знання про толерантність, педагогічні уміння, педагогічну позицію, психологічні особливості особистості вчителя, які слугуватимуть взірцем учням в процесі виховання та закріплення толерантної поведінки. Саме толерантний педагог усвідомлює, що від нього залежить

наскільки буде згуртованим колектив, якими будуть норми і форми спілкування, які заходи сприятимуть розвитку діалогу й мирному вирішенню конфліктів; як необхідно заохотити творчі підходи до вирішення проблем; створити умови до спільної конструктивної активності учасників освітнього процесу. Такий педагог не буде підтримувати агресивну поведінку або сприяти загостренню суперництва; він сприятиме залученню учнів і батьків до прийняття рішень і розробок програм спільної діяльності; намагатиметься вчити критично мислити і цінувати позиції інших; чітко формулювати власну позицію у спірних питаннях; цінує культурну різноманітність і всіма силами намагається створити умови для визнання культурних відмінностей і їх проявів у житті.

Нами було виявлено, що для посилення ефективності формування толерантних установок у молодших школярів необхідно дотримуватися наступних педагогічних умов:

1) актуалізація мотиваційної готовності всіх суб'єктів процесу виховання толерантності до усвідомлення толерантності як цінності на основі розуміння відмінності іншої людини від себе самого;

2) створення атмосфери сприяння самореалізації і саморозвитку кожної дитини, розкриття її інтересів та можливостей на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії вихованців та педагогів в навчальному процесі;

3) організаційно-методична підготовка вчителів початкової школи до організації толерантного освітнього середовища;

4) використання ігрових методів у процесі навчання та в позаурочній діяльності молодших школярів з метою виховання у них толерантності як якості особистості.

Безперечно, що роль вчителя початкових класів у створенні таких педагогічних умов є вирішальною. Саме вчитель розуміє, що толерантність може і повинна бути результатом цілеспрямованого виховання, а також те, що толерантність виявляється на двох рівнях: на рівні усвідомлення у вигляді стосунків особистості з соціумом та на рівні поведінки особи [4, с.42].

Важливим фактором, що сприяє формуванню толерантної поведінки молодших школярів є знання та врахування вчителем основних вікових особливостей даного періоду. Згідно з віковою періодизацією, прийнятою українськими психологами і педагогами, межі життя дитини від шести до одинадцяти років називаються молодшим шкільним віком [5, с. 116]. Вступ дитини до школи в цей період вносить в її життя суттєві зміни, пов'язані з діяльністю, спілкуванням, стосунками з іншими людьми, способом життя, статусом молодшого школяра, що виявляється в його внутрішній позиції.

Проте, порівняно з дошкільниками, молодшим школярам характерна більша здатність адаптації до умов шкільного життя. Слід зауважити, що зовнішній вигляд дитини молодшого шкільного віку не співпадає з її внутрішнім станом, оскільки у порівнянні з дитиною дошкільного віку вона все частіше обмірковує свої дії, намагається приховати свої переживання, сумніви, справжні почуття. В цей період у молодших школярів проявляються нові відчуття: переживання нового і радість від цього, здивування, сумнів, усвідомлення своїх почуттів, вони стають більш емоційно вразливі; поступово вчаться керувати увагою, пам'яттю, мисленням; йде активне формування внутрішньої позиції та ставлення до себе. А педагог при цьому повинен їм допомогти усвідомити свої психічні процеси, щоб навчити коригувати власну поведінку відповідно до загальноприйнятих норм і правил.

Провідним видом діяльності для дітей цього віку стає навчальна. Однак не слід забувати, що у молодшому шкільному віці продовжує виявлятися властива дошкільникам потреба в активній ігровій діяльності. А оскільки вона є природним видом активності для молодших школярів, тому серед різноманітних форм і методів виховання толерантності важливе місце слід відвести саме ігровій діяльності. З її допомогою школярі не тільки відображають реальне життя, а й перебудовують його.

Сучасна дидактика, звертаючись до ігрових форм навчання, вбачає в них можливість ефективної взаємодії педагога і учнів. В іграх розпочинається невимушене спілкування дитини з колективом класу, взаєморозуміння між

учителем і учнем, дитина розвивається і вчиться розрізняти добре і погане, прекрасне і потворне. Тематика і зміст більшості ігор мають моральну спрямованість, що виявляється в орієнтації на дружбу, чуйність, доброту, толерантність, чесність, сміливість, комунікабельність.

Гра є різновидом комунікативної взаємодії дітей, для якої характерна потреба в співпраці та визнанні гідності партнера, що, в свою чергу, активує процес самопізнання й самооцінки, а також і оцінку партнера. По суті, саме гра надає можливість дитині уявити себе на місці товаришів, сприяє кращому розумінню оточуючих та своїх почуттів. А програвання ролей дає можливість дитині побачити і оцінити різні моделі поведінки.

Важливим є і те, що з допомогою гри школярам легше виказувати власні почуття, емоції, вирішувати внутрішні конфлікти, набувати життєвого досвіду спілкування та взаємодії з однолітками, що є необхідним у формуванні навичок толерантної поведінки. Систематичне використання в навчально-виховному процесі елементів гри надає педагогу можливість переносити знання на практику в доступній для сприйняття молодшими школярами формі, що сприятиме привчанням їх до вияву толерантності у взаєминах, активності в міжособистісній взаємодії, спілкуванні з оточуючими тощо. В ігровій ситуації учень наслідує риси, почуття іншої людини. При цьому власні переживання, які заважають дитині у житті, відсуваються на другий план і до певного часу не виявляються у поведінці дитини. Переживання дитиною почуттів ігрового образу дозволяє йому змінити свою позицію у ставленні до емоційних станів однолітків, а це, в свою чергу, допомагає змінити ставлення вихованця до себе і формувати толерантне ставлення до ровесників. Таким чином, в умовах ігрової ситуації молодший школяр має можливість моделювати систему соціальних взаємин і вміння орієнтуватися в різних ситуаціях. Дитина робить перші спроби оцінити свою дію з точки зору її результату та майбутніх наслідків. В умовах гри відбувається поступове подолання особистісного егоцентризму, завдяки чому розвивається самосвідомість дитини, що допомагає їй набувати досвід вирішення проблемних ситуацій, налагодження взаємин через усвідомлення

своїх внутрішніх почуттів і емоцій. Завдяки ігровим ситуаціям відбувається поетапне засвоєння і відпрацювання навичок толерантної поведінки.

Дослідниця Л.В. Артемова вважає, що при підпорядкуванні ігровим правилам створюються умови для формування толерантності, розвитку самосприйняття, самооцінки, самоповаги молодших школярів [1, с.11-13].

Важливо виділити головні психологічні механізми впливу гри на дитину, які формують толерантну поведінку:

- моделювання системи соціальних зв'язків на основі особистісно-діяльнісного підходу;
- зміна позиції дитини стосовно себе, усвідомлення власного «Я»;
- формування реальних стосунків як рівноправних, партнерських;
- організація в грі нових, більш адекватних способів орієнтації дитини в проблемних ситуаціях;
- формування здатності дитини до вільної регуляції діяльності на основі підкорення поведінки системі певних правил [6, с.128]

Тож, з метою формування таких особистісних якостей молодшого школяра вчитель не повинен нехтувати використанням в освітньому процесі елементів ігрової діяльності, оскільки саме в ній закладені ті колосальні виховні резерви, великі педагогічні можливості для виховання толерантності в учнів початкової школи.

Висновки. В сучасних умовах серед цінних пріоритетів освітнього процесу особливе місце посідає виховання толерантного підростаючого покоління, що є певним гарантом взаємопорозуміння і миру в суспільстві. Виховання толерантності у молодших школярів потребує включення у виховний процес умов, адекватних їх віковим та індивідуальним особливостям. А оскільки гра – природній необхідний спосіб життєдіяльності у віці молодшого школяра, то при формуванні толерантних установок учнів саме вона може стати тим важливим інструментом для вчителя початкових класів. Тому вважаємо, що педагогу початкової школи в навчально-виховному процесі необхідно систематично використовувати елементи ігрової діяльності, що сприятиме

привчання учнів до вияву толерантності у взаєминах, активності в міжособистісній взаємодії, спілкуванні з оточуючими тощо.

Використані інформаційні джерела:

1. Артемова Л. В. Театр і гра / Л.В. Артемова. – К.: «Томіріс», 2002. – 291с.
2. Бережна Я.В. Показники та критерії толерантності у дітей молодшого шкільного віку / Я.В. Бережна, С.О. Кубіцький // Вісник Національного Університету оборони України: збірник наукових праць. – 2013. – №4(35). – 7-10 с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2кн. Кн.1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: / І.Д. Бех. – К.: «Либідь», 2003. – 280 с.
4. Ремньова А.Г. Сутність та характеристика толерантності в контексті сучасних проблем педагогіки / А.Г.Ремньова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : зб. наук. праць / [Ред. кол. Н.В.Гузій (відповідальний редактор) та ін.]. – Вип. 11 (21). – К. : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010. – С. 41-45. – (Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики).
5. Скрипниченко О.В. Вікова та педагогічна психологія: Навчальний посібник / О.В. Скрипниченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – 2-ге вид. – К.: «Каравела», 2012. – 400 с.
6. Осипова А.А. Общая психокоррекция: Учебное пособие для студентов вузов / А.А. Осипова. – М.: ТЦ «Сфера», 2004. – 126-149 с.

Анна Мокроусова
студентка Факультету
спеціальної та інклюзивної освіти
НПУ імені М.П.Драгоманова
Науковий керівник:
Анжеліка Григорівна Ремньова
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та історії педагогіки

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті розглянуто питання формування професійних компетенцій педагога за допомогою волонтерської діяльності, проаналізовано популярність волонтерства серед студентів факультету спеціальної та інклюзивної освіти в НПУ імені М.П. Драгоманова та досліджено вплив волонтерства на формування особистості майбутнього педагога.

Ключові слова: волонтерство, професійні компетенції педагога, волонтерська діяльність студентів.

Останні декілька років в Україні активно розвивається волонтерський рух, основною рушійною силою якого є молодь, а особливо - студентство. Варто зазначити велику кількість волонтерських проектів в освітній сфері.

Проаналізувавши наукову літературу з проблеми волонтерства в сучасній Україні було виявлено, що більшість робіт присвячено формуванню професійної компетенції соціальних педагогів та розвитку особистісних рис в процесі волонтерської діяльності студентів.

У наукових працях І. Зверєвої, Г. Лактіонової, С. Савченка, С. Харченка розкрита роль волонтерства як складової соціально-педагогічного розвитку студентів. Л. Іванова, І. Блясова розглядали волонтерську діяльність як засіб впливу на формування особистості педагога. Вітчизняні дослідники зарубіжного волонтерського досвіду Ж. Атаянц, А. Морів, Н. Черепанов

довели, що волонтерська діяльність сприяє розвитку ціннісно значущої позиції особистості, формуванню організаційних, управлінських, комунікативних здібностей, розширенню професійного досвіду. Вчені Л. Нікітіна, І. Нікітіна, С. Тетерський, І. Фрішман, М. Шакурова вивчали волонтерство в педагогічному аспекті, що дозволило їм розглядати цей процес (саме з позиції соціального виховання) як цілеспрямовану діяльність по створенню спеціальних умов для формування ціннісних орієнтацій, розвитку соціального досвіду і вирішення вікових завдань її учасників. Важливою є не тільки включеність людини в діяльність, а й ціннісний аспект цієї діяльності, що сприяє як розвитку нових якостей особистості, так і створенню ґрунту для розвитку професійних компетенцій на базі актуальних цінностей, що в повній мірі відповідає основним цілям волонтерства.

Актуальність. Волонтерство в Україні вважається унікальним явищем, яке розквітло з новими силами під час Революції Гідності. Проте більшість досліджень про вплив волонтерства на розвиток професійних і особистісних якостей студентів були проведені до Революції Гідності і на даний час втратили свою актуальність. Тому дана тема вимагає повторного вивчення та врахування нових соціально-економічних умов в Україні.

Мета. Дослідити популярність волонтерства серед студентства та його вплив на розвиток професійних особистісних якостей студентів-педагогів.

Завдання:

- Аналіз існуючої наукової літератури
- Проведення анкетування серед студентів-педагогів
- Аналіз результатів анкетування

Незабаром мине 15 років з офіційного визнання волонтерства в Україні як одного з видів діяльності, форми соціальної допомоги. Символічне «кришталеве» весілля давньої народної традиції суспільної праці демонструє нам результат своєї довгострокової роботи. Волонтерство пронизало безліч сфер суспільства, а особливо важливою його частиною є професіоналізація або особистісне становлення спеціаліста, про яке далі піде мова.

У процесі підготовки майбутніх педагогів волонтерська діяльність може виступати як один з шляхів реалізації підходу, який передбачає високу компетенцію спеціаліста.

Зміст професійної підготовки майбутніх фахівців в рамках функціонуючого навчального плану включає навчальні дисципліни, які вирішують конкретні цілі та завдання, поступово формуючи у студентів академічні, загальнокультурні й професійні компетенції. Але, як показує досвід, теоретичне навчання в поєднанні з нетривалою практикою не дає оптимальних результатів, очікуваних від випускників вищих навчальних закладів.

Волонтерство гармонійно доповнює існуючу систему практичного навчання студентів, виступає способом їх самовизначення, процесом накопичення соціального професійного досвіду, можливістю формування професійної компетентності.

Волонтерство - це неприбуткова, безкорислива, добровільна, соціально спрямована діяльність, яка здійснюється приватними особами (волонтерами) або відповідними організаціями [4, с.124].

Крім того, в усьому світі молодіжне волонтерство традиційно розглядається як певний «щабель» підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Освіта, яка орієнтована виключно на передачу знань, втратила свою актуальність. Сучасна система освіти спрямована (орієнтована) на формування у випускника певних професійних навичок та вмінь. Так, А.Б. Звездова, В.Г. Орешкін вказують на те, що сучасні вимоги до випускника складаються під впливом ситуації на ринку праці й таких процесів, як прискорення темпів розвитку суспільства, інформатизації середовища, дроблення виробничих функцій на ряд завдань і видів діяльності [1].

Результатом професійної підготовки є відповідні компетентності, що включають в себе комплекс навичок соціальної поведінки й певних якостей, таких як: здатність працювати в групі, ініціативність, соціальна активність,

інноваційність, мобільність, гнучкість, вміння приймати рішення і відповідати за свої дії та їх наслідки.

В системі підготовки педагогів дані тенденції проявляються в повній мірі. Адже останнім часом з'явився інтерес до особистості професіонала: його особливостей, якостей і властивостей, його готовності до діяльності та постійного розвитку.

Безперечно, що ефективність й результативність роботи педагога безпосередньо залежить від особистісних якостей фахівця. Від сучасного педагога вимагається система готовностей та здібностей комплексного вивчення і вирішення різних проблем, активна громадянська і соціальна позиція. А.І. Саннікова, К.Е. Безукладников зазначають, що професійні компетенції майбутнього педагога - це особистісні новоутворення, сформовані дисциплінами предметного і психолого-педагогічного блоку в процесі педагогічної освіти, що охоплюють, як когнітивні й поведінкові аспекти, так й довготривалу готовність до професійної діяльності педагога як інтегративну властивість особистості [5]. Цілісний освітній процес у вищому навчальному закладі спрямований на формування професійної компетентності майбутніх педагогів, а тому знання про сутність, принципи, засоби, завдання та методи педагогічної діяльності студенти отримують в процесі освоєння різних навчальних дисциплін.

Професійна компетентність педагога - це цілісне особистісне новоутворення, що є системою професійно обумовлених особистісних якостей фахівця, науково-теоретичних знань, професійних умінь і навичок, досвіду вирішення конкретних професійних завдань у соціально-педагогічній діяльності. Специфіка професійної компетентності полягає в тому, що вона пов'язує всі функціональні компоненти професійної діяльності фахівця в єдину систему, переводить всі види діяльності в практичну площину, втілює в реальну діяльність встановлені відносини, максимально сприяє вирішенню завдань різного рівня. Формування професійної компетентності майбутніх

педагогів в освітньому процесі вищого закладу освіти за допомогою волонтерської діяльності буде ефективним, якщо:

- волонтерська діяльність стане органічною, педагогічно доцільно організованою складовою позанавчальної виховної роботи зі студентами;
- організація волонтерської діяльності матиме в основі навчальний, діагностичний, процесуальний й рефлексивний компоненти;
- майбутні педагоги будуть включені в волонтерську діяльність з першого курсу на основі принципу добровільності;
- взаємодія майбутніх педагогів з викладачами буде розвиватися за схемою «управління - співуправління - самоврядування».

Напрями волонтерської діяльності:

1. Соціально-педагогічна профілактика відхилень у поведінці неповнолітніх і молоді.

2. Соціальна допомога літнім людям та людям з інвалідністю.

3. Консультативна допомога та інформаційна підтримка організації волонтерського руху школярів.

4. Виховання соціальної відповідальності у дітей і підлітків.

Останнім часом волонтерство стає одним з головних напрямків діяльності в роботі молодіжних об'єднань й студентського самоврядування, громадських організацій. В даний час зростає кількість залучених на добровольчу роботу студентів. Таким чином, соціальний феномен студентського волонтерства набуває сьогодні все більшого масштабу в суспільному житті країни.

У структурі педагогічних ВНЗ можна розташувати рух студентів-добровольців як один з підрозділів студентських об'єднань.

А конкретними завданнями студентського волонтерства є: формування ціннісних ставлень до волонтерської діяльності, посилення командного духу, згуртування колективу, створення моделі суспільного об'єднання, виховання активної соціальної та громадянської позиції, розвиток студентського самоврядування.

Виходячи із завдань студентського волонтерства, можна виділити його функції:

Виховна функція - участь в добровольчих проектах вимагає від студента відповідальності та прояву таких якостей як: товариство, доброта, чесність, порядність, шляхетність, самовідданість і інші;

Освітня функція - студент не отримує коштів за свою працю, але його винагорода полягає в тому досвіді, який він набуває за період волонтерської діяльності. Залежно від соціальних проектів, які доброволець обирає для себе самостійно, він отримує різну та багатогранну практику, включаючи навички та вміння, необхідні для виконання тієї чи іншої роботи;

Функція соціалізації - студенти стикаються з різними соціальними проблемами, переймаючи соціальні зразки поведінки старших колег тощо, проходять школу життя за допомогою добровольчої діяльності.

Педагогічний потенціал добровольчої діяльності не тільки дозволяє активізувати внутрішні механізми формування людини як гармонійно розвиненої і соціально відповідальної особистості за рахунок апелювання до моральних початків самосвідомості на основі добровільності [3] та соціалізації молоді, а й розкривається в властивих їй педагогічних функціях, таких як: соціальної компетентності, ідентифікаційна, інтегруюча, особистісно-розвиваюча, ціннісно-сміслова, професійно-трудова, інноваційно-ініціативна, самосвідомості, громадянського виховання, гуманістична і духовно-моральна [2].

Студентська волонтерська діяльність – це, в першу чергу, шлях до оплачуваної роботи, бо вона надає можливість студенту зарекомендувати й проявити себе з кращого боку, розвинути компетенції в різних сферах діяльності, випробувати свої вміння, визначитися з вибором життєвого шляху та своєю майбутньою професійною кар'єрою.

Нами було проведено анкетування серед студентів факультету спеціальної та інклюзивної освіти в НПУ імені М.П. Драгоманова. Анкета мала

на меті зібрати інформацію про ставлення студентства до волонтерства та його вплив на студентство.

Анкетування пройшли 180 студентів віком від 16 до 25 років, серед яких 24,6% - не займались волонтерством, 19% - мають одноразовий досвід, 31,3% - іноді займаються волонтерством, 17,9 % - регулярно займаються волонтерством, 7,2 % працюють в громадських організаціях. Серед опитуваних 44,7% вперше отримали досвід волонтерства саме в університеті, а 30,7% ще під час навчання в школі.

43 % опитуваних надають перевагу сприянню проведення заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів; 32,4% - проведенню заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання; 21,2% - надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних осіб, що потребують соціальної реабілітації.

Як результат своєї волонтерської діяльності 56,4% опитуваних зазначили, що вони покращили свої комунікативні навички, 46,4% стали відповідальніші, 43,6% - стали краще розуміти життєві та соціальні ситуації, у 42,5% сформувалась психологічна готовність до практичної роботи, 69% отримали унікальний досвід роботи.

Підсумовуючи результати теоретичного аналізу та опитування студентів можна зробити висновок, що волонтерство дозволяє студентам розвинути свої особистісні професійні навички, підготуватися до початку професійної діяльності та отримати унікальний досвід роботи зі своєї спеціальності, який не передбачається навчальною програмою. 135 зі 180 опитаних студентів хоча б один раз були волонтерами, що свідчить про високу популярність благодійної діяльності. В перспективі свого розвитку, волонтерство може стати вагомою

складовою громадянського виховання студентів факультету спеціальної та інклюзивної освіти.

Використані інформаційні джерела:

1. Блясова І.Ю. Вплив добровольчої діяльності на формування професійної компетентності майбутніх педагогів / І.Ю. Блясова. // Збірники конференцій НДЦ Соціосфера.- 2014. - № 29. – С. 75.
2. Жуйкова Т. П., Батандаева Т. А. Волонтерський рух як засіб морального становлення майбутніх педагогів / Т.П. Жуйкова. // Молодий вчений. - 2015. - №24. - С. 367-368.
3. Іванова Л.К. Добровольча діяльність як засіб виховання майбутніх соціальних працівників і педагогів / Л.К.Іванова. // Теорія і практика розвитку якості освіти в умовах школи та педагогічного навчального закладу: збірник наукових праць; під ред. Т.І. Шалаєвої. - Новокузнецьк: Вид-во КузГПА, 2004. С. 89-91.
4. Лях Т. Л. Волонтерство // Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. І. Д. Зверєвої. – Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. – С. 124–128.
5. Санникова А. І., Безукладников К. Е. Формування компетенцій в процесі професійної підготовки працівників сфери соціально-педагогічної діяльності // Педагогічна освіта і наука. - 2012. - № 6. - С. 65-69.

Оксана Заречук
студентка Факультету спеціальної
та інклюзивної освіти
НПУ імені М.П. Драгоманова
Науковий керівник:
Тетяна Григорівна Будняк
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки

ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ПІДЛІТКІВ ЗІ СХИЛЬНІСТЮ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Висвітлення проблеми психологічного захисту в підлітків, схильних до девіантної поведінки. Варіативність педагогічної профілактики поведінкових девіацій. Актуальність такого явища як девіантність поведінки серед підлітків.

Ключові слова: *девіантна поведінка, психолого-педагогічна профілактика, педагогічно-соціальна профілактика, підлітковий вік, психологічний захист.*

Кожна людина з педагогічною освітою повинна бути обізнана в фундаментальних основах психології, бо саме це дає змогу розібратися в сутності дій, вчинків дитини, передбачити наслідки власних методів і слів. Той, хто називає себе педагогом має вміти бачити те, що відбувається з вихованцем, через що і чому це відбувається, розуміти психологічні зв'язки передумов і наслідків і найважливіше – вміти чути не те, що дитина каже, а те, що вона дійсно хоче сказати. Без психології в педагогічній сфері працювати гідно неможливо.

Великий відсоток студентів педагогічних ЗВО надто ідеалізують ту сферу діяльності, в якій будуть працювати, не до кінця розуміючи, що на їх шляху будуть не тільки ті, з ким буде легко і як нагороду вони отримуватимуть віддану дитячу посмішку у відповідь, але й ті, які потребують на більшу кількість зусиль, на витрату часу, іноді не робочого, а власного, нервів і

психічних ресурсів самого педагога. Всі ці фактори не повинні змусити відмовитись від своєї справи, але лише розібратися більш детально. Саме цьому була обрана така тема як психологічний захист підлітків зі схильністю до девіантної поведінки, бо така категорія дітей зростає за чисельністю через соціально-економічну ситуацію в країні, а адаптивні механізми має кожна людина, тож треба розрізняти їх і розуміти що могло призвести до цього і як з цим працювати.

Актуальність цього питання буде високою протягом того часу, як буде існувати соціум, несприятливі умови розвитку дитини, поняття важкої психологічної травми та підлітковий вік. Адже саме в цьому періоді життя психологічний захист набуває гострішого і агресивнішого, а тому руйнівного для психіки та життя дитини, прояву. Бажаючи знайти місце в соціумі та адаптуватись під його вимоги, підліток у важкій життєвій ситуації може зовсім втратити здорові шляхи взаємодії людини з соціумом. Перед педагогом постає завдання – забезпечити профілактичні заходи задля попередження поведінкових девіацій.

Соціально-педагогічна профілактика – це система заходів соціального виховання, спрямованих на створення оптимальної соціальної ситуації розвитку дітей і підлітків, що сприяють прояву різних видів його активності. Питання соціально-педагогічної профілактики вивчалися такими видатними педагогами, як А. Макаренко [1], С. Шацький та інші. У своїй дослідно-експериментальній роботі вони заклали та розвинули основні принципи, методи та зміст соціально-педагогічної та корекційної роботи з важковиховуваними дітьми та підлітками, де найважливішим чинником виховної та корекційно-реабілітаційної роботи виступає створене й організоване педагогом виховне середовище.

Соціально-педагогічна профілактика направлена на зміну різних зовнішніх і внутрішніх факторів та умов соціального виховання або перебудову їх взаємодії. Даний вид профілактики передбачає спрямування соціальним педагогом діяльності на формування позитивного виховного впливу мікросоціуму дитини (педагоги, батьки, родина, група однолітків), на зміну

характеру їх відносин, впливу на дитину; на уявлення підлітка про оточення і взаємини з ними; сприяння зміні позиції підлітка у відносинах з соціумом (сприяння, протидія, бездіяльність).

Педагогічна профілактика – це система попереджувальних заходів, пов'язаних з усуненням зовнішніх причин, чинників та умов, що викликають ті чи інші недоліки (відхилення) у розвитку особистості. Вона здійснюється на фоні загальної гуманізації педагогічного процесу, причому успішність системи пов'язана, перш за все, з усіма суб'єктами педагогічного процесу [2].

Р. Овчарова, обґрунтовуючи модель комплексної психолого-педагогічної реабілітації підлітків, розкриває найважливіші елементи гуманізації педагогічного процесу: переорієнтація критеріїв результативності цілісного педагогічного процесу; створення психолого-педагогічних і валеологічних умов гуманізації педагогічного процесу; реалізація різнорівневої моделі змісту освітньої діяльності; освоєння особистісно-орієнтованої моделі взаємодії з дітьми, підлітками; раціональна організація педагогічного процесу; впровадження методів загальної ранньої профілактики; аналіз цілісного педагогічного процесу з позицій гуманізації. Але, окресливши те, що в змозі зробити педагоги, окремо все ж таки розглянемо таку річ, як психологічний захист підлітків, схильних до девіантної поведінки.

З точки зору таких авторів як Р. Грановська, Е. Романова та Л. Гребінників [3] психологічний захист – це нормальне, повсякденне явище психіки людини, що допомагає знайти змогу прийняти реальність і не дає розвитку дезорганізації і розпаду поведінки. Але з точки зору інших, психологічний захист має негативне значення для розвитку особистості, тому що в результаті інтенсивного використання замість практичного рішення конфліктних ситуацій буде отримано один і той самий результат, як за колом Сансари. Як наслідок відбувається послаблення зв'язку особистості з реальністю.

Р. Грановська підкреслює, що психологічний захист це своєрідний бар'єр, що звужує, перебиває або повністю викривлює повноцінне сприймання і

бачення світу. Найнебезпечніша інформація не сприймається, менш небезпечна сприймається, але викривлюється, трансформуючись в зручну для особистості. Але вона також відмічає і позитивну сторону явища – система, що стабілізує особистість, спрямована на мінімізацію негативних емоцій, тривоги [4].

В психологічному словнику представлено визначення психологічному захисту: це відносно стійке позитивне емоційне переживання та усвідомлення індивідом можливості задоволення власних основних потреб і забезпечення власних прав в будь-якій, навіть не благочинній ситуації, при виникненні обставин, що можуть блокувати або ускладнювати їх реалізацію [5]. Психологічна захищеність знаходить прояв у відчутті приналежності до групи, адекватній самооцінці, реалістичному рівні амбіцій, адекватному рівні відповідальності, відсутності підвищеної тривожності, неврозів, страхів тощо. Це ознаки соціально адаптованої особистості, одним з механізмів досягнення якої вважається психологічний захист.

Це явище виконує для психіки функцію самозбереження, але в той самий час може мати деструктивний характер. Саме у підлітків нереалізація вагомих потреб, почуття невдоволення, неповноцінності компенсуються за допомогою як деструктивних, так і конструктивних механізмів захисту. В першому випадку дитина не усвідомлює причину та сутність проблеми, отримує стан психологічної стійкості за допомогою автоматичних (без контролю свідомості) захисних механізмів, що передбачають заперечення проблеми, псевдологічну інтерпретацію ситуації, агресію, аутоагресію тощо.

В цьому випадку психологічний захист деформує систему цінностей, тим самим припиняючи стан емоціонального напруження. Це може призвести до проявів та закріплення порушень поведінки, що в специфічній формі компенсують нереалізовані потреби.

В підлітковому віці можуть функціонувати в нормі як конструктивні, так і деструктивні різновиди психологічного захисту. Наприклад, причиною

функціонування заперечення може бути придушення страху, а проявляється як заперечення або зниження вагомості загрози.

Також часто проявляється такий вид психологічного захисту як проєкція. В такому випадку діти приписують іншій особі власних негативних якостей, потягів і відношень. Причиною можуть бути взаємини підлітка з батьками або іншим вагомим в його житті дорослим.

Психологічний захист як механізм це не цілком негативне явище, бо допомагає особистості адаптуватися до обставин, зберегти важливі соціальні зв'язки, відгородити себе від яскравого впливу психологічних травм. Дезадаптивний вплив цього механізму стає таким тоді, коли в наявності з'являється нестача більш конструктивних методів адаптації.

Деструктивний вплив здебільшого призводить до заперечення дійсності. Довготривала перспектива не враховується. Таким чином підлітки потрапляють в замкнуте коло і вкрай важко їм буде звідти вирватись лише своїми силами. Не усвідомлюючи реальних наслідків своїх дій, діти йдуть на злочини, вживання психоактивних речовин та інші подібні далеко не чарівні речі. На постійній основі заперечувати дійсність без шкоди для психічного і фізичного стану неможливо, і з часом це може призвести до серйозних і навіть фатальних наслідків. Особливо це стосується соціальних зв'язків і вчинків підлітка. Фатальним може бути фінал як для людей із соціуму, за межами чи в межі постійної взаємодії з дитиною, так і для самої дитини. Можуть з'явитись патологічні зміни особистості, а це насамперед зв'язано з серйознішою дезадаптацією в соціальному плані.

За результатами дослідження Л. Рассудової, найбільш поширеним серед девіантних підлітків видом психологічного захисту є проєкція. А ось на другому місці вже представлено заперечення. Через те, що діти, схильні до девіантної поведінки здебільшого мають травмуючий досвід і ситуації, які усвідомлювати досить дискомфортно, вони схильні до відсутності усвідомлення цього травмуючого досвіду. Або відсутності якогось почуття, прояву тощо. Наприклад, якщо дитина відчуває байдужість у свою сторону,

вона намагається віддзеркалити відношення до себе на ту важливу для неї людину, стримує свої прояви прийняття. Можна сказати, що таким чином підліток не тільки відмежовує себе від сприйняття травмуючого факту, але й намагається привернути увагу тих важливих людей. Та якщо відгуку не знаходиться, відчуття власної цінності потрапляє під серйозну загрозу, що може призвести до знецінення підлітком самого себе та неприйняттям самого себе.

Власне серед підлітків з девіацією поведінки розповсюдженим є неусвідомлене самоприниження в комплексі з відмовою проявляти свої реальні почуття і емоції. Такі діти схильні до демонстративних спроб суїциду або неможливості відкрито проявити свій гнів, біль, образу [6].

Педагогічна задача стоїть в тому, щоб розкрити потенціал дитини навіть коли вона сама знецінює себе. Поступово відкривати очі на те гарне, що в неї є, власним досвідом показувати як важливо іноді буває не тримати емоції в собі, не руйнувати себе сильніше. Саме педагог повинен показати, що дитині є на кого покластись і розповісти про те, що турбує, бо ми не тільки вчителі, що вчитують програму певної навчальної дисципліни, від нас залежить багато в житті вихованців. Саме ми маємо змогу показати дитині, що вона теж людина, заслуговує на повагу. Розуміючи механізм психологічного захисту, ми повинні вчасно помітити його деструктивні прояви, виявити причини та намагатись спільно с психологом робити все залежне від нас заради позитивної динаміки в стані соціалізації підлітка та усвідомлення самого себе.

Отже, роблячи підсумки, маю сказати, що діти, схильні до девіантної поведінки, мають як адекватні конструктивні механізми психологічного захисту, які притаманні також дітям в стабільній та сприятливій атмосфері формування особистості, так і деструктивні. Другий варіант, беззаперечно, можливо трансформувати хоча б на деякий процент в конструктивний, та буде залежати від встановленого з дитиною контакту і теплих відносин, не менш важливого критерію – довіри, компетентності та терплячості, стриманості психолога та педагога. Пам'ятаймо, що ці діти – наша відповідальність, тож ми

повинні допомогти їм вийти в життя, відкинувши старі травми, а не заробивши ще більше нових.

Використані інформаційні джерела:

1. Макаренко А.С. Методика организации воспитательного процесса // Макаренко А.С.– Педагогические сочинения: В 8-ми т, Т,1. / Сост. ЛКХ Гордин и др. – М.: Педагогика, 1983. – С.267-329.
2. Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога / Р.В Овчарова. – М.: Сфера, 2001.– 80 с.
3. Романова Е.С., Гребенников Л.Р. Механизмы психологической защиты: генезис, функционирование, диагностика — Мытищи: Издательство «Талант», 1996. – 144 с.
4. Грановская Р. М. Психологическая защита / Р. М. Грановская. – СПб.: изд. «Речь», 2007. – 125 с.
5. Мещеряков Б., Зинченко В. Большой психологический словарь / Сост. И общ. Ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко. — СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. – 672 с.
6. Дерманова И.Б. Типы социально-психологической адаптации и комплекс неполноценности //Вестник СПбГУ. – Сер.6. – Вып.1 (№6). – 1996. – С.54-67.

Антон Поліщук
студент Історичного факультету
НПУ імені М.П.Драгоманова
Науковий керівник:
Анжеліка Григорівна Ремньова
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та історії педагогіки

ШЛЯХИ І ЗАСОБИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті розглянуто поняття педагогічна культура батьків, проаналізовано нагальні проблеми молодих батьків у розвитку особистості їхніх дітей, висвітлено досвід родинного виховання в радянський період та його вплив на становлення сучасних дітей, досліджено шляхи підвищення рівня педагогічної культури батьків

Ключові слова: педагогічна культура батьків, сім'я, знання, родинне виховання, освіта.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сім'я – це первинне середовище, в якому дитина набуває перших ознак інтелектуальних, духовних та фізичних можливостей. Саме тут відбувається процес становлення дитини як особистості, формуються її перші життєві цінності та погляди на світ. Вирішальну роль в цьому виховному процесі відіграють батьки. Адже батьки – це перший взірєць мудрості, зразок поведінки як жінки, матері, дружини, так і чоловіка, чоловіка, батька.

Стосунки батьків, їхнє ставлення до інших людей, найрізноманітніших подій та явищ життя суттєво впливають на становлення дитини як одиниці соціуму. Але під час формування нового представника суспільства батьки стикаються з проблемами, коріння яких веде до їхнього рівня освіченості, сфери їх діяльності та загальної готовності до сімейного життя. Відповідно до новітніх умов ця тема потребує детального дослідження, розробки та практичного вирішення сучасного стану педагогізації батьків.

Актуальність даної теми. З часів виникнення перших людей на Землі формування родинного осередку завжди відіграло провідну роль в житті кожного. Прослідковуючи час від минулого до сьогодення ми бачимо, що людство змінювалось, розвивалось, а разом з ним і видозмінювалось звичайне родинне коло. Але часто родина, як окрема група суспільства, в наукових дискусіях щодо виховання залишалась осторонь. Попри це сім'я завжди існувала, не зважаючи на політичні, суспільні, соціально-економічні умови, історичні епохи та їх розвиток. Але швидкоплинна реальність висуває нові вимоги до розвитку сім'ї та до батьків, як до вихователів зокрема. Виходячи з

цього, батьки не повинні виховувати власних дітей лише відштовхуючись від досвіду та порад, які перейшли до них від минулих поколінь. Сучасне родинне виховання неможливе без оволодіння батьками новими педагогічними методами. При цьому слід враховувати, що сьогодні маючи нестабільну соціальну ситуацію у суспільстві, проблеми з цінностями та виховним ідеалом, батьки іноді не знають, які якості прищеплювати молодій людині. У більшості батьків сформоване лише бачення того, якою має бути дитина, насамперед перед ними. Але за цим поглядом вони оминають той факт, що виховують, в першу чергу, особистість, яка взаємодітиме з соціумом і стане новим представником громадянського суспільства.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що ідея педагогічної освіти батьків не є новою у наукових дослідженнях. Ще з глибокої давнини дійшли до нас «Повчання» Володимира Мономаха, «Житіє Євдокії Полоцької», «Повчання дітям» ченця Ксенофонта, «Києво-Печерський патерик», в яких думка батьківського виховання відіграє значну роль. Пізніше до цієї проблеми звертались П. Каптерев, Я. Коменський, П. Лесгафт, М. Лютер, І. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребель та інші. У ХХ столітті науковий інтерес до проблеми педагогічної освіти батьків та її значення для сімейного виховання посилювався в 20–30 роки (Н. Крупська, А. Макаренко, С. Русова, С. Шацький та ін.). У 50-х роках ХХ століття ці питання привернули увагу педагогів та науковців, таких як В. Сухомлинський, Б.П. і Л.О. Нікітіни, С.Соловейчик. У ХХІ столітті відбувається переосмислення авторитарної системи виховання та заміна її новою демократично-гуманістичною системою. А отже, в умовах сьогодення батькам для досягнення позитивних взаємин з дитиною та повноцінної реалізації виховної діяльності потрібна відповідна педагогічна підготовка. Необхідність практичної спрямованості педагогічної освіти для батьків розробляли Г. Кловак., О. Побірченко, О.Лавриненко. Вивчаючи різноманітні проблемні напрямки в педагогічній діяльності вважаємо, що суперечності соціального, психологічного та педагогічного характеру засвідчують актуальність даної теми і потребують більш детального дослідження.

Мета статті: розглянути проблеми молодих батьків у розвитку особистості дітей, з'ясувати, яким чином можна розвинути батьківську педагогічну освіту, визначити місце вчителя у вирішенні проблем родинного виховання.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна культура батьків є важливим фактором, що впливає на виховання та формування особистості дитини. Саме завдяки їй визначається ставлення батька й матері до дитини, їх взаємодія у родинному колі.

Поняття «педагогічна культура» широко розповсюджене і стосується як всього суспільства так і окремих її одиниць в цілому [4]. Адже справу з дітьми мають не лише вчителі та вихователі, але й батьки, які являються ключовими постатями в процесі виховання молодих людей. Проблема полягає лише в тому, що з цим поняттям більша частина людства не ознайомена. Визначення «педагогічна культура» ототожнюється з частиною загальнолюдської культури, в якій втілені духовні цінності виховних аспектів, оволодіння людиною рівнем педагогічної, психологічної компетентності та ерудованості, а також способи творчої педагогічної діяльності, необхідні для обслуговування історичного процесу зміни поколінь, соціалізації особистості, здійснення освітньо-виховного процесу.

Що ж до педагогічної культури батьків, то її визначення практично тотожне першому. Це компонент загальної культури, який містить в собі накопичений попередніми поколіннями досвід виховання дітей у сім'ї [4]. Виявляється вона в усвідомленні та розумінні батьками відповідальності за своїх дітей, оцінюванні їхньої поведінки, підтримки зв'язків з різними виховними інститутами (дошкільний, позашкільний заклади або школа). Для цього батьки мають бути не лише правильно виховані, але й педагогічно зрілі.

Отже, під поняттям педагогічна культура батьків розуміємо ставлення батька й матері до дитини, їх рівень володіння педагогічними та психологічними знаннями, комплекс досвіду та вмінь, які застосовують батьки в процесі виховання дітей, психолого-педагогічна підготовленість і зрілість їх,

як вихователів, що дає реальні позитивні результати в процесі сімейного виховання дітей.

Однією з умов ефективності формування шляхів педагогічних знань батьків є інтенсивне освоєння педагогами нових форм взаємодії з сім'єю, а саме проведення батьківських зборів у вигляді тренінгу. Під час тренінгових занять батьки не тільки отримують педагогічні знання, а ще навчаються їх застосовувати на практиці. Але існує й багато інших форм допомоги батькам у вихованні дитини, серед яких є:

1. *Педагогічний лекторій.* Містить в собі функцію передачі батькам систематизованих знань з теорії виховання, привертання їхньої уваги до сучасних проблем виховання за допомогою лекцій, бесід.

2. *Відвідування батьків вдома.* Формує налагодженість зв'язків із сім'єю, виявлення її загальної та педагогічної культури, умов життя учня, надання консультацій з приводу єдиних вимог до дитини, обговоренню відхилень в її поведінці, застосуванню необхідних заходів щодо їх запобігання, залученню батьків до участі в роботі загальноосвітнього закладу тощо. Відвідувати батьків учнів можна лише маючи запрошення від них або домовившись про зустріч завчасно. Раптовий прихід вчителя викликає зняковіння, збентеження батьків.

3. *Ознайомлення батьків з літературою педагогічного спрямування.* Передбачає надання відповідних рекомендаційних порад щодо педагогічної, психологічної, науково-популярної літератури для батьків стосовно проблем, що існують в учня та в його родині.

Рівень педагогічної сформованості батьків також залежить і від атмосфери у родині, в яких вони сформувались, набутого інтелекту, життєвих знань, здатності до саморозвитку та самовиховання. Майже завжди, особливо на сучасному етапі, у зв'язку з переходом до нового типу суспільства, утвердження нових суспільних, етичних вартостей, а також із процесами глобалізації, одним із показників якого є Інтернет, педагогічна освіченість батьків нерідко відстає від реальної педагогічної ситуації, суспільних потреб,

очікувань дитини. Тому школа повинна турбуватися про безперервний розвиток педагогічних знань батьків.

Сім'я – це перший осередок, де дитина починає формуватися. Для того аби вона успішно проходила даний етап, необхідно, щоб батьки оволоділи основними педагогічними вимогами, необхідними для вдалого сімейного виховання.

Батьки мають пам'ятати, що вони головні вчителі для своїх дітей, саме тому зобов'язані організувати умови для повноцінного фізичного та психічного розвитку особистості, надавати дитині відчуття захищеності, впевненості, психологічної рівноваги, емоційного комфорту та любові до них.

На сьогоднішній день проблеми педагогічної освіти пов'язані з кризовим економічним станом в нашій державі. Саме це породжує дві негативні тенденції, що прямо або опосередковано впливають на стан батьківської педагогічної освіти. По-перше, враховуючи фактор збільшення бідності серед населення, громадяни мусять працювати в понаднормовий графік задля додаткового заробітку. По-друге, працездатні люди виїжджають з країни, щоб забезпечити матеріальне благополуччя своїй сім'ї. Сучасні батьки ставлячи перед собою пріоритет фінансовий, нехтують питаннями підвищення рівня своєї педагогічної освіти. В першу чергу від цього страждають самі діти. Вони відчують себе самотніми та покинутими. Як наслідок формується комплекс неповноцінності, невпевненості в собі, заниження самооцінки та почуття внутрішнього неспокою. Найгірше для дітей – це відсутність батьківської уваги, довіри, спілкування у повноцінній родині.

Ще одним негативним аспектом є радянський досвід родинного виховання, що не відповідає сучасним освітнім тенденціям. Адже не раз можна почути від батьків, що вони виховують своїх дітей так, як виховували їх. Діючи таким чином новоспечені батьки не враховують особливості сучасних дітей. Щоб зрозуміти звідки з'являються недолугі принципи виховання молодих батьків, потрібно звернутися до недавнього українського минулого, а саме – до періоду, коли Україна була у складі Радянського Союзу. Адже країна

проіснувала більш ніж 70 років, так що немає нічого дивного в тому, що особливості родинного виховання, які існували у ті часи, продовжують панувати в модерній Україні.

Звернемо увагу на відомий жарт, який можна почути в усіх пострадянських українських родинах: «Як добре коли він спить зубами до стіни. Аж душа радіє». Такі слова демонструють бажання батьків якомога скоріше зробити все, щоб дитина заспокоїлась і нікому не заважала, забуваючи те, що бути посидючою і спокійною дитині не властиво. Досліджуючи як саме виник цей факт, сучасний український психолог Вікторія Горбунова пояснює, що наш ритм життя, необхідність повністю віддавати себе роботі для того, щоб максимально задовольнити потреби в сім'ї, ведуть до того, що вдома батько й мати потребують тиші, але діти це ж щось зовсім протилежне [2]. Чимало батьків жаліються, що вони не мають контакту зі своїми дітьми-підлітками. Діти закриваються у власних кімнатах і перестають будь чим цікавитися. Фактично, вони почали виконувати те, що їх просили все їхнє дитинство: «Не заважай!», «Веди себе тихіше!», «Ти можеш хоч на хвилину залишити нас у спокої?». Вони – діти, яких любили, коли ті сплять. Батькам можуть не подобатися їхні дії, засмучувати їхні шкільні оцінки, батьки можуть не погоджуватися з тим, що їх діти їдять або вдягають, вони можуть дратуватися або підвищувати голос, але любити своїх дітей повинні завжди.

Ще одна фраза, яка демонструвала відсутність у батьків елементарних педагогічних знань: «Ми життя прожили, ми краще знаємо». Звичайно, дитина не знає того, що знають її батьки. Вона не порівнюється з дорослими по рівню розуму та знань. Це має назву інтелектуальна незрілість молодої істоти. Але кожна людина, незалежно від віку та розумових досягнень має право вільно висловлювати свої погляди, як тільки ті починають з'являтися. Кожна дитина має право на свободу думки й слова. Тим паче, коли ця думка може стосуватися її життя та вибору [4].

З моменту розпаду Радянського Союзу пройшло 27 років. Але в сучасній Україні ще відчувається вплив радянського родинного виховання. Рухаючись

до європейського майбутнього українська педагогічна думка має позбавитись такого впливу і орієнтуватися на новітні тенденції розвитку молоді сім'ї.

Головним рушієм виправлення даних помилок є вчитель. Саме його просвітницька діяльність відіграє можливо не таку помітну, але досить важливу роль у наданні молодим батькам педагогічних знань [8]. Ця людина повноцінно розуміє проблематику педагогічної науки й знає як її вирішити. Від вчителя залежить рівень підвищення педагогічної культури батьків. З моменту введення в дію закону про Нову українську школу почала діяти педагогіка партнерства. Батьки разом з учителями та адміністрацією школи мають спільну мету – щаслива та успішна дитина. Тому стосунки між цими 3-ма категоріями побудовані, насамперед, на співпраці, взаєморозумінні й бажанні разом йти до мети [3]. Відштовхуючись від цього педагог має запрошувати батьків на бесіди та діалоги у форматі питання-відповідь, в яких вчитель розповідатиме про проблемні ситуації з «тяжкими» учнями, висвітлюватиме ту інформацію, яку батьки потребують найбільше. Нові форми роботи потребують спеціальної підготовки вчителя, залучення до зустрічей з батьками педагогів-предметників, лікарів, психологів, соціологів. Такі зустрічі можна організовувати 2-3 рази на рік, але проводити так, щоб батьки відчували, що для них це неймовірна можливість проникнути у внутрішній світ дитини, зрозуміти її емоційний стан та настрій. Тому успіхи батьків у вихованні дитини залежать також і від вчителя.

Що ж до того, які поради можна дати батькам будь якого віку, можна звернутися до думок видатних педагогів, таких як Л.Толстой, А.Макаренко та В.Сухомлинський. Письменник і педагог Л.Толстой неодноразово наголошував, що батько і мати повинні вміти спілкуватися з дітьми, прагнути жити життям дитини, переживати разом із нею і радість, і смуток, і щоденні турботи, і яскраві, хвилюючі враження [7]. Саме тому, переконував письменник, батьки повинні знати дитячу психологію, стан душі дитини в певний момент. У цьому й полягає особливість сімейної педагогіки за Л.

Толстим. Головним «секретом» успіху родинного виховання А. Макаренко вважав чесне виконання громадянського обов'язку батьками перед суспільством. На дітей впливає і поведінка батьків, їх особистий приклад, вчинки, ставлення до людей, праці, речей, їх взаємовідносини між собою – усе це формує їх особистість. Що ж до Сухомлинського, то він організував педагогічну школу, яку батьки повинні були відвідувати два рази на місяць. Там він завжди наголошував, що без виховання дітей, без активної участі батька і матері в життєвому вирі школи, без невинного духовного спілкування і взаємного духовного збагачення дорослих і дітей неможлива сама родина як перший осередок суспільства, неможлива школа як головний навчально-виховний заклад і неможливий моральний прогрес розвитку суспільства[6].

Одна з найбільш популярних англійських мудростей говорить: «Навіщо виховувати дітей, якщо вони будуть такими самими як і батьки»[2]. Тому необхідно змінювати не лише ставлення батьків до дітей, але й батьків до самих себе. Адже психологічною основою виховного впливу на дітей є їх схильність до наслідування. А батьки – є джерелом зразку поведінки для молодого покоління.

Висновки. Педагогічна культура батьків – це не просто показник ставлення батьків до дітей, це їх діяльність протягом всього життя. Дії, світогляд, досвід, освіта, звички, коло спілкування, місце роботи батьків впливають на становлення, формування і розвиток нової людини. Шлях до сформованості педагогічної культури батьків лежить через вирішення нагальних проблем родинного виховання. Кризовий економічний стан у державі та залишок радянського духу виховання – одні із перепон до розвитку демократичного становлення педагогічного бачення у батьків. Лекторії та науково-популярна література, аналіз практичного досвіду відомих педагогів, взаємодія з учителем дитини – робить стрімкий злет освітніх навичок батьків. Важливу роль у процесі формування педагогічних знань батьків відіграє вчитель, який є сполучною ланкою між школою та сім'єю. Від педагогічної

компетенції вчителя залежить, якими психолого-педагогічними знаннями оволодіють батьки, яким буде рівень їх педагогічної культури.

Використані інформаційні джерела:

1. Бекірова А. Р. Сімейне виховання особистості у педагогічній спадщині А. С. Макаренка / Бекірова А.Р. – Харків: Будинок книги, 2013. – 135 с.
2. Горбунова В.Г. Виховання без травмування: або навіщо дітям дорослі?/ Горбунова В.Г. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2011. – 220 с.
3. Закон “Про освіту” від 05.09.2017р. // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – №2145
4. Карнаухова М.В. Психолого-педагогічна освіта як фактор підвищення педагогічної культури батьків / М.В. Карнаухова. – Мінськ: Слово, 2012. – 16 с.
5. Конвенція ООН про права дитини: Прийнята та відкрита для підписання резолюцією 44/25 Ген. Асамбл. від 20 лист. 1989 р. – Офіційне видавництво. – Харків: Фактор, 2011. – 20 с.
6. Сухомлинський В.А. «Батьківська педагогіка».- Збір. пед. опов. в 3-х томах. М.,1981, – Т.3. – С.20 - 25.
7. Толстой Л.М. Педагогічні твори / Скл. Н.В. Вейкшан(Кудрява). – М.: Педагогіка, 1989. – 525 с.
8. Яценко Т.В. Історичне коріння українського виховання / Яценко Т.В. – Київ: Основа, 2007. – 95 с.

***Євгеній Колесніков**
студент Факультету соціально-
економічної освіти
НПУ імені М.П. Драгоманова
Науковий керівник:
Олександра Олександрівна Войналович
кандидат педагогічних наук, доцент*

**ВПЛИВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА СВІТОГЛЯД ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ
В ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ**

У статті розкривається питання діджиталізації та її вплив на світогляд дітей шкільного віку в процесі виховання.

Ключові слова: *діджиталізація, інформаційна культура, інформаційний світогляд.*

Поширення інформаційно-комунікаційних технологій – непереборна сила, яка впливає практично на всі сфери (економічну, суспільну та культурну) сучасного життя та формує нашу свідомість. Явище не шкодує дитинства. З моменту свого народження сотні мільйонів дітей занурені в постійний потік зв'язків і цифрових комунікацій – від управління та надання медичної допомоги до онлайн-публікації фотографій та спілкування. Цифрові екрани тепер повністю є частиною повсякденного життя наших дітей. Десятирічна дитина проводить в Інтернеті в середньому 2,5 години на день, тобто більше 1000 годин на рік. І ця цифра збільшується у процесі діджиталізації. Зростання здатності діджиталізації формувати свій життєвий досвід супроводжує еволюцію дітей та пропонує їм, здавалося б, безмежні можливості для навчання та спілкування, але чи це справді так?

Діджиталізація дозволяє дітям з обмеженими можливостями зв'язатися з друзями та приймати рішення самостійно. Це також пропонує відкритий доступ до освіти для дітей, які проживають у віддалених районах або в гуманітарному контексті. Нарешті, цифрова обізнаність допомагає переміщеним дітям знайти безпечний маршрут щоб приєднатися до своєї родини. Поліпшене з'єднання з Інтернетом відкриває нові шляхи громадянської активності, соціального включення та інші можливості, і це також має потенціал для порушення циклів бідності та нерівності. Немає сумнівів, що діджиталізація значно розширила шлях дітей до розвитку, навчання, участі в житті суспільства та особистісного вдосконалення. Дитячі користувачі Інтернету вважають, що цифровий зв'язок, як елемент – надзвичайно позитивний у їхньому житті. Їх ентузіазм, їх захоплення та їхня мотивація в цьому плані відображає силу та очевидний потенціал цифрового життя [2].

Однак діджиталізація приносить у життя дітей як переваги, так і загрози. Постає питання: що є результатом цього процесу? Як виміряти ступінь його впливу на дітей та рівень сформованості особистості дитини? Для цього слід звернутись до поняття інформаційної культури [4].

Основним елементом в структурі інформаційної культури особистості є інформаційний світогляд, значення якого постійно актуалізується у зв'язку з тим, що інформація стає основним продуктом і ресурсом культури сучасного суспільства. Особливе значення інформаційний світогляд набуває в контексті процесу формування основ інформаційної культури дітей шкільного віку.

Особливість інформаційного світогляду зумовлює унікальність ціннісно-сислового ставлення школярів до світу в цілому і до інформації зокрема. Різноманітні джерела інформації структурують картину світу дитини, в якій формується ціннісно-сислове ядро. Отже, інформаційний світогляд дітей шкільного віку є системою узагальнених поглядів на світ, куди входять цінності, переконання, ідеали, принципи пізнання. У процесі становлення цілісної картини світу у школярів формується власне розуміння інформації, а також культура сприйняття цього світу і поведінки в ньому.

Важливо, щоб людина з раннього дитинства знаходилась і виховувалась в грамотно сконструйованому розвиваючому середовищі, яке стимулює його і допомагає йому зміцнити і зберегти креативне начало. Цілком очевидно, що саме в шкільному віці закладаються передумови творчості, хоча суб'єктивно дитина постійно відкриває щось нове для себе і в наступні періоди розвитку за власного життя. При цьому найважливіша характеристика дитячої творчості полягає в тому, що цінність його слід бачити не в результаті і не в продуктах творчості, а в самому процесі такої діяльності. Разом з тим такі педагоги, як А.С. Макаренка, С. Т. Шацький, В. О. Сухомлинський, та інші пов'язують творчість з індивідуальністю і активністю, з проявом радості, а також з розкриттям особистості свого таланту. Творча діяльність, як стверджував Л. С. Виготський, спрямована на створення «нового», однак це «нове» може бути не тільки новим предметом зовнішнього світу, а й побудовою розуму або

почуттям, які існують в самій людині, яка виявляється «новим» щодо системи знань особистості, способів дій, оціночних суджень тощо [1].

Особливо значний вплив на становлення і розвиток світогляду надають такі продукти діджиталізації як Інтернет і інформаційні технології впливу на особистість, що використовуються в ньому. Якщо раніше звичайний рівень світогляду був пов'язаний з «ближнім колом», в якому здійснювалася повсякденна життєдіяльність особистості, то в даний час ці кордони для мільярдів людей значно розширилися. Можна визнати, що діджиталізація сучасного суспільства зруйнувала традиційний спосіб буденно-повсякденного життя людей [3].

Величезний потік найрізноманітнішої інформації, в якому достовірно і науково-обґрунтоване знання займає лише малу частину, не тільки дає відповіді на будь-які, в тому числі і «заборонені» питання, але і дозволяє людині висловлювати особисту точку зору з будь-якої теми. Змінився характер міжособистісного спілкування. Якщо в реальному світі зазвичай важко піти від прямої дискусії з опонентом, то у віртуальному світі ця проблема вирішується простим переходом на інший сайт або виходом з мережі. Значна частина користувачів страждає Інтернет-залежністю, тобто нав'язливим бажанням підключитися до Інтернету і болючою нездатністю вчасно вийти з мережі. У літературі, присвяченій подоланню Інтернет-залежності, виділяється кілька її основних типів. Зверну увагу на два з них, тяга до яких проявляється вже з дитинства – ігрова залежність і веб-серфінг. Ігрова залежність, тобто нав'язливе захоплення комп'ютерними іграми, у багатьох з'являється вже в дитинстві. Від простих навчальних і розважальних ігор за відсутності систематичного контролю з боку батьків багато дітей переходять до ігор онлайн. Патологічний потяг до ігор, нерозуміння того, що програш у них не є трагедією, а цілком природний, викликає хворобливу і неадекватну реакцію. Це проявляється у зниженні успішності, частих безпричинних змінах настрою, нападах депресії, значній зміні кола спілкування, хворобливій реакції на зауваження та поради, погіршенні пам'яті та уваги, відходу від реальних справ, до яких раніше

спостерігався інтерес. Істотну проблему представляє і веб-серфінг, що представляє собою нескінченні подорожі по Інтернету в пошуках потрібної інформації або просто для задоволення [5].

Особливу проблему представляє вирішення питань інформаційної безпеки дітей і молоді, особливо шкільного віку, які в силу відсутності життєвого досвіду не здатні самостійно оцінити ступінь достовірності інформації та надійність її джерел, критично аналізувати її зміст.

Можна з великою впевненістю сказати, що у дітей шкільного віку відсутнє критичне ставлення до інформації. Як вважають психологи, інформація, що транслюється мас-медіа, виконує функцію «соціального навчання»: стилі поведінки, побачені на екранах, сприймаються як модель для наслідування.

Тому сучасні діти постійно перебувають у двох паралельних просторах – реальному і віртуальному житті. Інформаційні потоки, одержувані дітьми та підлітками, викликають побоювання через низький рівень контролю з боку законодавства і доступності великої кількості різноманітної інформації. Безсумнівно, робляться спроби регулювання потоків інформації, але це лише частина комплексу заходів, спрямованих на те, щоб уберегти дітей і підлітків від небезпеки отримання непотрібної для їх віку інформації [5].

Поза всяким сумнівом у процесі діджиталізації з'являється чимало корисних речей для дитини. Наприклад, онлайн освіта дозволяє дитині спілкуватися з однолітками зі схожими інтересами та поглядами і робить процес дитячої соціалізації інформаційно безпечним. При цьому дитина отримує нові знання в колі однолітків і під наглядом вчителів і наставників. На даний момент роль онлайн освіти як чинника культурного, інтелектуального і фізичного розвитку дитини важко переоцінити. Така освіта, як культурне поле соціалізації дітей і підлітків формує цінності майбутньої особистості [2].

З розвитком діджиталізації усталений порядок передачі і засвоєння інформації кардинально змінюється. Формується Інтернет-покоління (покоління Z/A), якому властиве особливе життєве середовище. При цьому

важливими відмінними якостями даного середовища є спілкування як в реальному, так і у віртуальному просторі, особливе сприйняття дійсності, нав'язне глобальністю простору. Діти, що присвячують багато часу спілкуванню онлайн, часто втрачають культурні та соціальні навички, необхідні в суспільстві. Виникає ситуація, коли дитина поводить себе в реальному житті згідно з нормами цифрового інформаційного простору в якому формується її культура [1].

Якщо під культурою особистості розуміється система знань, поглядів, переконань, умінь, навичок, що сприяє використанню людиною накопиченої інформації і трансформує її в усі системи її життєдіяльності [5], то інформаційна культура особистості – це рівень оволодіння людиною комп'ютерною інформаційною технологією і вміння цілеспрямовано працювати з інформацією. Іншими словами - це результат діджиталізації.

Для вільної орієнтації в інформаційному потоці людина повинна володіти інформаційною культурою, як однієї зі складових загальної культури. Інформаційна культура пов'язана із соціальною природою людини і є продуктом її різноманітних творчих здібностей. У педагогічних дослідженнях вона має різні рівні вивчення:

- соціально-педагогічний, де вона розглядається як частина соціальної сфери, що впливає на зміст, механізми комунікативних процесів в суспільстві і їх складових;
- науково-педагогічний, що вивчає інформаційну культуру, як педагогічну цінність, як об'єкт, що підлягає трансляції молодому поколінню;
- професійно-педагогічний, сконцентрований на визначенні змісту інформаційної культури, способів і методів розпізнавання і перетворення інформації, формування умінь і якостей особистості відповідно до вимог професій і спеціальностей, суттю яких є інформаційна діяльність;
- особистісний, де використовуються механізми інтеграції особистості і інформаційної культури, властивості людини в умовах інформаційного

суспільства, засоби діагностики рівня розвитку його інформаційної культури [5].

У процесі діджиталізації інтенсивно формується інформаційна культура дітей шкільного віку.

Аналіз наявних підходів до визначення рівня інформаційної культури особистості, їх експертна оцінка дозволяють побудувати модель, що включає наступні взаємопов'язані структури:

□ інформаційний світогляд, який визначається уявою про інформацію, як однієї з трьох основних понять науки: речовини, енергії та інформації, що лежать в основі будови сучасної наукової картини світу, а також єдністю інформаційних принципів будови і функціонування самоврядних систем різної природи;

□ інформаційна діяльність, об'єктом якої є інформація (цілі, мотиви, потреби, дії, комунікативний процес); знання, вміння, навички і здатність їх застосовувати для успішного вирішення інформаційних завдань;

□ інформаційна поведінка, що складається з ціннісних засад інформаційної діяльності, в якій інтегровано правові, етичні, екологічні, технологічні норми, що обумовлюють вибір варіанту дій особистості [6].

Формування інформаційної культури дітей шкільного віку пов'язане з визначенням кожної з її складових, включаючи в них відповідні знання, вміння, освіту. Після цієї аналітичної процедури можна приступити до діагностики структурних складових інформаційної культури кожного учня.

Таким чином, аналіз науково-педагогічної літератури, експертне опитування різних категорій фахівців дозволяє виділити чотири складові інформаційної культури особистості:

- 1) інформаційний світогляд;
- 2) інформаційна діяльність;
- 3) інформаційна компетентність;
- 4) інформаційна поведінка [6].

Завдання подальшого аналізу зводиться до визначення змісту кожної складової інформаційної культури особистості, що складається у процесі діджиталізації, виявлення умов їх сформованості та підбору інструментів і засобів діагностики рівня інформаційної навченості дітей шкільного віку.

Адже інформаційна культура, як результат діджиталізації, її рівень, якість можуть спровокувати як збільшення переваг у житті для розвитку дитини, її світогляду, творчості, або загроз. Отже, формування гідної інформаційної культури у дітей у процесі діджиталізації допоможе їм краще експлуатувати цифрові інструменти для побудови власного якісного життя.

Використані інформаційні джерела:

1. Эдвин А. Пил Методы обучения [Електроний ресурс]. – Режим доспуту: [https:// www. britannica.com/science/pedagogy](https://www.britannica.com/science/pedagogy)
2. Бербенюк І.О. Діджиталізація освіти – компетенції ХХІ століття [Електроний ресурс]. – Режим доспуту: <https://naurok.com.ua/didzhitalizaciya-osviti-kompetenci-hhi-stolittya-125681.html>
3. Дубровик-Рохова А. «Діджиталізація – це лише початок» [Електроний ресурс]. – Режим доспуту: [https:// day.kyiv.ua /uk/article/ ekonomika /didzhytalizaciya-ce-lyshe-pochatok](https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/didzhytalizaciya-ce-lyshe-pochatok)
4. Задорожна Н.Т., Кузнецова Т.В. Медіаосвіта // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України / Гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком. Інтер, 2008. – 481с.
5. Гидденс, Э. Социология / Э Гидденс; пер. с англ. - Изд. 2-е, полностью перераб. и доп. - М.: Едиториал УРСС, 2005. - 632 с.
6. Данильчук Е. В. Теоретико-методологические основы формирования информационной культуры будущего педагога: теорет. исслед. / Е. В. Данильчук; Рос. акад. образования, Юж. отделение. – Ростов н / Д: Изд-во РГПУ, 2002. – 131 с.

Марія Абрамчук
студентка Інженерно-
педагогічного факультету
НПУ імені М.П. Драгоманова
Науковий керівник:
Андрій Федорович Шевченко
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки

ДО ПИТАННЯ ПРО ІННОВАЦІЇ В ТРУДОВОМУ НАВЧАННІ

Здійснено аналіз інноваційних методів навчання. Акцентовано увагу на особливостях їх використання в трудовому навчанні. З'ясовано роль вчителя як ініціатора нововведень у роботі зі старшими підлітками та молодшими юнаками.

***Ключові слова:** освітня практика, трудове навчання, вчитель, педагогічні технології, активні методи навчання, «веб-квест», «кейс-метод» «метод портфоліо», «метод проєктів».*

В наш час перед системою освіти постають принципово нові вимоги. Ера гаджетів та інформаційних технологій все більше захоплює життєдіяльність сучасної молоді, оголюючи все нові та нові проблеми у спілкуванні людей, отриманні інформації, її адекватному трактуванні. В умовах кіберпростору дитина знаходиться під дією некерованих інформаційних потоків, де повною мірою спрацьовує принцип єдності та цілісності впливу на особистість, але знак плюс ставить, зазвичай не вдається.

Сучасна освітня практика свідчить про певні проблеми в організації трудового навчання, що пов'язані з низкою нерозв'язаних суперечностей, а саме: між реальним змістом технологічної освіти та запитами суспільства; між завданнями школи, орієнтованими на різнобічний і гармонійний розвиток учнів, і традиційними організаційно-методичними підходами до їхнього розв'язання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, в межах вивчення курсу педагогіки, свідчить про те, що, по-перше, сучасність висуває певні професійні вимоги до вчителя: предметника-фахівця, що виконує комплекс робочих функцій; вихователя, створюючи умови для самореалізації зростаючої особистості; фасилітатора, головною функцією якого є управлінська. По-друге, значущими характеристиками сучасного вчителя мають стати – системний світогляд, інноваційне мислення, професійна творчість тощо. По-третє, для підготовки до впровадження інновацій в трудове навчання, на наш погляд, необхідно опанувати досвідом дослідницької й комунікативної діяльності, сформувати організаційні та рефлексивні уміння; бути готовим до адекватної оцінки процесу та результату професійної діяльності.

Не дивно, що поняття інновація ми в першу чергу асоціюємо з чимось прогресивним, позитивним, сучасним, передовим. До такого інноваційного в педагогіці, крім ідей, підходів, методів, технології, можемо віднести ще той комплекс елементів педагогічного процесу, які мають у собі прогресивне начало і потрібні, у разі зміни умов чи ситуацій, ефективно розв'язувати освітньо-виховні завдання.

Інновацію в освіті ототожнюють з реалізованим нововведенням у змісті, методах, прийомах та формах педагогічної діяльності, в її методиках та технологіях, що передбачає суттєве підвищення якості, ефективності та результативності організації педагогічного процесу.

А. Хуторської [5] пропонує класифікувати освітні інновації, що пов'язані з нововведеннями: в меті та завданнях; в змісті педагогічної діяльності; у формах, методах та прийомах педагогічної взаємодії; у педагогічних технологіях; в системі діагностики, контролі та оцінки навчально-пізнавальної діяльності її суб'єктів. Важливо, що освітні інновації пов'язують також з особистим ставленням суб'єктів освіти до своїх об'єктів, способів діяльності, компетентностей та ін. Також, розрізняють їх у типах взаємодії: у колективній чи груповій педагогічній взаємодії; у тьюторстві чи репетиторстві; у сімейному навчанні та ін. Сприймаються інновації: з точки зору реалізації умов оновлення

освітнього чи соціокультурного середовища; як реальний освітній продукт, що пов'язаний з педагогічними засоби, проєктами, технологіями. І нарешті, інновації можуть бути: планові, систематичні, періодичні, стихійні, спонтанні, випадкові; в діяльності одного педагога, методичного об'єднання педагогів, у школі чи групи шкіл.

Попри складність та багатоаспектність досліджуваної проблеми, тим не менше, ми присвяtimo час процесуальній складовій впровадження інновацій і зокрема зупинимось на методах навчання [4]. Зазвичай, до таких способів педагогічної взаємодії відносять методи активного навчання, а саме, ділові ігри. Найсуттєвішими ознаками таких ігор стають: цільове призначення; різноманітність тематики та варіантів розв'язання завдань; рівень невизначеності розв'язків; характер комунікаційної взаємодії між її учасниками; ступінь відкритості гри; форма її проведення тощо.

Серед широкоживаних інноваційних методик, а саме: робота у малих групах, дискусії, турніри, диспути, дебати, «міні-уроки», навчання як систематичне дослідження, «синектика», ділові ігри, імітаційні ігри, ситуаційні вправи, задачі, проблеми та ін., розглянемо лише ті з них, які доцільно застосувати на уроках предмету «Технології» [6].

Перш ніж, почати аналізувати досвід впровадження інноваційних способів педагогічної взаємодії, визначимо особливості організації трудового навчання з учнями старшої підліткової групи чи молодших юнаків. В першу чергу мова має йти про посильність роботи, де враховуються фізичні, інтелектуальні, матеріальні можливості як учня, вчителя, так і навчального закладу. Важливо говорити про можливість максимально простого виготовлення виробу, зокрема на існуючому устаткуванні, з доступних матеріалів, з найменшими затратами праці. Незаперечним є те, що виготовлення й експлуатація виробів не спричинять істотних змін у навколишньому природному середовищі, порушень у життєдіяльності людини. Необхідно дотримуватися правил та норм техніки безпеки. Всі ці заходи передбачаються як на проєктуванні, так і на стадії виготовлення виробу.

Невіддільною складовою навчально-трудою чи виробної діяльності є ергономічність. Яка тісно пов'язана з науковою організацією праці і передбачає устаткування робочого місця з найменшими енергетичними затратами людини при обслуговуванні. Дотримання наступності та системності у виготовленні виробу свідчить про те, що зміст подібної діяльності включає в себе вивчений матеріал протягом навчальних років і стає політехнічно спрямованим. Незаперечною особливістю навчально-трудою діяльності має стати учнівська творча ініціатива, що базується на врахуванні актуальних потреб, інтересів дітей, розвитку їхніх здібностей. Важливо, щоб проєктований виріб повинен був зовні естетично красивим, модним, а також бути практичним, функціональним. І нарешті, виготовлений виріб повинен мати визначену цінність, корисність для автора, конкретної особистості чи навколишнього соціуму.

Отже, на уроках технології доцільно розглядати навчання як дослідження, використовуючи метод за характером навчально-пізнавальної діяльності учнів, вчитель спонукає їх до самостійного вивчення навколишньої дійсності, доброзичливо, із зацікавленням він реагує на всі дитячі припущення та гіпотези, створює атмосферу пошуку. Таким чином, педагогічна взаємодія у дослідницькій діяльності виступає не лише як просте засвоєння знань, а як процес засвоєння досвіду практичної та творчої діяльності, який готує учня до життя, до майбутньої професійної діяльності.

Серед наступних інноваційних методів на уроках «Технологій» заслуговують на увагу симуляційні ігри, які призначені для створення ситуацій, коли учні мають можливість копіювати у спрощеному вигляді процеси, що відбуваються у їхній життєдіяльності. Його провідне завдання полягає в ілюструванні певних явищ чи механізмів, в тому числі у виконанні певного технологічного процесу.

Цікавим інноваційним способом педагогічної взаємодії стає «Веб-квест», що поєднує у собі ідеї педагогічного проєктування та ігрових технологій у інформаційно-комунікаційному середовищі засобами Веб-технологій. Його

головна мета – сприяти організації самостійної діяльності учнів, залучаючи різні форми роботи: індивідуальну, парну чи групову. Такий метод зазвичай передбачає роботу над певною навчальною проблемою, розв'язання якої не обмежується однією темою. Учні, які задіяні в навчальній ситуації, змушені шукати раціональні способи її розв'язання, при цьому достатньо мати переконливі аргументи, щоб довести правильність обраного шляху.

Поширений у трудовому навчанні і «Кейс-метод», який допомагає учням на уроках зрозуміти специфіку професійних ситуацій, що так чи інакше має бути пов'язаними: з первинною професійною адаптацією; виробничими взаємовідносинами; видами відповідальності у розв'язанні завдань різноманітного рівня і складності; морально-психологічним кліматом виробничого підрозділу; мотивацією та стимулюванням у виготовленні виробу та ін. Це прискорює набуття досвіду розв'язання проблемних ситуацій, допомагає адаптації учня до майбутньої професійної діяльності.

В освітній практиці набирає популярності «метод портфоліо». Зазвичай у трудовому навчанні використовують «робочий портфоліо»: учень самостійно збирає навчальний матеріал, а вчитель має можливість моніторити та оцінити рівень його професійного зростання протягом певного часу. Активне залучення учнів до подібної роботи, прискорює процес розв'язання навчальної ситуації, розвиває почуття власної відповідальності за свою зроблену справу. Провідна роль в організації подібної взаємодії належить учителю, який виконує роль фасилітатора. Саме він організацією такої навчально-пізнавальної діяльності, сприяє розвитку самооцінки та самоаналізу учнів, рефлексивному обговоренню продуктів власної діяльності.

Найпоширеніший серед інноваційних способів педагогічної взаємодії є і залишається метод проєктів. Навіть вважається, що у трудовому навчанні проєктування необхідно розглядати як один з основних способів організації навчально-пізнавальної діяльності школярів. На уроках технологій метод проєктів може використовуватися у межах програмного матеріалу практично постійно. Його ефективність знаходиться в прямій залежності від обраної

цікавої теми, визначеної проблеми та до певної міри складними, але досяжними, в межах конкретної вікової групи, завданнями. Використання цього методу дозволяє створити ситуацію самостійного вибору та відповідальної залежності один від одного, а також рефлексувати процес та результат власної діяльності.

У старшому підлітковому чи молодшому юнацькому віці організація проєктної діяльності тісно пов'язана з різними аспектами їхньої соціалізації: подолання егоцентризму; засвоєння соціально прийнятних форм поведінки; проблемами самовизначення та самореалізації серед однолітків у виробленні власного продукту. Тому на цьому етапі вікового розвитку особливу роль відіграють групові проєкти, навіть індивідуальні можуть бути зібрані під егідою спільної теми або форми презентації продукту.

Вище викладе свідчить про те, що використання інновацій в трудовому навчанні спрямоване та на те, щоб учень з об'єкта педагогічного впливу трансформувався в суб'єкт самодіяльності. Тому, очевидно, що подібна педагогічна взаємодія має містити: аналіз вихідної позиції і визначення мети та завдань учіння; планування роботи; добір змісту і засобів досягнення завдань; виконання необхідних операцій; організація роботи; налагодження зворотного зв'язку, внесення коректив у заплановане чи спроектоване; самоаналіз та самооцінка результатів навчально-пізнавальної діяльності.

Ініціатива у виборі інноваційних способів педагогічної взаємодії віддається вчителю. Адже провідна управлінська функція розкриває не тільки професійні якості вчителя-викладача, але й фахівця-організатора дитячого середовища. Ефективність функціонування якого знаходиться в прямій залежності від: своєчасного консультування та оперативної допомоги у виборі власного завдання; спостереження за навчально-пізнавальною чи виробничою діяльністю учнів; стимулювання їхньої навчально-трудової активності; підтримки здорового морально-психологічного клімату групи та робочої ситуації в класі; нормування праці школярів; аналіз і узагальнення роботи

окремих учнів; оцінки навчально-трудової діяльності школярів на етапі підготовки, організації роботи чи підведенні підсумків.

Використані інформаційні джерела:

1. Буркова Л.В. Класифікація інновацій в освіті / Л.В.Буркова // Теорія та методика управління освітою, № 4, 2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tme.umo.edu.ua/docs/4/10burcie.pdf>
2. Вакуленко В.М. Види інновацій в освіті та їх класифікація // В. М. Вакуленко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України 4/2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?PDF/Vnadsps_2010_4_4.pdf
3. Лісова С. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх вчителів технологій до інноваційної діяльності / С. В. Лісова // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти, 2015, (11): С.229-233. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2015_11_68.
4. Петрук В.А. Ретроспективний аналіз інноваційних методів навчання / В. А. Петрук, Н. О. Андрущенко, О. П. Прозор // Вісн. Вінниц. політехн. ін-ту – 2008. – № 4. – С. 127-131.
5. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика: методология, теория, практика: / А.В. Хуторской // Научное издание. – М. : Изд-во УНЦДО, 2005. – 222 с.
6. Шевченко Л. С. Застосування інноваційних педагогічних методик майбутніми учителями технологій / Л. С. Шевченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2013. – Вип. 35. – С. 497-502. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_35_106
7. Ящук С.М. Організація проектно-технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання: організаційно-методичні засад / С.М.Ящук //

Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр./ Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2003. – 474 с.– С. 189-193.

Ельвіра Серета
студентка Факультету
фізичного виховання, спорту і здоров'я
НПУ імені М.П. Драгоманова
Науковий керівник:
Андрій Федорович Шевченко
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки

ДО ПРОБЛЕМИ ПРО ЕФЕКТИВНІСТЬ СПІВПРАЦІ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ

Визначено напрямки роботи школи та сім'ї у розв'язанні завдань фізичного виховання зі школярами різних вікових груп. Автор переконаний, що лише тісній конструктивній взаємодії вчителів та батьків під силу подолати суперечності, породжені сучасним інформаційно-комунікаційним середовищем.

***Ключові слова:** сім'я, розвиток, виховання, соціалізація, батьківські об'єднання, здоровий спосіб життя, гіподинамія, гіпокінезія, рухова активність дитини.*

Сучасна сім'я – це те первинне середовище, де маленька дитина вчиться спілкуватися, обирати чітку мету життя, одночасно отримуючи ціннісні орієнтири поведінки у суспільстві. Ми маємо різні сім'ї, попри те, ані матеріальні чи побутові, а тим більше престижні показники не можуть характеризувати міру комфортності чи гармонійності взаємовідносин між мамою татом братами чи сестрами, бабусею чи дідусем – лише ставлення до дитини є єдиним показником виховного сімейного середовища. І як результат, важкий підліток – це дитина у ставленні до якого не дотримано принципу справедливості, він позбавлений щасливого дитинства. В такій сім'ї відсутня

любов та відповідальність один до одного, бракує взаємодії членів сім'ї між собою, а це означає не може бути динаміки, що сприяє і підтримує здорове формування особистості дитини.

Очевидно, що про ефективність спільної співпраці вчителів та батьків учня можна говорити лише тоді, коли вони стають союзниками спільних дитячих справ, що дозволить їм краще пізнати свою доню чи сина, побачити їх в різних ситуаціях морального вибору, і таким чином стати «істинними педагогами» у розумінні індивідуальних особливостей власних дітей, розвитку їхніх здібностей, формуванні ціннісних життєвих орієнтирів, подоланні негативних вчинків та проявів у поведінці.

З курсу педагогіки, відомо, що спільна продуктивна діяльність сім'ї та школи відіграє важливу роль у розв'язанні завдань гармонійного та різнобічного розвитку школяра. Важливого значення даній проблемі надавали: К. Ушинський, А. Макаренко Я. Корчак, В. Сухомлинський. І.Бех, В.Оржеховська, М.Щербань та ін. Їхні праці свідчать про те, що здоровою і щасливою доня чи син може вирости тільки у дружній і щасливій спільноті, де панує розуміння, визнання та прийняття один одного. Провідна роль у сімейному вихованні належить, звичайно, всім її старшим членам: чи то батько-мати, чи брат-сестра, чи бабуся-дідусь. Саме у процесі налагодження сімейних взаємовідносин відбувається закладаються основи базової культури особистості, формується ставлення до самого себе, батьків, мови, батьківщини та ін., і не дивно, що комплексне розв'язання освітньо-виховних завдань можливе лише за налагодження гармонійного сімейно-шкільного виховання молодших школярів.

Незаперечною є теза про те, найпершими вихователями, вчителями дітей є мати та батько, або інші родичі, які мешкають разом і ведуть спільне господарство. Від рівня їхньої культури залежить рівень сформованості людяності, духовності, гідності дітей, у яких закладаються основи багатьох умінь та навичок, звичок, виробляються оцінні судження і певною мірою визначається подальша життєва позиція з огляду на спосіб життя батьків. Тому

актуальним залишається питання про співпрацю школи і сім'ї у розв'язанні різних виховних завдань стратегічного, тактичного чи оперативного рівня з урахуванням концентризму у виховання, спираючись на індивідуальні особливості дітей.

Спільна робота школи та сім'ї має ґрунтуватися на таких педагогічних принципах: пріоритетності сімейного виховання, громадянськості, демократизму, гуманізації взаємин педагогів і батьків, ретроспективності, педагогізації батьків [5]. Автор, визначаючи принципи співпраці батьків та школи, іще раз підкреслює домінуюче значення сім'ї у фізичному та духовному становленні особистості. Визнаючи сімейне середовище природною і постійно діючою ланкою виховання, зауважимо, що саме в ньому закладається світогляд зростаючої особистості, її національна самобутність, моральність та інші важливі якості і властивості. Тому без докорінної зміни акцентів у сімейних виховних взаємовідносинах не можна домогтися значних змін у суспільному вихованні дітей та молоді.

Серед принципів, зазначених Н.Мойсеюк, звернемо увагу на те основне вихідне положення, яке забезпечує встановлення тісних продуктивних партнерських взаємовідносин між школою та сім'єю у формуванні основ базової культури особистості. Як свідчить досвід організації самоврядування та культурно-масової роботи школи, молоді батьки активно беруть участь у розв'язанні різноманітних навчально-виховних проблем. Так чи інакше, ініціативні батьки залучаються: до зміни термінів чи тривалості навчальних семестрів та канікул, вибору профілю школи, розробці внутрішньошкільних статутів та створенню умов для оптимального поєднання розумової та фізичної праці, відпочинку, харчування, медичного обслуговування школярів, системи заохочень і покарань та ін.

Відомо, що найпоширенішою формою співпраці школи та сім'ї – є батьківські об'єднання, яким під силу реалізація спільних проектів. І в першу це стосується справ, які зміцнюють та підвищують батьківський авторитет як в очах своїх вихованців, так інших дорослих. Обмін життєвим досвідом, порада

та спільне обговорення, єдине рішення задовольняють обидві сторони, розвивають у них почуття власної відповідальності, громадянського обов'язку. Значення подібних спільних справ – це, в першу чергу, прояв довіри до виховних можливостей сімей, підвищення рівня педагогічної культури батьків у повсякденному спілкуванні з дитиною. По-друге – дотримання педагогічного такту у спілкуванні з батьками, неприпустимість грубого втручання в життєдіяльність членів сім'ї. По-третє, такі форми спільної роботи дозволяють розв'язувати низку виховних завдань, спрямованих на профілактику конфліктогенної поведінки дітей. І це природно, оскільки пропагуючи оптимістичний настрій у розв'язанні сімейних виховних, акцентуючи увагу на сильних сторонах подібного виховання, школа разом з батьками створює умови для самореалізації зростаючої особистості.

Урізноманітнення форм співпраці школи та сім'ї свідчить про можливість розв'язання виховних завдань різного рівня та складності. Серед низки виховних визначальних завдань – турбота батьків про здоров'я власних дітей. В сучасних умовах спостерігається занепокоєння батьків з приводу активного розвитку у дітей гіподинамії у зв'язку з чим розвиваються різноманітні хвороби. Ті чи інші причини погіршення здоров'я дітей активізують всі форми співпраці вчителів та батьків з організації фізичного виховання школярів. Подібна тісна співпраця дасть свої результати за умови, коли ми будемо розглядати фізичне виховання не лише через призму розв'язання різноманітних освітньо-оздоровчих завдань, але як свідоме ставлення самих дітей до фізичних вправ, їхньої мотивації до занять спортом, розвитку активності та ініціативи. Таке трактування фізичного виховання являє собою ніщо інше як педагогічну взаємодію, спрямовану на створення сприятливих умов для самореалізації зростаючої особистості. В цих умовах у дитини з'являється природний потяг розвивати свої фізичні сили, схильність до рухливості, активності та ін.

З урахуванням такої особливості як концентризм, завдання з фізичного виховання проектується з огляду на вікові закономірності розвитку дітей.

На думку О.Бондарчук спільні справи школи і сім'ї щодо фізичного виховання учнів першого класу мають бути спрямовані на збереження та зміцнення здоров'я, всебічного розвитку учня, поліпшення працездатності та зниженню втомлюваності, підвищенню опірності організму до різних захворювань [1].

А ось фізичне виховання в сім'ї у роботі з підлітками передбачає збереження та зміцнення здоров'я; підвищення фізичної та розумової працездатності; загартування організму, підвищення його адаптаційних можливостей; розвиток у дітей рухових якостей; озброєння дітей теоретичними знаннями з валеології, гігієни, фізичної культури й спорту; виховання у дітей стійкого інтересу, потреби до систематичних занять фізичними вправами; можливе усунення недоліків та вад фізичного розвитку тощо [2].

Стрижневими напрямками позакласної роботи з фізичного виховання зі старшокласниками мають стати [7]:

1. Фізкультурно-оздоровчий (гімнастика перед заняттями, рухливі перерви, години здоров'я, туристичні походи по рідному краю, рухливі ігри на місцевості, самостійні заняття фізичним вправами, фізкультурно-оздоровчі клуби тощо)

2. Спортивно-масовий, який втілюється через групові заняття та масові фізкультурні справи.

3. Рекреаційно-відновлювальний (гуртки загальної фізичної підготовки та секції для учнів спеціальної медичної групи, групи здоров'я, дні здоров'я тощо).

Особистий приклад батька чи матері, дідуся чи бабусі, брата чи сестри, спільне проведення дозвілля чи занять фізичною культурою або ж спортом, пропагування здорового способу життя – все це ті умови які забезпечують успішність розв'язання завдань фізичного виховання. Саме сімейне середовище формує у дітей ціннісне ставлення до здоров'я і потребу в систематичних фізичних вправах. Завдання ж з формування рухових навичок

дитини, або ж досягнення необхідного рівня спритності, швидкості, сили та інших фізичних якостей має стати першочерговим у виховній діяльності батьків.

Як зазначає І.Лисак, формування здорового способу життя дитини є одним із найважливіших пріоритетів сімейного виховання [3]. Значною мірою, розв'язання подібних виховних завдань залежить: від стилю сімейних відносин чи способу організації життєдіяльності батьків та дітей, спільної участі обох батьків у вихованні, оптимальної організації сімейного дозвілля, ставлення самих батьків до фізичної культури, спорту, здорового способу життя.

О. Томащук та Е. Хомярчук розмірковуючи над необхідністю співпраці сім'ї та школи у розв'язанні завдань фізичного виховання школярів, зауважують, що серед сучасного зростаючого покоління спостерігається тенденція до значного зниження рухової активності [8]. На думку дослідників така проблема виникла завдяки: збільшенню часу на сприйняття інформації; необхідністю засвоєння значного обсягу сучасних знань; умовами життєдіяльності дітей та молоді, на які негативно впливає урбанізація сучасного соціуму. У зв'язку з цим, бракує вільного часу для фізичної культури. Особливо актуалізується ця проблема у підлітковому віці, у яких темпи росту і розвитку організму максимальні. Для подолання подібних суперечностей недостатньо навіть трьох уроків фізичної культури на тиждень. Потребу дітей у русі може задовольнити раціональна організація занять фізичними вправами як в школі, в сім'ї, так і позашкільних навчально-виховних закладах. Рухова активність позитивно впливає на організм тільки в рамках оптимальних величин. Брак рухів – гіподинамія та гіпокінезія – призводить до патологічних відхилень у розвитку різних систем організму. Отже, сім'я має на себе взяти левову частку завдань фізичного виховання зростаючої особистості.

Виконання фізичних вправ в домашніх умовах необхідно вважати «специфічною» діяльністю, коли, ніби, і за завданнями вчителя, але і самостійно [4]. Крім того, за задумом вчителя з фізичної культури, окремі вправи можна виконувати за бажанням. Подібна самоорганізація формує

потребу в повсякденних фізичних вправах, а також сприяє вихованню відповідальності як до себе, так і до оточення.

М. Олійник, для формування рухової активності дитини в умовах сімейної виховної взаємодії пропонує групи вправ [6]. Так, перша – об'єднує вправи, спрямовані на вироблення правильної постави. Вправи такого плану є загальнооздоровчими, сприяють нормальному фізичному розвитку. Другу – становлять вправи, що містять елементи акробатики. Вони спрямовані на розвиток спритності, гнучкості та швидкості реакції. До третьої групи належать рухливі ігри, в яких використовуються ходьба, біг, стрибки тощо. До четвертої групи віднесено вправи з використанням різних предметів на свіжому повітрі або у приміщенні, наприклад, підіймання по драбинці і гімнастичній стінці, перестрибування через перешкоди. П'яту групу становлять музично-ритмічні вправи.

В процесі виконання таких вправ спільно з батьками розв'язуються низка педагогічних завдань, наприклад: дитина вчиться невимушено поєднуючи рухи з музичним супроводом; в організації справ дотримуватися певних правил; засвоєння досвіду самоорганізації та швидкої адаптації до незвичайних умов; формування вміння зосереджуватися; точність та усвідомленість дій.

Вище викладене засвідчує, що тісна співпраця сім'ї та школи в умовах інформаційно-комунікативного середовища, стає суттєвим чинником успішного розв'язання завдань фізичного виховання зростаючого покоління. Реалії життя говорять нам про те, що перед школою та сім'єю постають різні виховні завдання, оскільки можливості цих соціальних інституцій не співмірні. Руховим діям дітей вчить переважно школа. Для оздоровчо-гартувального впливу на дитячий організм, формування правильної постави та гігієнічних навичок, виховання культури поведінки сім'я володіє більш потужнішим потенціалом. Зрештою, поодиноці – ні школа без сім'ї, ні сім'я без школи не зможуть успішно розв'язувати поставлені завдання фізичного виховання зростаючої особистості. Створення в сім'ї здорового морально-психологічного клімату, де батьки чи старші її члени стають прикладом для наслідування,

сприятиме формуванню потреби у самостійних щоденних заняттях фізичною культурою. Очевидно, що збільшуючи обсяг рухової активності дитини, ми комплекс стратегічних, тактичних та оперативних завдань. Серед них: збереження і зміцнення здоров'я дитини; підвищення рівня фізичної та розумової працездатності; загартування організму, підвищення його адаптаційних можливостей; розвиток сили, швидкості, витривалості, спритності, гнучкості та ін., внаслідок систематичного виконання спеціальних комплексів вправ; виховання у дітей стійкого інтересу, потреби до систематичних занять та ін.

Використані інформаційні джерела:

1. Боднарчук Олена Миколаївна. Взаємодія школи та сім'ї у фізичному вихованні учнів першого класу: автореферат дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення / Боднарчук Олена Миколаївна; [наук.керівник Заневський Ігор Пилипович]; Львівськ. держ. ун-т фізкульт.– Львів, 2013. – 20 с.
2. Ковальчук Г.П. Проблема фізичного виховання учнів 7-9 класів у сім'ї / Г.П. Ковальчук// Педагогічний дискурс, випуск 11/2012. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http:// ojs.kgpa. km.ua/index. php/ peddi scourse/article/download/802/738/](http://ojs.kgpa.km.ua/index.php/peddiscourse/article/download/802/738/)
3. Лисак І. В. Роль сім'ї у фізичному вихованні дітей – «Фізична культура, спорт та здоров'я: стан і перспективи в умовах сучасного українського державотворення в контексті 25-річчя Незалежності України» XVI Міжнародна науково-практична конференція. – 2016. – С.45-48 [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http:// journals. uran. ua/ ksarc_ conference/article/view/89490](http://journals.uran.ua/ksarc_conference/article/view/89490)
4. Митяй О.І. Шляхи підвищення рухової активності учнів в позаурочний час. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://boguslav-vpusp. net. ua/ media /files/ Mutiay_2.pdf](http://boguslav-vpusp.net.ua/media/files/Mutiay_2.pdf).

5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навчальний посібник / Н.Є. Мойсеюк. – К., 2007. – 608 с. [Електронний ресурс] - Режим доступу: [http:// pidruchniki. Ws/ 12570107/ pedagogika/pedagogika_ _moyseyuk_ nye](http://pidruchniki.ws/12570107/pedagogika/pedagogika_-_moyseyuk_nye)
6. Олійник М. М. Роль сім'ї у формуванні рухової активності дітей / М. М. Олійник // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. - 2017. - № 2. - С. 90-94. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [www: //nbuv. gov. ua/ UJRN/vduer_2017_2_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduer_2017_2_17)].
7. Стасенко О. Педагогічні умови підвищення фізичної підготовленості учнів старшої школи в позаурочних формах занять. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https: //www. pulib.sk/ web/kniznica/ elpub/ dokument/ Bernatova9/subor/Stasenko.pdf](https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova9/subor/Stasenko.pdf)
8. Томащук О. Г., Хомячук Е. С. Необхідність співпраці сім'ї та школи у процесі фізичного виховання школярів / Олена Григорівна Томащук, Едуард Святославович Хомячук // [Електронний ресурс] – Режим доступу: [www:// naukam. triada.in.ua/ index. php/konferentsiji/44- chotirnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internetkonferentsiya/ 254-neobkhidnist-spivpratsi-sim-ji-ta-shkoli-u-protsesi-fizichnogo-vikhov annya-shkolyariv](http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/44-chotirnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internetkonferentsiya/254-neobkhidnist-spivpratsi-sim-ji-ta-shkoli-u-protsesi-fizichnogo-vikhovannya-shkolyariv)

Аліна Іваненко
студентка Факультету соціально-
економічної освіти
НПУ імені М.П. Драгоманова
Науковий керівник:
Олександра Олександрівна Войналович
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки

**СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ,
ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ**

Стаття присвячена проблемі становлення особистості в процесі цілеспрямованого впливу суспільства. Автором проаналізовано провідні чинники розвитку та формування особистості в умовах сучасного інформаційно-комунікаційного середовища.

Ключові слова: *розвиток особистості, навчання, виховання, освіта, глобалізація.*

Глобалізація та прогресивні зміни в житті суспільства потребують звернути увагу на ефективний розвиток, виховання всебічно розвиненої людини, яка має критичне мислення, здатна приймати зважені рішення за швидко змінних умов сьогодення, усвідомлювати глобальні проблеми людства та взяти участь у їх вирішенні. Здорове та гуманне суспільство можуть створити тільки освічені, мудрі та гуманні люди. Сучасна людина – гармонійна особистість. Тому вже сьогодні постає питання про становлення і цілісний розвиток особистості, а саме в процесі навчання, виховання і розвитку.

Згідно з Законом України «Про освіту...», метою освіти є «...всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу...» [1]. Головним завданням освітніх закладів є не тільки надання умінь, знань та навичок, але й забезпечення культурного і духовного розвитку. Це означає, що такі категорії, як навчання і виховання є нерозривно пов'язаними. Для розуміння важливості освіти в процесі розвитку особистості слід проаналізувати концепцію культурно-історичної теорії. З цієї точки зору ми розуміємо, що розвиток людини включає дві сили, які, хоча і суперечливі, по суті є взаємопов'язаними: соціальні та біологічні [2]. Обидві сфери розвитку – природна і культурна –

збігаються і зливаються одна в одну. Зміни, що відбуваються в обох сферах, взаємопов'язані і являють собою насправді унікальний процес соціального та біологічного формування особистості дитини. Оскільки органічний розвиток людини відбувається в культурній сфері, він починає бути також біологічним процесом, який історично обумовлений. Сприйняття впливу між біологічними та соціальними факторами, приписуючи культурному розвитку силу втручання у формування конкретно людських можливостей, які Л. Виготський називає вищими психічними функціями, має прямий вплив на спосіб бачення педагогічної праці. Таким чином, ми розуміємо, що педагог робить вагомий вклад в розвиток дитини, організувавши простір та час, встановивши стосунки, запропонувавши залучити та збагатити досвід культурної освіченості дітей, щоб вони могли розвивати діяльність з об'єктами культури й, таким чином, відповідати їм [3]. У міру того, як діяльність стає більш складною, інтелектуальні можливості та особистість також стають складнішими, оскільки вони формуються в діяльності та діяльності.

Концепція діяльності дозволяє нам побачити нерозривність між пізнанням та прихильністю в розвитку особистості, яка, за Леонтьєвим, є "новою психологічною формацією, що формується в середовищі життєвих відносин індивіда, як продукт трансформації його діяльності [4]. О. Леонтьєв писав: "... реальною основою особистості людини є не сукупність її відносин із світом, які є соціальними за своєю природою, а відносини, що виникають і встановлюються його діяльністю, точніше за набором його різноманітної діяльності» [4]. Особистість – це всебічна формація, системні якості якої породжуються соціальними відносинами, в яких кожен індивід бере на себе роль суб'єкта діяльності. Якщо розвиток складний процес, який триває протягом онтогенезу, то його мета як раннє дитинство – це спосіб, завдяки якому вчителі можуть сприяти збагаченню досвіду дітей. За словами Л.Виготського, досвід представляє єдність між елементами культурної сфери, особливості особистості та визначає спосіб, яким кожна дитина ставиться до свого оточення у кожний момент свого розвитку [2].

На відміну від інших підходів, культурно-історична теорія має одним із своїх припущень, що розвиток особистості не є природним, а історичним та соціальним, тобто залежить від інтеграції особистості, починаючи з перших моментів життя, у суспільство, яка сповнена вимог, очікувань та звичок. З цієї причини закономірності, що характеризують формування особистості з дитинства до дорослого життя – є наслідком взаємодії між особливостями психофізіологічного розвитку дитини та її чи її культурний розвиток [2].

У дитинстві встановлюються перші рівні формування особистості індивіда. О.Леонт'єв констатує, що це стихійний період розвитку цієї системи. Саме на першому році життя діти засвоюють цінності, поведінку норм і конкретно людських можливостей, і стають здатними висловлюватись поодинокі перед світом: вони будують все більш складну свідомість щодо предметів та їх знань про них, про людські стосунки й, особливо, про себе. Цей процес формується ситуаціями, в яких живуть діти, тому можна стверджувати, що особистість кожного із нас є результатом біографії: умови життя та навчання, діяльності, процесів навчання і розвиток психіки в цілому.

З цієї причини фундаментальну роль відіграє навмисний і систематизований виховний процес, який відбувається в школі. Слід зазначити, що навчальна діяльність не відбувається лише в школі; сім'я та суспільство також беруть активну участь у цьому завданні. Однак школа є систематично організованою системою навчання. Як бачимо, освіта відіграє переважну роль у розвитку дітей. Виховання – гуманізація; вклад кожній людині всю працю людства, яка передує йому, робить її ефективно людиною.

Для цього педагогічна робота ґрунтується на глибоких теоретичних знаннях про людський розвиток. Відповідальність вчителя – усвідомити, що культуру, за допомогою різних форм посередництва, діти можуть привласнювати, сприяючи їх формуванню як повноцінні люди. Також його роль полягає у виборі матеріальних та нематеріальних об'єктів культури, накопичених суспільством, та, знаючи про особливості моментів розвитку особистості дітей, організувати час, простір, стосунки та досвід формування,

які дозволять ефективно засвоєння знань, умінь та навичок. Школа повинна бути простором для створення нових потреб, які спонукають дітей до навчання та розвитку.

Таким чином, коли діти виростають і переживають різні ситуації – бачачи, чуючи, наслідуючи та виконуючи самостійно те, чого вони дізнаються від оточення, беручи участь у житті їхніх сімей, громади та суспільства, – будуються нові утворення в їхньому мозку, і нові зв'язки встановлюються ними з їх соціальним оточенням [3]. Слід діяти педагогічно, щоб позитивно вплинути на розвиток дітей, провокуючи розвиток особистості, потрібно знати основні характеристики кожного моменту розвитку дитини та її формувальної динаміки.

Навчання означає знати, як користуватися предметами відповідно до їх соціальної ролі, знати про них і думати про них все більш автономно. У цьому процесі пізнання себе чи пізнання власних можливостей. Вчителі виконують фундаментальну роботу: працюючи з дітьми, щоб вони сприймали використання об'єктів культури та розширювали їхнє розуміння людських знань та виробництв; організовуючи для дітей ситуації у взаємодії, щоб діяти на шляху втручання в процес навчання один одного, спираючись на попередні знання, спрямовані на створення нових і більш складних форм розуміння. Діти не пасивні до впливів вчителів. Навчання – це активний двобічний процес.

У цьому сенсі навчальні заклади – це простір для встановлення відносин між дітьми та знаннями, посередництва між повсякденним життям та власними знаннями (мова та звички) та неординарними та складнішими можливостями людської дії; простір та час для створення та розширення гуманізуючих потреб, здатних мотивувати діяльність дітей і, в цьому процесі, сприяти розвитку нових форм розуміння та дії на об'єкти та нових відносин з людьми.

Отже, можна зробити висновок, що розвиток особистості – дуже складний, довготривалий та багатогранний процес. Розвиток людини є історично та соціально обумовленим. Розуміння проблеми цілісного розвитку людини дає змогу говорити, що ефективний розвиток – це нерозривна єдність

процесу виховання і навчання, а також розвитку і формування особистості. Розвиток людини зводиться не лише до засвоєння, накопичення нею кількісних знань, умінь та навичок з різних галузей науки. Характерна риса цього процесу полягає в якісних змінах психічної діяльності, у виникненні нових можливостей мислення, пам'яті, сприймання, уяви, волі, характеру та формуванні нових позитивних якостей індивідуума. Нехай вихователі та вчителі усвідомлюють масштабність своєї роботи у формуванні людей та свідомо будують нове людство.

Використанні інформаційні джерела:

1. Закон України про освіту. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. / Гл. ред. А. В. Запорожец. – М.: Педагогика, 1982-1984. Т.3: Проблемы развития психики / Под. ред. А. М. Матюшкина. – 1983. – 369 с.
3. Асмолов А.Г. Психология личности. Культурно – историческое понимание развития человека. – М.: Смысл; Издательский центр «Академия», 2007. – 527 с.
4. Психологія особистості: Хрестоматія: Навч. посіб. / О.Б.Мельничук, Р.Ф.Пасічняк, Л.М.Вольнова та ін. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. – 532 с.

Чобітько Анжела
 студентка Факультету соціально-
 економічної освіти
 НПУ імені М.П. Драгоманова
 Науковий керівник:
 Олександра Олександрівна Войналович
 кандидат педагогічних наук, доцент
 кафедри теорії та історії педагогіки

ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ БУЛІНГУ У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті проаналізовано соціально-педагогічну, психологічну проблему сучасності – булінгу та висвітлено шляхи його попередження у підлітковому середовищі.

Ключові слова: булінг, підліткове середовище, агресія, насильство.

Проблему, яка висвітлена в даній статті, не обговорюють у школах і за сімейними вечереми. Страшне явище булінгу прогресивно розвивається в Україні, але найстрашніше, що його не намагаються подолати. Тема булінгу – стала темою табу. Учителі в навчальних закладах ігнорують прояви насильства дітей один проти одного, аби вберегти репутацію педагогічного колективу. Батьки, у свою чергу, не помічають депресивного стану дитини через зайнятість на роботі. А коли все-таки виявляють явище агресії однолітків над дитиною лише змінюють місце навчання. Такі дії не розв'язують проблему, а лише маскують її, що врешті може призводити до жахливих наслідків. «Учитель на уроці відлупцював дитину за невиконане домашнє завдання. Група підлітків жорстоко побили однокласницю і виклали відео до соціальних мереж. Дівчина 15 років вчинила самогубство, не залишивши за собою жодної прощальної записки» - всі ці події схожі на якийсь детектив. Але ні, це всього лише реалії ХХІ століття і простий перегляд новин.

Протягом усіх століть виникали поодинокі випадки жорстокості дітей один проти одного. У свою чергу цьому дорослі не надавали жодного значення. З розвитком технологій ситуація в соціальній сфері ставала дедалі гіршою. Саме поняття булінг виникло не так і давно. Найгірше те, що навіть багато дорослих людей не чули цього слова. Зі статистики 80% дорослого населення України пережило в дитинстві фізичне чи моральне насильство. За даними U-Report, глобальне опитування показало, що 49 % людей підтвердили прояви насильства, а саме через: зовнішність, стать, орієнтацію, етнічну належність. Якщо взяти статистичні дані ВООЗ, отримані в ході моніторингових спостережень по всій території України, з'ясувалося що регулярно страждають від морального та фізичного знущання близько 17 % школярок і 16 % школярів

віком від 11 до 15 років. Діти які самі постійно застосовують насилля щодо інших 16 % хлопців та 12 % дівчат [1].

Відповідно даним опитування, що проводив журнал KidsPoll (1200 осіб). Можна зробити висновок — 48 % респондентів страждали від насилля в сім'ї, школі, інтернеті (кібербулінг). Близько 15 % дітей страждали від насилля; 42 % опитаних підтвердили, що час від часу були збуджувачами булінгу, 20 % — дуже часто [2]. Таким чином, за представленими даними можна зрозуміти, що це явище масове і глобальне. Варто зауважити що більшість дня діти проводять в закладах освіти, через це головним завданням сучасних загальноосвітніх шкіл усвідомити та визнати, що проблема булінгу існує, створити належне середовище в навчальних закладах для вчасного виявлення та профілактичної боротьби з низкою негативних наслідків психологічно-педагогічного явища.

Термін булінг, незнайомий для багатьох людей і він найбільшою мірою пов'язаний із насильством (домінування, бажання отримати владу однієї особи над іншою; користування силовими методами чи психологічний тиск через погрози, які свідомо спрямовані на слабших (ті хто не зможе чинити опір), агресивність (неконтрольоване обходження з людьми, спрямоване на порушення фізичного та психічного здоров'я людини) [4]. Агресія взаємопов'язана з насильством, в свою чергу «третирувати» означає зневажати когось, поводитися безцеремонно, не враховувати чийсь думку [5, с. 248]), а цькування ототожнюється з переслідуванням, наклепами та знущанням [6, с. 259]). Це вже показує різні чинники та аспекти булінгу. Існує трактування булінгу від вузького (наклепи, образливі слова) до масштабного (загальне знущання) [7].

Уперше термін булінг (переклад англійською 'bully' – хуліган, забіяка, грубіян, насильник; 'bullying' – цькувати, залякувати, поводитися зневажливо) виникає з початком 70-х років ХХ століття у Скандинавії, дослідницька група вивчала насильство між однолітками в школах. Наразі не має чітко сформованого наукового визначення цього терміна. Різні автори використовують відмінні пояснення та видозмінені класифікації видів булінгу.

Таким чином, фундаментом булінгу є статусність, бажання мати владу, жорстока конкурентна боротьба, авторитетність. Це соціальна поведінка, яка виникає в орієнтовно стійкому колективі та може залучати інших. Булінг охоплює нерівноправні сили та владу, що приводить жертву в стан, у якому вона не здатна ефективно захищатися від негативних дій. Відмінна риса булінгу від звичайно конфліктної ситуації. В конфлікті учасники мають рівність, а в явищі булінгу жертва набагато слабша і не може захистити себе, проти неї можуть виступати й інші учасники. Однією з характерних рис булінгу є передбачення свідомої поведінки, яка спрямована на надання шкоди чи стражданню іншим людям.

Головні причини булінгу в колективі наступні: відчуття боротьби за лідерство, владу; різні цінності, субкультури, погляди, поведінка і невміння толерантно ставитися до них; агресивність; психічні й фізичні вади; присутність заздрощів; тощо [8].

Булінг в школі поділяють на дві основних форми:

1. Фізичне насильство – удари та стусани, побої, нанесення тілесного ушкодження тощо; насильство сексуального характеру.

2. Моральне насильство – спрямоване на дію психіки, для завдання психологічних травм за допомогою словесних образ або погроз, переслідувати та залякувати жертву, для навмисного підривання емоційної невпевненості (вербальний спосіб, жести або дії з образливим характером, ізоляція, несприйняття та ігнорування, вимагання, пошкодження та інші дії з майном, кібербулінг)

Основний механізм розвитку булінгу: відчуття страху, заздрощів та конкуренції; неприйняття інакшості; підпорядковувати інших власним забаганкам волі; витіснення дитини із групи (колективу); приниження інших.

Трикутник Карпмана найкраще зображає структуру учасників булінгу: той хто здійснює (переслідувач), той що страждає (жертва) і спостерігач (рятівник). Це своєрідна жорстока гра чи навіть війна, де всі сторони калічать свою психіку і долі в цілому. Вікова категорія має великий діапазон: чи то

батьки, чи то діти, чи то вчителі. Соціальне та психологічне явище насильства негативно торкається всіх хто бере в ньому участь.

Найвідоміший дослідник цього явища, Д.Ольвеус, більш детальну рольову структуру. Тема булінгу на сьогодні є резонансною. І тому потрібно якнайскоріше активізувати протидію підлітковому насильству. Школи мають співпрацювати з батьками. Верховною Радою України було прийнято закон (18.12.2018) № 8584 «Про зміни в деяких законодавчих актах с приводу протидії булінгу», він перший визнав юридичний характер поняття булінгу в законодавстві України та притягує до відповідальності не лише за сприяння, але і за намагання приховати його [9].

Шляхи попередження булінгу у підлітковому середовищі:

- Діти які відчувають напруженість у відносинах з оточенням, починають протестувати проти відвідування навчальних закладів. Трапляються випадки істерик, вигадування хвороб.
- Уникають участі у колективній роботі, соціальному житті. Дуже швидко можна спостерігати зміни у поведінці дитини: хоче бути наодинці, говорить з підвищеним тоном, дивно реагує на спробу допомогти.
- Частіше прослідковується невідоме зникнення грошей чи інших предметів, одяг чи речі можуть бути навмисно зламаними.
- Важко пояснюють реалістичність ситуації, шукають виправдань.
- Говорить про те, що не буде ходити до школи, пропускає шкільні заходи, в яких беруть участь інші учні.
- Відсутність контакту з однолітками: відсутність друзів, не має в кого запитати домашнє завдання, прогулянки наодинці;
- Психосоматичні ознаки: головні болі, хвороба, (ламкість тіла, біль в животі, вірусна інфекція).
- На руках чи у зошиті можуть з'явитися дивні написи, малюнки. Дорога до школи буде найменш людною [10].

Отож, явище булінгу, виникає орієнтовно організованому та сталому дитячому колективі та має вплив на всіх його учасників, що у своє чергу

позначаються в порушеннях навчальних і виховних процесів в навчальних закладах. Через це виникає потреба в усвідомленні й визнанні наявної проблеми; ознайомлення фахівців з усіма аспектами та специфікою, особливими навичками та вмінням виявити, попередити та подолати негативне соціально-психіко-педагогічне явище – булінг.

Використані інформаційні джерела:

1. Социальные детерминанты здоровья и благополучия подростков. Исследование «Поведение детей школьного возраста в отношении здоровья» : международный отчет по результатам обследования 2009-2010 гг. / под ред. С. Currie и др. – Копенгаген : Европ. регион. бюро ВОЗ, 2012 г. (Сер. Политика охраны здоровья детей и подростков. – Вып. № 6).
2. Буллинг: детская жестокость. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.tagilib.ru/readers/ot_20_and_starshe/meropr/bulling.php
3. Українська психологічна термінологія : словник-довідник / за ред. М.-Л. А. Чепи. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2010.
4. Лушпай Л. І. Шкільний булінг як різновид суспільної агресії. [Електронний ресурс] / Л. І. Лушпай //Наук. зап. [Нац. ун-ту «Острозька академія»]. Сер. :Філологічна. – 2013. – Вип. 33. – С. 85. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoaf_2013_33_28.pdf
5. Словник української мови : в 11 т. – Т. 10. – 1979. – С. 248.
6. Словник української мови : в 11 т. – Т. 11. – 1980. – С. 259.
7. Петросянц В. Р. Проблема буллинга в современной образовательной среде / В. Р. Петросянц // Вестн.ТГПУ. – 2011. – Вып. 6 (108). – С. 151–154.
8. Система захисту дітей від жорстокого поводження : навч.-метод. посіб. / Л. Волинець, Т. Дорошок, М. Євсюкова та ін.; [ред.: К. Левченко, І. Трубавіна]; Держ. соц. служба для сім'ї, дітей та молоді. Міжнар. жіночий правозахисн. центр «Ла Страда Україна». – К.: Держсоцслужба, 2005. – 395 с.

9. Яворницька Б. Закон про боулінг: відповідальність за цькування у школі. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ldn.org.ua/consultations/zakon-pro-bulinh-vidpovidalnist-za-tskuvannya-u-shkoli/>
10. Що таке «боулінг» та чому про нього треба знати всім батькам. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bilyayivka.City/read/card/3080/scho-take-buling-ta-chomu-pro-nogo-treba-znati-vsime-batkam-rozasnyuyut-u-centri-socialnih-sluzhb>

Горбунов Микита
 студент Факультету інформатики
 НПУ імені М.П. Драгоманова
 Науковий керівник:
 Кушнірук Світлана Анатоліївна
 доктор педагогічних наук, доцент
 кафедри теорії та історії педагогіки

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

У статті розглянуто розвиток педагогічної інноватики у сучасних умовах українського державотворення; наведено траєкторії трансформації педагогічної діяльності вчителя відповідно до можливостей сучасного навчального процесу та історико-педагогічного досвіду.

Ключові слова: педагогіка, інноватика, педагоги-новатори.

Педагогічній науці нараховують понад 400 років, навіть не враховуючи попереднього розвитку педагогіки в рамках майже всієї культурної діяльності людства, сьогодення чітко констатує факт накопичення величезної кількості методик, які мали високу ефективність та були перевіренні часом, але разом з тим не викликає сумнівів катастрофічне положення сучасного освітньо-виховного процесу.

У цій статті наведені думки щодо навчальної діяльності, яка повинна базуватись на найбільш вдалих здобутках історії шкільної освіти та досвіду педагогів-новаторів і враховувала б обставини сучасної освітньої системи. На наш погляд, виникає необхідність обґрунтування інноваційної педагогіки.

У сучасній педагогічній думці термін «інноваційна педагогіка» зустрічається, як сукупність думок закордонних та вітчизняних учених щодо змінення парадигми (за Т.Куном) педагогіки в контексті розвитку гуманістичної педагогіки у думці К. Роджерса та повернення до класичних ідей [1], останні десятиліття сформувалася педагогічна інноватика - дисципліна, що вивчає закономірності становлення і впровадження педагогічних ідей.

В рамках педагогічної інноватики систематизована багато методів змінення педагогічної системи [6] але разом з тим на наш погляд проблематика трансформації педагогічної діяльності вчителя повинна формуватися у руслі постійного аналізу навчального процесу та впроваджені ідеї попередників, які повинні бути опорою для досягнення поставлених цілей:

1. Засвоєння власне предмету.
2. Творча діяльність учнів.
3. Засвоєння етично-моральної культури.

Ці ідеї ні в якій мірі не суперечать вище вказаним думкам з наукової літератури щодо розробки інноваційних ідей і лише доповнюють або корегують деякі моменти вже чинного педагогічного процесу. Нижче наводяться декілька прикладів, які в найменшій мірі відображають погляд на розвиток майбутньої педагогіки (у силу проблемомісткості питання), але разом з тим ілюструють деякі тези нашого погляду на ефективне нововведення сукупності передових ідей в практику діяльності вчителя.

Перша ціль повинна досягатися, наприклад, мнемонічними опорними конспектами, які запам'ятовуються зоровою пам'яттю (Методика створення наведена в книзі Шаталов В.Ф. Педагогическая проза. - Архангельск: Сев.- Зап. кн. изд-во, 1990) або в молодших класах слугують опорою навчання під час проведення уроку (Лысенкова С.Н., 1988) та інтегруються у вирішення нетривіальних завдань (наприклад праці про емоційну педагогіку І. Кушніра) які виконуються у підготовленому психофізіологічному стані учнів, а сама впевненості та зацікавленості (засновник всесвітньо відомої московської школи математики М.М. Лузін дуже часто був не готовий до лекцій, але його

зануреність у науку та вміння зацікавити дозволили йому не тільки досягти, але і перевищити знання студентів з дисципліни, що викладалися). Аналізуючи ці етапи вчитель повинен постійно розробляти, позичати та впроваджувати ідеї задля збільшення ефективності, але пам'ятати про можливі ризики особливо радикальних ідей, які виникають і-за недостатньо об'єктивного аналізу сучасної ситуації (наприклад, впровадження підручників А.Н. Колмогорова, яка ставили благородні цілі, знизили рівень фізико-математичної освіти учнів), тому це все потрібно бути ініціативою вчителя, який усвідомлює усю серйозність своїх кроків (так званого хорошого вихователя, як називав Януш Корчак вчителя який уникає спричинення шкоди дітям). Звісно, розвиток інноваційної педагогіки не може формуватися в умовах самотійно працюючих вчителів, які приносять користь лише на локальному рівні, тому виникає необхідність в інституті творчого колективу, які б займалися статистикою та розробкою прикладних методик в рамках поставлених цілей і виокремлювати спеціальні питання педагогіки, як екстремальну педагогіку, що ставила б цілі вирішення особливих і нестандартних задач виховання та навчання.

Треба зауважити, що учні повинні самі аналізувати як свій процес освоєння нових знань та навичок (записуючи евристики та помилкові стратегії, що на їх погляд заважають навчанню) так і аналізувати своїх однолітків, вчителя (який повинен вести роздуми у слух, чесно показуючи шлях своєї думки). Цьому положенню найбільше заважає міф про "генія"(засудженого, наприклад, в працях Донецької школи евристики і точних наук), який зумовлює поділ учнів на обдарованих і безуспішних, які не мають жодних шансів на засвоєння предмету (в багатьох випадках, окрім патологічних, такі думки є необдуманими так само як і міф про дітей індиго і т.д.), на відміну від сучасного положення речей у цьому питанні Ян Амос Коменський вважав, що всі учні мають здібності, але різні і деякі мають проблеми щодо їх використання [5, с. 105-107], найбільш глобальну проблему цього буття - "робити як всі і нічим не відрізнятись" розглянув російський критик Д.І.Писарев [4, с. 43-45].

Друга ціль - творча. Чітко аналізуючи здобутки вальдорфської школи, ТРІЗ-педагогіки (в контексті Життєвої стратегії творчої особистості, а також праць Б. Злотіна), аналіз функціонування наукових шкіл, вчитель повинен пропагандувати та сприяти становленню навичок, які б сприяли творчим здобуткам учнів. Треба мати на увазі приклади життєпису вундеркіндів М. Болголюбова, Л. Ландау, В. Паулі, А. Колмогорова, Н. Вінер, разом з Г. Менделем, Б. Гнеденко, А. Франц, які з великими труднощами засвоювали свої науки, але навечно укоренилися в історії науки як видатні митці. Тобто підхід повинен бути конструктивний і направлений на виявлення евристик, які повинні бути впроваджені в роботу вчителя і сприяти розвитку його професійної культури.

Морально-етична сторона виховання має найбільше значення в працях сучасників та класиків, правильність такого акценту не виникає жодних сумнівів, але констатуємо неефективність нинішнього становища цієї сторони педагогіки, треба пропанувати викладання цих питань, як доказової дисципліни, яка б пояснювала механізми взаємодії людей і проблеми, які реально існують поряд з цими процесами.

Висновки: усі вище наведені принципи не можуть бути впроваджені без спеціальних творчих колективів, які б конструктивно формували конкретні методики, які можна впровадити в педагогіку саме сьогодні. Треба зауважити, що у формі найбільш загальних слів це має невелике значення, але як передвісник майбутніх наукових систем та досліджень, ці ідеї можуть стати ще одним маленьким камінчиком для розуміння генезису нової педагогічної системи, елементи якої безумовно існують у вище наведеній літературі.

Використані інформаційні джерела:

1. Зайченко І.В. Педагогіка: підручник. К.: Видавництво Ліра-К, 2016. – 484 с.
2. Кушнірук С.А. Педагогіка. Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів педуніверситетів. – К.: НПУ, 2011. – 472 с.

3. Лысенкова С.Н. Методом опережающего обучения: книга для учителя: из опыта работы / Москва : Просвещение, 1988. – 192 с.
4. Писарев Д.И. Образованная толпа/ Полное собрание сочинений и писем в 12 томах, Том 9, М. "Наука", 2005. С. 43-45.
5. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики / Сост. : А.И. Пискунов, М, "Просвещение", 1981. С. 105-107.
6. Хуторский А.В. Педагогическая инноватика: методология, теория, практика: Научное издание. - М.: Изд-во УНЦ ДО, 2005. – 222 с.
7. Шаталов В.Ф. Педагогическая проза. - Архангельск: Сев.- Зап. кн. изд-во, 1990. – 383 с.

Мороз Валентина

студентка Фізико-математичного факультету

НПУ імені М.П. Драгоманова

Науковий керівник:

Кушнірук Світлана Анатоліївна

доктор педагогічних наук, доцент

кафедри теорії та історії педагогіки

ДИДАКТИЧНІ ІДЕЇ В.О. ОНИЩУКА

У статті розглянуто дидактичні ідей В.О. Онищука, які не втратили актуальності й донині й становлять термінологічний корпус сучасної дидактики.

Ключові слова: педагогіка, дидактика, урок, типи.

Василь Онисимович Онищук (1919-1989) - відомий український педагог, фахівець у галузі дидактики, який викладав педагогіку, психологію та географію у Бершадському педагогічному училищі (1946-1955), завідував відділом дидактики Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР (1970-1982).

У 70-их рр. ХХ ст. В.О. Онищук досліджував зміст і структуру засвоєння учнями знань, формування навичок і вмінь, шляхи підвищення якості знань та

ефективності процесу навчання; типологію, структуру і методику уроку тощо. Праці вченого про методи дидактичних досліджень сприяли розширенню наукових пошуків, що спиралися на експеримент.

Незаперечний вклад в теорію і практику процесу навчання В.О. Онищука є класифікація уроків за основною освітньою (навчальною або дидактичною) метою. Це урок засвоєння нових знань, урок формування нових умінь і навичок, урок комплексного застосування знань, умінь і навичок, урок узагальнення і систематизації знань, урок перевірки і корекції знань, умінь і навичок, комбінований урок.

Крім того, автором досліджувалися питання активізації діяльності учнів при застосуванні окремих методів вивчення на різних етапах вивчення нового матеріалу.

Автор виокремлює такі методи як:

1. Підготовка учнів до сприймання нових знань.
2. Мотивування завдань уроку.
3. Активізація мислення учнів при усному викладі знань.
4. Самостійна робота з підручником на уроці [2; 3].

Як дослідив В.О. Онищук, всі методи ефективні але для кожного предмета і типа уроку потрібно підбирати свій метод або комбінацію методів. Автором було проведено два цікавих експерименти, в яких В.О. Онищук доводив як правильно краще дітям допомагати здобувати знання. За допомогою порівнянь, наприклад, не просто вчитель повинен подавати новий матеріал, а під час вивчення теми наводити приклади, порівнювати означення, явища, допомагати виділяти нове.

В кожному зі своїх методів автор має на меті, що навчання було не сухим викладом матеріалу, а цікавим, розвиваючим уроком. Щоб діти ходили до школи не заради того, що так потрібно, а їм це подобатиметься. Насправді я згодна з автором потрібно якомога дітей підштовхувати до знань, до викладення свої думок, впевненості в своїх силах. Можна розглянути його методи на прикладах [2; 3].

Підготовка учнів до сприймання нових знань.

Як відомо, особливістю мисленевої діяльності учнів є конкретно-образні компоненти мислення. Тому, важливо, що використовуючи цей метод процес засвоєння знань починати з «життєвого споглядання». Наприклад урок математики у 5 класі тема «Коло та його елементи». Діти знають, що сонечко, яке зображуються на картинках, кругле, кришка від пляшки кругла копійка кругла і т.д. Отже на своєму життєвому досвіді вони бачать цю фігуру. Тому їм простіше, вони мають уявлення про коло. Можна провести якісь дослідження в бригадах. Наприклад підчас вивчення теми масштаб. Вчитель пояснив, показав на прикладі і діти приступають до так званої лабораторної роботи, вимірюють ділянки записують результати та складають пропорції. Результат засвоєння знань значно більший, ніж від того якби їм пояснили все в класі і просто вирішували задачки.

Мотивування завдань уроку.

Для того щоб діти розуміли для чого вони вивчають дану тему, чи даний предмет, необхідно показати життєве значення, як кажуть «де згодиться в житті». Ще якщо поставити чітку тему і мету уроку теж можна викликати активне ставлення до нового матеріалу. Але не завжди можна тему пов'язати з життєвий досвідом дітей тому даний метод не завжди підходить.

Активізація мислення учнів при усному викладі знань.

Підчас викладу нового матеріалу, потрібно слідкувати за тим щоб було більше життєвих ситуацій, аналогій, щоб діти могли пов'язувати новий матеріал зі своїм досвідом - уявленнями, знаннями, навичками, які одержані на основі самостійного сприймання навколишнього світу або вивченого в школі.

Самостійна робота з підручником на уроці.

Діти 5 класу, ще не зовсім вміють користуватися підручником. Їх в початковій школі навчили читати на швидкість близько 100-110 слів в хвилину. Така швидкість дозволяє опрацьовувати матеріал але розуміти, тобто засвоювати матеріал не всі учні можуть. Тому першою задачею для вчителів є навчити користуватися підручником учнів. Для цього слід використовувати

різні прийоми. Найкращий спосіб, на думку автора, це короткий виклад частини матеріалу вчителем, а далі самостійне опрацювання підручника. Під час опрацювання діти використовують прийоми як порівняння елементів матеріалу, ставлення запитань до вчителя і т.д. Часто використовують відтворюючу бесіду, але вона ефективна коли кожний її учасник добре знає тему, що вивчається [2; 3].

4) Теоретичні основи уроку.

Головні запитання: Яким має бути урок? Як домогтися його оптимальної ефективності? Якими повинна бути методика і техніка сучасного уроку в умовах роботи за новими програмами і підручниками?

Основою структури інформаційно-пошукового типу засвоєння знань має бути єдність змістовної, операційної, прикладної та виховної сторін процесу навчання. Такий тип засвоєння знань вимагає перебудови не тільки структури, а й методики уроку, ефективність якого забезпечується за цих умов не стільки застосуванням певних методів навчання, стільки взаємодією різних прийомів навчальної діяльності учнів. У процесі вивчення нового матеріалу бере участь не тільки інтелектуальна, а й мотиваційна, емоційна і воляова сфери особистості, тому і потрібен вчитель щоб направляти.

Технологія уроку.

Термін «технологія» з грецької означає «наука про майстерність». Основа майстерності учителя - оптимальне керівництво навчальною діяльністю учнів. Інформаційно-пошуковому типові засвоєння знань розглядають два типи наочності: наочність усвідомлення і наочність осмислення.

Наочність усвідомлення - це об'єкти природного оточення, натуральні предмети, які вивчаються в класі, реальні зображення - плоскі й об'ємні. Визначивши головне під час вивчення, вчитель перевіряє, чи вміють учні виконувати дії, розглядати, виділяти потрібні ознаки, порівнювати предмет з іншим, робити узагальнення. У разі виникнення потреби вчитель може допомогти учням причому двома шляхами: поставити завдання, проблему; дати орієнтуючу основу дій і алгоритмічні вказівки.

Наочність осмислення - це схеми, креслення, предметні і знакові моделі, плани, карти, діаграми, числові таблиці, графіки. Все що не піддається безпосередньому сприйманню розкривається на основі абстрактного мислення.

Удосконалюється структура і технологія проведення практичних і лабораторних занять, які поділяються на інформаційні, ілюстративні, узагальнюючі і контрольні, а за характером пізнавальної діяльності учнів - на алгоритмічні, проблемні і дослідницькі.

Вимоги до сучасного уроку за В. Онищуком.

Ідеологічні вимоги:

- а) Комуністична ідейність, партійність уроків;
- б) Забезпечення нерозривної єдності навчання і виховання; виховання моральних якостей будівника комунізму, формування естетичних смаків.

Організаційні вимоги:

- а) Організаційна чіткість, раціональне використання кожної хвилини уроку;
- б) чіткість постановки перед учнями теми, навчальної мети і конкретних завдань, що досягаються передусім добре продуманим тематичним і поурочним плануванням.

Дидактичні вимоги:

Майстерність вчителя - вміле володіння методикою і технологією уроку, творче застосування різних методів і прийомів навчальної діяльності учнів.

Психологічні вимоги:

Психологічний стан вчителя повинен виражатися у рішучості, сили волі у вимогах до учнів, гарне ставлення до учнів.

Етичні вимоги.

Повинен підтримуватися педагогічний такт, атмосфера доброзичливості.

Гігієнічні вимоги.

Забезпечення відповідних умов в класі, чистота, свіже повітря, температура повітря, освітлення. Не перевтомлювати учнів ні фізично ні розумово.

3) Типи уроків:

- урок засвоєння нових знань;
- урок засвоєння навичок і вмінь;
- урок застосування знань, навичок і вмінь;
- урок повторення, узагальнення і систематизації знань;
- урок перевірки знань, навичок і вмінь;
- комбінований або комплексний урок [1; 5].

Кожний урок має свою побудову або структуру, яка залежить від змісту навчального матеріалу, методів і засобів навчання, віку підготовки учнів. розглянемо кожен тип окремо.

Урок засвоєння нових знань

Мета такого уроку забезпечити засвоєння учнями конкретного обсягу правил, понять, законів, теорем тощо. Для розробки структури такого уроку необхідно врахувати наступні особливості процесу засвоєння знань: сприймання (безпосереднє і опосередковане), розуміння, запам'ятовування, узагальнення і систематизацію головним із них є діяльність учнів.

Діяльність учнів у процесі навчання має такі етапи: попередній, супроводжувальний, заключний.

Структура уроку засвоєння знань включає в себе такі елементи:

- перевірка домашнього завдання;
- повідомлення теми і мотивація навчальної діяльності учнів;
- актуалізація їхнього чуттєвого досвіду і знань;
- початкове ознайомлення учнів з новими матеріалами та усвідомлення його;
- осмислення знань;
- закріплення знань;
- підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

Перевірка домашнього завдання - це важливий етап який обов'язково повинен присутній на кожному уроці. Так ми показуємо дітям, що серйозно відносимося до заданого завдання і кожна їхня самостійна робота буде

використана і оцінена. Це може пройти у вигляді індивідуального опитування, написання диктанту, розв'язання вправ, перевіркою зошитів. На даному етапі вчитель широко застосовують технічні засоби [4; 5].

Повідомлення теми і мотивація навчальної діяльності учнів часто використовують такі прийоми:

- 1) постановка проблеми, яку повинні вирішити за урок учні разом з вчителем;
- 2) показ практичної значимості нового матеріалу, де можна застосувати в житті;
- 3) створення і подолання конфліктної ситуації;
- 4) зацікавлення учнів (поява інтересу). Це самий ефективний прийом зі всіх засобів мотивації. Якщо дитини зацікавиться, а згодом з'явиться інтерес, то діти самі починають допитуватися, задавати питання.

Цікавість - перша стадія орієнтування, пов'язана з новизною предмета, яка може і не мати особливого значення для людини; засіб для підведення дітей до розв'язання пізнавальних і проблемних завдань.

Для кожного типу уроку повинні підбирати свої методи мотивації, які підходять до уроку.

Актуалізація чуттєвого досвіду і знань учнів. На цьому етапі проводяться фронтальні та індивідуальні бесіди, використовуються різні види посібників, ілюстрацій, презентацій, невеликі вправи та практичні завдання. Головна мета цього етапі щоб діти відтворили весь свій життєвий досвід на заданий матеріал, їхні асоціації.

Початкове ознайомлення учнів з новими матеріалами та усвідомлення його. Він здійснюється різними способами - усного викладу вчителя, робота з підручником, використання додаткових матеріалів (презентацій, ілюстрацій, таблиць).

Осмислення та закріплення знань.

Осмислення знань полягає в установленні зв'язків між виучуваними предметами, явищами, процесами. Тут доцільно застосовувати аналітичну

бесіду, робота з підручником, порівняння виучуваних предметів, відокремлення понять.

Закріплення - процес, який веде до міцного запам'ятовування, засвоєння знань. Здійснюється на основі повторення вивченого матеріалу [4; 5].

Підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання. Задача вчителя узагальнити та підсумувати, що саме учні зрозуміли, які нові знання отримали, повторити головні тези уроку, оцінити учнів. Дати домашнє завдання.

Використані інформаційні джерела:

1. Кушнірук С.А. Педагогіка. Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів педуніверситетів. – К.: НПУ, 2011. – 472 с.
2. Онищук В.О. Різні методи на різних етапах вивчення нового матеріалу // Радянська школа. – 1962. – №10. – С.11-17.
3. Онищук В.О. Структура практичних методів навчання // Радянська школа. – 1979. – №6. – С.11-19.
4. Онищук В.О. Типи, структура і методика уроку в школі // Радянська школа. – 1968. – №8. – С.44-53.
5. Онищук В.О. Урок в сучасній школі // Радянська школа. – 1972. – №3. – С.16-24.

***Катерина Ігнат**
студентка Факультету
спеціальної та інклюзивної освіти
НПУ імені М.П.Драгоманова
Науковий керівник:
Тетяна Григорівна Будняк
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії та історії педагогіки*

ВИХОВНИЙ ВПЛИВ УРОКІВ МУЗИКИ НА ЗРОСТАЮЧУ ОСОБИСТІТЬ

У статті аналізується виховний вплив уроків музики на дитину. Розкриваються можливості такої педагогічної взаємодії, акцентується увага на розвитку музично-ритмічного

почуття та пошуку відповідних методів, прийомів та засобів організації навчально-пізнавальної діяльності школярів.

Ключові слова: *музичний ритм, музична мова, музично-ритмічне почуття, виховні завдання, гармонійне виховання, вправи, ігри.*

Музичний ритм – одне з складних по організації ритмічних утворень. Існує вузьке та широке розуміння музичного ритму. У широкому визначенні музичний ритм – це тимчасова і акцентна сторона мелодії, гармонії, фактури, тематизму і всіх інших елементів музичної мови, тобто підкреслюється зв'язок музичного ритму з усіма іншими параметрами музики. З давніх часів, для виховання дітей мешканці Давньої Індії, Китаю та Греції застосовували рухи під музику. Часто можна почути, що музику використовують для нормалізації душевного стану людей, тобто в психотерапевтичних цілях. Ще в Давньому Китаї, Індії, Єгипті та Стародавній Греції лікарі і жерці, філософи і музиканти використовували музику для лікування. У педагогіці відомо, які величезні можливості для виховання душі і тіла закладені в синтезі музики і пластики, інтеграції різних видів художньої діяльності.

На думку Платона, «важко уявити собі кращий метод виховання, ніж той, який відкритий і перевірений досвідом століть; він може бути виражений в двох положеннях: гімнастика для тіла і музика для душі». Зважаючи на це, виховання в музиці є найголовнішим: завдяки йому Ритм і Гармонія глибоко впроваджуються в душу, опановують нею, наповнюють її красою і роблять людину сконцентрованою.

Отже, ми можемо зробити висновок, що ще з давніх часів музиці і рухам під музику надавали великого значення у вихованні дітей. Рухова природа музично-ритмічного почуття була розроблена в кінці XIX століття. Основоположником системи музично-ритмічного виховання, швейцарським педагогом і музикантом Емілем Жаком Далькрозом, автором праць : «Всякий ритм є рух», «Без тілесних відчуттів ритму ... не може бути сприйнятий ритм музичний».

Усвідомивши активну рухову основу музично-ритмічного почуття, Жак Далькроз підпорядкував рух ритму різних музичних творів і визначив шлях емоційної передачі рухів. Він створив ряд ритмічних вправ, що відповідають можливостям і потребам дітей, а також приділяв особливу увагу почуттю радості, що виникає в дитячій грі. Ідея синтезу музики і руху надихнула швейцарського музиканта і педагога Еміля Жака Далькроза (1865 - 1950) на розробку і створення системи музично-ритмічного виховання дітей. Ця система стала відома в багатьох країнах Європи і в Росії під назвою «метод ритмічної гімнастики». Сучасність і актуальність цієї методики і на сьогодні широко використовується багатьма фахівцями з фізичного і музичного виховання. Заслуга Е. Далькроза перш за все в тому, що він бачив у музично-ритмічних вправах універсальний засіб розвитку у дітей музичного слуху, пам'яті, уваги, виразності рухів, творчої уяви. При цьому Далькроз вважав важливим і те, як організований сам процес занять з дітьми, який повинен «приносити дітям радість, інакше він втрачає половину своєї ціни». У комплексі ритмічних вправ швейцарський педагог виділяв як основу музику, оскільки в ній є ідеальний зразок організованого руху: музика регулює рух і дає чіткі уявлення про співвідношення між часом, простором і рухом. Таким чином, прогресивна система музично-ритмічного виховання Жака Далькроза була покладена в основу роботи вітчизняних педагогів, які з ініціативи Н. Г. Александрової організували Московську асоціацію ритмістів, де розробляли навчальні програми (для шкіл, технікумів, консерваторії) і методичні вказівки до занять по ритміці для навчальних закладів, систематизували практичний матеріал.

Еміль Жак Далькроз створив систему ритмічних вправ, по якій навчав своїх учнів протягом десятків років; в ній музично-ритмічні завдання поєднувалися з ритмічними вправами (з м'ячем, зі стрічкою) і іграми. Призначення своєї системи Далькроз сформулював наступним чином: «Мета ритміки – підвести її послідовників до того, щоб вони могли сказати до кінця своїх занять – не стільки «Я знаю», скільки «Я відчуваю», перш за все,

створювати у них непереборне бажання виразити себе, що можна робити після розвитку їх емоційних здібностей і їх творчої уяви». Розуміючи, що ритм музики тісно пов'язаний з моторикою, Ж. Далькроз спробував перевести музичний ритм в рух людського тіла. Виховуючи ритмічність за допомогою музики і руху, він зауважив, що його заняття позитивно впливають на самопочуття, настрої учнів, виправляють недоліки фізичного і психічного характеру.

Проблемою розвитку почуття ритму займався австрійський педагог Карл Орф. Велике значення в системі автора надається музично-ритмічним рухам, які з'явилися на більш ранніх стадіях розвитку людської культури. Принципи музичної педагогіки Карла Орфа, перейняті багатьма нашими педагогами як Н. А. Ветлугиной, А. І. Буреніної, Т. Е. Тютюнникова і ін. Та поєднуються з досягненнями вітчизняної дитячої музичної педагогіки. Вітчизняні фахівці з ритміки ще в першій половині ХХ століття, особливу увагу приділяли підбору високохудожнього репертуару для занять з ритміки: поряд з класичною музикою вони широко використовували народні пісні та мелодії, твори сучасних композиторів, яскраві і динамічні за своїми образами. Н.Г.Александрова, В. А. Гринер, М. А. Румер та ін.

Розвитку ритмічного почуття як музичної здібності приділяється велика увага. Воно має місце в різних програмах з музики, починаючи від дошкільного виховання до початкової школи. Т. Е. Тютюнникова створила програму «Елементарне музикування з дошкільнятами», в якій розвитку почуття ритму відведено основну увагу навіку ансамблевого музикування, створення передумов до формування творчого мислення дітей. Багато психологів (Дубровіна І. В., Петровський А. В., Теплов Б. М.) давали свої визначення творчості, але всі вони зводилися до загального поняття, що творчість це діяльність людини, яка створює щось нове, оригінальне. Л. С. Виготський підкреслював, що основний закон дитячої творчості полягає в тому, що цінність його слід бачити не в результаті, а в самому процесі. Музикознавець і композитор Б. В. Астаф'єв говорив про музично-творчі навички те, що

творчості треба вчити. На сучасному етапі в музичній педагогіці особлива увага приділяється розвитку творчої особистості. Творчість спочатку закладено в кожній дитині, але як важливо своєчасно створити необхідні умови для його прояву.

О. Медведева зазначала, що через мистецтво дитина засвоює оточуючу дійсність, виражену в музично-художніх образах, пізнає загальнолюдські цінності, пов'язані з природою, людиною, предметами оточуючого світу. Гуманістичні цінності, засвоєні через музику, активізують почуття, емоції, переживання дитини, створюють умови для усвідомлення красивого й потворного, доброго та злого, любові й ненависті, допомагають емоційно-чуттєво та діяльнісно відгукуватися на них, забезпечують відчуття власної самооцінки, співпричетності з іншими людьми, адекватності комунікативних проявів [13].

Дитяча музична творчість – важливий фактор у розвитку особистості дитини. Воно може проявлятися в усіх видах музичної діяльності: співі, танцях, грі на дитячих музичних інструментах.

Діти зазвичай імпровізують спонтанно, в різних іграх. Вони співають лялькам колискову, наспівують марш для солдатиків, охоче складають пісні, придумують мелодії на заданий текст. Діти люблять інсценувати пісні, придумувати рухи до хороводів. У цьому їм допомагає літературний текст і характер музики. Якщо дорослий не показує готові рухи при інсценуваннях, то діти можуть створювати оригінальні, самобутні образи, виражені в рухах. Творчі прояви дітей в рухах під музику є важливим показником музичного розвитку. Дитина починає імпровізувати, створювати «свій» музично-ігровий образ, танець, якщо у нього спостерігається тонке сприйняття музики її характеру, виразних засобів і якщо він володіє необхідними руховими навичками. Таким чином, до занять ритмікою рекомендується приступати з самого раннього віку. Діти рухливі, вони яскравіше і емоційніше сприймають музику через рух, вона пробуджує у них світлі і радісні почуття. Відомий психолог Б. М. Теплов, який проводив великі дослідження психології музичних

здібностей, стверджував: «Чи на перших етапах музичного навчання можна знайти інший, більш прямий і доцільний шлях розвитку музично-ритмічного почуття, ніж ритміка, що розуміється як передача ритму музики в простих і легкодоступних дітям рухах». П. Вейс в роботі «Методика ритмічного виховання в першому класі загальноосвітньої школи» розглядаючи почуття музичного ритму, зазначає, що це комплексна здатність, що включає в себе сприйняття, розуміння, виконання, творення ритмічної сторони музичних образів. Виходячи з цього, П. Вейс рекомендує звертати увагу дітей у маршах і танцях, перш за все, на чергування сильних і слабких долей, на дводольний і тридольний такти, а при розучуванні пісень домагатися того, щоб діти відчули природне, значеннєве розчленовування мелодії на фрази. Як підкреслює П. Вейс, що «основну пульсацію найлегше почути і усвідомити в маршах», тому діти вчать крокувати під маршову музику чітко в темпі, уважно слухаючи його і передаючи в своїх рухах настроїв музики [3].

У програмі «Музика» Д. Б. Кабалевського починаючи з першої чверті, діти також знайомляться з трьома основними жанрами музики – з піснею, танцем, маршем, з «трьома китами». Головне завдання програми першого класу полягає в тому щоб діти познайомилися з різними танцями, маршами, піснями, навчилися порівнювати характер, образи, переживати настроїв в цих творах. Виходячи з цього, можна визначити зміст ритмічного виховання в першій чверті, де велике місце відводиться розвитку музично-ритмічного почуття на матеріалі жанрової музики.

Розвиток музично-ритмічного почуття слід починати якомога раніше, використовуючи доступні і цікаві для дітей форми: ритмічні вправи, музичні ігри, танці, гру на дитячих музичних інструментах. Аналізуючи методичний матеріал з розвитку почуття ритму, ми прийшли до висновку, що традиційна організація уроків музики не завжди здатна забезпечити реалізацію і розвиток музично – ритмічного почуття через нестачу навчального часу яка є на уроці музики в загальноосвітній школі. Кожне мистецтво говорить на своїй мові. Музика – мова звуків та інтонацій – відрізняється особливою емоційною

глибиною. Саме ця емоційна сторона змісту музики здійснюється слухачем в першу чергу. Музика точно малює людські характери, володіє звуковими можливостями.

Використані інформаційні джерела:

1. Андреев В. И. Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития / В. И. Андреев. – 3-е изд. – Казань: Центр инновационных технологий, 2006. – 608 с.
2. Болдырев Н.И. Методика воспитательной работы в школе: Учеб. пособие для студ-в пед. институтов. 2-е изд., испр. и дополн./ Н.И. Болдырев. – М.: Просвещение, 1981. – 223 с.
3. Вейс П. О методике ритмического воспитания в первом классе общеобразовательной школы: сборник статей / П. Вейс // Вопросы методики музыкального воспитания детей. – Москва: Музыка, 1975. – С. 33 - 50.
4. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів/О.І.Вишневський. – Дрогобич, Коло, 2003. – 528 с.
5. Газіна І. О. Методика музичного виховання дітей дошкільного віку : навчально-методичний посібник для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта», вихователів дошкільних навчальних закладів та батьків / І. О. Газіна. – Кам'янецьПодільський : Аксіома, 2013. – 196 с.
6. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії/ А.І.Зязюн, Г.М.Сагач. – К.: АПН України, Ін-т педагогіки і психології професійної освіти, 1997. – 302 с.
7. Олексюк О.М. Формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки: Автореф. дис. ...д-ра пед.наук: 13.00.01, 13.00.04 / О.М.Олексюк. – Київ. ун-т ім.Т.Шевченка. – К., 1997. – 50 с.
8. Падалка Г.М. Учитель, музика, діти / Г.М.Падалка. – К.: Муз.Україна. – 1982. – 144 с.

9. Рудницька О.П. Формування музичного сприйняття в системі розвитку педагогічної культури майбутнього вчителя. Дис. ...д-ра. пед. наук: 13.00.01/О.П.Рудницька. – К., 1994. – 431 с.
10. Стеценко К. Спогади. Листи. Матеріали / укл., перед. Є. С. Федотов. – К.: Музична Україна, 1981 (Жовтень). – 480 с.
11. Лисенко М. В. Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень у виконанні кобзаря Вересая / М. В. Лисенко. – К.: Музична Україна, 1978. – 95 с.
12. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. посіб. / Н. Є. Мойсеюк. – 5.вид., доп. і перероб. – К., 2007. – 656 с.
13. Музыкальное воспитание детей с проблемами в развитии и коррекционная ритмика : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Е. А. Медведева, Л. Н. Комиссарова, Г. Р. Шашкина, О. Л. Сергеева ; под ред. Е. А. Медведевой. – М. : Издат. центр «Академия», 2002. – 224 с.
14. Фоломєєва Н. А. Педагогічні технології естетичного виховання дітей віком 5-10 років засобами музичного мистецтва: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец.13.00.07. «Теорія і методика виховання» / Н. А. Фоломєєва ; АПН України. Ін-т пробл. виховання. – К., 2001. – 22 с.

Наукове видання

МОЛОДА НАУКА
Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова

СТУДЕНТСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ,
ПРИСВЯЧЕНА 185-РІЧЧЮ
НПУ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА. СТАТТІ.

Матеріали подані в авторській редакції та мовою оригіналу